

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ תחת רשיון [Creative Commons-CC-2.5](#)

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל' פנחס ראובן שליט"א

מדרש תנחומא - בראשית

[פרשת בראשית](#)

[פרשת נח](#)

[פרשת לך לך](#)

[פרשת וירא](#)

[פרשת חיי שרה](#)

[פרשת תולדות](#)

[פרשת ויצא](#)

[פרשת וישלח](#)

[פרשת וישב](#)

[פרשת מקץ](#)

[פרשת ויגש](#)

[פרשת ויחי](#)

[פרשת בראשית](#)

[א](#) **בְּרֵאשִׁית** בְּרָא אֱלֹהִים, זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: ה' בְּחֻמָּה יָסַד אֶרֶץ [\(משלי ג, יט\)](#).

וּכְשֶׁבְרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ נִתְיַעַץ בַּתּוֹרָה וּבְרָא אֶת הָעוֹלָם, שְׁנַאֲמַר:

לי יצא ותושיה אני בינה לי גבורה (משלי ת, יד). והתורה במה היתה כתובה? על גפי
אש לבנה באש שחורה, שנאמר: קנצותיו תלתלים שחורות כעורב (שה"ש ה, יא). מהו
קנצותיו תלתלים? על כל קוץ וקוץ. תלי תלים של הלכות. כיצד? כתוב בה, ולא
תחללו את שם קדשי (ויקרא כב, לב), אם אתה עושה חי"ת ה"א, אתה מחריב את
העולם. כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו), אם אתה עושה ה"א חי"ת, אתה מחריב
את העולם. וכן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו, ז), אם אתה עושה דל"ת
ר"י"ש, אתה מחריב את העולם, שנאמר: כי לא תשתחוה לאל אחר (שמות לד, יד).
כחשו בה' (ירמיה ה, יב), אם אתה עושה ב"י"ת כ"ף, תחריב את העולם. אין קדוש
בה' (ש"א ב, ב), אם אתה עושה כ"ף ב"י"ת, תחריב את העולם. ואם אות אחת פך,
כל שכן התבה כלה, לכך נאמר: קנצותיו תלתלים. לפיכך דוד מקלס ואומר:
רחבה מצותך מאד (תהלים קיט, צו). ואומר: ארצה מארץ מדה וגו' (איוב יא, ט). והיא
היתה אומנת לכל מעשה בראשית, שנאמר: ואהיה אצלו אמן (משלי ט, ט). אל תקרי
אמן, אלא אמן. ובה נטה שמים ויסד ארץ, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה
וגו' (ירמיה לג, כח). ובה חתם ים אוקינוס שלא יצא וישטף את העולם, שנאמר:
האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו וגו' (ירמיה ה, כב). ובה כבש את התהום
שלא יצוף את העולם, שנאמר: בחקו חוג על פני תהום (משלי ח, כז). ובה ברא חמה
ולבנה, שנאמר: כה אמר ה' נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה
רגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו (ירמיה לא, לד). הא למדת, שהעולם לא נתנסד
אלא על התורה, והקדוש ברוך הוא נתנה לישראל שיתעסקו בה ובמצותיה יומם
ולילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). ואומר: כי אם בתורת ה' חפצו
וגו', והיה כעץ שתול על פלגי מים, וגו' (תהלים א, ב-ג). שבשביל שומרי התורה העולם
עומד, שכן אמר חנה, כי לה' מצקי ארץ (ש"א ב, ח). ומי הם מצקי ארץ? אלו שומרי
התורה שבזכותם השתתה התורה, שנאמר: וישת עליהם תבל (ש"א ב, ח). ותנאי,
אמר רבי שמעון בן לקיש, למה נאמר במעשה בראשית יום אחד, יום שני, יום
שלישי, יום רביעי, יום חמישי, יום ששי, ה"א יתרה למה? שהרי בכלן לא נאמר
אלא יום אחד, יום שני, וכן לכלם. מלמד, שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה
בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה שיש בה חמשה ספרים, מוטב,
ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתהו ובהו. וכן בני קרח אמרו, נמוגים ארץ וכל
ישביה אנכי תפנתי עמודיה סלה (תהלים עה, ד). זו התורה שפתח הקדוש ברוך הוא
וזכה משה רבנו וקבלה, לפי שהתורה סליחה ענוה וכתרה יראה. סליחה ענוה,
שנאמר: עקב ענוה יראת ה' (משלי כב, ד). וכתרה יראה, שנאמר: ראשית חקמה
יראת ה' (תהלים קיא, ה). וישניהם במשה רבנו, שנאמר: והאיש משה ענו מאד (במדבר
יב, ג). יראה, דכתיב: כי ירא מהביט אל האלהים (שמות ג, ו). ואמרו רבותינו: בשכר
שלשה, זכה לשלשה. בשכר ויסתר משה פניו, זכה לקלסתר פנים. בשכר כי ירא,
זכה וייראו מגשת אליו (שמות לד, ט). בשכר מהביט, זכה ותמונת ה' יביט (במדבר יב, ח).
ואין מתן שכרה של תורה בעולם הזה אלא לעולם הבא, שנאמר: אשר אנכי

מִצְוֹת הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֵם [\(דברים ז, יא\)](#), וְלֹא לַעֲוֹלָם הַבָּא. הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֵם וְלֹא הַיּוֹם לְטַל שְׂכָרִים. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, עוֹז וְהִדְר לְבוֹשָׁה וְתַשְׁחַק לַיּוֹם אַחֲרוֹן [\(משלי לא, כה\)](#). בּוֹא וְלִמַּד מִפְּרָעָה, עַל שְׂאֵמֶר לְיוֹסֵף אֲנִי פְרָעָה, נִגְדַל מְאֹד, שְׂנֵאָמֶר: וַיִּסַּר פְּרָעָה וְגוֹי [\(בראשית מא, מב\)](#). הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַל כָּל מִצְוָה, אֲנִי ה', עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. מִזֶּה נִלְמַד שְׂאֵין קִצְבָה עַל מִתְּנוּ שְׂכָרָה. צָפָה דָּוִד וְאָמַר, מָה רַב טוֹבָדָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאֵיךָ וְגוֹי [\(תהלים לא, ב\)](#). בְּכָל מַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית לֹא כָתִיב פְּעֻלָּה, וּבְמִתְּנוּ שְׂכָרָה כָתִיב פְּעֻלָּה, דְּכָתִיב: פְּעֻלַּת לְחוֹסִים בָּךְ [\(תהלים לא, ב\)](#). אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְרָאָה בְּשַׁעַת פְּטִירְתּוֹ שֶׁל עוֹסְקֵי תוֹרָה מִתְּנוּ שְׂכָרוֹ. מַעֲשֵׂה בְרַבֵּי אַבְהוֹ, כְּשֶׁהָיָה מְסַתְּלֵק מִן הָעוֹלָם, הִרְאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נְהַרֵּי אֶפְרַסְמוֹן. הַתַּחִּיל לֹאמַר בְּשַׁעַת מִיתָה לְתַלְמִידָיו, אֲשֶׁרִיכֶם עוֹסְקֵי הַתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ רַבֵּנוּ, מָה רָאִיתָ? אָמַר לָהֶם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נְהַרֵּי אֶפְרַסְמוֹן נָתַן לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשֶׁכֶר תּוֹרָתִי. הַתַּחִּיל לֹאמַר, וְאֲנִי אֲמַרְתִּי לְרִיק יִגְעַתִּי לְתַהוֹ וְהִבֵּל כַּחֲחֵי כְלִיתִי אֲכֹן מִשְׁפָּטִי אֶת ה' וּפְעֻלַּתִּי אֶת אֱלֹהֵי [\(ישעיה מט, ד\)](#). וְכֵן יִשְׁעָה אָמַר, אֲשֶׁרִיכֶם זְרַעֵי עַל כָּל מַיִם [\(ישעיה לב, ב\)](#). אֵלוֹ עוֹסְקֵי תוֹרָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לַמַּיִם, שְׂנֵאָמֶר: הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לַמַּיִם [\(ישעיה נה, א\)](#). מְשַׁלְחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר, זֶה מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנִּמְשַׁל לְשׁוֹר. וְחֲמוֹר, זֶה מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, שְׂנֵאָמֶר: עֲנִי וְרִכֵּב עַל חֲמוֹר [\(זכריה ט, ט\)](#). כְּשֶׁיְבוֹאוּ, עַל אוֹתָהּ שְׁעָה הוּא אוֹמֵר, וּמַעֲוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עֵין לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זוֹלָתְךָ וְגוֹי [\(ישעיה סד, ג\)](#). וְאוֹמֵר: אֲשֶׁרִי תַמְיִמֵי דָרְךָ הַהֲלָכִים בְּתוֹרַת ה' [\(תהלים קיט, א\)](#). כְּלוֹמֵר, אֲשֶׁרִי מְכַבְּדֵי בַעֲלֵי תוֹרָה. וְאוֹמֵר: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתַמְכִּיחַ מְאֹשֶׁר [\(משלי ג, יח\)](#). וְכֵן מִשָּׁה אָמַר, כִּי אִם שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן [\(דברים יא, כב\)](#). אִם שְׁמַרְתָּ בְּנֵי תוֹרָה, תִּשְׁמְרוּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי מְכַבְּדֵי אֲכַבֵּד וּבְזֵי יִקְלוּ [\(שׁא ב, ט\)](#), זֶה הַמְּכַבֵּד בְּנֵי תוֹרָה. וְתִנְיָא, אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ תִירָא [\(דברים ג, ב\)](#). אֶת, לְרַבּוֹת בְּנֵי תוֹרָה, לְפִי שְׂאֵין מִדָּה אַחֲרַת כִּיּוֹצֵא בָּהּ, שְׂנֵאָמֶר: יִקְרָה הִיא מִפְּנִינִים [\(משלי ג, טו\)](#), יִקְרָה הִיא מִכַּהֵן גְּדוֹל הַמְּשַׁמֵּשׁ לְפָנַי וּלְפָנִים. וְהַתּוֹרָה צוֹנַחַת, אֲשֶׁרִי אָדָם שָׁמַע לִי וְגוֹי [\(משלי ת, לד\)](#). כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶל הַתּוֹרָה, אֵינוֹ נֶזְקַק, שְׂנֵאָמֶר: וְשָׁמַע לִי יִשְׁכֹּן בְּטַח וְשָׁאֲנָן וְגוֹי [\(משלי א, לג\)](#). וְאוֹמֵר: בְּהַתְּהַלֵּךְךָ תִּנְחָה אֶתְּךָ וְגוֹי [\(משלי ו, כב\)](#).

ב שאלתא, דְּמַחְיָבִין בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִינַח בְּיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא. דְּכַד בְּרִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲלֵמָה, בְּרִיָּה בְּשַׁתָּא יוֹמִין וְנַח בְּיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא, בְּרַכָּה וְקִדְשָׁה, כְּמָאן דְּבָנָא בֵּיתָא וְגַמֵּר לַעֲבַדְתָּהּ וְעַבִּיד יוֹמָא טָבָא. כְּךָ אֲמַרִי אֲנָשִׁי, כְּלוּל בֵּיתִי, דְּכָתִיב: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְאוֹמֵר רַחֲמָנָא נִחוּ בְּיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא כִּי הִכִּי דְּנַחֵי בֵּיהּ אָנָּא דְּכָתִיב וַיְנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֹּן בְּרַךְ ה' וְגוֹי. וְאִסוּר לִישֵׁב בְּתַעֲנִית, וּמַחְיָבִין לַעֲנוּגֵי בָּהּ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתָּה וְלִקְרוּיָהּ בְּכִסּוֹת נְקִיָּה, שְׂנֵאָמֶר: אִם תִּשְׁיֵב מִשְׁבֵּת רִגְלְךָ וְגוֹי [\(ישעיה נח, ג\)](#). וְאִמְרוּ, וְקִרְאֵת לְשַׁבְּתָא עֲנָג, שְׁלֹא תִהֵא אֲכִילְתָּךָ בְּשַׁבְּתָא כְּבַחַל,

אֵלָא עֲנִיָּהוּ, שְׁבִשְׁכְּרוּ כְּתִיב: אַז תִּתְעַנֵּג עַל הִי (ישעיה נח, יד). וְלִקְדוּשׁ הִי מְכַבֵּד (ישעיה נח, ט), שְׁלֵא תִתְנַהֵג בּוֹ מְנַהֵג קְלוּת רֵאשׁ, אֵלָא קִדְשָׁהוּ וְכַבְּדָהוּ בְּכָל דְּבַר. וְכַבְּדָתוּ (ישעיה נח, ט), בְּבִגְדִים נְאִים וּבְכִסוּת נְקִיָּה, שְׁלֵא תַעֲשֶׂהוּ כַּחַל, כְּהָא דְרַבִּי יוֹחָנָן קָרִי לְמֵאנָה מְכַבְּדוּתָהּ. וְאָמַר רַב הוֹנָא, מִי שֵׁישׁ לוֹ לְהַחֲלִיף, יַחֲלִיף. וְאִם לֹא, יִשְׁלֹשׁ בְּגָדָיו. מַעֲשׂוֹת דְּרַבְּכִיד (ישעיה נח, ט), שְׁלֵא יְהֵא הִלּוּכָא בְּשַׁבַּת כְּהִלּוּכָא בַּחַל. וְדַבֵּר דְּבַר (ישעיה נח, ט), כִּי הָאִי דְאָמַר דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאִי הוֹנָא מִשְׁתַּעֲנָא מִלֵּי סָגִי בְּשַׁבַּת. אָמַר לָהּ: יוֹמָא שְׁבַתָּא הִיא, וְהִיא שְׁתַּקָּה. אָמַר רַבִּי חֲנִינְא, מִדְּחַק הִתִּירוּ שְׂאֵלַת שְׁלוֹם בְּשַׁבַּת. בְּרַם, צְרִיךְ לְמִילָף, מָאן דְּבַעֵי לְמִיזַל לְדַבֵּר מְצוּהָ אוֹ לְתַפְלָה אוֹ לְבִי מְדַרְשָׁא, מִי שָׂרִי לְפִסְעַ פְּסִיעָה גְּסָה בְּשַׁבַּת? מְצוּהָ עֲדִיף אוֹ דְלִמָּא כְּבוֹד שַׁבַּת עֲדִיף? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי תַנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְעוֹלָם יְרוּץ אָדָם לְדַבֵּר מְצוּהָ וְאִפְלוּ בְּשַׁבַּת. וְאָמַר רַבִּי זִירָא, מְרִישׁ כִּי חֲזִינָא לְרַבְּנָן דְּקָא רַהֲטִי לְפָרְקָא בְּשַׁבַּת, אָמִינָא קָא מַחֲלָלִי רַבְּנָן שְׁבַתָּא. כִּיּוֹן דְּשְׁמַעִית לְהָא דְאָמַר רַבִּי תַנְחוּם, אָנָּא נְמִי רַהֲטִנָּא, וּמְסִיקְנָא בְּשְׁמַעֲתָא, אֲגָרָא דְפָרְקָא, רַהֲטָא. אִי נְמִי אֲמַרִי מִמְצוּא חֲפָצָא, חֲפָצָא אֲסוּרִין. חֲפָצֵי שְׁמִים אֲסוּרִין אוֹ לֹא? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹסְקִים צְדָקָה לְעֲנִיִּים בְּשַׁבַּת. וְאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלְכִין לְבִתֵּי כְּנִסְיוֹת וּלְבִתֵּי מְדַרְשׁוֹת בְּשַׁבַּת לְפָקַח עַל עֶסְקֵי הַרְבִּים. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּקַחִין פְּקוּחַ נֶפֶשׁ בְּשַׁבַּת. וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלְכִין לְאֶסְטֵרְטִיאוֹת וּלְקַרְקִיסָאוֹת לְפָקַח עַל עֶסְקֵי רַבִּים בְּשַׁבַּת. וְתָנָא, רַבִּי מְנַשֶּׁה מְשַׁדְּכִין עַל הַתִּינוּקוֹת לְאָרֶס, וְעַל הַתִּינוּק לְלַמְדוֹ סֶפֶר וּלְלַמְדוֹ אֲמֻנוֹת בְּשַׁבַּת. וְדַבֵּר דְּבַר: דְּבוּר אֲסוּר, הַרְהוּר מִתֵּר. וְכֹן אֲמַרִי, אֲסוּר לְעֲנוּיֵי עֲנוּי הַרְשׁוֹת. אֲבָל חֲזָא חֲלָמָא וּבַעֵי לְמִיתַב בְּתַעֲנִית מְשׁוּם בְּטוּלֵי חֲלָמָא, שְׁפִיר דְמִי, דְּאָמַר רַבָּא בַר מַחֲסִיָּא אָמַר רַב חֲמָא בַר גּוֹרְיָא אָמַר רַב, יָפָה תַעֲנִית לְחֵלוֹם כְּאִשׁ לְנַעֲרַת. וְאָמַר רַב יוֹסֵף, וּבוֹ בֵּיּוֹם. וְאָמַר רַב חֲסָדָא, וְאִפְלוּ בְּשַׁבַּת. אִי נְמִי בְּרַם צְרִיךְ לְמִילָף, הָאִי דִּיתִיב בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שְׁבַתָּא מַהוּ לְאֲשְׁלוּמִי, כִּיּוֹן דְּקָא עֵיִל לְשַׁבַּת כְּשֶׁהוּא מְעַנָּה אֲסוּר, אוֹ דְלִמָּא כִּיּוֹן דְּאֲשְׁלוּמִי תַעֲנִית, שַׁבַּת הוּא דְקָא עֲבִיד וּבְשַׁבַּת גּוּפָא לֹא מְעַנִּי שְׁפִיר דְמִי? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבָּא, כִּי הוֹיֵנוּ בֵּי רַב נַחְמָן, אֲבַעֲיָא לֹן, הִנֵּי בְּנֵי בֵּי רַב דִּיתְבֵּי בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שְׁבַתָּא, מַהוּ לְאֲשְׁלוּמִי, מִי אֲסוּר לְפָנִס בְּשַׁבַּת כְּשֶׁהוּא מְעַנָּה אוֹ לֹא? לֹא הוּוּ בְּיָדוֹ. כִּי אֲתָאן בְּבֵי רַב יְהוּדָה בְּעִינָן מִנָּה וְלֹא הוּוּ בִּידָהּ. אָמַר רַבָּא, נְחֲזִי אֲנִן תַּשְׁעָה בָּאֵב שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּעַרְבַּ שַׁבַּת, מְבִיאִין לוֹ בִּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת בְּלֹא מְלַח וְאוֹכְלָהּ, כְּדִי שְׂיַכְנִס לְשַׁבַּת כְּשֶׁהוּא בְּתַאָּוָה, דְּבַרִּי רַבִּי יְהוּדָה שְׁאָמַר בְּשֵׁם רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה הָיָה וְהִינֵנוּ יוֹשְׁבִין לְפָנֵי רַבִּי עֲקִיבָא בְּתַשְׁעָה בָּאֵב שְׁחַל לְהִיּוֹת עַרְבַּ שַׁבַּת, וְהִבִּיאוּ לוֹ בִּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת וּגְמַעָה בְּלֹא מְלַח, וְלֹא מִפְּנֵי שְׁתַּאֲב לָהּ, אֵלָא לְהַרְאוֹת בָּהּ הִלְכָה לְתַלְמִידָיו. רַבִּי יוֹסִי אָוִמַר, מִתְעַנָּה וּמְשָׁלִים, וְאָמַר עוֹלָא, הִלְכָה מִתְעַנָּה וּמְשָׁלִים.

ג ותשובת שאלה זו ממתבתא. שאָלו, הא דתנן מגלה נקראת באחד עשר, בשנים עשר, בשלשה עשר, בארבעה עשר, בחמשה עשר, לא פחות ולא יותר, ואמר רבי יהודה אימתי, בזמן שהשנים פתקנו וישראל שרוין על אדמתו, אבל בזמן הזה הואיל ומסתמא בקיאיין הו, אין קורין אותה אלא בזמנה, והלכה כמתנא קמא או הלכה כרבי יהודה? השיבו, בין לרבי יהודה בין לתנא קמא, מגלה אינה נקראת אלא בזמנה, והכי קאמר תנא קמא, כרפין המקפין חומה מימות יהושע בן נון, קורין אותה בחמשה עשר, כפרים ועירות גדולות קורין בארבעה עשר, אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה. והא דתנן מגלה נקראת באחד עשר, בשנים עשר, בשלשה עשר וכו', ליושב בתענית שכבר פרש בסוף המשנה, אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה. ומאי יום הכניסה? יום הקהלה, דאמר מר, שלשה עשר, יום קהלה לכל היא, דכתיב: ובשנים עשר חדש הוא חדש אדר בשלשה עשר יום בו וגו', נקהלו היהודים בעריהם וגו' (אסתר ט, א-ב). נקהלו וגזרו תענית בשלשה עשר באדר. אבל ארבעה עשר, יום טוב הוא, דכתיב: ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה (אסתר ט, יז). ובשיושן הבירה לא נחו אלא בחמשה עשר, לפיכך שיושן וכל המקפין קורין בחמשה עשר ועושים יום טוב. זה ששנינו מגלה נקראת וכו', ליושב בתענית, שאסור לישב בתענית בשבת, שאם חל ארבעה עשר להיות באחד בשבת, אסור להתענות בשבת. ובערב שבת נמי אסור, מפני טרח שבת, אלא מקדימין ומתעניין בחמישי שהוא אחד עשר באדר. ואם חל ארבעה עשר בשבת, אסור להתענות בערב שבת, מפני טרח שבת, שעקר תענית, סליחות ורחמים הוא, ואתי לאמנועי מכבוד שבת, וכבוד שבת עדיף מאלף תעניות, דכבוד שבת דאורייתא, ותענית דרבנן, ואתי כבוד שבת דאורייתא ודחי תענית דרבנן, אלא מקדימין ומתעניין בחמישי שהוא שלשה עשר. ואם חל ארבעה עשר בערב שבת, מתעניין בחמישי שהוא שלשה עשר. וכן פרש במשנה, כיצד? חל להיות בשני, כפרים ועירות גדולות קורין בו ביום ומקפין חומה למחר. חל להיות בשבת או באחד בשבת, כפרים מקדימים ליום הכניסה וכו'. אבל תשעה באב שחל להיות בשבת, מאחרין לאחר שבת, מפני שהוא פרענות, לכה מאחרין ולא מקדימין. ומהני שמעתתא ולפינו, דלא תבינו בתענית בערב שבת בענוי הרשות, לא צבור ולא יחיד כלל. וכן הלכתא.

ד בראשית ברא אלהים. ילמדנו רבנו, הבונה בית חדש כיצד צריך לברך? כך שנו רבותינו זכרונם לברכה, הבונה בית חדש מברך שהחיינו, כדי שיעשה נחת רוח ליוצרו. וכן אתה מוצא שלא נתנו המועדות לישראל אלא להנאת עצמן. אמר

הקדוש ברוך הוא, אתם ההגיתם עצמכם, תהיו שונים לשנה הבאה, שנאמר: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות יג, ט), תהיו שונים מימים ימימה. הוי אומר, שששם שהאדם מברך להקדוש ברוך הוא, כך ה' מברכו. אומר רבי חנינא, יש לנו ללמד ממקום אחר, אלה תעשו לה' במועדיכם (במדבר כט, לט). אלה עשיתם לא נאמר, אלא תעשו. תעשו כן לשנה הבאה. לפיכך הבונה בית חדש והקונה פלים חדשים, צריך לברך. שששברא הקדוש ברוך הוא עולמו מה פתיב שם, ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב, ג). וכן כשברא את החיות ואת העופות, ויברך אתם אלהים (בראשית א, כה). וכן באדם, ויברך אתם ויקרא את שמם אדם (בראשית ה, ב). וכן בשרצים. וכן לענן מזון. אומר רבי חנינא בן גמליאל, בנהג שבעולם, חטין מלמטה ומים מלמעלה. והקדוש ברוך הוא אינו עושה כן, אלא חטין מלמעלה, שנאמר: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות טז, ד). ומים מלמטה, שנאמר: עלי באר ענו לה (במדבר כא, יז). אומר רבי ברכיה, בנהג שבעולם, ספוג בידו, עצרו, ירדו המים, פתח עמדות המים. והקדוש ברוך הוא אינו כן. עצר, עמדות המים, שנאמר: הן יעצר במים וייבשו (איוב יב, טו). פתח, ירדו מים שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' (דברים כח, יב). אומר רבי יצחק, בשר ודם בונה פלטין, בונה התחתון ואחר כך בונה העליון. והקדוש ברוך הוא בתחלה ברא עליונים ואחר כך ברא התחתונים, שנאמר: בראשית ברא אלהים את השמים ואחר כך ואת הארץ.

ה בראשית ברא אלהים, זה שאמר הכתוב: ברכות לראש צדיק ופי רשעים יכסה חמס (משלי י, ה). למה פתח בבריתו של עולם בביית ולא באליף, והלא אליף ראש לכל האותיות? אלא לפי שהאליף לשון ארור וביית לשון ברוך, אומר הקדוש ברוך הוא, אברא את העולם בלשון ברוך. ומה, כשנברא בלשון ברוך, בני אדם מכעיסין ליוצרים. בלשון ארור על אחת כמה וכמה. ועוד למה נברא בביית? ללמד לבריות שהן שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. מי שעסק בטובה בעולם הזה, טובה יאכל בזה ובבא. והצדוקין כופרין ואומרים: כלה ענו וילך כן יורד שאול לא יעלה (איוב ז, ט). אומר הקדוש ברוך הוא, ופי רשעים יכסה חמס (משלי י, ה). שאל אדריאנוס לעקילס, על מה העולם עומד? אומר לו: על הרוח. רצונך לידע, הבא גמל. והביא גמל ונתן משאו עליו. אומר לו עמוד, ועמד. שב, וישב. נתן עליו יותר ממשאו ונתן חבל על צוארו. אומר לו למשך. משך זה מכאן וזה מכאן, חנקו את הגמל. אומר לו: אומר לגמל שיעמד. אומר לו אדריאנוס, אתה חנקתו והוא יעמד? אומר לו: ומה, הרגתי אותו או שפא חסר אחד מאיבריו? אומר לו: הוצאת את רוחו. אומר לו: ומה, אם הגמל לא היה סובלו ולא סבל את משאו אלא הרוח שבו. מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אין רוחו סובל את העולם

כלו! שתק אדריאנוס. ראה שבחו של הקדוש ברוך הוא: מן הארץ לשמים, אדם בונה טרקליו, כחצי ארכו וכחצי רחבו רימו. גבהו של שמים כחצי ארכו, וכחצי רחבו גבהו של רקיע, שנאמר: הלא אלוה גבה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו [\(משלי כב, יב\)](#). החמה היא שעה אחת נכנסת לישוב, ואין ברירה בעולם שאינו רואה אותה על ראשו, ואינה נראית בשמים אלא מלא הזרת, שהשמים גבוהים. וכשהחמה עולה, היא רחבה. וכן פשהיא שוקעת. אבל פשהיא ממצעת בכפת הרקיע אפה רואה אותה מלא הזרת, מפני גבהו של שמים. ולא תאמר על החמה שפיה עוֹדפת על הישוב. כוכב אחד אנו מוצאין שהוא נותן כל הבריות תחתיו. עבר הכוכב, בא חברו ונותן הכל תחתיו. וכשם שאפה רואה אותו למעלה מראשו, כך כל באי עולם רואין אותו למעלה מראשם. ואינו נראה אלא פנה, שנאמר: הלא אלוה גבה שמים [\(איוב כב, יב\)](#). ועביו של רקיע כמו הארץ עד לשמים. מן הכוכבים שיורדו על סיסרא אפה יודע עביו של רקיע, שהיה נשט מן הרקיע וירד ועשה מלחמה בארץ, כמסמרים הקבועים בדלת, אם נשט מן הדלת תדע עבי הדלת, כך הכוכב קבוע בשמים וירד ועושה מלחמה בארץ, ללמד עביו של רקיע כמו הארץ לשמים. ואם בריותיו כך הוא הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. וכן הוא אומר, גדול ה' ומהלל מאד [\(תהלים קמה, ג\)](#), גדול מבריותיו. מלך בשר ודם יושב על פסא גבוה, ואין רגליו מגיעות לרפסודות שתחת רגליו. והקדוש ברוך הוא, השמים כסאו והארץ הדום רגליו [\(ישעיה טו, טו\)](#). מלך בשר ודם יושב על ספסל, אחרים יושבין מימינו ומשמאלו. והקדוש ברוך הוא כמלך יושב על קתדרא וממלא אותה, והעולם כמוס תחת רגליו, שנאמר: הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא [\(ירמיה כג, כד\)](#). מלך בשר ודם יושבין מימינו ומשמאלו, שפבדס פיוצא בו, והקדוש ברוך הוא יושב על כסאו והכל עומדין לפניו, שנאמר ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים וגו' [\(מלכים א כב, יט\)](#). וכן הוא אומר, ורבן רבון קדמוהי יקומו [\(דניאל ג, ט\)](#). וכן שרפים עמדים וגו' [\(ישעיה נ, ב\)](#). וכן קרבת על חד מן קאמיא [\(דניאל ג, טז\)](#). מלך בשר ודם, גבוה קומה ויש במשרתיו פיוצא בו גבוה. והקדוש ברוך הוא גדול ה' ומהלל מאד [\(תהלים קמה, ג\)](#). מלך בשר ודם, חכם ויש במשרתיו גבור וחכם פיוצא בו. והקדוש ברוך הוא מאין כמוהו וגו' [\(ירמיה ג, י\)](#). ואומר: כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוהו [\(ירמיה ג, י\)](#). גדולים מלאכיו, אבל לא פיוצא בו. בוא וראה, מלאך שלח ידו מן הרקיע ואחז ליחזקאל בציצית ראשו, שנאמר: וישלח תבנית יד ויקחני בציצית ראשי [\(יחזקאל ח, ג\)](#). משמע אחר הכתוב, שאין מן הרקיע לארץ אלא מלא פסת ידו של מלאך, שנאמר: באדן מן קדמוהי שליח פסא די ידא וכתבא דנה רשים [\(דניאל ה, כד\)](#), להודיע שאין קצבה לשמשיו. ואם לשמשיו כך, הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. לכך נאמר: גדול ה' ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר [\(תהלים קמה, ג\)](#). ואומר: אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וגו' [\(ישעיה מח, ג\)](#). מן ישיבתו של הקדוש ברוך הוא אפה יודע מה הוא. השמים האלו פרושים על הים ועל הישוב ועל המדבר ואינם ממלאים

את הפסא. מן שעלו אתה יודע מי הוא, שנאמר: מי מדד בשעלו מים, ומן אצבעו אתה מבין מי הוא, שנאמר: וכל בשליש עפר הארץ (ישעיה מח, יג). אוי לבשר ודם החוטא, לפני מי הוא חוטא. ואשרי מי שהוא זוכה, לפני מי זוכה. וי לו למי שעתיד לתן דין וחשבון, ואשרי למי שעתיד לתן שכרו, שנאמר: הנה ה' באש יבוא וגו' (ישעיה סו, טו).

א **אלה** תולדות השמים והארץ בהבראם. אמר רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן, כל תולדות שבתורה מסרי וא"ו חוץ מזה, ואחרון, אלה תולדות פּרָץ (רות ד, יח), ששניהם מלאין. אמר רבי יודא הלוי בר שלום, וא"ו זו כנגד ששה דברים שחסר הקדוש ברוך הוא מאדם הראשון לאחר שחטא. ואלו הן: זיו פניו, וקומתו, וחייו, ופרות הארץ, ונטרד מגן עדן, וחמה ולבנה. זיו פניו מנין, דכתיב: משנה פניו ותשליחהו (איוב יד, ט). קומתו מנין, דכתיב: אחור וקדם צרתני וגו' (תהלים קלט, ה). חייו מנין? דאלו זכה היה חי וקים לעולם. פרות הארץ, דכתיב: ארוה האדמה בעבורך (בראשית ג, יז). ונטרד מגן עדן, שנאמר: ויגרש את האדם (בראשית ג, כד). וחמה ולבנה מנין, דכתיב: חשך השמש בצאתו וגו' (ישעיה ג, ט). ולעתיד הקדוש ברוך הוא מחזירם. זיו פניו מנין, דכתיב: כל ראייהם זכירם וגו' (ישעיה סא, ט). קומתו מנין, דכתיב: ואולף אתכם קוממיות (ויקרא כו, יג). שיהא כל אחד ואחד מישראל גבה קומה מאה אמות. רבי שמעון בן יוחאי אומר, מאתים אמה. קומה, מאה. קוממיות, מאתים. וחיו מנין, דכתיב: כי כימי העץ ימי עמי (ישעיה סה, כב). ופרות הארץ מנין, דכתיב: ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר (יחזקאל מז, יב). מהו? שכל חדש וחדש יבכר בכורים חדשים, לא בכפורי חדש זה בכפורי חדש אחר, אלא מחדש. גו עדן מנין, שנאמר: ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן (הושע יד, ח). חמה ולבנה מנין, דכתיב: והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים שבעת הימים (ישעיה ל, כו). וכתוב: ואהביו כצאת השמש בגברתו (שופטים ה, לא). ומתרגמין, ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין לאנהרא כזהור יקרה על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כמפק שמשא בגבורתה. ואימתי? ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא (ישעיה ל, כו), מחץ מכתו של עולם ירפא.

ו **ויאמר** ה' אלהים הן האדם. זה שאמר הכתוב: לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז, כט). לא בראו הקדוש ברוך הוא שנקרא צדיק וישר, את האדם בצלמו, אלא כדי להיות צדיק וישר כמוהו. ואם תאמר, למה

בְּרָא יֵצֶר הָרַע שְׁפָתוֹב בּוֹ, כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעֲרָיו (בראשית ח, כא). אֵתָה אוֹמֵר שֶׁהוּא רַע, מִי יוֹכַל לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹב? אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵתָה עוֹשֶׂה אוֹתוֹ רַע. לָמָּה? תִּינּוֹק בֶּן חָמֵשׁ בֶּן שֵׁשׁ וְשִׁבְעַת וְשִׁמוֹנָה וְתִשְׁעַת אֵינָם חוֹטְאִים, אֲלֵא מִבֶּן עֶשְׂרִי וְאֵילָף, וְאִזּוֹ הוּא מְגַדֵּל יֵצֵר הָרַע. וְאִם תֹּאמַר, אֵין אָדָם יְכוֹל לִשְׁמַר אֶת עֲצָמוֹ? אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵתָה עֲשִׂיתָ אוֹתוֹ רַע. לָמָּה? תִּינּוֹק הֵייתָ וְלֹא חָטָאתָ, נִתְגַּדַּלְתָּ וְחָטָאתָ. וְכַמָּה דְּבָרִים קָשִׁים יֵשׁ בְּעוֹלָם יוֹתֵר מִיֵּצֵר הָרַע וּמְרִים מִמֶּנּוּ וְאֵתָם מִמִּתְקִין אוֹתוֹ. אֵין לָךְ מֵר מִן הַתּוֹרְמוֹס וְאֵתָה שׁוֹקֵד לְשַׁלְּקוֹ וְלִהְמַתִּיקוֹ בְּמִים שְׁבַע פְּעָמִים עַד שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה מְתוֹק, וְכֵן חֲרָדֵל וְצָלֵף וְדְבָרִים הַרְבֵּה. וְיָמָּה, מְרִים שֶׁבְּרֵאתִי אוֹתָן אֵתָה מִמִּתְקוֹן לְצָרְכָךְ, יֵצֵר הָרַע הַמְּסוּר בִּיָּדֶיךָ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכֵן אֵתָה מוֹצֵא בְּחִירָם מְלֵךְ צוֹר, שֶׁבְּרֵאתִי אוֹתוֹ תָם וְיֹשֵׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּמִים אֵתָה בְּדִרְכֶיךָ מִיּוֹם הַבְּרָאָה (יחזקאל כח, טו). לְסוּף נִמְצָא עוֹלָתָה בּוֹ וְנִטְרַד. וּבְדוֹר הַפְּלָגָה כְּתִיב בְּהוֹ, וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שֹׁפָה אַחַת (בראשית יא, א). וְאַחַר כֵּן בִּקְשׁוּ לַעֲלוֹת לְרִקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִבָּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר (בראשית יא, ד). מֵה כְּתִיב שָׁם, וַיִּרַד ה' לָרֵאת אֶת הָעִיר וְאֵת הַמְּגִדֵּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם (בראשית יא, ה). הִדִּין עֲרֻקָא מִן הַדִּין מִשְׁפָּא. מִשָּׁל לְמֵלֶךְ, שֶׁעֲשֶׂה צָלָם זֶהָב בְּדַמּוֹתוֹ וְהַעֲמִידוֹ בְּפִתַח פְּלִטְרִין שָׁלוֹ, שֶׁכֵּן עָלְיוֹ עוֹף וְנִיָּלוֹ, אֵף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲשֶׂה אֶת הָאָדָם יֹשֵׁר, עֹמֵד יֵצֵר הָרַע וּמְנִיָּלוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲנִי אִמְרַתִּי אֱלֹהִים אֵתָם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלָכֶם, אֲכֹן כְּאָדָם תִּמְוֹתוֹן (תהלים פב, ו-ז). בֶּן אָדָם אָמַר לְנִגִיד צַר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים יַעַן גִּבְהַת לִבִּי וְתֹאמַר אֵל אֲנִי מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יִשְׁבַּתִּי וְגו' (יחזקאל כח, ב). זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: אֵל תִּבְהַל עַל פִּיךָ וְלִבִּי אֵל יִמְהַר לְהוֹצִיא דְבַר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְגו' (קהלת ה, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲהַב פִּשְׁעֵי אֲהַב מִצָּה וְגו' (משלי יז, ט). לֹא הִיָּה צָרִיךְ לוֹמַר, אֲלֵא מִשְׁפִּיל פִּתְחוֹ מִבְּקֵשׁ שֶׁבֵר, שֶׁכָּל הַמִּשְׁפִּיל פִּתְחוֹ, בְּנֵי אָדָם נִכְשְׁלִין בּוֹ וְנִשְׁבָּרִין. אֲלֵא מִגְּבִיָּה פִּתְחוֹ מִבְּקֵשׁ שֶׁבֵר (משלי יז, ט). מַהוּ? הַמְּגִבִּיָּה פִּתְחֵי פִּי וּמוֹצֵיא דְּבָרִים שֶׁלֹּא כְּהֶגְוֹ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁבָּרוֹ. וְלִכְךָ נֶאֱמַר: אֵל תִּבְהַל עַל פִּיךָ וְגו'. בּוֹא וּרְאֵה, חֲלָשׁ שֶׁבְּחַלְשֵׁין מִלְּמַעְלָה, נּוֹצַח גְּבוּר מִלְּמַטָּה, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַתִּשְׁלַף אִשָּׁה אַחַת פִּלַח רָכַב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתִּרְץ אֶת גִּלְגָּלְתוֹ (שופטים ט, ג). כָּל שֶׁכֵּן כִּי הָאֱלֹהִים בְּשִׁמְיָם. אֲנִדְרִיאָנוֹס מְלֵךְ אֲדוֹם כִּיּוֹן שֶׁכָּבֵשׁ אֶת הָעוֹלָם כָּלוֹ, הִלָּךְ לוֹ לְרוֹמִי. אָמַר לְבִנֵי פְּלִטְרִין שָׁלוֹ, מִבְּקֵשׁ אֲנִי מִכֶּם שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתִי אֱלוֹהִי, שֶׁהָרִי כְּבִשְׁתִּי אֶת כָּל הָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: עַדִּין לֹא שִׁלַּטְתָּ בְּעִירוֹ וּבְבֵיתוֹ. הִלָּךְ וְהִסְפִּיקוּ בְּיָדוֹ וְהִחְרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְחָזַר לְרוֹמִי. אָמַר לָהֶם: כִּבֵּר הַחֲרַבְתִּי בֵּיתוֹ וְשִׁרְפַתִּי הֵיכְלוֹ וְהִגְלִיתִי עַמּוֹ, עֲשׂוּ אוֹתִי אֱלוֹהִי. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, שֶׁלִּשָׁה פִּילוֹסוֹפִין הָיוּ לוֹ: הָרֵאשׁוֹן אָמַר לוֹ: אֵין אָדָם מוֹרַד בְּמֵלֶךְ תּוֹף פְּלִטְרִין שָׁלוֹ, אֲלֵא חוֹצָה לָהוֹן, צֵא מִפְּלִטְרִין שָׁלוֹ וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהִי. הַשְּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הוּא בְּרָאָן, צֵא לָךְ מֵהוֹן וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהִי. וְהַשְּׁנַיִ אָמַר, אֵין אֵתָה יְכוֹל, שֶׁכְּבָר אָמַר לְנְבִיאִיו, כִּדְנָה תֹאמְרוּן לָהוֹן, אֲלֵהִיא דִּי שְׁמִיאָ וְאַרְקָא וְגו' (ירמיה י, א). וְהַשְּׁלִישִׁי אָמַר לוֹ: בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, עֲמוּד לִי בְּשַׁעַה זֹאת. אָמַר לוֹ: מַהוּ? אָמַר לוֹ: סְפִינָה אַחַת יֵשׁ לִי חוּץ מִשְׁלֵשָׁה מִיָּלִין וְהִיא מְטַרְפֶּת בַּיָּם וְכָל אוֹרִיאָ שְׁלִי בְּתוֹכָהּ. אָמַר לוֹ

אֲנִי לְגִיּוֹנוֹתַי וְסִפִּינוֹתַי לְשֵׁם וַיִּצְלִינִי. אָמַר לוֹ: מָרִי, לָמָּה אֲתָה מְטָרִיחַ לְגִיּוֹנוֹת וְסִפִּינוֹת לְשֵׁם, רוּחַ קִמְעָא שָׁגַר לְשֵׁם וְאֲתָה מְצִילָה. אָמַר לוֹ: וּמִנֵּין יֵשׁ לִי רוּחַ לְשָׁגַר, אָמַר לוֹ: לְרוּחַ אֵין אֲתָה יָכוֹל לְשָׁגַר וְהִיאֲךָ תַעֲשֶׂה אֵלוֹהַ. וְכַתִּיב בּוֹ, כֹּה אָמַר ה' בּוֹרֵא שְׁמַיִם וְנוֹטִיָהֶם רַקַע הָאָרֶץ וַיִּצְאָצְאֶיהָ נִתְּן נְשָׁמָה לָעָם עֲלֶיהָ וְרוּחַ לְהַלְכִים בָּהּ (ישעיה מ.ב. ה.). נִכְנַס לְבַיִת כְּשֶׁהוּא זָעוּף. אָמַרָה לוֹ אֲשֶׁתּוֹ, הִלְלוּ הַטְּעוּ אֹתָךְ, שְׁתוּכֹל לַעֲשׂוֹת אֵלוֹהַ. אֲתָה מְלֻךְ גָּדוֹל וְגִבּוֹר וְהַכֹּל בְּיָדְךָ, אֲנִי אוֹמְרַת לָךְ דְּבַר אֶחָד, תָּן לוֹ פְּקֻדּוֹנוֹ וְתַעֲשֶׂה אֵלוֹהַ. אָמַר לָהּ: מַהוּ פְּקֻדּוֹנוֹ? אָמַרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ. אָמַר לָהּ אִם תִּצְאֵנִי נְפִשִׁי מִן הָאֵשׁ. אָמַרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ שְׁבָךְ אֵי אֲתָה שׁוֹלֵט בּוֹ, וְכַתִּיב: אֵין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ לְכֹלֵא אֶת הָרוּחַ וְאֵין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמּוֹת (קהלת ת. ח.), וְהִיאֲךָ תַעֲשֶׂה אֵלוֹהַ. וְאֲתָה אָדָם וְלֹא אֵל. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי מְחִיָּה הַמְּתִים וְאֵלֶיהוּ הַחַיָּה מְתִים וְלֹא אָמַר אֵל אֲנִי. אֲנִי מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם וְאֵלֶיהוּ הוֹרִיד גְּשָׁמִים. אֲנִי עוֹצֵר גְּשָׁמִים וְאֵלֶיהוּ כּוֹן, שְׁנֹאֲמַר: חֵי ה' אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי (מלכים א יז, א.). אֲנִי הוֹרֵדְתִי אֵשׁ וְגִפְרִית עַל סְדוֹם, וְאֵלֶיהוּ הוֹרִיד כּוֹן, שְׁנֹאֲמַר: אִם אִישׁ הָאֵלֶּהִים אֲנִי תָרַד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם (מלכים ב א, יב.), וְלֹא אָמַר אֵל אֲנִי. וְאֲתָה אוֹמֵר, אֵל אֲנִי, מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יְשֻׁבְתִי. וְאִם תֹּאמַר, מִפְּנֵי שְׁחִיתָ הַרְבֵּה. הוּא חָיָה וְיִחְיָה עַד תַּחֲתֵת הַמְּתִים. כְּתִיב בֵּיהּ, כְּרִסְיָהּ שְׁבִיבִין דִּי נוֹר (דניאל ז, ט.). וְכַתִּיב בְּאֵלֶיהוּ, הִנֵּה רָכַב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ (מלכים ב ב, יא.). כְּתִיב בָּהּ, ה' בְּסוּפָהּ וּבְשַׁעְרָהּ דָּרְכוּ (נחום א, ג.). וּבְאֵלֶיהוּ כְּתִיב: וַיַּעַל אֵלֶיהוּ בְּסַעְרָהּ הַשָּׁמַיִם (מלכים ב ב, יא.). וְלִסּוּף, וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת (מלכים א יט, ד.). וְאֲתָה אוֹמֵר אֵל אֲנִי. יוֹנָה יָרַד לַיָּם, דְּכַתִּיב: וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצּוֹלָה בְּלִבְבַי יָמִים (יונה ב, ד.). וְלִבְסוּף שְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת, וְחָזַר וְאָמַר, וַעֲתָה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי (יונה ה, ח.). וְאֲתָה אוֹמֵר, אֵל אֲנִי, מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יְשֻׁבְתִי בְּלִב יָמִים. בּוֹא וּרְאֵה, כָּל מִי שְׁבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עֲצָמוֹ אֵלוֹהַ, בּוֹנֵה לוֹ פְּלִטְרִין בְּתוֹךְ הַמַּיִם. פְּרַעַה בְּנָה לוֹ פְּלִטְרִין בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְסַתֵּם מִי נִילוּס שְׁלֹא יָרְדוּ לְתוֹךְ הַיָּם, וְהָיוּ הַמַּיִם מְתַגְבְּרִין וְתוֹלִין הַפְּלִטְרִין וְהַגְּבִיחוּ אוֹתוֹ וַיִּנְשָׂאוּהוּ לְמַעְלָה, שְׁנֹאֲמַר: דְּבַר וְאֲמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים הַנְּנִי עֲלֶיךָ פְּרַעַה מְלֻךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגְּדוֹל וְגו' (יחזקאל כט, ג.). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְשַׁע, נִתְּגָאִית בְּמִים, בְּמִים אֲתָה מֵת, דְּכַתִּיב: וְנָעַר פְּרַעַה וְחִילוֹ וְגו' (תהלים קלז, טו.). סְנַחְרִיב עָשָׂה לוֹ פְּלִטְרִין לְפָנָי הַלְּבָנוֹן בְּמַגְנִין לְמַעְלָה בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּבוּהִים, וְהָיוּ מַעֲיִנוֹת יוֹצְאוֹת מִן הָהָרִים וְתוֹלִין פְּלִטְרִין שְׁלֹו לְמַעְלָה, שְׁנֹאֲמַר: הִנֵּה אֲשׁוּר אָרַז בְּלִבְנוֹן וְגו', מִיָּם גָּדְלוּהוּ תְהוֹם רְמַמְתָּהוּ (יחזקאל לא, ג-ד.). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּיף בְּגָדְלוֹ בְּאֲרָךְ דְּלִיּוֹתָיו כִּי הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֵל מִיָּם רַבִּים (יחזקאל לא, ז.). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲנִי קָרְתִי וְשִׁתִּיתִי מִיָּם (ישעיה לו, כח.). וּמָה הָיָה סוּפוֹ? כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּיוֹם רְדָתוֹ שְׁאֵלָה וְגו' (יחזקאל לא, טו.). חִירָם בְּנֵה לוֹ פְּלִטְרִין בְּמַגְנִין בֵּין אֲדְרִיאָס לְאוּקִינּוֹס, שְׁנֹאֲמַר: וַיִּנְשָׂאוּ עֲלֶיךָ קִינָה וְאָמְרוּ לָךְ אֵיךְ אֲבָדְתָּ נוֹשֶׁבֶת מִיָּמִים (יחזקאל כו, יז.). הַתַּחֲלִיל לוֹמַר, אֵל אֲנִי מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יְשֻׁבְתִי בְּלִב יָמִים (יחזקאל כח, ב.). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּתַתִּי אֲתָךְ עִיר נְחֻרְבַת כְּעָרִים אֲשֶׁר לֹא נוֹשְׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עֲלֶיךָ

את תהום וכסוף המים הרבים [\(יחזקאל כו, יט\)](#), כדי שתלך אצל חבריך, שנאמר: והורדתיך את יורדי בו אל עם עולם והושבתיך בארץ תחתיות [\(יחזקאל כו, כ\)](#). ארץ תחתיות, זו גיהנם. וכן הוא אומר, את פרוב ממשח הסוכך ונתתיך בהר קדש אלהים היית בתוך אבני אש התהלכת וגו' [\(יחזקאל כח, יד\)](#). אבל ישראל, כי תעבור במים אתך אני וגו' [\(ישעיה מג, ב\)](#).

ח ויאמר ה' אלהים. ילמדנו רבנו, המספר לשון הרע מה ענשו? כך שנו רבותינו, המספר לשון הרע, חמור מן העושה מעשה, שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: וינסו אתי זה עשר פעמים [\(במדבר יד, כב\)](#). אמר רבי מנא דשאב בשם רבי יהושע בן לוי, אין אדם אומר לשון הרע עד שכופר בעקר, שנאמר: אשר אמרו ללשננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו [\(תהלים יב, ה\)](#). רבנו אמרי, קשה לשון הרע, שהביא מיתה על אדם הראשון, שעמד נחש ואמר לאדם וחוה, כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם [\(בראשית ג, 7\)](#), שמו האילן הזה אכל כשפרא את עולמו, וכל אמן שונא את בני אמותו, והייתם כאלהים [\(בראשית ג, ה\)](#). שמעו לו, וגרמו מיתה להם ולתולדותיהם עד סוף כל הדורות. מנין, מן מה שקראו בעניןו הו האדם, ואין הו אלא מיתה, שנאמר: הו קרבו ימיד למות [\(דברים לא, יד\)](#).

ט ויהי מקץ ימים ויבא קין וגו'. יש מקץ שנה ויש מקץ שנתים, ויש ימים, ויש ארבעים שנה. אמרו חכמינו זכרונם לברכה, בני ארבעים שנה היו קין והבל. ויבא קין מפרי האדמה, מהו? מן מותר מאכלו. ורבנו אמרי, זרע פשתן היה, והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהו לפיכך נאסר צמר ופשתים, שנאמר: לא תלבש שעטניו וגו' [\(דברים כב, יא\)](#). ואמר הקדוש ברוך הוא, אינו דין שיתערב מנחת החוטא עם מנחת הזכאי לפיכך נאסר. ויאמר קין אל הבל אחיו, מה אמר לו? נחלק העולם ואני בכור ואטל פי שנים. אמר לו הבל, אפטר. אמר לו קין, אם כן אני נוטל יתר חלק על חלקי מקום שנתקבל בו קרבנד. אמר לו הבל, לא תטל ועל דבר זה נפלה קטטה ביניהם, שנאמר: ויהי בהיותם בשדה. ולהלן כתיב: ציון שדה תחרש [\(ירמיה כו, יח\)](#). ויש אומרים: שאמר קין להבל, נחלק העולם. אמר לו: הו. נטל הבל צאנו, וקין אדמה לעבד, והתנו ביניהם שלא יהא לזה על זה פלוס. כשנטל הבל את צאנו, התחיל לרעות את הצאן, וקין רודף אחריו מהר לבקעה ומבקעה להר עד שנתאחזו זה בזה, ונצח הבל אל קין ונפל תחתיו. וכשראה קין כך, התחיל צוח הבל אחי אל תעשה בי רעה. ורחם עליו והניחו, ועמד והרגו,

שְׁנֵאמֶר: וַיִּקָּם קִינוֹ, מִכָּלֵל שְׁנֵפֶל. כִּינֹן שֶׁהֲרֹגוֹ אָמַר אֲבֵרַח מִפְּנֵי אָבִי וְאִמִּי, שְׂאִין מִבְּקָשִׁין אוֹתוֹ אֲלֵא מִמֶּנִּי, שְׂאִין אֶחָד בְּעוֹלָם אֲלֵא אֲנִי וְהוּא. מִיַּד נִגְלָה עָלָיו הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי אֲבוֹתֶיךָ אֲתָה יָכוֹל לְבָרַח, מִפְּנֵי אֵין אֲתָה יָכוֹל לְבָרַח, שְׁנֵאמֶר: אִם יִסְתֵּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ [\(יִרְמִיָּה כג, כד\)](#). אָמַר לוֹ: אֵי הֶבֶל אַחִיד. אָמַר לוֹ: וַי לוֹ שְׂרָחִם עָלֶיךָ וְלֹא הֲרַגְךָ כְּשֶׁנִּפְלַת תַּחֲתָיו, וְאֲתָה עֲמַדְתָּ וְהֲרַגְתָּ אוֹתוֹ. וְהֵיאֵךְ הֲרֹגוֹ? עֲשֵׂה לוֹ פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, חַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת בְּאָבֹן בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכֹן נִשְׁמָתוֹ יוֹצֵאת עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצֹאָרוֹ. כִּינֹן שֶׁאָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵי הֶבֶל אַחִיד? אָמַר לוֹ: לֹא יָדַעְתִּי, הַשּׁוֹמֵר אַחִי אֲנִכִּי? אֲתָה הוּא שׁוֹמֵר כָּל הַבְּרִיּוֹת וְאֲתָה מִבְּקָשׁוֹ מִיָּדָי? מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה, לְגַנֵּב שְׁגַנֵּב כְּלִים בְּלִילָה וְלֹא נִתְפַּשׁ. לְבַקֵּר תִּתְפָּשׂוּ הַשּׁוֹעֵר. אָמַר לוֹ: לָמָּה גִנַּבְתָּ אֶת הַכְּלִים? אָמַר לוֹ: אֲנִי גִנַּב וְלֹא הִנְחֵתִי אֲמֵנוֹתַי. אֲבָל אֲתָה אֲמֵנוֹתֶיךָ בְּשַׁעַר לְשׁוֹמֵר, לָמָּה הִנְחֵת אֲמֵנוֹתֶיךָ וְעָכְשׁוּ אֲתָה אוֹמֵר לִי כֶּךָ? וְאַף קִינוֹ כֶּךָ אָמַר, אֲנִי הֲרַגְתִּי אוֹתוֹ, בְּרֵאת בִּי יָצַר הָרַע, אֲתָה שׁוֹמֵר אֶת הַכֵּל, וְלִי הִנְחֵת אוֹתוֹ לְהֲרֹגוֹ, אֵף אֲתָה שֶׁהֲרַגְתוֹ שְׁנִקְרֵאת אֲנִכִּי, שְׂאֵלוֹ קִבְּלַת קֶרְבְּנִי כְּמוֹתוֹ, לֹא הֵייתִי מִתְקַנָּא בּוֹ. מִיַּד הִשְׁיִבוֹ, מָה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמִי אַחִיד צוֹעֲקִים. מִכָּאֵן אֲתָה לָמַד, שֶׁעֲשֵׂה בּוֹ פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, וְחַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת. צוֹעֲקִים אֵלַי, צוֹעֲקִים עָלַי. מִשָּׁל לְשָׁנִים שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה, הֲרַג אֶחָד מֵהֵן אֶת חֲבֵרוֹ. הָיָה בְּהֵן שְׁלִישִׁי וְלֹא הִפְרִישׁ בֵּינֵהֶם, עַל מִי הַכֵּל מְשִׁיחִין, לֹא עַל הַשְּׁלִישִׁי? לְכֶךָ כְּתִיב צוֹעֲקִים אֵלַי, צוֹעֲקִים עָלַי. אָמַר לוֹ קִינוֹ, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא יָדַעְתִּי וְלֹא רָאִיתִי הַרוּג מִיָּמַי, וְכִי הֵייתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי מִכְּהוֹ בְּאָבֹן וְהוּא מֵת! הִשְׁיִבוֹ מִיַּד, אֲרוּר אֲתָה מִן הָאֲדָמָה וְגוֹ', כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תוֹסֵף תֵּת כֹּחָה לָךְ. אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לְפָנֶיךָ דִּילִטוּרִין שֶׁמִּלְשִׁינִין אֶת הָאֲדָם לְפָנֶיךָ? אָבִי וְאִמִּי הָרִי הוּן בְּאֶרֶץ וְאֵינִן יוֹדְעִין שֶׁאֲנִי הֲרַגְתִּיו. וְאֲתָה בְּשָׁמַיִם מִנִּין אֲתָה יוֹדֵעַ? אָמַר לוֹ שׁוֹטָה, כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ אֲנִי סוֹבֵל, שְׁנֵאמֶר: אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֶשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֶמְלֹט [\(ישעיה מו, ד\)](#). אָמַר לוֹ: כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ אֲתָה סוֹבֵל וְעוֹנִי אֵינְךָ יָכוֹל לְסַבֵּל. גְּדוֹל עוֹנִי מִנְשׂוּא. אָמַר לוֹ: הוּאֵיל וְהוֹדִיתָ וְעֲשִׂיתָ תְּשׁוּבָה, צֵא וּגְלָה מִן הַמְּקוֹם הַזֶּה, שְׁנֵאמֶר: וַיֵּצֵא קִינוֹ מִלְּפָנָיו ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד. כְּשֶׁנִּצָּא כָּל מְקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, הֵייתָ הָאֶרֶץ מְזֻדְעָזְעַת מִתַּחֲתָיו וְהָיוּ חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת מְזֻדְעָזְעוֹת וְאוֹמְרוֹת מֵהוּ זֶה. אוֹמְרוֹת זֹלֹזוֹ, קִינוֹ הֲרַג אֶת הֶבֶל אַחִיו, וְגִזַּר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלָיו נֵעַ וְנָד תַּהֲיָה. וְהוּן אוֹמְרוֹת, נִלְךָ אֲצִלוֹ וְנִאֲכַלְנוּ, וְהָיוּ מִתְכַּנְּסוֹת וּבָאוֹת אֲצִלוֹ. בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה זָלְגוּ עֵינָיו דְּמַעוֹת וְאָמַר, אָנָּה אֵלֶיךָ מְרוּחֶךָ וְאָנָּה מִפְּנֵיךָ אֲבָרַח, אִם אֶסַּק שְׁמַיִם שָׁם אֲתָה וְאֲצִיעָה שְׂאוֹל הַנֶּדֶךְ, אֶשָּׂא כְּנָפֵי שְׁחַר אֲשַׁכְּנָה בְּאַחֲרֵית יָם, גַּם שָׁם יָדָךְ תִּנְחַנְחֵנִי וְתִאֲחַזְנֵנִי [\(תהלים קלט, ז-ז\)](#).

הו גִּרְשֵׁת אֶתִּי וְגוֹ', וַיֵּאמֶר לוֹ ה' לָכֵן כָּל הֲרַג קִינוֹ וְגוֹ'. יֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁבֵת נַעַל

בפניו, כמו שנאמר: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם (שמות לא, יז). כשם שלמד שבת זכות על אדם הראשון, כך למד על קין. ויש אומרים: קין קבע במצחו. בשעה שהרג קין את הבל היה משלך ולא היה יודע קין מה לעשות. זמן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים והרג אחד מהן את חברו וחרפו בידיו וקברו, וממנו למד קין וחרפו וקבר את הבל. לפיכך זכו העופות לכסות את דמו.

יא ויאמר לו ה' לכו כל הרג קין. אומר לו: ארבע משפחות עתידות לצאת

מהבל ובטלתן מן העולם, כך תפתח הארץ את פיה ותבלע לך ארבע משפחות. אלו הן, חנוך עירד ומחויאל ומתושאל. וכיצד נהרג, קין נעשה מלאך המות מאה ושלושים שנה והוא נע ונד בקלה. למך בן בנו היה שביעי לדורות וסומא, היה יוצא לצוד והיה בנו אוחזו בידו, כשהיה רואה תינוק חיה, היה אומר לו. אומר לו: כמין חיה אני רואה. מתח את הקשת כנגדו והרג את קין. ראה אותו תינוק מרחוק הרוג וקין במצחו. אומר לו למך, אבי, הרי דמות אדם הרוג וקין במצחו. אומר לו למך, וי לי, זקני הוא. טפח שתי ידיו בחרטה ונגע בראש התינוק והרגו בשוגג, שנאמר: כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי. נשאו שלשתו במקום אחד, קין הרוג ואותו תינוק הרוג ולמך סומא. לערב יצאו נשיו אחריו, מצאו זקנם הרוג, ותובל קין בנם הרוג, ולמך. באותה שעה פתחה הארץ פיה ובלעה ארבע משפחות, חנוך ועירד ומחויאל ומתושאל, ונעשה למך מלאך המות, לקים מה שנאמר: כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה (בראשית ד, כד). כיון שבאו לבית, אומר להם למך לנשיו, עלו למטה. אמרו לו: הרגת את קין וזקננו ותובל קין בננו, לא נעלה. אומר להן, כבר נטל חלקו קין שבעה דורות, אבל אני שבעים ושבעה. אמרו לו: לא נשמע לך, מה אנו מולידות למארה? אומר להן, גלד לבית דין. הלכו להם אצל אדם הראשון. אמרו לו עדה וצלה, אדוננו, למך זה בעלנו הרג את זקננו. אומר להן, אי זקננו לפי תמו הרגו. אומר להן אדם, נשי למך האזנה אמרתי, למך אומר, וכי איש הרגתי לפצעי, בתמיהה. אומר להן, לכו השמעו לבעליכן. אמרו לו: אסיא, אסי חגרתך, אתה פרשת ממטתך מאה ושלושים שנה ואתה מלמד אותנו. מה פתיב אחריו, ויחי אדם שלשים ומאת שנה וילד בדמותו כצלמו. ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה וילד בן, שממנו נברא העולם. ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו (בראשית ה, כט). מנין היה יודע לומר זה ינחמנו ממעשנו וגו', וכי נביא היה. אומר רבי שמעון בן יהוידק, למוידין היו, שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאדם, ארוה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך, אומר אדם, רבונו של עולם, עד מתי. אומר לו: עד שיולד אדם מהול. כיון שנולד נח מהול, מיד ידע למך ואמר, ודאי זה ינחמנו וגו'. ומהו ממעשנו ומעצבון ידיו. קדם שנולד נח, לא כשהיו זורעין היו קוצרין, אלא היו זורעין

חטים וקוצרים קוצים ודרדרים. פיון שנולד נח, חזר העולם לישובו, קצרו מה שזרעו, זרעו חטין וקוצרין חטין. שעורים וקוצרין שעורים. ולא עוד אלא עד שלא נולד נח עושין מלאכה בידיהם לכהן כתיב ומעצבון ידינו. נולד נח התקין להם מחרשות ומגלות וקרדמות וכל כלי מלאכה.

יב וירא ה' כי רבה רעת האדם. שנו רבותינו, בעון זמה אנדרלמוסיא באה

לעולם וספה הטובים והרעים. ורבי עזריה אומר, הפל הקדוש ברוך הוא מותר חוץ מן הזמה. ראה, עד שלא נצטוו עליה מה כתיב: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. מה כתיב אחריו, וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, ויאמר ה' אמהה את האדם אשר בראתי. וכן בסדומיים, טרם ישפכו [\(בראשית יט, ד\)](#), וכל אותו הענין. ויאמרו האנשים אל לוט וגו' כי משחיתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה [\(בראשית יט, ג\)](#). למה ה' ה' שתי פעמים? אומר הקדוש ברוך הוא, אני הוא שפרעתי מזמרי ומשמשון ומאמנון, ואני עתיד לתת שכר טוב למי שהוא גודר עצמו מן העברה, כשם שנתתי ליוסף וליעל ולפלטי. רבי שמעון אומר, יוסף משלו נתנו לו, הפה שלא נשק בזמה, נאמר לו: ועל פיה ישק כל עמי [\(בראשית מא, מ\)](#). צנאר שלא הרפין לעברה, וישם רביד הזהב על צנארו [\(בראשית מא, מב\)](#). היד שלא נגעה בעברה, ויסר פרעה את טבעתו וגו' [\(בראשית מא, מב\)](#). הגוף שלא נדבק לעברה, וילבש אתו בגדי שש [\(בראשית מא, מב\)](#). רגל שלא עלה עליה, וירכב אתו במרכבת המשנה [\(בראשית מא, מג\)](#). המחשבה שלא חשב, נקרא נבון וחכם. לב שלא הרחר, ויקראו לפניו אברך וצפנת פענח. אבל הסדומיים המטיר עליהן אש וגופרית, שנאמר: והי' המטיר על סדום וגו', ויהפך את הערים האל וגו' [\(בראשית יט, כד-כה\)](#). לכהן נאמר כאן, אמהה את האדם וגו'. הנפלים היו בארץ בימים ההם המה הגברים אשר מעולם אנשי השם, מלמד, שהיו רואין חמה ולבנה ועושין כשפים. עליהם הוא שאמר, המה היו במרדי אור [\(איוב כד, ג\)](#). המה הגברים, שהיו קשין ומורדין ומכשפין. ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו [\(איוב כא, יד-טו\)](#). אומר רבי יוחנן, למה היו מורדין, שהיו זרעו שנה אחת ועושין מזון לארבעים שנה. אומר להם הקדוש ברוך הוא, וכך אתם עושים? עוד כל ימי הארץ זרע וקציר. ורבי שמואל בר אבא אומר, למה היו מורדין, שהיו רואין לעצמן בנים ובני בנים חמשה וחמשה דורות ולא היו מתין, אומר הקדוש ברוך הוא, וכך אתן מורדין? מכאן ואילך, עד כל ימי הארץ זרע וקציר, שתהיו מולדין וקוברין. וקר וחם, שתהיו מתגסרין בשחפת ובקדחת. וקוצ וחורף, שתהיו מתקיצין ופניכם מתחרפין, והיסורין אינן פוסקין ותהיו מצטערין בגופיכם, אין אתם שובתין יומם ולילה, ותהיו נדונים באש ובשולג.

מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא, שנאמר לו בחלום, באדר אפה מת וניסן אינך רואה, ומה שזרעת לא תקצר. והיה מצר על החלום הרבה, וספר חלומו לפני רבי עקיבא. אמר לו: באדר אפה מת, בהדורה של תורה אפה מת. וניסן אין אפה רואה, שוב אין בא לידי ניסון. ומה שזרעת אין אפה קוצר, בניך אין אפה קובר. ותו רבי יונתן בן עכסאי ורבי יהודה בן גרים, הוו תנו פרשת נדרים קמי רבי שמעון בר יוחאי, אפטריו מנה בארתא. בצפרא אתו וקא מפטרי מנה. אמר להו, מי לא אפטריתו מקמאי מאתמול, אמרו לו: למדתנו רבנו, תלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר, צריכים להפטר ממנו, דכתיב: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וגו' (מלכים א ת, טו). אמר לה רבי שמעון בר יוחאי לברה, הללו בני אדם של צורה, זיל לגביהו כי היכי דלברכוך. אזל אשכחנהו דקא רמו קראי אהדדי, כתיב: פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו (משלי ד, כו). וכתוב: ארח חיים פן תפילס נעו מעגלתיה לא תדע (משלי ה, ו). לא קשיא, כאן במצות שאפשר לעשותם על ידי אחרים, כאן במצות שאי אפשר לעשותם על ידי אחרים. הדור יתבי וקא מבעיא להו, כתיב: יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (משלי ג, טו), הא חפצי שמים ישוו בה. וכתוב וכל חפצים (משלי ח, יא), אפלו חפצי שמים, לא קשיא, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, וקאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. אמרו לה, מאי בעית הקא, אמר להו, אמר לי אבא זיל לגביהו כי היכי דלברכוך. אמרו לה, יהא רעוא דתזרע ולא תחצד, תעיל ולא תפיק, תפיק ולא תעיל, לחרוב ביתך וליתבי אשפיזך, לבלבל פתורך, ולא תחזי שתא חדתי. כי אתא לגבי אבוה, אמר לה, לא מבעיא דברוכי לא מברכינן, אלא צעורי קא מצערי לן. אמר לה אבוה, מאי אמרו לך? אמר לה, הכי וחקי אמרו לי. אמר לה, הני ברכתא מעליקתא ניהו. תזרע ולא תחצד, תוליד בנין ולא ימותון. תעיל ולא תפיק, תעיל פליתא ולא ימותון בנה. תפיק ולא תעיל, תפיק בנתך ולא ימותון גברייהו. לחרוב ביתך, ביתא דהאי עלמא. וליתבי אשפיזך, ביתא דהאי עלמא, דכתיב: קרבם בתימו לעולם משפנתם לדר ודר (תהלים מט, יב). אל תקרי קרבם אלא קברם. לבלבל פתורך, בבני ובבנתא. ולא תחזי שתא חדתי, לא תמות אתך ותנסב אתתא אחריתי. רבי שמעון בן חלפתא אפטר מנה דרבי, אמר לה לברה, זיל לגבה כי היכי דלברכוך. אזל, אמרו לה, יהא רעוא דלא תבוש ולא תתבייש. כי אתא לגבי אבוה, אמר לה, מלתא בעלמא הוא דאמר לי. אמר לה, ברכך ברכתא דברכנהו קדשא בריך הוא לישראל ושנה בה, דכתיב: ואכלתם אכול ושבוע וגו', וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' (יואל ב, כו-כז),
כּו יְהִי רְצוֹן וְנֹאמֵר אֲמֵן.

פרשת נח

א ילמדנו רבנו, על כמה עברות נשים מתות בשעת לדתן. כך שנו רבותינו, על שלש עברות וכיו, ושלשתן מן התורה. נדה, דכתיב: ואשה כי יזוב (ויקרא טו, כה). חלה, ראשית ערסתכם (במדבר טו, כ). הדלקת הנר, דכתיב: וקראת לשבת ענג (ישעיה נח, יט), זו הדלקת הנר בשבת. ואם תאמר לישיב בחשך, אין זה ענג, שאין יורדי גיהנם נדונין אלא בחשך, שנאמר: ארץ עפתי כמו אפל (איוב י, כב). ומה ראו נשים להצטוות על שלש מצות האלו? אמר הקדוש ברוך הוא, אדם הראשון תחלת בריותי היה ונצטוה על עץ הדעת. וכתוב בחנה, ותרא האשה וגו' ותתן גם לאישה עמה ויאכל (בראשית ג, ו), וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו. וכתוב בתורה, שפך דם האדם באדם דמו ישפך (בראשית ט, ו). תשפך דמה ותשמור נדתה, כדי שיתכפר לה על דם האדם ששפכה. מצות חלה מנין, היא טמאה חלתו של עולם, דאמר רבי יוסי בן דמסקא, כשם שהאשה מקשקשת עסתה במים ואחר כך היא מגבהת חלתה, כך עשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, דכתיב: ואד יעלה מן הארץ והשקה (בראשית ב, ו), ואחר כך, וייצר ה' אלהים את האדם עפר וגו' (בראשית פסוק ז). הדלקת הנר מנין, היא כבתה נרו של אדם, דכתיב: נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז), לפיכך תשמור הדלקת הנר.

ב אלה תולדת נח. כך פתח רבי תנחומא בר אבא ואמר, פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם (משלי יא, ט). אמר רבי יהודה הלוי, בשעה שהאדם מסתלק מן העולם בלא בנים, הוא מצר ובוכה. אומר לו הקדוש ברוך הוא, למה אתה בוכה? מפני שלא העמדת פרי בעולם הזה, יש לך פרי יפה מן הבנים. אומר לפניו, רבוננו של עולם, איזה פרי שהעמדת. אמר לו הקדוש ברוך הוא, התורה, שכתוב בה, פרי צדיק עץ חיים. בנים אינו אומר, אלא פרי צדיק. וכן תולדותיו של אדם, אלו מעשיו הטובים. וכן הוא אומר, אלה תולדת נח, נח איש צדיק תמים. אמר רבי אבהו, מצינו שהקדוש ברוך הוא עושה לאחרונים בזכות הראשונים. ומנין שאף

לראשונים בזכות האחרונים, שֶׁנֶאֱמַר: וְנַחַם מִצָּא חַן בְּעֵינֵי ה'. וּבְאִיזָה זְכוּת, בזכות תולדותיו, שֶׁנֶאֱמַר: אֵלֶּה תוֹלְדוֹת נַח נַח. וְלוֹקַח נְפֹשׁוֹת חֲכָם (משלי יא, ט), זֶה הָיוּ וּמִפְרִנְס הָעֲנִי, כִּדְרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לֹא מֵת נַח עַד שֶׁרָאָה הָעוֹלָם בְּיִשׁוּבוֹ וְעַד שֶׁרָאָה עִי אַמּוֹת יוֹצְאִים מִחֻלְצֵיו וּמִשָּׁם לֹא נִזְכָּר אֵלֶּה צְדָקוֹ. וְלוֹקַח נְפֹשׁוֹת חֲכָם, זֶה נַח שֶׁזָּן וּמִפְרִנְס אֶת הַבְּהֵמָה. וַיְמָה הָיָה מֵאֲכִילָו? אָמְרוּ רַבִּי עֲקִיבָא, דְּבִלָּה הָיָה כֻּלָּן אוֹכְלִין, כְּמוֹ שֶׁנֶאֱמַר: וְהָיָה לָךְ וְלָהֶם לֶאֱכֹלָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, לֹא, אֵלֶּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכָּל מִין וּמִין הָאֲכִיל מֵה שֶׁלָּמַד. הַגָּמֵל, תַּבָּן. וְהַחֲמוֹר שְׁעוּרִים. וְכֹן כָּלֵם מֵה שֶׁלָּמַד הָיָה אוֹכֵל, הָיוּ וְלוֹקַח נְפֹשׁוֹת חֲכָם. יֵשׁ בְּהֵמָה שֶׁהִיא אוֹכֵלֶת בְּשֶׁעָה אַחַת בַּיּוֹם, וַיֵּשׁ בְּשִׁתַּיִם וַיֵּשׁ בְּשִׁלְשׁ, וַיֵּשׁ בְּשִׁלְשׁ הַלֵּילָה וַיֵּשׁ בְּאַמְצָעוֹ, וַיֵּשׁ בְּקִרוֹת הַגָּבֶר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ שֶׁהָיָה נַח בְּתַבָּה לֹא רָאָה שְׁנָה לֹא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁהָיָה עוֹסֵק וְזָן הַבְּרִיּוֹת שְׁעָמוֹ, הָרִי וְלוֹקַח נְפֹשׁוֹת חֲכָם.

ג אלה תולדות נח נח. יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שבחר בישראל משבעים אמות, כמו שכתוב, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), ונתן לנו את התורה בכתב, רשומו ברמז צפונות וסתומות ופרשום בתורה שבעל פה, וגלה אותם לישראל. ולא עוד אלא שהתורה שבכתב כללות, ותורה שבעל פה פרטות. ותורה שבעל פה הרבה, ותורה שבכתב מעט. ועל שבעל פה נאמר: אֲרַכָּה מֵאַרְצָה מִדֶּה וּרְחֵבָה מִנִּי יָם (איוב יא, ט). וכתוב: וְלֹא תִמְצָא בְּאַרְצָה הַחַיִּים (איוב כח, ג). ומאי לא תמצא בארץ החיים. וכי בארץ המתים תמצא? אלא שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש ענג העולם, תאנה וכבוד וגדלה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה, שֶׁנֶאֱמַר: זֹאת הַתּוֹרָה אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֵהָל (במדבר יט, יד). וכך דרקה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עימל. לפי שלא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא על התורה שבעל פה, שֶׁנֶאֱמַר: כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְךָ בְּרִית (שמות לד, כז). ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, לא כתב הקדוש ברוך הוא בתורה, למען הדברים האלה, ולא בעבור הדברים האלה, ולא בגלל הדברים, אלא על פי הדברים, וזו היא תורה שבעל פה, שהיא קשה ללמד ויש בה צער גדול שהיא משולה לחשך, שֶׁנֶאֱמַר: הָעַם הַהֲלֹכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אֹר גְּדוֹל (ישעיהו ט, א), אֵלֶּה בְּעֵלֵי הַתְּלָמוּד שֶׁרָאוּ אֹר גְּדוֹל, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵאִיר עֵינֵיהֶם בְּאֶסּוֹר וְהִתֵּר, בְּטָמָא וּבְטָהוֹר. וְלַעֲתִיד לָבֵא, וְאֵהָבִיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבֻרָתוֹ (שופטים ה, לא). ולא קבלו ישראל את התורה עד שפכה עליהם הקדוש ברוך הוא את הקר כגיגית, שֶׁנֶאֱמַר: וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר (שמות יט, יז). ואמר רב דימי בר חמא: אָמְרוּ לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם מִקְּבָלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה, מוֹטֵב, וְאִם לֹא, שֶׁם

תהא קבורתכם. ואם תאמר, על התורה שבכתב כפה עליהם את הקר, והלא משעה שאמר להם מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע, מפני שאין בה גייעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן על התורה שבפעל פה, שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, והיא עזה כמות וקשה כשאול קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאדו, שנאמר: ואתה אתה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך [\(דברים ה.\)](#). ומנין אתה למד שאין אהבה זו אלא לשון תלמוד, ראה מה פתיב אחריו, והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך [\(דברים ז.\)](#). ואי זה, זה תלמוד שהוא על הלב. הוי אומר, ושננתם לבניך, זו תלמוד שצריך שנון. לתלמודך, שפרשה ראשונה שבקריאת שמע אין בה פרוש מתן שכרה בעולם הזה כמו שכתוב בפרשה שניה, והיה אם שמע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם, זה מתן שכר עוסקי מצות (ותורה שבכתב) שאין עוסקין בתלמוד. ובפרשה שניה פתיב בה, בכל לבבכם ובכל נפשכם [\(דברים ו.\)](#), ולא כתב בכל מאדכם, לתלמודך, שכל מי שאוהב עשר ותענוג, אינו יכול לתלמוד תורה שבפעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שנה, ויש מבלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה לעולם הבא, שנאמר: העם ההלכים בחשך ראו אור גדול [\(ישעיה ט.\)](#). אור גדול, אור שנברא ביום ראשון, שנגזו הקדוש ברוך הוא לעמלי תורה שבפעל פה ביום ובלילה, שבזכותן העולם עומד, שנאמר: כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי [\(ירמיה לג, כה.\)](#). אי זה הוא ברית שנוהג ביום ובלילה, זו תלמוד. וכן הוא אומר, כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תפר את דוד עבדי וגו' [\(ירמיה לג, יט.\)](#). ואומר: כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה [\(תהלים א, ב.\)](#). ואף הקדוש ברוך הוא פרת ברית עם ישראל, שלא תשכח תורה שבפעל פה מפיהם ומפי זרעם עד סוף כל הדורות, שנאמר: ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיה לא ימושו וגו' [\(ישעיה נט, כא.\)](#). ולא כתיב ממך, אלא מפיה ומפי זרעך ומפי זרע זרעך [\(ישעיה נט, כא.\)](#). ולפיכך קבע הקדוש ברוך הוא שתי ישיבות לישראל, שיהיו הוגין בתורה יומם ולילה ומתקבצין שתי פעמים בשנה באדר ובאלול מכל המקומות ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה עד שמעמידו דבר על בריו והלכה לאמתה ומביאין ראיה מן המקרא ומן המשנה ומן התלמוד, כדי שלא יכשלו ישראל בדברי תורה, שנאמר: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול [\(תהלים קיט, קסה.\)](#). ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום [\(תהלים כט, יא.\)](#). ואותן שתי ישיבות, לא ראו שבי ולא שמד ולא שכל, והוציאן הקדוש ברוך הוא שתיים עשרה שנה קדם חרבן ירושלים, בתורתו ובתלמודם, שפך פתיב: והגלה את כל ירושלים ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרת אלפים גולה וכל החרש והמסגר ולא נשאר זולת דלת עם הארץ [\(מלכים ב כד, יד.\)](#). וכי מה גבורה יש בבני אדם החולכים בגולה? אלא אלו גבורי תורה, שפך נאמר בה, על פן יאמר בספר מלחמת ה' [\(במדבר כא, יד.\)](#). ומתוכן, החרש והמסגר. חרש, שבשעה שאחד מהן מדבר,

נעשו הכל כְּחַרְשֵׁיו. מִסְגֵּר, כִּינּוּן שֶׁאֶחָד מֵהֶן סוֹגֵר דְּבָרֵי טְמֵאָה וְטָהָרָה אוֹ אֲסוּר וְהֵתֵר, אֵין בְּעוֹלָם שֶׁיִּכּוֹל לִפְתַּח לְטָהָר וּלְהֵתֵר, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּתִּי מִפְתַּח בַּיִת דָּוִד עַל שְׁכֵמוֹ וּפְתַח וְאֵין סֹגֵר וְסֹגֵר וְאֵין פְּתַח (ישעיה כב, כב). וְאֵת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקַח (יחזקאל יז, יג), אֵלוֹ חוֹרֵי יְהוּדָה וּבְנֵימָן שֶׁעָלִיהֶן נֶאֱמַר, כֹּה אָמַר ה' וְגו' פְּתַאֲנִים הַטְּבוֹת הָאֵלֶּה כִּן אֶפִּיר אֶת גְּלוֹת יְהוּדָה אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי מִן הַמְּקוֹם הַזֶּה אָרֶץ כְּשָׂדִים לְטוֹבָה (ירמיה כד, ה). וְכַתִּיב: (דניאל ט, יד) וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאָהּ עָלֵינוּ כִּי צָדִיק ה' אֱלֹהֵינוּ, וְכִי מִשׁוֹם דְּצָדִיק וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיָּבֵא אֶת הָרָעָה. אֲלֵא צְדָקָה עֲשֵׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁהַקְּדִים וְהַגְּלָה אֶת גְּלוֹת יְכַנְיָה לְגְלוֹת צְדָקָה, כְּדִי שְׁלֵא תִשְׁתַּכַּח מֵהֶן תּוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה, וַיִּשְׁבּוּ בְּתוֹרָתוֹ בְּבָבֶל מִן אוֹתָהּ שְׁעָה עַד הַיּוֹם, וְלֹא שֶׁלֵּט בָּהֶן לֹא אֲדוֹם וְלֹא גֵן וְלֹא גָזְרוּ עָלֵיהֶם שְׁמֵד. וְאַף לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ אֵין רוֹאֵין חֲבָלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא צִיּוֹן הַמְּלִטִי (זכריה ב, יא), מֵאֲדוֹם וּמִיַּן וּמִגְּזֵרוֹתֵיהֶן. וְכַתִּיב: חוֹלֵי וְגַחֵי בַת צִיּוֹן כִּי־לִדְדָה כִּי עָתָה תִּצְאֵי מִקְרָיָה וְשָׁכַנְתְּ בַשָּׂדֶה (מִיכָה ד, ט), וְשָׁכַנְתִּי כְּתִיב. בַּשָּׂדֶה, שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁאֲדָם גּוֹלָה בַשָּׂדֶה, שְׁכִינְתִּי לֹא זָזָה מִמֶּךָ. וּבָאת עַד בְּבָל שֶׁם תִּנְצְלִי שָׁם יִגְאָלְךָ ה' מִכַּף אִיבִיךָ (מִיכָה ד, ט). שָׁם, לְלַמְּדֶךָ שֶׁמֶשֶׁם מִתְחַלֵּת הַגְּאֻלָּה וּמִשָּׁם עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בָּהֶר צִיּוֹן וְגו' (עובדיה א, כא). אוֹתָהּ שְׁעָה, וְהִתְהַלַּח הַמְּלוֹכָה (עובדיה א, כא). וְכִן יְהִי רָצוֹן.

ד שאלתא. דאסיר להון לבית ישראל למגזל ולמחטף מדי חד מן חברה,

דאין לך חמור בכל האסורין שבתורה מענש הגזל, דאמר רבי אלעזר, כל עברות שבתורה עברו דור המבול עליהן ולא נחתם עליהם גזר דינן למחות את זכרם במי המבול, עד שפשוטו ידיהם בגזל, שנאמר: כי מלאה הארץ חמס. וכתוב: החמס קם למטה רשע וגו' (יחזקאל יז, יא). אמר רבי אלעזר, מלמד שזקוף החמס ועמד כמקל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר, רבונו של עולם, אני לא מהם ולא מהמונים ולא מהמהם ולא נח בהם (יחזקאל ז, יא). אמר רבי אבהו, שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהם, אונאה וגזל ועבודה זרה. אונאה, דכתוב בה, כה הראני והנה אדני נצב על חומת אגד ובידו אגד (עמוס ז, ז). גזל, דכתוב: חמס ושד ישמע בה על פני תמיד (ירמיה ו, ז). עבודה זרה, דכתוב: העם המכעסים אתי על פני תמיד זבחים בגנות וגו' (ישעיה סה, ג). ואמר רבי יוחנן, כל הגוזל שוה פרוטה מחברו, כאילו נוטל נשמתו הימנו, שנאמר: כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א, יט). ומאן דגזל ועבד תשובה ומהדר גזלה למרה, מכפר ליה. ואי מאית גזל, מהדר ליורשיו ומכפר ליה. וכי מהדר לנגזל, מפעי ליה לאחולי על גבה, כי היכי דלא למנע מלמעבד תשובה, דתנו רבנן, הגזלנין ומלוי רבית שהחזירו, אין מקבלין מהו. וכל המקבל מהו, אין רוח חכמים נוחה הימנו, הני מלי, שאין גזלה חוזרת בעינה. אבל חוזרת בעינה, מקבלין, דאמר רבי יוחנן, בימי רבי נשנית משנה זו, מעשה

באדם אחד שבקש לעשות תשובה. אמרה לו אשתו, ריקה, אם אתה עושה תשובה, אפלו אבינט שאתה חוגר אינו שלף, ונמנע ולא עשה תשובה. באותה שעה אמרו, הגזלנים ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהו, והמקבל מהו אין רוח חכמים נוחה הימנו. שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זפאי, מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מן הגזלן, שהגנב משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, והגזלן כתיב בה והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה וגו' (ויקרא ה. כג). אמר להו, זה השנה כבוד העבד לכבוד קונו, וזה לא השנה כבוד עבד לכבוד קונו. כפיכול עשה עין של מעלה כאלו אינו רואה, ואזן כאלו אין שומעת, שנאמר: הוי המעמיקים מה' לסתר עצה והיה במחשף מעשיהם וגו' (ישעיה כט. טו). וכתיב: ויאמרו לא יראה יה וגו' (תהלים צד. ז). וכתיב: עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה (יחזקאל ת. יב). תניא, אמר רבי מאיר, משלו משל משום רבן גמליאל, למה הדבר דומה, לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה. אחד זמן כל בני העיר ולא זמן את בני המלך, ואחד לא זמן לא את בני העיר ולא את בני המלך. איזה מהו ענישו מרבה, הוי אומר: זה שזמן את בני העיר ולא זמן את בני המלך. אמר רבי מאיר, בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שבטלו ממלאכתו, חמשה. שה שלא בטלו ממלאכתו, ארבעה. ורבן יוחנן בן זפאי אומר, בא וראה, שחס הקדוש ברוך הוא על כבוד הבריות אפלו על גנב. שור שהלך ברגליו, חמשה. ושה שהרכיבו על כתפו, ארבעה. והיכא דגזל ואמר, אשקול השתא דצריך לי והדר אשלים, רשע מקרי, דכתיב, חבל ישיב רשע גזלה ישלם (יחזקאל לג. טו), אף על פי שמישיב, רשע הוא. ברם, צריך את למילף, הני מלי, היכא דקא גזיל אדעתא למשקלה לנפשה? אבל היכא דקא בעי למתן מתנה לההוא נגזל ולא בעי לקבולי ואמר אגנוב מנה כי היכי דאהני לה ואשלים לה תשלומי כפל, אי נמי שבק מאני בדכתא דלא מנטר או זוזי ופשע ואשכחנהו אניש אחרנא ואמר, אקניטנו עד דיתבעהו ויזדהר במאנה זמנא אחרנא ולא לפשע, מאי, כיון דלהנאתו קא מכוון ושרי, או דלמא כיון דעד מהדר לה אית לה צערא, מאי. תא שמע, דתניא, לא תגנב, על מנת למיקט. לא תגנב, על מנת לשלם תשלומי כפל. מאי טעמא, קרא יתרא הוא, דכתיב: לא תגזל. וכן הלכה.

ה אלה תולדות נח נח וגו', את האלהים התהלך נח. שלש פעמים בפסוק נח למה, זה אחד משלשה שראו שלשה עולמות, נח ודניאל, ואיוב. נח, ראה עולם בישובו וראהו בחרבנו וחזר וראהו בישובו. דניאל, ראה בננו בית ראשון וראהו חרב וחזר וראהו בנוי בבנין בית שני. איוב, ראה בננו ביתו וחרבנו וחזר וראה בישובו. איש צדיק, על שזן בריותיו של הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק. שני בני אדם נקראו צדיקים על שזנו את הבריות, נח ויוסף. שפך כתיב בו, על מכרם

בְּכֹסֶף צְדִיק (עמוס ב.ו). וכתוב בו, ויכלכל יוסף (בראשית מז.יב). אמר רב אחיה בר רב זעירא, אף בני נח שנכנסו בתבה והבהמה והחיה והעופות, כלן צדיקים היו, לפי שדור המבול השחית כל בשר את דרכו על הארץ כתיב בהו, שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל, לפיכך כתיב בהו, הנני משחיתם את הארץ. ומנין שממעשה בראשית נצטוו הבהמות והחיות ורמש שלא להדבק עם שאינו מינו, דכתיב: ויעש אלהים את חית הארץ למינה וגו' (בראשית א.כה). אמר להו הקדוש ברוך הוא: כל מין ומין ידבק במינו, ושאינו מינו אסור. תמים, זה אחד משבעה מהולים שנוולדו בעולם, אדם הראשון נברא מהול, ושת בנו נולד מהול, דכתיב: ויולד בדמותו וצאלמו (בראשית ה.ג). נח נולד מהול, דכתיב: תמים היה בדרתיו. יעקב נולד מהול, דכתיב: ויעקב איש תם (בראשית כה.כז). ויוסף נולד מהול, דכתיב: אלה תלדות יעקב יוסף (בראשית לו.ג), שהיה דומה לאביו. משה נולד מהול, שנאמר: ותרא אתו כי טוב הוא (שמות ב.ב). ואיוב נולד מהול, דכתיב: איש תם וישר (איוב א.ח). בדרתיו, ולא בדורות אחרים. רבי יהודה ורבי נחמיה. חד אמר, תמים היה בדרור המבול ובדרור הפלגה, שאלו היה בדרורו של אברהם אבינו, לא מצא ידיו ורגליו. משל לחבית של אפרסמון שהיתה מנחת במקום המטונף. במקומה, ריחה נודף. שלא במקומה אין ריחה נודף. וחד אמר, תמים היה בדרתיו, כל שכן בדורות אחרים. משל לצלוחית של פלגטון שהיתה מנחת במקום הטנפת ריחה נודף, כל שכן אם היתה מנחת במקום הבשם. את האלהים התהלך נח, שהיה הקדוש ברוך הוא סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול. משל למלך שהיה לו בן והיה הולך בשליחות אביו, והיה לפניו דרך משקע בטיט, והיה המלך סומכו שלא ישתקע בטיט. אבל אברהם כתיב בו, התהלך לפני (בראשית

מח.טו), ובאבות כתיב: האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו שהיו מרויחין לשכינה, והיו מקדימין והולכין לפניו לעשות רצונו. עשה לה תבת עצי גפר, אמר רב הונא בשם רבי יוסי, מאה ועשרים שנה היה מתרה הקדוש ברוך הוא בדרור המבול, שמא יעשו תשובה. כיון שלא עשו תשובה, אמר לו: עשה לה תבת עצי גפר. עמד נח ועשה תשובה ונטע ארזים. והיו אומרים לו, ארזים אלו למה? אמר להו, הקדוש ברוך הוא מבקש להביא מבול לעולם, ואמר לי לעשות תבה, כדי שאמלט בה אני ובייתי. והיו משחקין ממנו ומלעיגין בדבריו. והיה משקה אותן ארזים והו גדליו. והיו אומרים לו: מה אתה עושה? והו כענן הזה, והיו מלעיגין עליו. לסוף ימים קצצו והיה מנסרו, והיו אומרים לו: מה אתה עושה. ואומר להו כך, והיה מתרה בהו. כיון שלא עשו תשובה, מיד הביא עליהו מבול, שנאמר: וימח את כל היקום.

ויזכר אלהים את נח. ולמדנו רבנו, הרואה קשת בענן מה צריך לברך. כך

שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַרְוֵאָה קִשְׁת בַּעֲנָן, מִבְּרֹךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם, זֹכֵר הַבְּרִית, נֶאֱמַר בְּבְרִיתוֹ וְקִים בְּמֵאֲמָרוֹ. הָרִי מִן הַמְּשֻׁנָּה. מִן הַתּוֹרָה מִנִּין, דְּכַתִּיב: אֵת קִשְׁתִּי נָתַתִּי בַּעֲנָן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית. וְאִין מַעֲשִׂיו כְּמַעֲשֵׂה בְּשׂוֹר וְדָם. בְּשׂוֹר וְדָם כָּל זְמַן שְׂאוּהֶבוּ חֵי, אֶהְבְּתוּ קִימַת עֲמוֹ. מֵת, בְּטֵלָה הָאֶהְבָּה. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִינוּ כּוֹ. מֵת אֶבְרָהָם, הִיְתָה אֶהְבְּתוֹ קִימַת לִיצְחָק בְּנוֹ, שְׁנֵאֲמַר: וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אֶבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וְגו' [\(בראשית כה, יא\)](#). בְּנֵהָג שְׂבַעֲוֹלָם, הַמֶּלֶךְ מְכַבֵּד אוֹהֶבוּ בְּכֶסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וּמַעֲשָׂרוֹ. נִכְנָס לְסַפִּינָה, עוֹמֵד עָלָיו סַעַר גְּדוֹל מֵאֲבָד אֵת נַפְשׁוֹ וּמְמוֹנוֹ, לְפִי שְׂאִין יְכוֹל הַמֶּלֶךְ לְשַׁמְרוֹ מִן הַיָּם וּמִן הַלְּסָטִין. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לְאוֹהֶבוּ מִתְּנָה וּמְשַׁמְרוֹ, שְׁנֵאֲמַר: וַיְבָרֶכֶּךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ [\(במדבר ו, כד\)](#). בְּרֹךְ לְאַבְרָהָם וּשְׁמָרוֹ, שְׁנֵאֲמַר: וְה' בְּרֹךְ אֶת אֶבְרָהָם בְּכָל [\(בראשית כד, א\)](#). וְכוּ לִיצְחָק וּלְיַעֲקֹב. אָדָם נִכְנָס בְּסַפִּינָה עֹמֵד עָלָיו סַעַר, אִם יֵשׁ עֲמוֹ בְּהִמָּה וְכָלִים, מְזַרְקוֹ לַיָּם וּמְקִימֵו אֵת הָאָדָם, שְׂאִין מְרַחֲמִין עַל הַבְּהִמָּה וְכָלִים כְּשֵׁם שְׁמֹרַחֲמִין עַל הָאָדָם. אָבֵל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂרַחֲמֵו עַל הָאָדָם, כִּי רַחֲמֵו עַל הַבְּהִמָּה, שְׁנֵאֲמַר: וְרַחֲמֵו עַל כָּל מַעֲשָׂיו [\(תהלים קמה, ט\)](#). וְכוּ הוּא אוֹמֵר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֵת נַח וְגו'.

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֵת נַח. זֶה שְׂאֲמַר הַכְּתוּב: יוֹדַע צְדִיק נַפְשׁ בְּהִמָּתוֹ [\(משלי יב, י\)](#),

יוֹדַע צְדִיקוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶפְלוּ נַפְשׁ בְּהִמּוֹת אֶפְלוּ בְּשַׁעַת כְּעֶסוֹ, שְׂאִין מִדּוֹתָיו כְּמִדַּת בְּשׂוֹר וְדָם. מִדַּת בְּשׂוֹר וְדָם, כְּשִׁמְרָדָה מְדִינָה לְמֶלֶךְ, מְשַׁלַּח לְגִיוֹנוֹתָיו עֲלֶיהָ וְהוֹרֵג הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים, לְפִי שְׂאִינוּ יוֹדַע מִי מְרַד וּמִי הוּא כְּשֵׁר. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִינוּ כּוֹ, אֶלָּא אֶפְלוּ כָּל הַדּוֹר מְכַעִיסוֹ וַיֵּשׁ בּוֹ צְדִיק אֶחָד, מִצִּילוֹ, הָיָה אוֹמֵר, יוֹדַע צְדִיק נַפְשׁ בְּהִמָּתוֹ. וְכוּ הוּא אוֹמֵר, טוֹב ה' לְמַעוֹז בָּיִם צָרָה וַיִּדַע חֹסֵי בּוֹ [\(נחום א, ז\)](#). וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אֶכְזָּרִי, אֵלוּ דוֹר הַמַּבּוּל שְׁהִיוּ אֶכְזָּרִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּה: בְּשַׁעַת שְׁהַעֲלָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן אֵת הַתְּהוֹמוֹת וְהִיוּ רוֹאִין אֵת הַמַּעֲנִינּוֹת עוֹלוֹת עֲלֵיהֶן, מָה הִיוּ עוֹשִׂין? הִיוּ לָהֶן בָּנִים הַרְבֵּה כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר: זָרַעַם נִכּוֹן לְפָנֵיהֶם עַמָּם [\(איוב כא, ח\)](#), שְׁהִיְתָה הָאִשָּׁה מִתְּעַבְּרַת וַיּוֹלְדֶת, כְּמָה דָּאֵת אָמַר: וְהָיָה נִכּוֹן לְבַקֵּר [\(שמות לד, ב\)](#). וְצִאֲצִאִיהֶם לְעֵינֵיהֶם [\(איוב כא, ח\)](#), שְׁהִיוּ רוֹאִין לְעַצְמָם בָּנִים וּבְנֵי בָנִים. הִיוּ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שְׁהִיוּ נוֹטְלִין אֵת בְּנֵיהֶם וְנוֹתְנִין אוֹתָם עַל הַתְּהוֹם וְכוּבְשִׁין עֲלֵיהֶם וְאִינֶן מְרַחֲמִין עֲלֵיהֶם. לְכָךְ נֵאֲמַר: וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אֶכְזָּרִי. וּמִנִּין שְׁהִיוּ עוֹשִׂין כּוֹ, שְׁכֹן אִיּוֹב אוֹמֵר, יִשְׁכַּחְהוּ רַחֵם מִתְּקוֹ רַמָּה עוֹד לֹא יִזְכֹּר וְתִשָּׁבֵר כְּעַץ עוֹלָה [\(איוב כד, כ\)](#). עוֹד לֹא יִזְכֹּר הָרַחֵם שְׁלוֹ שְׁהִיוּ בְּנֵיו. מָה עָשָׂה לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הוֹרִיד עֲלֵיהֶם מַבּוּל מְלַמְעֵלָה וְשִׁבְרוֹ, שְׁנֵאֲמַר: וְתִשָּׁבֵר כְּעַץ עוֹלָה. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, קִשְׁתִּים הִיוּ מֵאֵד וּבַעֲלֵי קוֹמָה, שְׁכָף כְּתִיב בָּהֶן, הִמָּה הַגְּבָרִים [\(בראשית ו, ז\)](#). וְאֵלּוּלֵי שְׁפָרַע מֵהֶם בָּאֵשׁ מְלַמְעֵלָה, אִין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן, שְׁכָף אִיּוֹב אוֹמֵר, אִם לֹא נִכְחַד קִימָנוּ וַיִּתְרַם אֶכְלָה אֵשׁ [\(איוב כב, כ\)](#). כִּיּוֹן שְׂרָאָה הַקְדוּשׁ

ברוך הוא שלא נשטפו קומתו בתהומות שלמטון, הוריד עליהם אש מן השמים, שנאמר: ויתרם אכלה אש. ולא עוד אלא שהפך עליהם העוף והבהמה והחיה והן גועו אותם, שנאמר: ויגוע כל בשר הרמש וגו', במה, בעוף ובבהמה ובחיה. כיון שהיו רואין עצמן שהן אובדיו, היו מבקשין להפך את התבה. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הקיף את התבה אריות, שנאמר: ויסגר ה' בעדו. ואין ויסגר אלא אריות, כמה דאית אמר: שלח מלאכה ויסגר פס אריותא [\(דניאל ר. כג.\)](#).

ח וידבר אלהים אל נח לאמר צא מן התבה. ילמדנו רבנו, מהו לתן רק תפל על גבי העין בשבת. אמר רבי חייא בר אבא בשם רבי לוי, אסור לתן רק על גבי העין בשבת, מפני שהוא כמורפא בשבת. בוא וראה, שאין מכה בעולם שאין לה רפואה. ומה היא רפואתו של יצר הרע, תשובה, דאמר רבי יהודה בן רבי שלום בשם רבי אלעזר, שלשה דברים מבטלין גזרה קשה, אלו הן, תשובה ותפלה וצדקה. אמר רבי יוסי, אף שנוי השם ומעשים טובים. לפיכך הקדוש ברוך הוא מקנה לדור המבול שמא יעשו תשובה. כיון שלא עשו תשובה, נימח את כל היקים וגו', ושיר לנח בתבה. כיון שנחיו המים, היה צריך נח לצאת מן התבה. אלא אמר, ברשות הקדוש ברוך הוא נכנסתי, שאמר לי, בא אתה וכל ביתך אל התבה, ועכשו איני יוצא אלא ברשותו. נגלה עליו הקדוש ברוך הוא, שנאמר: וידבר אלהים אל נח לאמר צא מן התבה אתה ואשתך.

ט צא מן התבה. זה שאמר הכתוב: הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתרו צדיקים כי תגמל עלי [\(תהלים קמב. ח.\)](#). הוציאה ממסגר נפשי, שהיה נח סגור בתבה. אמר רבי לוי, כל אותן שנים עשר חדש לא טעם טעם שנה, לא נח ולא בניו, שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה ואת העופות. רבי עקיבא אומר, אפלו שבשתין לפילין וזכוכיות לנעמיות הכניסו בגדן לזון אותן. יש בהמה שאוכלת לשתי שעות בלילה, ויש אוכלת לשלשה. תדע לך, שלא טעמו טעם שנה, דאמר רבי יוחנן בשם רבי אלעזר ברבי יוסי הגלילי, פעם אחת שהיה נח לזון את הארי, הפישו הארי ויצא צולע, שנאמר: וישאר אף נח. אף, שלא היה שלם ולא היה פשר להקריב קרבן והקריב שם בנו תחתיו. ועליו נאמר, הן צדיק בארץ ישלם [\(משלי יא. לא.\)](#). רב הונא בשם רבי יוסי אמר, יצא גונח וכוהה דם מן הצנה. לפיכך הוא אומר, הוציאה ממסגר נפשי וגו' בי יכתירו צדיקים. שבי נוטל הקדוש ברוך הוא כתר, שאומר, ומה, נח שהיה צדיק ולא היה צדיק שלם, כך עשה לו

הקדוש ברוך הוא נסים, שְׁנֵאֵמַר: יְמַלֵּט אֵי נְקִי [\(איוב כב. ט\)](#), וְלֹא נְקִי. אִם הִיָּה צָדִיק גָּמֹר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

צא מן התבה. זה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: אֲנִי פִי מְלֹךְ שֹׁמֵר וְעַל דְּבַרְת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים

[\(קהלת ח. ב\)](#). אֵמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, מִשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, שְׂאִם תִּגְזֹר עֲלֵיכֶם מַלְכוּת גְּזֵרוֹת קִשּׁוֹת, אֵל תִּמְרְדוּ עֲלֶיהָ בְּכָל דְּבַר שֶׁהִיא גּוֹזֶרֶת עֲלֵיכֶם, אֶלֶּא פִי מְלֹךְ שֹׁמֵר. אֲבָל אִם תִּגְזֹר עֲלֵיכֶם לְבַטֵּל הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת, אֵל תִּשְׁמַע לָהּ, אֶלֶּא אֵמַר לָהּ, אֲנִי פִי מְלֹךְ שֹׁמֵר, בְּכָל מָה שֶׁאֵת צְרִיכָה. אֲבָל עַל דְּבַרְת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, אֵל תִּבְהַל מִפְּנֵי תִלְךְ [\(קהלת ח. ג\)](#), לְפִי שֶׁאִין מְבַטְלִין אֶתְכֶם מִן הַמִּצְוֹת, אֶלֶּא שֶׁתִּכְפְּרוּ בְּהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְפִיכֶךְ עַל דְּבַרְת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים. וְכֵן עָשׂוּ חֲנֻנְיָה מִישָׂאֵל וְעֲזַרְיָה. בְּשַׁעָה שֶׁהֶעֱמִיד נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַצֶּלֶם, אָמְרוּ לוֹ מָה אַתָּה סְבוּר, שְׂאִם תִּשְׁלִיךְ אוֹתָנוּ לְתוֹךְ כְּבִשּׁוֹן הָאֵשׁ, אִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילָנוּ, יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יְכוֹל לְהַצִּיל אוֹתָנוּ, אֶלֶּא בֵּין מְצִיל וּבֵין שֶׁאִינוּ מְצִיל, אִין אָנוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְצֶלֶם, דְּכַתִּיב: הֵן אֵיִתִּי אֱלֹהֵנָּא דִּי אֲנַחְנָּא פְּלַחִין וְכָל לְשִׁיבּוּתָנָּא מִן אִתּוֹן נוֹרָא יְקַדְּתָּא וּמִן יְדֵךְ מַלְכָּא יִשְׁזִיב, וְהוּן לֹא יָדִיעַ לְהוּא לָךְ מַלְכָּא דִּי יֵאלֶהֶךְ לֹא אֵיִתְנָּא פְּלַחִין וּלְצֶלֶם דְּהָבָא דִּי הִקְמַתְ לָא נִסְגַּד [\(דניאל ג. יז-יח\)](#). אֵמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, הַצֶּדָּא שְׁדַרְךְ מִישַׁךְ וְעַבְד נְגוֹ [\(דניאל ג. יד\)](#). מַהוּ הַצֶּדָּא? אֵמַר לָהֶם: הַאֲמַת אַתֶּם אוֹמְרִים כֶּךְ. עָנוּ שְׁדַרְךְ מִישַׁךְ וְעַבְד נְגוֹ וְאִמְרִין לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַּר לֹא חֲשַׁחִין וְגו' [\(דניאל ג. טז\)](#), וְלֹא אָמְרוּ לוֹ מַלְכָּא, אֶלֶּא אָמְרוּ לוֹ: נְבוּכַדְנֶצַּר לֹא חֲשַׁחִין אֲנַחְנָּא עַל דְּנָה פְּתָגָם לְהַתְּהוּתְךְ. אִם לְמַסִּים אִם לְאַרְנוֹנִיּוֹת וְלְכָל מָה שֶׁאַתָּה גּוֹזֵר, אֲנִי פִי מְלֹךְ שֹׁמֵר, וְאַתָּה מְלֹךְ עֲלֵינוּ. אֲבָל לְכַפֵּר בְּהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתָּה נְבוּכַדְנֶצַּר, לֹא חֲשַׁחִין אֲנַחְנָּא וְגו', שֶׁכֵּן אָנוּ מְצִוִּין עַל דְּבַרְת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, אֵל תִּבְהַל מִפְּנֵי תִלְךְ אֵל תִּעֲמֹד בְּדַבָּר רַע [\(קהלת ח. ד\)](#). כִּיִּן שֶׁשְׁמַע מְהוּ כֶּךְ, בְּאִדִּין נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמַלִּי חֲמָא וְצֶלֶם אֲנַפּוּהִי אֶשְׁתַּנִּי עַל שְׁדַרְךְ מִישַׁךְ וְעַבְד נְגוֹ עֲנָה וְאִמַר לְמִזָּא לְאַתּוּנָּא חַד שְׁבַעָה עַל דִּי חִזָּה לְמִזְיָה [\(דניאל ג. יט\)](#). כִּיִּן שֶׁהִסִּיקוּ אֶת הַכְּבָשׁוֹן, בְּאִדִּין גְּבַרְיָא אֱלִיָּהּ כִּפְתּוּ בְּסַרְבְּלִיהוֹן פְּטָשִׁיהוֹן וְכַרְבְּלִתְהוֹן וּלְבוּשִׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוּזָא אִתּוֹן נוֹרָא יְקַדְּתָּא [\(דניאל ג. כא\)](#). מַכְּאֵן אַתָּה לְמַד, שֶׁאֶפְלוּ בְּשַׁעַת הַסַּכָּנָה אֵל יִשְׁנָה אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן כְּבוֹדוֹ, שֶׁהִרִי יָצְאוּ אֵלוּ לְשַׁרְף וְקִשְׁטוּ עַצְמוֹ. וְגַבְרִיָּא אֱלִיָּהּ תִּלְתְּהוֹן שְׁדַרְךְ מִישַׁךְ וְעַבְד נְגוֹ נְפִלוּ לְגוּזָא אִתּוֹן נוֹרָא יְקַדְּתָּא מִכְּפַתִּין [\(דניאל ג. כב\)](#). כִּיִּן שֶׁיִּרְדוּ לְתוֹךְ הַכְּבָשׁוֹן, תִּלוּ עֵינֵיהֶם וְאָמְרוּ, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, גְּלוּי וְיָדִיעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא בְּטַחְנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ אֶלֶּא בְּשִׁמְךָ הַגְּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תּוֹן כְּבוֹד וְגו', לְמָה יֵאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיָּה נָא אֱלֹהֵיהֶם וְגו' [\(תהלים קטו. א-ב\)](#), כָּל אוֹתוֹ עֲנִין. וְהִרִי כָּנַס הַרְשַׁע הִזָּה אֶת כָּל הַלְשׁוֹנוֹת, שְׁנֵאֵמַר: בְּאִדִּין מִתְכַּנְּשִׁין אַחֲשַׁדְרַפְנֵיָּא סַגְנֵיָּא וּפְחֻתָּא אַדְרַגְזַרְיָּא גְּדַבְרֵיָּא דְּתַבְרֵיָּא תַּפְתִּיָּא וְכָל שְׁלִטוֹנֵי מְדִינָתָּא לְחֻנְכַת צִלְמָא

די הקם נבוכדנצר [\(דניאל ג, א\)](#). ששה נסים נעשו באותו היום לצדיקים, ואלו הן, צף הכבשון, ונפרץ הכבשון, ונמק יסודו, ונהפך הצלם על פניו, ונשרפו ארבע מלכיות, והחיה יחזקאל את המתים. וכלן מן המשנה. אלא הללו ארבע מלכיות מפרש מן הפסוק, דכתיב: גבריא אלף די הסקו לשדרף מישף ועבד נגו קטל המון שביבא די נורא [\(דניאל ג, כב\)](#). ומנין שנסרפו ארבע מלכיות, דכתיב: ומתכנשו אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא [\(דניאל ג, כז\)](#). והיך אדרגזיא גדבריא וחבריו, אלא קטל המון שביבא די נורא. באותה שעה בקשו מלאכי השרת לירד להציל חנניה מישאל ועזריה מן הכבשון. אמר להן הקדוש ברוך הוא, הואיל ולשמי ירדו, אני יורד ומצילן ומתירן, שנאמר: עשה משפט לעשויקים ה' מתיר אסורים [\(תהלים קמג\)](#).

ד. משתתירן והציף להם את הכבשון, והעלה אותו והשנה אותו לארץ, שהיה עמק. פיון שראה המלאך, אמר להן, צאו לכם מכאן שהרי כבר התיר אתכם הקדוש ברוך הוא ועשה לכם נסים והשנהו לארץ. אמרו לו: אין אנו יוצאין אלא ברשות המלך, שלא יאמר ברחו להן מן הכבשון, אני פי מלך שמר, ברשותו השלכנו, ברשותו נצא. כשבא נבוכדנצר וראה אותן, התחיל תמה. ענה ואמר, שדרף מישף ועבד נגו עבדוהי די אלהא עלאה פקו ואתו, באדיו נפקין שדרף מישף ועבד נגו מן גוא נורא [\(דניאל ג, כח\)](#). פקו וסקו לא נאמר, אלא פקו ואתו. מכאן שנעשה הכבשון שנה לארץ. באדיו נפקין, ברשותו השלכו וברשותו נצאו. ממיל למדו, מנח שנכנס ברשותו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר לו: בא אתה וכל ביתך. ולבסוף נאמר לו צא מן התבה. בפשע שפתים מוקש רע ויצא מצרה צדיק [\(משלי יב\)](#).

ה. בפשע שפתים מוקש רע, אלו דור המבול שאמרו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו [\(איוב כא, ט\)](#). ולא עוד אלא אמרו לאל סור ממנו [\(איוב כא, יג\)](#). יש גר ותושב אומר לבעל הבית פנה את פליך ויצא מצרה צדיק, זה נח שאמר לו צא מן התבה.

יא דבר אחר, צא מן התבה. אמר דוד, הוציאה ממסגר נפשי [\(תהלים קמב, ח\)](#).

כשהיה נח בתבה, היה מתפלל תמיד הוציאה ממסגר נפשי, שנאמר: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו [\(תהלים לב, ו\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא, נח, גזרה היא מלפני, שלא תצא מן המסגר הזה עד שתשלימו שנים עשר חדש. וכן ישעיה אמר, כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וגו', לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו [\(ישעיה מט, ח-ט\)](#). לאמר לאסורים צאו, שהיו אסורים מתשמיש המטה. למה, שבשעה שהעולם נתון בצרה ובחרבן אסור לאדם להזקק בפרה ורביה, שלא יהא הקדוש ברוך הוא עוסק בחרבן העולם והוא בונה. וכן עשה יוסף, עד שלא באו שני בצרת נזקק לאשתו, שנאמר: ויליוסף ילד שני בנים [\(בראשית מא, א\)](#). אימתי, בטורם תבוא שנת הרעה [\(בראשית מא, א\)](#). וכן איוב אומר, בחסר ובכפן גלמוד [\(איוב ל, א\)](#). כשהחסר והכפן בא לעולם, גלמוד, גלה

מתשמיש המטה. וכן עשה נח, כשנכנס בתבה, כתיב בו, ויבא נח וּבְנָיו, אחר כך ואשתו ונשי בניו. וכשיצא, אמר לו: צא מן התבה אתה ואשתך וּבְנֶיךָ וּגְוִי. מכאן אתה למד, שְׁנֵאָסְרוּ נח וּבְנָיו מתשמיש המטה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב, לאמר לאסורים צאו. לאמר לאסורים מתשמיש המטה, צאו מן התבה. לאשר בחשך הגלו, אלו הבהמה והחיה והעוף. מיד אמר להן, ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה. אמר לו נח, רבון העולם, שמא אתה חוזר ומביא מבול. אמר לו: לאו, נשבע אני שאיני מביא מבול עוד לעולם, שְׁנֵאָמַר: וַיֵּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנְּיַיִחַח וַיֹּאמֶר ה' וּגְוִי [\(בראשית ח, כא\)](#). ואומר: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח וגו' [\(ישעיה נד, ט\)](#). ואתה מוצא מן אותה שעה עד שפנה שלמה בית המקדש, ארבעים יום היו עושין גשמים כל שנה ושנה לשום מי המבול שהיו ארבעים יום. וכשפנה שלמה בית המקדש בקש רחמים עליהם ופסקו מן העולם, שְׁנֵאָמַר: ובשנה האחת עשרה בִּירַח בּוּל [\(מלכים א ו, לח\)](#). מהו ירח בול, ירח שפולליו לבהמות מתוך הבית. דבר אחר, בִּירַח בּוּל, בזמן שהארץ עושה בולין בולין. דבר אחר, בִּירַח בּוּל, ירח שפחרו ארבעים יום של מבול. ומצינו שאמר לנח, לא יהיה עוד מים למבול. ובא ישעיה ופרש שנשבע, דכתיב: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי [\(ישעיה נד, ט\)](#), וקיים דברי לעולם. שלש שבעות שנשבע בפרוש לישראל, על אחת כמה וכמה. אלו הן, כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך וגו' [\(ישעיה נד, ט\)](#), זה ראשונה. והשנייה, נשבע אדני אלקים בקדשו וגו' [\(עמוס ד, ב\)](#). והשלישית, נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו [\(ישעיה סב, ח\)](#). בימינו, זו תורה, שְׁנֵאָמַר: מימינו אש דת למו [\(דברים לג, ב\)](#). ובזרוע עזו, אלו תפלין, שְׁנֵאָמַר: ה' עז לעמו יתן [\(תהלים כט, יא\)](#). אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך וגו' בחצרות קדשי [\(ישעיה סב, ח-ט\)](#), זו ירושלים. ומה נשבע? שהוא בכבודו בונה אותה, שְׁנֵאָמַר: בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס [\(תהלים קמז, ב\)](#). אמר רבי שמואל בר נחמני, מסרת אנדה היא, שאין ירושלים נבנית עד שיתכנסו הגליות. ואם יאמר לך אדם, שכבר נתקבצו הגליות ולא נבנית ירושלים, אל תאמין. למה, שפך פתיב: בונה ירושלים ה', ואחר כך נדחי ישראל יכנס. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, לא כבר נבנית ירושלים וחרבה? אמר להם: על ידי עוונותיכם חרבה וגליתם מתוכה. אבל לעתיד לבא, אני בונה אותה ואיני הורס אותה לעולם, שְׁנֵאָמַר: כי בנה ה' ציון נראה בכבודו [\(תהלים קב, יז\)](#).

יב ויהיו בני נח היצאים. ולמדנו רבנו, מי הוא המצוה על פריה ורביה האיש או האשה. כך שנו רבותינו, האיש מצוה ולא האשה. רבי יוחנן אמר, על שניהם נאמר, ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה [\(בראשית א, כח\)](#). וכבשה פתיב, האיש כובש את הארץ ואין האשה כובשת והאיש מצוה על פריה ורביה יותר מן האשה, תדע, שהרי דחק אברהם להשיא אשה

לִיצְחָק בְּנוֹ, וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עַבְדּוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ וְגו' (בראשית כד, ב). וכתוב: וַאֲשַׁבְּעֵךְ
בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְגו' (בראשית כד, ג). וכתוב: כִּי אִם אֶל אֲרָצֵי וְגו' (בראשית כד, ד). הרי
אַבְרָהָם דָּחַק עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְכֹן יִצְחָק אָמַר לִיעֶקֶב, קוּם לֵךְ פְּדֹנָה אֶרֶם וְגו' (בראשית כח, ב), לִשְׂאֵה אִשָּׁה הַהוֹגֶגֶת לוֹ. וְלֹא כְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ שְׂטוּפִין בְּזָנוּת וְהוֹלְכִין
וְנִזְקָקִין לְשִׂאֵינָן מִיָּנֹן. רֵאָה מַה כְּתִיב בְּהוֹ, וַיִּרְאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים וְגו', וּלְכֹךְ אָבְדוּ מִן
הָעוֹלָם. וְאַף הַבְּהֵמָה קִלְקְלוּ לְשִׂאֵינָן מִיָּנֹן, הַסּוּס עַל הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עַל הַסּוּס,
וְהַנְּחָשׁ עַל הַצֶּפֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַשְּׁחִית כָּל בֶּשֶׂר (בראשית ו, יב). כָּל אָדָם לֹא נֶאֱמַר,
אֲלֹא כָּל בֶּשֶׂר, לְפִיכֹךְ וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה
וְגו'. וְלֹא נִכְנָסוּ לַתְּבָה אֲלֹא אוֹתָן שֶׁלֹּא קִלְקְלוּ לְשִׂאֵינָן מִיָּנֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל הַבְּהֵמָה
הַטְּהוֹרָה (בראשית ז, ח), לְפִי שִׂאֵין הַתְּבָה קוֹלְטֵת אֲלֹא כְּשָׂרִים. וּמֵאֲלֵיהֶן בָּאוּ,
שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל נֹחַ. רֵאָה מַה כְּתִיב בִּיצִיאָתָן מִן הַתְּבָה, כָּל הַחַיָּה כָּל
הַרְמֵשׁ וְכָל הָעוֹף כָּל רוֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יֵצְאוּ מִן הַתְּבָה. וְכִי יֵשׁ
מִשְׁפָּחָה בַּבְּהֵמָה? אֲלֹא מִמִּשְׁפָּחָה שֶׁלֹּא נִדְבָקָה לְמִין אַחֵר, לְכֹךְ יִחָסֵן הַפְּתוּב הֵם
וּבְנֵי נֹחַ. וַיְהִיו בְּנֵי נֹחַ הַיִּצְאָאִים מִן הַתְּבָה. וַיְהִיו בְּנֵי נֹחַ, שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא הַיְוֵה בְּעוֹלָם. אֲבָל בְּעוֹבְדֵי עַבּוּדָה זָרָה כְּתִיב בְּלֵהוֹת, בְּלֵהוֹת אֲתִנְךָ וְאִינְךָ
וַתִּבְקָשִׁי וְלֹא תִמְצְאִי וְגו' (יחזקאל כו, כא), בְּלֵהוֹת אֲתִנְךָ וְאִינְךָ עֲכָשׁוּ, וַתִּבְקָשִׁי לְעוֹלָם
הַבָּא וְלֹא תִמְצְאִי לְעֵתִיד לְבָא. לְעֵתִיד לְבָא. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הָיוּ וַעֲתִידִין לֵהָיוֹת.
וּמִנֵּי, דְכְּתִיב: זָכַר עֲדַתְךָ קִנִּית קֶדֶם (תהלים עז, ב). קֶדֶם, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. וְהוֹ
עֲכָשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם (דברים כט, ט). וְאוֹמֵר: וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה'
אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם (דברים ז, ד). וַעֲתִידִים לֵהָיוֹת לְעֵתִיד לְבָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ
לִי אֲמַר ה' צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סִגְלָה וְחַמְלַתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמַל אִישׁ
עַל בְּנוֹ הַעֲבָד אוֹתוֹ (מלאכי ג, יז). הַיִּצְאָאִים מִן הַתְּבָה שֵׁם וְחָס וַיִּפֹּת, וְכִי שֵׁם הָיָה הַגְּדוֹל,
וְהָא כְּתִיב, אַחִי יִפֹּת הַגְּדוֹל. וְלָמָּה הַקְּדִים שֵׁם, לְפִי שֶׁהָיָה כָּשֶׁר וְשָׁלֵם לְבוֹרְאוֹ.
וְחָס הוּא אֲבִי כְנַעַן, זֶה אֲחָד מִשְׁלֹשָׁה שֶׁשְּׁמֵשׁוּ בַתְּבָה. אֲלֵה הֵם, חָס וְכָלֵב וְעוֹרֵב,
וְשִׁלְשֵׁתוֹ לָקוּ. חָס לָקָה בְּעוֹרוֹ, כָּלֵב נִקְשַׁר, עוֹרֵב מְזַרְיַע מִן הַפֶּה. שֶׁלֹּשָׁה אֲלֵה בְּנֵי
נֹחַ.

יג ויחל נח איש האדמה. פִּינוּ שֶׁנִּזְקַק לְאֲדָמָה, נַעֲשֶׂה חוֹלִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה
בַּר רַבִּי שְׁלוֹם, בַּתְּחִלָּה אִישׁ צָדִיק תָּמִים, וְעֲכָשׁוּ אִישׁ הָאֲדָמָה. וַיִּטַּע כָּרֶם, מִשְׁנִטַּע
כָּרֶם, נִקְרָא אִישׁ הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּשָׁה נִזְקָקוּ לְאֲדָמָה וְנַעֲשׂוּ חֲלוּן. אֵלּוּ הֵן, קִיָּן נֹחַ
וְעִזְיָה. קִיָּן, דְכְּתִיב: וְקִיָּן הָיָה עֲבָד אֲדָמָה (בראשית ג, ב). מַה כְּתִיב: נָע וְנָד תִּהְיֶה
בְּאָרֶץ. נֹחַ, דְכְּתִיב: וַיִּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם וְנִתְבָּזָה. וַיִּשְׁתֶּן מִן הַיַּיִן, אָמְרוּ
חֲכָמִים, בּוֹ בַיּוֹם נָטַע, בּוֹ בַיּוֹם עָשָׂה פְּרוֹת, בּוֹ בַיּוֹם בָּצַר, בּוֹ בַיּוֹם דָּרַךְ, בּוֹ בַיּוֹם
שָׁתָה, בּוֹ בַיּוֹם נִשְׁתַּכַּר, בּוֹ בַיּוֹם נִתְגַּלָּה קִלְוֹנוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה:

כְּשֶׁבָא נח לטע כְּרָם, בָּא שְׁטוֹן וְעֵמֶד לְפָנָיו. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה נוֹטֵעַ? אָמַר לוֹ: כְּרָם. אָמַר לוֹ: מָה טִיבוֹ? אָמַר לוֹ: פְּרוֹתָיו מֵתוֹקִים, בֵּין לַחִים בֵּין יְבֹשִׁים, וְעוֹשִׂין מִהוֹן יֵין הַמְשֻׁמֵּחַ לְבָבוֹת, דְּכֹתִיב: וַיֵּין יִשְׁמַח לִבֵּב אֲנוּשׁ (תהלים קד, טו). אָמַר לוֹ שְׁטוֹן, בָּא וְנִשְׁתַּתֵּף שְׂגִינוֹ בְּכָרֶם זֶה. אָמַר לוֹ: לַחֲיֵי. מָה עָשָׂה שְׁטוֹן? הִבִּיא כֶּבֶשׂ וְהִרְגוּ תַּחַת הַגָּפוֹן, אַחֲרַי כֶּבֶשׂ אָרִי וְהִרְגוּ שָׁם, וְאַחֲרַי כֶּבֶשׂ הִבִּיא חֲזִיר וְהִרְגוּ, וְאַחֲרַי כֶּבֶשׂ הִבִּיא קוֹף וְהִרְגוּ תַּחַת הַכְּרָם וְהִטִּיפוּ דָמָן בְּאוֹתוֹ הַכְּרָם וְהִשְׁקִיחוּ מִדְּמִיָּהוּ. רָמַז לוֹ, שְׁקֻדָּם שְׂשִׁיתָה אָדָם מִן הַיֵּין, הִרִי הוּא תָם כֶּכֶבֶשׂ זֶה שְׂאִינָה יוֹדַעַת כְּלוּם, וְכִרְחַל לְפָנָי גּוֹזְזִיָה נֶאֱלָמָה. שְׂתָה כְּהַגּוֹן, הִרִי הוּא גִבּוֹר כְּאָרִי וְאוֹמֵר אֵין כְּמוֹתוֹ בְּעוֹלָם. כֵּינּוֹן שְׂשִׁיתָה יוֹתֵר מְדִי, נַעֲשֶׂה כְּחֲזִיר מִתְלַכְלֵף בְּמֵי רְגָלִים וּבְדָבָר אַחֲרֵי. נִשְׁתַּכַּר, נַעֲשֶׂה כְּקוֹף עוֹמֵד וּמְרַקֵּד וּמְשַׁחֵק וּמוֹצִיא לְפָנָי הַכֹּל נְבִלוֹת הַפָּה, וְאֵינִי יוֹדַע מָה יַעֲשֶׂה. וְכָל זֶה, אֵרַע לָנֶחַם הַצַּדִּיק. מָה, נִחַם הַצַּדִּיק שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פָּרַשׁ שְׁבָחוֹ, כֶּבֶשׂ. שְׂאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כְּפָמָה וְכִמְהָ. וְעוֹד, שְׁקַלְלֵי זָרְעוֹ וְאָמַר, אֲרוּר כְּנַעַן וְגוֹ'. וְחָם עַל שְׂרָאָה בְּעֵינָיו עָרוֹת אָבִיו, נַעֲשֶׂה עֵינָיו אֲדָמוֹת. וְעַל שְׂהַגִּיד בְּפִיו, נַעֲשֶׂה שְׁפֹתוֹתָיו עֲקָמוֹת. וְעַל שְׁחֲזַר פָּנָיו, נִתְחַרֵּף שְׁעַר רֹאשׁוֹ וְזָקְנוֹ. וְעַל שֶׁלֹּא כִסָּה הָעֶרְוָה, הִלְךְ עָרֶם וְנִמְשָׁכָה לוֹ עַרְלָתוֹ. לְפִי שְׁכַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדָה כְּנֻגַד מְדָה. וְאֵף עַל פִּי כּוֹ חֲזַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְרַחֵם עָלָיו, שְׁרַחֲמֵנו עַל כָּל מַעֲשָׂיו. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְנִמְכַר עֲצָמוֹ לְעַבְדוּת, יֵצֵא עֵין בְּעֵין שְׂרָאָה וּבְפָה שְׂהַגִּיד. בְּדִין הוּא שְׂיֵצֵא לְחֵרוֹת בְּשֵׁם וּבְעֵין, דְּכֹתִיב וְכִי יָכָה אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ וְגוֹ' לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינָיו (שמות כא, כו). וְכֹתִיב: וְאִם שֹׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֹׁן אִמְתּוֹ יִפִּיל לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ (שמות כא, כז). וְהִלֵּא דְבָרִים קַל וְחֹמֶר, וְיָמָה, אִם עַבְדּוֹ קִנְיָן כְּסָפוֹ עַל שְׂסֻמָּא עֵינָיו וְהִפִּיל שֹׁנוֹ, יֵצֵא מֵעַבְדוּת לְחֵרוֹת. זָרַע בְּרוּכֵי ה', שֶׁהוּן מִטַּע ה' לְהַתְּפָאֵר, כְּשֶׁהוּן מִתִּין אֵינִי דִין שְׂיֵצֵאוּ לְחֵרוֹת מִן הָעוֹנוֹת, דְּכֹתִיב: בְּמַתִּים חַפְּשֵׁי (תהלים פח, ו), שְׂיֵצֵאוּ לְחֵרוֹת בְּרַמְיָח אֵיבָרִים. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֵר הָרַע רַבּוֹ עוֹנוֹת. אֲבָל לְעַתִּיד לְבָא, וְהִסְרֵתִי אֶת לֵב אֶת לֵב הָאָבוֹן מִבְּשַׂרְכֶם (יחזקאל לו, כו). וְכֹתִיב: וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבַיִת יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מִזְכִּיר עוֹן בְּפְנוֹתֶם אַחֲרֵיהֶם (יחזקאל כט, טו). וְכֹתִיב: בְּיָמִים הֵהֵם וּבַעֲתָה הֵיאֵא נְאֻם ה' יִבְקֹשׂ אֶת עוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ (ירמיה ג, כ). בְּעֲזִיָּה כְּתִיב: כִּי אֶהֱבֵ אֲדַמָּה הִזָּה (דח"ב כו, ט). שְׂהִיָּה מְלֻךְ וְהַפְּקִיר עֲצָמוֹ לְאֲדָמָה וְלֹא נִזְקַק לְתוֹרָה. יוֹם אֶחָד נִזְקַק לְבַיִת הַנוֹעַד. אָמַר לָהֶם: בְּמָה אַתֶּם עוֹסְקִין? אָמְרוּ לוֹ: בְּהִזָּר הַקְּרַב יוֹמֵת (במדבר א, נא). אָמַר לָהֶם עֲזִיָּה, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלֻךְ וְאֵנִי מְלֻךְ, נֶאֱמָה לְמֻלְךְ לְשִׁמְשׁ פְּנֵי מְלֻךְ וְלִהְקָטִיר לְפָנָיו. מִיָּד, וְיֵבֵא אֵל הַיִּכָּל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת, וְיֵבֵא אַחֲרָיו עֲזִרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעַמּוֹ כְּהֻנִים לְה' שְׂמוֹנִים בְּנֵי חֵיל (דברי הימים ב כו, טו-יז), וְכֹלֶם מִפְּרָחֵי כְּהֻנָּה. וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא לָךְ עֲזִרְיָהוּ לְהַקְטִיר לְה' כִּי לְכַהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הַמְּקַדְּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן הַמְּקַדֵּשׁ כִּי מַעֲלָת (דברי הימים ב כו, יח). וְלָזֶה יֵצֵא עָלָיו קֶצֶף מִלְּפָנָי ה'. מִיָּד, וַיִּזְעַף עֲזִרְיָהוּ וּבִידּוֹ מִקְטֹרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעֲפוֹ עִם הַכַּהֲנִים וְהַצֹּרַעַת זָרְחָה בְּמַצָּחוֹ (דברי הימים ב כו, יט). בְּאוֹתָהּ שְׂעָה נִבְקַע הַיִּכָּל הִילֵךְ וְהִילֵךְ שְׁנַיִם עֶשְׂרִים עָשָׂר מִיל. וַיִּבְהִילוּהוּ

משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו ה' (דברי הימים ב כו, ט). מי גרם לו זו, שֶׁבֶטַל מִן התורה והפקיר עצמו לאדמה.

יד ויטע פָּרַם. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁהִתְחִילוּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים. נִחַ הַתְּחִיל בְּנִשְׁטִיעָה, דְּכִתִּיב: וַיִּטַּע פָּרַם. וּבְאַרְיֵרָה, אֲרוּר כְּנָעַן. וּבְעַבְדוֹת, עֶבֶד עֲבָדִים יְהִיָּה לְאַחֵיו. וּבְשִׁכְרוֹת, וַיִּשְׁתֵּן מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר. וְאַבְרָהָם הִתְחִיל בְּזִקְנָה, וּבְיִסּוּרִין, וּבְפִנְדָק, וּבְלִיגָטָא. הַתְּחִיל בְּזִקְנָה, שֶׁהָיוּ הָאָב וְהָבֵן נִכְנָסִים לְעִיר וְלֹא הָיוּ מְכִירִים הַזָּקֵן לְכַבְדּוֹ, וְהָיָה אֲבְרָהָם מְצַטְעָר. אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה הִפְרַשׁ בֵּין אָב לְבֵן? אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲתִיד, אֲנִי מֵתְחִיל בָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן (בראשית כד, א). וּבְיִסּוּרִים, אָמַר אֲבְרָהָם לְפָנָיו הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֱלוֹהֵי נְתַתְּ שְׁלוֹחַ לְדוֹר הַמַּבּוּל, לֹא הָיוּ מְכַעֲסִין וּמוֹרְדִין וְאוֹמְרִים סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יג). אָמַר לוֹ: מִמָּד אֲנִי מֵתְחִיל. לְפִיכֵךְ נִתְיַסַּר בְּבִנּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל (בראשית כא, ח). רַבִּי אוֹשַׁעְיָא וְרַבִּי אֲבִין. חַד אָמַר, שֶׁנִּגְמַל מִיָּצָר הַטוֹב. וְחַד אָמַר, שֶׁנִּגְמַל מִיָּצָר הָרָע. בְּפִנְדָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע אֶשֶׁל (בראשית כא, לג). רַבִּי נַחֲמָנָה אוֹמַר, אֵילָן שֶׁאֵל הוּן הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁהָיָה אָדָם נִכְנָס אֲצָלוֹ וְהוּא אוֹמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, שָׂאֵל וְאֲנִי נוֹתֵן לָךְ. וְעָשָׂה פִּנְדָק בְּפִרְשֵׁת דְּרָכִים. בְּלִיגָטָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אֲבְרָהָם מִתְּנַת וְגו' (בראשית כה, ו). מִשָּׁה הַתְּחִיל בְּכֹהֵנָה, וּבְדוּכָן, וּבְקֹרְבָנוֹת, וּבַתּוֹרָה. בְּכֹהֵנָה, שֶׁשָּׁמַשׁ בְּכֹהֵנָה גְדוּלָה בְּשִׁבְעַת יָמֵי הַמְלוּאִים. וּבְדוּכָן, שֶׁהָעַמִּיד אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן עַל הַדוּכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׂאֵל נְשִׂיאֵי הַלְוִי אֶלְעָזָר וְגו' (במדבר ג, לב). בְּקֹרְבָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְטַר מִשָּׁה אֶת הָרֹאשׁ וְגו' (ויקרא ח, ט). בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתְּנָה לָךְ אֶת לַחַת הָאָבִן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה (שמות כד, יב). בְּלָעַם, הַתְּחִיל בְּקַבְיָא, בְּבִלּוּרִית, בְּקַסְמִים, וּבְזָנוּת. הָיוּ, נִחַ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁהִתְחִילוּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ.

טו ויטע פָּרַם. מֵהֵיכָן הָיוּ נְטִיעוֹת, מִחֲצָנִים שֶׁהִכְנִיס בְּתַבָּה. וַיִּקַּח שֵׁם וַיִּפֹּת. וַיִּקְחוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַיִּקַּח. מִלְּמַד, שֶׁשֵּׁם נִתְחַזַּק תְּחִלָּה בְּמִצְוֹת. וַיִּלְכוּ אַחֲרֵינִית, שֶׁהָיוּ מֵהֵלְכִין לְאַחֲרֵיהֶן. וַיִּכְסּוּ אֶת עֵרוֹת אֲבֵיהֶם, שֶׁהָיָה בִּיאָתָן כְּדָרֵךְ הַלִּיכָתָן. מַה פָּרַע לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? לְשֵׁם פָּרַע לוֹ שֶׁכָּרוּ מִצְוֹת תְּכֵלֶת, תְּפִלּוּן, שֶׁהָיָה מְכֻסָּה בָּהּ, וַיִּלְפָּת, נָתַן לוֹ קְבוּרָה בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן וְגו', חָס רָאָהוּ לְכַנְעַן נִתְקַלַּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר, אֵין הַקְלָלָה שׁוֹכְנֶת בְּמִקּוֹם הַבְּרָכָה, שֶׁהָרִי בְּרוּךְ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִחַ וּבְנָיו שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נִחַ וְאֶת בְּנָיו וְכַנְעַן נִתְעַבֵּר בְּתַבָּה, רַבִּי נַחֲמָנָה אוֹמַר כְּנָעַן רָאָה וְהִגִּיד לְחָם אֲבִיו וְחִזְרָה קְלָלָה לְעַקְרָה לְפִיכֵךְ

וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עַד שֶׁהָיָה נֹחַ בַּתְּבֹה אָמַר בְּלִבּוֹ, הַלֹּוֹאִי שְׂיִהְיוּ לְבָנֵי אֱלוֹ עֲבָדִים, שְׂיִהְיוּ בְנֵי יוֹשְׁבֵינָו וְעֲבָדִים מְשֻׁמְשִׁין לְפָנֵיהֶם, אֲלֵא כְּשֶׁאֲצֵא מִכָּאן מֵה שְׂאֲנִי מוֹלִיד אֶעֱשֶׂה אוֹתָן עֲבָדִים לָהֶם. מִיָּד אָמַר לָחֵם, אַתָּה לֹא הִנְחַתָּ לִי הַחֹלִיד בְּו רַבִּיעֵי שְׂיִהֵא עֲבָד, לְפִיכָּךְ בְּו רַבִּיעֵי שְׂאֲתָה מוֹלִיד יִהְיֶה עֲבָד. וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן, עַל דַּעֲתָה דָמְאָן דָּאֲמַר שְׁחָם עֲמַד וְסָרַס אֶת אָבִיו. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּו לְקִישׁ, וְהָרִי אָף מִשָּׁל שָׁם הָיוּ עֲבָדִים, שְׁנֹאֲמַר: כִּי יִמְכַר לָךְ אֶחִידָה הַעֲבָרִי אוֹ הַעֲבָרִיָּה (דְּבָרִים טו, יב). אֲלֵא בְנָיו שָׁל שָׁם יוֹצְאִין לְחָרוֹת בְּשֵׁשׁ, שְׁנֹאֲמַר: וּבְשִׁבְעֵית יֵצֵא (שְׁמוֹת כֵּא, ב). וְשָׁל חָם אֵינָן יוֹצְאִין לְחָרוֹת, שְׁנֹאֲמַר: וְהָיָה כִּי יֹאמֶר אֱלֹהִים לֹא אֲצֵא מִעַמְּךָ וְגוֹ' וְלִקְחַתָּ אֶת הַפְּרִצֵּעַ וְגוֹ' וְהָיָה לָךְ עֲבָד עוֹלָם (דְּבָרִים טו, טו-טז). הָוִי, עֲבָד עֲבָדִים יִהְיֶה, שְׂאֵינֵנוּ נוֹטֵל חָרוֹת וְיוֹצֵא לְעוֹלָם. וּמִי גָרַם לוֹ כָּל הָאֲרִירָה הַזֹּאת, עַל שְׁבִזָּה אֶת כְּבוֹד אָבִיו. כָּךְ עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפָרַע מִבְּנֵי בְנֵי שָׁל חָם וּלְבָזוֹתָם עַל יְדֵי מְלָךְ אֲשׁוּר, שְׁנֹאֲמַר: כִּן יִנְהַג מְלָךְ אֲשׁוּר אֶת שְׁבִי מִצָּרִים וְאֶת גְּלוֹת כּוֹשׁ עָרוֹם וְיַחַף וְגוֹ' (יִשְׁעִיָּה כ, ג). אֲבָל יִפֹּת שְׁכַבְד אָבִיו, מֵה פָּרַע לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? כְּשִׁיבֵא גוֹג וּמְגוּג עַל יִשְׂרָאֵל וּמִפִּילָן, שְׁנֹאֲמַר: וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶתָּן לְגוֹג מְקוֹם שָׁם קָבַר וְגוֹ' (יִחֻזְקָאֵל לט, יא). וְלָשֵׁם מֵה פָּרַע לוֹ? כְּשִׁנְכַנְסוּ בְנֵי אֶהֱרֹן לְהַקְרִיב, וַתֵּצֵא אֲשׁ מִלְּפָנֵי ה' (וַיִּקְרָא כ, ב), וְלֹא הָיוּ בְּגִדֵיהֶם שְׂרוּפִים, אֲלֵא שְׂרוּפֵי הַנְּשֻׁמָּה וְלֹא הַגּוֹף, שְׁנֹאֲמַר: אַתֶּם, וְלֹא הַגּוֹף, אַתֶּם וְלֹא בְּגִדֵיהֶם, עַל שֶׁהָיוּ מִבְּנֵי בְנֵי שָׁל שָׁם בְּו נֹחַ, שְׁנֹאֲמַר: בְּנֵי שָׁם עֵילָם וְאֲשׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְגוֹ'. וְכַתִּיב יִפֹּת אֱלֹהִים לְיִפֹּת (בְּרֵאשִׁית טו, כז), וְאָף עַל פִּי כִן וְיִשְׁכֹּן בְּאֶהְלֵי שָׁם.

טז וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת. וְלִמְדָנוּ רַבְּנוּ, בֵּית שְׁנוֹתַנִּים בּו עָרוֹב, מֵהוּ שְׁהוּא צָרִיד לְעָרוֹב. כָּךְ שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֲחָא שָׁאֵל אֶת רַבִּי אֲבָהוּ, בֵּית שְׁנוֹתַנִּין בּו עָרוֹב, מֵהוּ שְׂיִהֵא צָרִיד עָרוֹב? אָמַר לוֹ: בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: צָרִיד. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים: אֵין צָרִיד. וְהַלְכָה כְּבֵית הַלֵּל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּו לְוִי, לֹא הִתְקִינוּ עָרוֹבֵי חִצְרוֹת, אֲלֵא מִפְּנֵי דְרַכִּי שְׁלוֹם. כִּי־צַד? אֲשֶׁה מְשַׁלַּחַת בְּנָה לְחַבְרָתָה, וְהִיא גּוֹחֲנַת עָלֵיו וְנוֹשְׁקֵתוֹ. וְאִמּוֹ אוֹמְרַת, הָרִי אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ. וְהָיָה בְּלִבָּה עָלֶיהָ, וְנִמְצְאוּ עוֹשׂוֹת שְׁלוֹם עַל יְדֵי הָעָרוֹב. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּעוֹלָמִי, וְרַשְׁעִים אֱלוֹ עוֹמְדִים לְתַת מַחְלֶקֶת בְּעוֹלָם. וּמִנִּין שְׁחֻלְקוּ עַל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמָּה שְׁקָרְאוּ בְּעִנְיָן, וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחַדִּים.

יז וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: אֵל תַּהַרְגֶם כִּן יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הַנִּיעֵמוּ בְּחִילָךְ וְהוֹרִידְמוּ (תְּהִלִּים נט, יב). פְּסוּק זֶה, דָּוִד אָמַר כִּנְגַד אַחִיתוֹפֶל וְדוֹאֵג.

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אל תהרגם כשאר בני אדם, פן ישכחו נסים שעשית עמי, אלא הניעמו בחילך, שיהיו מטלטלים בעולם והורידם מגדלתו. למה? כי מרו בך. חטאת פימו (תהלים נט, ג), שהיו חוטאים בפיהם ומדברים בשפתותיהם. דואג אמר, ראיתי את בן ישי בא נבה אל אחימלך בן אחיטוב (ש"א כב, ט). אחיתפל אמר אל אבשלום, בא אל פלגשי אביך אשר הנחית וגו' (ש"ב טו, כא). דבר אחר, אמר דוד כנגד דור הפלגה, אל תהרגם פן ישכחו, בהריגה שהרגת דור המבול. אלא הניעמו בחילך, טלטל אותם בעולם, כמו שנאמר: ויפץ ה' אתם משם. והורידמו, על שאמרו, הבה נבנה לנו עיר. למה? כי מרו בך.

יח ויהי כל הארץ שפה אחת. מה כתיב למעלה מן הענין, אלה משפחת בני

נח ומאלה נפרדו הגוים וגו', אחרי כן ויהי כל הארץ שפה אחת. אמר שלמה, אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו (משלי כז, כב). מי שהוא מכה את האויל, עד שהוא מעלה את השבט לשנות לו, שוכח את הראשונות. בתוך הריפות בעלי, עד שהוא עולה, הוא שוכח את השניה. אף על פי כן, לא תסור מעליו אולתו. נחמן בנו של רבי שמואל בר נחמני אמר, למה הדבר דומה? לצנצנת מלאה חגבים, עלה הראשון ונפל, עלה השני ונפל, והשלישי ונפל. שלישי לא למד מן השני, והשני לא למד מן הראשון. כך עמדו דורו של אנוש קראו שמו של הקדוש ברוך הוא לעבודה זרה, שנאמר: אז הוחל לקרא בשם וגו' (בראשית ד, כו). והקדוש ברוך הוא קרא ים אוקינוס והציף שלישו של עולם, שנאמר: הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו (עמוס ה, ח). ואומר: אבנים שחקו מים תשטף ספיחיה עפר ארץ ותקות אנוש האבדת (איוב יד, ט). דור המבול אמרו לאל סור ממנו (איוב כב, יז), ולא למדו מדור אנוש, עד שמחה זכרם. דור הפלגה לא למדו מדורות הראשונות, הוי, אם תכתוש את האויל במכתש. מהו בתוך הריפות, אלו דור הפלגה, שהיו מחרפין בפיהם אחר יחידו של עולם. שפה אחת, ש"ן כתיב, ששפו פרעניות לעולם. אמרו, לא כל הימנו שיבור לו העליונים ויתן לנו התחתונים, נעלה לרקיע ונכהו בקרדמות. ונחלקו לשלש כתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעשה עמו מלחמה, ואחת אומרת נעלה ונעבד שם עבודה זרה. זו שאמרו נעלה ונשב שם, משם הפיצם ה'. וזו שאמרו נעלה ונעשה עמו מלחמה, נעשו קופין רוחין ושידיו. וזו שאומרת נעבד שם עבודה זרה, בלע ה' פלג לשונם, שנאמר: ויפץ ה' אתם משם. רבי איבו בשם רבי יוסי הגלילי אומר, בשלשה מקומות חלקו באי עולם על הקדוש ברוך הוא. אחת כאן ואחת בימי יהושע שנאמר: ויתקבצו יחדו להלחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד (יהושע ט, ב). ואחת בימי גוג ומגוג, שנאמר: יתצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד וגו' (תהלים ב, ג). וכאן: ויאמרו איש אל רעהו, כוש לפוט, ופוט לכנען, הבה נלבנה לבנים. אמר

הקדוש ברוך הוא, רשעים, בהבה פשעכם, בהבה אבלבל אתכם, שנאמר: הבה נרדה ונבנה שם שפנתם. אמר רבי חייא בר אבא, מגדל שעשו, שלישי נשרף, שלישי נבלע, שלישי קים. מי שעולה לראשו, רואה דקלים אשר ביריחו כחגבים. אתה מוצא, מעשה דור המבול נתפרשו מעשיהם, ומעשה דור הפלגה לא נתפרשו מעשיהם. דור המבול, בא איוב ופרשו, שנאמר: גבלות ישיגו עדר גזלו וירעו [\(איוב ג.ד.ג\)](#), שהיו נכנסין זה בגבולו של זה. עדר גזלו וירעו, שהיו גוזלין זה צאנו של זה. חמור יתומים ונהגו [\(איוב כד.ו\)](#), שהיו רואין חמור של יתום, באים ונוטלין אותו ממנו. וחבלו שור אלמנה [\(איוב כד.ו\)](#) אלמנה שמת בעלה והניח לה שור, באין ונוטלין אותו ממנה, כיון שרואים שאר בני אדם כד, מפשיטין בגדיהם והולכין ערמים, שנאמר: ערום הלכו בלי לבוש [\(איוב כד.ו\)](#), ואין כסות בקרה [\(איוב כד.ז\)](#), על שאמרו לאל סור ממנו מה שדי כי נעבדנו [\(איוב כא.טו\)](#). למה היו דומין דור המבול ודור הפלגה, לשני בני מלכים, האחד אומר למלך, איני יכול לעמוד בך ולא בטרחותיך. והשני אומר, לא כל כמינך, אלא אומר, הבה נבנה לנו עיר, ירד הוא למטה ואנו נעלה לשמים. ואם לאו, נעשה עמו מלחמה. ואף על פי כן הניחם ואמר להם עשו, שנאמר: ועתה לא יבצר מהם. יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו [\(תהלים ב.ד\)](#). שאולי לא בנו, היו אומרים: אלו בנינו עולין לשמים והיינו נלחמים כנגדו. והצליח להם ועשו. הביט בהם והפיצם, שנאמר: ויפץ ה' אתם משם. אמר להם, אתם אומרים פן נפוצ, תהיו נפוצים על פני כל הארץ. הדא הוא דכתבי, מגורת רשע היא תבואנו [\(משלי י.כד\)](#). וירד ה' לראת, וכי הוא צריך לרדת ולראות, והלא הכל צפוי וגלוי לפניו, שנאמר: ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא [\(דניאל ב.כב\)](#). אלא ללמד לבריות, שלא לגמר את הדין ושלא לומר דבר מה שלא רואין. ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהן. מהו ועתה? אף על פי שמרדו בו ובעטו ועשו מגדל, פשט להם הקדוש ברוך הוא ימינו לעשות תשובה, כמו שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה וגו' [\(דברים י.יב\)](#), והן אומרים לא יבצר מהן, אפלו אותן אנשים נבצרים מן העולם, אינן עושין תשובה, כדאמר, כבוצר על סלסלות [\(ירמיהו ט.ט\)](#).

יט **הבה** נרדה ונבנה שם שפנתם. בלבב לשונותם ולא יבין אחד מהן לשון של

חברו, שהלשון הראשון היו מדברים בלשון הקדש, ובו בלשון נברא העולם. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה על ידי יצר הרע חלקו בריותי ונחלקו לשבעים לשון. אבל לעולם הבא, משוין כלן כתרף אחד לקרא בשמי ועובדין אותי, שנאמר: כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד [\(צפניה ג.ט\)](#), ויבטל שעבוד האמות מישראל, ויהיו עובדים אותו בשמחה, שנאמר: עבדו את ה' בשמחה [\(תהלים ק.ב\)](#). אבל אמות העולם, יהיו עובדין אותו ברעדה. כגון אדם

שָׁבְנוּ מִשְׁרַת לְפָנָיו, מִשְׁרַת בְּשִׁמְחָה. אוֹמֵר, אִם אֶקְלֶקֶל מֵעַט לְפָנָי אָבִי, אֵינּוּ כּוֹעֵס עָלַי שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתִי, לְכֹךְ עוֹבֵד בְּשִׁמְחָה. אָבֵל הָעֶבֶד הַנִּכְרִי, מִשְׁרַת בִּירְאָה. אוֹמֵר, אִם אֶקְלֶקֶל לְפָנָיו כּוֹעֵס עָלַי. לְכֹךְ עוֹבְדוֹ בִּירְאָה. כֹּךְ אַמּוֹת הָעוֹלָם מֵהַ כְּתִיב עָלֵיהֶם, לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וְלְאֻמִּים יִהְיוּ רִיק (תהלים ב, א). כָּל הַמְזֻמּוֹר מְדַבֵּר עַל אַמּוֹת הָעוֹלָם. מֵהַ כְּתִיב בְּסוֹף הַמְזֻמּוֹר, עֲבָדוּ אֶת ה' בִּירְאָה וְגִילוּ בְרַעְדָּה, נִשְׁקוּ בַר אֹמֵר לָהֶם דָּוִד, הִזְהָרוּ בְּעֲצָמְכֶם וְלֹא תִסְלְפוּ הַדְּרָךְ, פֶּן יֵאָנֹף וְתֵאבְדוּ דְרָךְ. כְּלוֹמֵר, בְּדַבַּר מֵעַט הוּא כּוֹעֵס עָלֵיכֶם. אָבֵל עַל יִשְׂרָאֵל מֵהַ כְּתִיב: עֲבָדוּ אֶת ה' בְּשִׁמְחָה בָּאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּה (תהלים ק, ב). וְאוֹתוֹ הַמְזֻמּוֹר עַל יִשְׂרָאֵל נֹאמֵר, שֶׁהָרִי יִסְדּוּ דָוִד עַל הַתּוֹדָה, כְּדַכְּתִיב, מְזֻמּוֹר לְתוֹדָה (תהלים ק, א).

פרשת לך לך

א ויאמר ה' אל אברהם לך לך. ולמדנו רבנו, אדם מישראל מהו שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך. רב אידי ורב הונא בשם רבי יהודה ורבי יוסי בשם רבי שמואל אמרו, אסור לקבל עליו על מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמד במקום אחד ויכונן לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיע ביחוד השם, ויקרא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו, ד), כל אחד ואחד בכונת הלב, ואחר כך, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכשמתחיל ואהבת (דברים ו, ה), רצה מהלך, רצה עומד, רצה יושב, שכך כתיב: בשבתך בביתך ובלקחתך בדרכך ובשכבך ובקומך (דברים ו, ה). אתה מוצא כל המדקדק על המצות, שכרו מרבה, שכן מצינו באברהם שדקדק על המצות, לפיכך נקרא אהבו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: זרע אברהם אהבי (ישעיה מ, ח). אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, אפלו ערובי תבשילין שמרו בביתו של אברהם אבינו, שנאמר: וישמר משמרת מצותי חקתי ותורתתי (בראשית כו, ה). וכי תורות הרבה, והרי כבר נאמר, תורה אחת יהיה לכם (שמות יב, מט). וכתיב: תורה אחת ומשפט אחד (במדבר טו, טז), אלא ותורתתי, אלו דקדוקי מצות שדקדק אברהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה מדקדק במצותי ואתה יושב עם עובדי עבודה זרה, צא מפיניו, לך לך מארצה וגו'.

ב רבי ברכיה פתח, אחות לנו קטנה ושדים אין לה וגוי' (שה"ש ת, ט). במה הכתוב

מדבר, באברהם כשהשליכו נמרוד לתוך הכבשן. קטנה, שעדין לא עשה לו הקדוש ברוך הוא נסים. ולמה נקראת אחות? שאחה את העולם לפני הקדוש ברוך הוא, כאדם הזה שקורע ומאחה, לפיכך נקרא אחות. ושדים אין לה, שעדין לא היו לו בנים. מה נעשה לאחותנו ביום שיזדבר בה (שה"ש ת, ט), ביום שאמר נמרוד להשליכו לכבשן האש. אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף (שה"ש ת, ט), אם נותן נפשו כחומה זו שהיא עומדת בפני מלחמות הרבה וימסר עצמו על קדשת השם, נבנה עליה טירת כסף, אלו ישראל, שקראם כפני יונה נחפה בכסף (תהלים סח, יד). ואם דלת היא (שה"ש ת, ט), אם דל הוא מלמסר נפשו על קדשת השם, נצור עליה לוח ארז (תהלים סח, יד), מה צורה שבלוח ארז נוחה להתשטשטש, כך אברהם איני משגיח עליו. אמר אברהם, אני חומה (תהלים ס, י), למסר נפשי על קדשת שמך. ולא אני בלבד, אלא ושדי כמגדלות (תהלים ס, י), בני בניו חנניה מישאל ועזריה ודורו של רבי חנניה בן תרדיון וחבריו, שיתנו נפשם על קדשת שמך. לפיכך אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום (תהלים ס, י), שניצא שלום מן הכבשן. אתה מוצא תרח אביו עושה צלמים היה ועובד אותן, אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך לך מארצך וגוי'.

ג ויאמר ה' אל אברהם לך לך. זה שאמר הכתוב: שמעי בת וראי והטי אזנך

ושכחי עמך ובית אביך (תהלים מה, יא). שמעי בת וראי והטי אזנך, זה אברהם. ושכחי עמך ובית אביך (תהלים מה, יא), זו עבודה זרה. ואומר: אמרים לעץ אבי אתה וגוי' (ירמיה ב, כז). ויתאו המלך יפניך (תהלים מה, יב), זה מלך המלכים, והוא חפץ ליפותו בעולם הזה ולעולם הבא. כי הוא אדניך והשתחויו לו (תהלים מה, יב). אמר רבי אבין, משל לצלוחית של פלגטון הנתונה בבית הקברות ולא היה אדם יודע ריחה. מה עשו? נטלוה וטלטלוה ממקום למקום והודיעו ריחה בעולם. כך היה אברהם דר בתוך עובדי עבודה זרה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך לך מארצך ואני אודיע טבעך בעולם. לך לך, מהו לך לך, לי שלשים, כי עשרים, הרי עולה בגימטריא מאה. רמז לו, כשתהיה בן מאה, תוליד בן כשר, הדא הוא דכתיב, ואברהם בן מאת שנה וגוי' (בראשית כא, ה). ורבי לוי אומר, נסיון הראשון פנסיון האחרון. נסיון הראשון, בלך לך מארצך. נסיון האחרון, בלך לך אל ארץ המרעה (בראשית כב, ב). אמר רבי חנינא, בא וראה חבתו של אברהם לפני בוראו, שכן שלש שנים הפיר בוראו, שנאמר: עקב אשר שמע אברהם וגוי' (בראשית כו, ה), עי' שבועים, ק' מאה, ב' שנים, הרי מאה ושבועים ושנים, וכל ימיו של אברהם מאה ושבועים וחמש, הא

למדת, שָׁבוּ שְׁלֹשׁ שָׁנִים הַכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ. אֵל הָאֵרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָהּ, לֹא אָמַר לוֹ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, זֶה נְסִיוֹן בְּתוֹךְ נְסִיוֹן. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוֹלֵךְ וְאִינוּ יוֹדְעֵי לְאִיזָה מְקוֹם הוּא הוֹלֵךְ. מָה עֲשֶׂה? נֹטֵל אֶת כְּלָיו וְאֶת אֲשֵׁיתוֹ וְיִלְךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים. וְאֶעֱשֶׂה, אֵין כְּתִיב וְאֶשִׁימָה, אֵלָא וְאֶעֱשֶׂה. אָמַר לוֹ: אוֹתָהּ אֲנִי בּוֹרָא בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, כַּעֲנִן שְׁנַאֲמַר: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ [\(בראשית א, ז\)](#), וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת וְגוֹי [\(בראשית א, ט\)](#). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּר חֲמָא, אֵימַתִּי עֲשֶׂה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם לְגוֹי גָּדוֹל, מִשְׁקַבְלוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, שְׁכֹן מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם: וַיְמִי גוֹי גָּדוֹל וְגוֹי [\(דברים ד, ח\)](#).

ד ואברכה, שְׁאֵנִי בְּכַבּוּדִי מְבָרְכָהּ. וְאֶגְדֹּלָהּ שְׁמָהּ, שְׁשִׁמָּהּ מִתְגַּדֵּל בְּעוֹלָם. וְהִיא בְּרָכָה מֵהוּ, שֶׁבְּרָכָתָהּ קוֹדֶמֶת לְבְּרָכָתִי. בְּתַחֲלָה אוֹמְרִים: מִגֵּן אַבְרָהָם וְאַחַר כֵּן מִחַיֵּה הַמֵּתִים. דְּבַר אַחַר, וְהִיא בְּרָכָה. אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִשְׁעָה שֶׁבְּרָאֲתִי עוֹלָמִי, הֵייתִי זְקוּק לְבָרַךְ בְּרִיּוֹתִי. בְּרָכָתִי לְאָדָם וְחַיָּה, דְּכְתִיב: וַיְבָרַךְ אֹתָם אֱלֹהִים [\(בראשית א, כח\)](#). לָנַח וּבְנִיּוֹ, דְּכְתִיב: וַיְבָרַךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו [\(בראשית ט\)](#). [א](#). מִכָּאֵן וְאִילָךְ אֵתָהּ הָיָה עֲשׂוּי עַל הַבְּרָכוֹת. כִּיּוֹן שֶׁעָמַד יִצְחָק, בִּקְשׁ אַבְרָהָם לְבָרְכוֹ, צָפָה שֶׁעָשׂוּ וַיַּעֲקֹב יוֹצֵאֵן מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּרָכוֹ. אָמַר אַבְרָהָם, יִבְאֵל בְּעַל הָעוֹלָם וַיְבָרַךְ מִי שִׁירְצָהּ. מִשָּׁל לְמַלְךְ שֶׁהִיא לוֹ פְּרִדָּס, נִתְּנוּ לְאָרִיס לְעַבְדוֹ וּלְשִׁמְרוֹ. הִיא בְּתוֹךְ הַפְּרִדָּס אֵילָן שֶׁל סַם חַיִּים וְאֵילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת דְּבִקִּים זֶה בְּזֶה. אָמַר הָאָרִיס, מָה אֶעֱשֶׂה? לְהַשְׁקוֹת אֵילָן שֶׁל חַיִּים וּלְהַנִּיחַ אֶת זֶה, אֵי אֶפְשָׁר, שְׁמִים שֶׁזֶה שׁוֹתֶה זֶה מִיֵּנֵק מִמֶּנּוּ, אֵלָא אֲנִיחַ אוֹתָם עַד שֶׁיִּבְאֵל בְּעַל הַפְּרִדָּס וַיִּמָּה שִׁירְצָהּ יַעֲשֶׂה. כֵּן אַבְרָהָם אָמַר, שֶׁלֹּא לְבָרַךְ אֶת יִצְחָק אֵי אֶפְשָׁר, שֶׁעָשׂוּ יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, אֵלָא הַרִינִי מִנִּיחוֹ לְבַעַל הַבְּרָכָה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִה שִׁיחַפֵּץ. כִּיּוֹן שֶׁנִּסְתַּלְקוּ אַבְרָהָם וַיִּצְחָק, בְּרַךְ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב עֲצֵמוֹ, שְׁנַאֲמַר: וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפְּדוֹן אֶרֶם וַיְבָרַךְ אֹתוֹ [\(בראשית לה, ט\)](#). דְּבַר אַחַר, וְאֶבְרָכָה מְבָרְכָהּ, אָמַר לוֹ: עֲתִיד אֲנִי לְהַעֲמִיד מִבְּנֵי בְּנֵיךְ שֶׁבֵט שֶׁמְבָרַךְ יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ שֶׁבֵט לֵוִי. אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וַיְמִי מְבָרַךְ לְאוֹתוֹ שֶׁבֵט? אָמַר לוֹ: מִשְׁהוֹ מְבָרְכִין לְיִשְׂרָאֵל אֲנִי מְבָרַךְ לְאוֹתוֹ שֶׁבֵט, שְׁנַאֲמַר: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אַבְרָכֶם [\(במדבר ו, כז\)](#). אָמַר לָהֶם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּעוֹלָם הִזָּה שֶׁבֵט לֵוִי מְבָרַךְ אֶתְכֶם, וְלַעֲתִיד לְבֹא אֲנִי בְּכַבּוּדִי אַבְרָךְ אֶתְכֶם, שְׁנַאֲמַר: יְבָרְכָהּ ה' נֹחַ צֶדֶק הַר הַקְּדוּשׁ [\(ירמיה לא, כב\)](#).

ה ויהי רָעַב בְּאֶרֶץ. מִה כְּתִיב לְמַעַלָּה, וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל

הקדוש ברוך הוא, שבקש לנסות אותו צדיק להודיע מעשיו הטובים בעולם, מיד בא רעב בעולם, שמצא הרעב בארץ ישראל. אמר לשרה אשתו, הרי רעב בארץ. אמרו רבותינו: לא היה רעב כמותו בעולם. אמר לה: מצרים זו ישיבתה יפה לך לשם, מפני שיש בה ספוק הרבה לחם ובשר. באותה שעה הלכו שניהם. כיון שהגיעו לפיילי של מצרים ועמדו על היאור, ראה אברהם אבינו בבואה של שרה באותו נהר פחמה זורחת. מכאן שנו חכמים, שכל הנשים בפני שרה פקוף בפני אדם. אמר לה: הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. מכאן אתה למד, שלא היה יודע אותה קדם לכן כדרך הנשים. אמר לה: מצרים שטופים בזנות הן, דכתיב: אשר בשר חמורים בשרם [\(יחזקאל כג, יט\)](#). אלא נותן אני אותך בתבה ונועל בפניך, שמתגרא אני על עצמי, והיה כי יראו אתך המצרים. כיון שעשו כן, בא לעבר, נתקבצו המוכסין אמרו לו: מה אתה טוען בתוך התבה. אמר להן: שעורין. אמרו לו: אינן אלא חטין. אמר להם: טלו מכם של חטין. אמרו לו: הן פלפלין. אמר להן: טלו מכם של פלפלין. אמרו לו: אינן אלא זהובים. כיון שדחקו עליו, פתחו את התבה וראו אותה פחמה זורחת. אמרו לו: אין דרך זו להשתמש בה הדיוט. ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה. כיון שראה אברהם כן, התחיל בוכה ומתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואומר: רבוננו של עולם, זו היא בטחוני שבטחתי בך, ועכשו עשה למען רחמיך וחסדיך ואל תבישני מסברי. ואף שרה צווחת ואומרת: רבוננו של עולם, אני לא הייתי יודעת כלום, אלא כיון שאמר לי שאמרת לו לך לה, האמנתי לדבריך, ועכשו נשארתי יחידה מאבי ומאמי ומבעלי, ובא רשע זה ויתעולל בי, עשה למען שמך הגדול ולמען בטחוני בדבריך. אמר לה הקדוש ברוך הוא: חייך, אין דבר רע נוגע בך ובבעליך, הדין הוא דכתיב, לא יאנה לצדיק כל און ורשעים מלאו רע [\(משלי יב, כא\)](#). ופרעה ובייתו אני אעשה בהן דגמא, דכתיב: וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי. מהו על דבר שרי? באותה שעה ירד מלאך מן השמים ושרביט בידו, בא פרעה לשלף מנעלה, היה מכהו בידו. בא לגע בבגדיה, היה מכהו, והיה נמלך המלאך בשרה על כל מכה ומכה. מנין? שפך פתיב: על דבר שרי. על דבר שרי לא נאמר, ולא על עסק, ולא על אודות, ולא בעבור, ולא בגלל, אלא על דבר שרי. ואם אומרת שרי שילקה, היה מכהו. ואם אומרת שמתין לו קמעה, היה עושה. ואף אפרכין והשרים וכל בני ביתו לקו עמו, דכתיב: וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים, מכל נגעים שבאו ושעתידין לבא על בני אדם, באו עליו. ואת ביתו, לרבות עבדים וכתלים ועמודים וכלים וכל דבר, לקים מה שנתאמר: לא יאנה לצדיק כל און ורשעים מלאו רע. ועל אברהם שנתאמר: צדיק פתמר יפרח כארז בלבנון ישגה [\(תהלים צב, ג\)](#). כך פתח רבי תנחומא בר אבא, למה נמשלו הצדיקים פתמר וכארז?

לומר לך, אתה מוצא כל האילנות אין אדם יכול לראות מרחוק. למה? לפי שהן קצרים. אבל הפתמר והארז על ידי שהן גבוהין יותר מכל האילנות ונראין מרחוק, הכל עומדין תחתיהן ונושאים עיניהן לקומתן, לפיכך נמשלו הצדיקים לפתמר

ולאָרז, שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְגַבִּיהוּ בְּעוֹלָם. וְעוֹד, לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַצְּדִיקִים לַתִּמְרָה וְלַאָרֶז? אַתָּה מוֹצֵא שָׂאָר אֵילָנוֹת כָּל זְמַן שְׂמֻזְקִינִים, נִקְצָצִין, וְנוֹטְעִין מִנְּצָר שְׁלָהוּן וּמִיָּד הוּא גֹדְלוֹ. וְהָאָרֶז וְהַתִּמְרָה מְשֻׁנְקָצִין, מִי יוֹכֵל לַעֲלוֹת בְּמִקוֹמוֹן אֶלָּא אִם כּוֹן בִּיגִיעָה גְדוּלָּה לְשָׁנִים הַרְבֵּה. כִּי אִם אָבֵד צְדִיק מִן הָעוֹלָם, מִי יוֹכֵל לַעֲמֹד בְּמִקוֹמוֹ מִיָּד אֶלָּא לְשָׁנִים הַרְבֵּה, לְפִיכֵךְ צְדִיק כְּתִמְרָה יִפְרָח.

וַיְהִי בִּימֵי אֲמֶרְפֶּל. יִלְמְדֵנוּ רַבְּנֵנוּ, גַּר שֶׁנִּתְגַּיֵר עָרַב פְּסַח, כִּי צַד אֹכֵל פְּסַחוֹ? כִּי

שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בֵּית שְׂמַאי אֹמְרִים: טוֹבֵל וְאוֹכֵל פְּסַחוֹ לְעָרַב. וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים: הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר. אָמַר לָהֶם רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ: חֲבִיב הֵגֵר לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִן אוֹתוֹן אֶכְלוּסִין שְׂעַמְדוֹ עַל הַר סִינַי. לָמָּה? שְׂכַל אוֹתוֹן אֶכְלוּסִין אֱלוֹלֵי שְׂרָאוֹ הַקּוֹלוֹת וְהַלְפִידִים וּבְרָקִים וְהַהָרִים רוֹעֲשִׁים וְקוֹל שׁוֹפְרוֹת, לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם. וְזֶה לֹא רָאָה אֶחָד מִכֻּלָּם וּבָא וּמְשָׁלִים עֲצָמוֹ לַהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְקִבְּלוּ עֲלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, יֵשׁ חֲבִיב מְזָה. מַעֲשֵׂה בְּאוֹנֵקְלוֹס הֵגֵר שְׂשָׂאֵל לְזֶקֶן אֶחָד, מָה חֲבִיב הֵגֵר לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂכַל חֲבַתוֹ כְּתַב בּוֹ, שְׂנַאֲמַר: וְאַהֲבֵה גַר לְתַת לוֹ לָחֶם וְשִׂמְלָה (דְּבָרִים י, יח). אָמַר לוֹ: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא תִבַע מִן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶלָּא וְנָתַן לִי לָחֶם לְאֹכַל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ (בְּרַאשִׁית כח, ט). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, חֲבִיב הֵגֵר שֶׁהַכְּתִיב הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּבוֹדוֹ עַל יְדֵי הַנְּבִיא, שְׂנַאֲמַר: לָמָּה תִהְיֶה כְּגַר בְּאֶרֶץ (רַמְיָה יד, ח). אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי מְחַבֵּב אֶת הַגֵּרִים, וְהַרְשָׁעִים הִלְלוּ בְּאֵים לְהַזְדַּוֵּג לְאַבְרָהָם אָבִי הַגֵּרִים. אוֹי לָהֶם שְׂסוּפִם לִפְלֵי לִפְנֵינוּ, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב, וַיְהִי בִימֵי אֲמֶרְפֶּל. וּמִי הִיָּה זֶה? נִמְרוֹד. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אֲמֶרְפֶּל? עַל שְׂאֲמַר לְאַבְרָהָם, פּוֹל לְתוֹךְ כְּבָשׂוֹן הָאֵשׁ.

וַיְהִי בִּימֵי אֲמֶרְפֶּל. כִּי פָתַח רַבִּי תַנְחוּמָא בְּרַ אַבָּא, חֶרֶב פְּתַחוּ רְשָׁעִים וְדַרְכוּ

קִשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן לְטַבּוּחַ יִשְׂרָיִ דָּרָךְ, חֶרֶבִם תִּבּוֹא בְּלִבָּם וְקִשְׁתוֹתָם תִּשְׁבְּרָנָה (תְּהִלִּים לו, יד-טו). חֶרֶב פְּתַחוּ רְשָׁעִים, זֶה קִין שֶׁפָּתַח בְּהַרִיגַת הַבֵּל אַחִיו קַדֵּם שְׁנֵהָרַג אָדָם בְּעוֹלָם. חֶרֶבִם תִּבּוֹא בְּלִבָּם, זֶה לָמָּד שֶׁהָרַגוּ. דָּבָר אַחֵר, חֶרֶב פְּתַחוּ רְשָׁעִים, זֶה חֲנוּן בֶּן נָחֵשׁ. כִּי צַד? כִּינּוֹן שְׂמַת אֲבִיו, וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחְמוֹ בְּיַד עֲבָדָיו וְגו' (שׁוֹב יב, ב), וַיִּקַּח חֲנוּן אֶת עֲבָדֵי דָוִד וַיַּגְלַח אֶת חֲצִי זֶקֶנָם וַיִּכְרַת אֶת מַדּוּוּיָהֶם בַּחֲצִי עַד שְׁתוֹתִיָהֶם וַיִּשְׁלַחֵם (שׁוֹב יב, ד). מִיָּד שְׁלַח חֲנוּן לְאַרְס נְהָרִים וַיִּשְׁכַּח מֵהֶם שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם אֶלְף רֶכֶב, חוּץ מִן רַבִּי רַבּוֹת אֶכְלוּסִין שְׁהִיוּ לוֹ וּבָאוּ וְחָנוּ כָּלֶם בְּמִקוֹם אֶחָד. אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְשָׁע, בְּחֶרֶב פְּתַחְתָּ, חֶרֶבֶךָ תִּבָּא בְּלִבְךָ. עֲמָדוֹ יוֹאֵב וְאַבְיָשִׁי וְהָרְגוּ כָלֶם, שְׂנַאֲמַר: וַיִּגַּשׁ יוֹאֵב וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לְמַלְחָמָה בְּאַרְס

וַיְנוּסוּ מִפְּנֵי (ש"ב י. ג). דָּבַר אַחֵר, חָרַב פְּתָחוֹ רְשָׁעִים, אֵלּוֹ אַרְבָּעָה מְלָכִים אֲמָרְפֶּל וְחִבְרִי, שְׁעָדִין לֹא הִיָּתָה מִלְחָמָה בְּעוֹלָם בָּאוּ אֵלָיו וּפְתָחוֹ בַּחֲרִב וַעֲשׂוּ מִלְחָמָה. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתֶּם פְּתַחְתֶּם בַּחֲרִב לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן, חֲרָבִים תִּבְאֵן בְּלִבָּם. עַמֵּד אֲבָרְהָם וְהָרָגֵם.

ח וַיְהִי בַיָּמֵי אֲמָרְפֶּל. לְמַדְנֵנוּ רַבְּנוּ, הַכּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו לְעַבְדּוֹ בְּמִתְנָה, מֵהוּ שְׂיָצָא לְחֵרוֹת? כִּי שָׁנָה רַבּוֹתֵינוּ, הַכּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו לְעַבְדּוֹ, יָצָא לְחֵרוֹת. וְאִם שִׁיר קָרַקַע כָּל שֶׁהוּא, לֹא יָצָא לְחֵרוֹת. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא בַר חוֹרִין, עַד שְׂיֵאמַר כָּל נִכְסֵי נִתּוּנֵי לְפָלוּגֵי עַבְדֵי חוּץ מִחֻפָּץ אֶחָד שֶׁבָּהֶן. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִלֵּךְ לְמַדְיַת הַיָּם, וְהָיָה לוֹ בֵּן אֶחָד יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. כִּיִּן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִיתָתוֹ, כָּתַב כָּל נִכְסָיו שְׁנָתוֹ בְּמִתְנָה לְעַבְדּוֹ, וְכָתַב לְבָנוֹ שְׂיֵהָא בּוֹרֵר לוֹ חֻפָּץ אֶחָד מִכָּל נִכְסָיו שְׁנָתוֹ בְּמִתְנָה לְעַבְדּוֹ. כִּיִּן שְׁמַת, כָּנַס הָעַבֵּד אֶת כָּל הַמָּמוֹן וְנָטַל אוֹתוֹ עִם כָּתַב הַמִּתְנָה וּבָא לוֹ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לוֹ: מֵת אָבִיךָ וְכָתַב לִי דִיתִיקֵי מִכָּל נִכְסָיו, בְּלִבָּד שֶׁתְּבָרַר לָךְ חֻפָּץ אֶחָד מִן הַכֹּל. מָה עָשָׂה הַבֵּן? הִלֵּךְ אֶצֶל רַבּוֹ וְסִפֵּר לוֹ הַמַּעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ רַבּוֹ: אָבִיךָ חָכֵם גָּדוֹל הָיָה וּבְקִי בְּדִינֵין, אָמַר: אִם אֵינִי כָּל נִכְסֵי בִיד עַבְדֵי, הָרִי הוּא גוֹנֵב אוֹתוֹ וּמְפָסִידוֹ, אֵלֶּא אֲנִי כוֹתֵב לוֹ בְּמִתְנָה, כִּדִּי שְׂיִזְהַר בָּהֶן, וְיִהְיֶה בְּנֵי בּוֹרֵר לְעַצְמוֹ חֻפָּץ אֶחָד מִן הַכֹּל. וַעֲכָשׁוּ לְכַשְׁתֵּלְךָ עִמּוֹ לְבֵית דִּין וַיּוֹצִיא אוֹתוֹ דִיתִיקֵי, אָמַר לְפָנָי בֵּית דִּין: רַבּוֹתֵי, כִּי צָנָה אָבִי שְׂאֲנִי בּוֹרֵר לְעַצְמִי חֻפָּץ אֶחָד מִכָּל, אֵינִי חֻפָּץ בְּעוֹלָם אֵלֶּא עַבֵּד זֶה, וְתִקְנָה אֶת הַנִּכְסִים וְאֶת הָעַבֵּד. עָשָׂה כִּי. מָסְרוּ בֵּית דִּין בִּידוֹ אֶת הַנִּכְסִים וְאֶת הָעַבֵּד, שְׁעַבַּד שֶׁקְנָה נִכְסִים, הָעַבֵּד וְהַנִּכְסִים שֶׁל רַבּוֹ. וּשְׁלֵמָה אָמַר (קְהֵלֶת ב. כו), כִּי לְאָדָם שְׁטוֹב לְפָנָיו נָתַן חֲכָמָה וְדַעַת, זֶה הָאֵב. וְלַחוּטָא נָתַן עֵינָיו לְאֶסְף וְלִכְנָס, זֶה הָעַבֵּד. לְתַת לְטוֹב לְפָנָי הָאֱלֹהִים, זֶה הַבֵּן, לְפִי שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר מָמוֹנָן שֶׁל רְשָׁעִים לְצַדִּיקִים. כִּי אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הָרִינִי מִשָּׁמַיִם תַּחֲרוֹת בֵּין הַמְּלָכִים, כִּדִּי שְׂיֵבֵא אֲבָרְהָם וַיִּטּוֹל מָמוֹנָן. מִנֵּין? מִמָּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעֵינָיו וַיְהִי בַיָּמֵי אֲמָרְפֶּל. עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בְּרַע, שֶׁהָיָה רַע לְשָׂמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת. בְּרַשָּׁע, שֶׁנַּעֲשֶׂה רְשָׁע. שְׁנָאֵב, שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא לְאֵב שְׁבַשְׂמִים. שְׂמָאֵב, שֶׁאָמַר אֶעֱלֶה בְּאֵבָר עַל בְּמַתִּי עַב. כָּל אֵלֶּה חֲבָרוּ אֶל עֵמֶק הַשָּׂדִים, שֶׁהִיָּתָה מְנִיקָה אוֹתוֹ כְּשֶׁם שְׂשָׂדִים מְנִיקִין אֶת הַתֵּינֹק. הוּא יָם הַמֶּלַח, שֶׁבְּעוֹנָם נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ עֵמֶק לְמִים מְלוּחִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אֶרֶץ פְּרִי לְמִלְחָה (תְּהִלִּים קז. לד), לְמָה? מִרְעַת יוֹשְׁבֵי בָּהּ (תְּהִלִּים קז. לד). וַיֵּשְׁבוּ וַיִּבְאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט, וַתִּבְרָךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ, מִגִּיד מִרְאשִׁית אַחֲרִית (נִשְׁעִיָּה מו. ט), עַל יְדֵי שֶׁעֲתִיד מְשֶׁה לְטוֹל מִשְׁפָּטוֹ בְּקִדְשׁ עַל יְדֵי הַמִּים, לְפִיכֵךְ נִקְרָא מִקְדָּם עֵין מִשְׁפָּט. וַיְכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעַמְּלָקִי, לְכַמָּה דוֹרוֹת נוֹלַד עַמְּלָק.

ט ויהי

זוהי בימי אמרפל. זה שאמר הכתוב: בָּךְ צָרְנוּ וְנִגַּח בְּשִׁמְךָ נְבוּס קָמִינוּ (תהלים מד, ו). אמר רבי יצחק: ב' שנים, כ' עשרים, אלו כ"ב אותיות שבהם נתנה התורה. אמר אברהם: רבונו של עולם, אלולי ששתפת כבודך עמי ועזרתני, מה אדם אחד כנגד תשעה מלכים וחילותיהם? אלא אתה נותן לי עוף כח, אלה ברכב ואלה בסוסים, ואני בשמך תרום קרני. מנין? שפך כתיב: ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. רבותינו אמרו, הלילה נחלק מאליו. רבי בנימין אמר: הקדוש ברוך הוא שהיה יודע עתיו ורגעיו, נכנס בו כחוט השערה, הוא חלקו. אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: אתה עשית הרג בשונאי מחצי הלילה עד הבקר, חייך, אני אעשה הרג בשונאי בניך מחצי הלילה עד הבקר ובמדה זו אני פורע להם, הדא הוא דכתיב, ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכר פרעה הישב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה (שמות יב, כט). לך נאמר: ויהי בימי אמרפל. אמר רבי יהושע דסכנין, סימן נתן לו הקדוש ברוך הוא לאברהם, שכל מה שארע לו ארע לבניו. כיצד? בחר באברהם מכל בית אביו, שנאמר: אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור פשדים ושמת שמו אברהם (נחמיה ט, ז). ובחר בבניו משבעים אמות, שנאמר: כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובה בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה (דברים יד, ה). לאברהם נאמר לך, ולבניו נאמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הפניני והחתי והאמרי והפריזי והחוי והיבויסי אל ארץ זבת חלב ודבש (שמות ג, יז). לאברהם נאמר: ואברכה ואגדלה שמך והיה ברכה ואברכה מברכה. ולבניו נאמר: וברכה ה'. לאברהם נאמר: ואעשה לגוי גדול, ולבניו נאמר: ומי גוי גדול (דברים ד, ח). אברהם כתיב בו: אחד היה אברהם (יחזקאל לג, כד). וישראל: ומי כעמך ישראל וגוי (דח"א ז, כא). לאברהם נאמר: ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ. ולבניו כיון ששבו למצרים, והרעב כבד בארץ (בראשית מג, א). אברהם על ידי הרעב ירד למצרים, ואף בניו על ידי הרעב ירדו למצרים, שנאמר: וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים (בראשית מב, ג). אברהם פשיד נדווגו לו המצרים, ויראו המצרים את האשה כי זפה היא מאד (בראשית יב, יד). אף לבניו, הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ (שמות א, ט). אברהם נדווגו לו ארבעה מלכים, אף לישראל עתידין כל המלכים להתרגש עליהם, שנאמר: למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק (תהלים ב, א). ואומר: יתצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו (תהלים ב, ב). מה אברהם יצא הקדוש ברוך הוא ונלחם בשונאיו, שנאמר: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתם כעפר חרבו פקש נדף קשתו (ישעיה

[מא.ב](#), אף כִּד עֲתִיד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְבָנָיו, שְׁנֵאמַר: וְיֵצֵא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הֵהֱם כְּיוֹם הַלְחָמוֹ בְּיוֹם קָרֵב [\(זכריה יד.ג\)](#).

אחר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְּבַר ה' אֶל אַבְרָם בְּמַחְזָה לֵאמֹר אֵל תִּירָא אַבְרָם. לְמַדְנֵנו רַבְּנוּ, הַעוֹלָה עַל מָה הָיְתָה בָּאָה? כִּד שְׁנָה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: הַעוֹלָה הָיְתָה בָּאָה עַל מְצוֹת עֲשָׂה וְעַל מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר: עַל הִרְהוּר הַלֵּב, שְׁנֵאמַר: וַיְהִי כִי הִקִּיפוּ יָמֵי הַמְּשֻׁתָּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיִּקְדָּשׁם וְהִשְׁכִּים בְּבִקְרָה וְהִעֲלָה עֲלוֹת מִסְפָּר כָּלֵם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוֹלֵי חֲטָאוּ בְּנֵי וַיְבָרְכוּ אֱלֹהִים בְּלִבָּבָם כִּכָּה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים [\(איוב א.ה\)](#). אַתָּה מוֹצֵא אַבְרָהָם הָיָה מְהֻרָּה אַחַר מִדַּת הַדִּין, וּמָה הָיָה אוֹמֵר? אָמַר רַבִּי לְוִי, אָמַר, כְּמַדְמָה אֲנִי שְׁקִיבְלָתִי כָּל שְׁכָרִי בְּעוֹלָם הַזֶּה. עֲזָרְנִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאוֹתָם הַמְּלָכִים וְהַצִּילָנִי מִן הַכְּבָשׁוֹן. כְּבָר קִבְלָתִי שְׁכָרִי וְשׁוֹב אֵין לִי שְׁכָר בְּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: כִּיֹּן שֶׁהִרְהַרְתָּ אַחַר מַעֲשֵׂי, עוֹלָה אַתָּה צָרִיךְ. לְפִיכֵךְ, וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחֲזִיךְ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְךָ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים [\(בראשית 22.ב\)](#). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָיָה בְּלִבּוֹ הוֹגָה לַעֲנֹה מְרָה, אָמַר, שְׁמָא הִלְלוּ שְׁהִרְגָתִי הָיָה בְּהֵם צְדִיקִים? אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: הִלְלוּ שְׁהִרְגָתְךָ, קוֹצִים בְּעֶרְתְךָ מִלְּפָנֶי וְאֵין לְךָ עוֹן בְּדַבָּר זֶה, אֲלֵא שְׁכָר אַתָּה נוֹטֵל עֲלֵיהֶם, שְׁכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד מִכָּאֵן וְלְהַבָּא.

יא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְּבַר ה'. זֶהוּ שְׁאֵמַר הַפְּתוּב, יִצְפֹן לְיִשְׂרָאֵל תּוֹשִׁיָּה מִגּוֹן לְהִלְכֵי תָם [\(משלי ב.ז\)](#). מֵהוּ יִצְפֹן לְיִשְׂרָאֵל תּוֹשִׁיָּה? עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם צִפּוֹן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִיָּמָה, שְׁנֵאמַר: יַעֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֵתִי מְצוֹתַי חֻקוֹתַי וְתוֹרָתִי [\(בראשית כו.ה\)](#). אָמַר רַבִּי לְוִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחְמָן, תִּשְׁעַ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים דוֹר קִפְּל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁבִיל לִתְנוּ הַמִּילָה לְאַבְרָהָם, שְׁנֵאמַר: זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דְּבַר צְוָה לְאַלְפֵי דוֹר [\(תהלים קה.ח\)](#). וְהָרִי לֹא נִתְּנָה אֲלֵא לַעֲשָׂרִים דוֹר, מֵאָדָם עַד נֹחַ עֲשָׂרָה, מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם עֲשָׂרָה, הָרִי עֲשָׂרִים וְנִתְּנָה לְאַבְרָהָם. וְרַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי הַגִּלְלִי אוֹמֵר, תִּשְׁעַ מֵאוֹת שְׁבַעִים וְאַרְבַּעַה דוֹר קִפְּל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁבִיל לִתְנוּ תוֹרָה לְדוֹר הַמְּדַבֵּר עַל שְׁהִיּוֹ יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: יִצְפֹן לְיִשְׂרָאֵל תּוֹשִׁיָּה, רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחְמָנִי אָמַר אֵף עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין שְׁמַר אַבְרָהָם שְׁנֵאמַר: יַעֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: אַתָּה עֹסֶקֶת בְּתוֹרָתִי, חֵיידָ שְׁאַנִּי מִגּוֹן לְךָ. כְּשֵׁם שֶׁהַמִּגּוֹן אוֹחִז הַחֶרֶב אֶפְלוּ זוֹרְקִים בּוֹ חֲצִים וְאַבְנִים הַמִּגּוֹן מְקַבְּלֵם, כִּד אֲנִי מִגּוֹן לְךָ. וְלֹא לְךָ בְּלִבָּד, אֲלֵא אֵף לְבִנְיָד אִם יִהְיֶה עוֹסֵקִין בְּתוֹרָתִי כְּשֵׁם שֶׁעֹסֶקֶת אַתָּה, כִּד אֲנִי נַעֲשֶׂה לְהֵם

כמגו, שְׁנֵאָמֵר: אִמְרַת ה' צְרוּפָה מְגוֹן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ (שׁ"ב כב, לא). לְכֹךְ נֵאָמֵר: מְגוֹן לְהִלְכֵי תָם.

יב אחר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶהוּ שְׁאֵמֵר הַפְּתוּב, רְשַׁע עֹשֶׂה פְעֻלַת שֶׁקֶר וְזָרַע צְדָקָה שֶׁקֶר אֶמֶת (משלי יא, יח). רְשַׁע עֹשֶׂה פְעֻלַת שֶׁקֶר, זֶה נִמְרֹד הַרְשָׁע, שֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה צְלָמִים וּמִטְעָה הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנִּמְשָׁלָה עֲבוּדָה זָרָה לְשֶׁקֶר, שְׁנֵאָמֵר: נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת הַבִּישׁ כָּל צָרָף מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא רוּחַ בָּם (ירמיה ג, יד). וְזָרַע צְדָקָה שֶׁקֶר אֶמֶת, זֶה אֲבָרְהָם שֶׁזָרַע צְדָקָה וְהִיָּה מֵאֲכִיל עוֹבְרִים וְשָׁבִים, שְׁנֵאָמֵר: וַיִּטַּע אֲשֶׁל בְּבֶאֱר שִׁבְעַ וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם (בראשית כא, לג). לְאַחַר שֶׁהִיָּה מֵאֲכִילָן וּמִשְׁקוֹ, הִיּוּ מְבָרְכִין אוֹתוֹ. וְאָמֵר לָהֶם: לִי אֲתָן מְבָרְכִין? בְּרָכוּ לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁנוֹתֵן לְכֹל הַבְּרִיּוֹת אֶכֶל וּמִשְׁקָה וְנוֹתֵן בָּהֶם רוּחַ. וְהִיּוּ אוֹמְרִים לוֹ: הֵיכֵן הוּא? אָמֵר לָהֶם: שְׁלִיט בְּשָׂמִים וּבְאֶרֶץ, וּמְמִית וּמְחַיֶּה, מוֹחֵץ וְרוֹפֵא, צָר אֶת הָעֶבֶר בְּמַעֲי אִמּוֹ וּמוֹצִיאֻ לְאֹיֵר הָעוֹלָם, מְגַדֵּל צְמָחִים וְאֵילָנוֹת, מוֹרִיד שָׁאוֹל וְיַעַל. כִּיּוֹן שֶׁהִיּוּ שׁוֹמְעִין כָּךְ, הִיּוּ שׁוֹאֲלִין כִּיצַד נִבְרָךְ אוֹתוֹ וּמְחַזְקִין לוֹ טוֹבָה. הִיָּה אוֹמֵר לָהֶם, אָמְרוּ: בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד, בְּרוּךְ נוֹתֵן לֶחֶם וּמִזוֹן לְכֹל בֶּשָׂר, וְהִיָּה מְלַמֵּד בְּרָכוֹת וּצְדָקוֹת. הוּא שְׁאֵמֵר הַפְּתוּב, וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן (בראשית יב, ה). אָמֵר רַבִּי אֶלְפָּסֵנְדֵּרִי, אֵלֶּמְלֵא נִתְכַּנְּסוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת לַעֲשׂוֹת יְתוּשׁ אֶחָד, אֵין יְכוּלִין לַעֲשׂוֹת. וּמַהּוּ הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ, שֶׁהִיָּה מְלַמֵּד? רְאֵת שְׂמִים וּמוֹרָה לָהֵן אֶת הַתּוֹרָה. אָמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֶתְּהָ זָרַעְתָּ אֶת הַצְּדָקָה וְהוֹדַעְתָּנִי בְּעוֹלָם, שֶׁכָּר אֶתְּהָ נוֹטֵל, שְׁנֵאָמֵר: שֶׁכָּרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד.

יג מה כְּתִיב לְמַעַלְה מוֹן הָעֵנָן? וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבַּח אֲחִיו. וְכִי אֲחִיו הִיָּה? אֵלֵּא רָאָה עֲנוּתְנוּתוֹ שֶׁל אֲבָרָהָם, אַחַר אוֹתָהּ מְרִיבָה שֶׁכְּתוּב וַיְהִי רִיב בֵּין רַעִי מְקַנְהָ אֲבָרָם וּבֵין רַעִי מְקַנְהָ לוֹט (בראשית יג, ח), אֵף עַל פִּי כֹן הִיָּה קוֹרָא אוֹתוֹ אֲחִיו, דְּכְתִיב: כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ. וַיִּרְק אֶת חֲנִיכֵיו, שֶׁנִּטַּל כֶּסֶף וְזָהָב וְחָפָה אוֹתוֹ. אָמֵר לָהֵן: הִיּוּ יוֹדְעִין שֶׁלְמַלְחָמָה אָנוּ יוֹצְאִין, אֵל תִּתְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּכֶסֶף וְזָהָב, הַרִי כָּל זֹאת שְׁלָכֶם. וְאֵין וַיִּרְק אֵלֵּא זָהָב, כִּמָּה דָּאֵת אָמֵר: וְאֲבָרוֹתֶיהָ בִּירְקָרְק חֲרוּץ (תהלים סח, יד). דְּבַר אַחַר, וַיִּרְק, מְלַמֵּד שֶׁהוֹרִיקוֹ בַּדְּבָרִיו. אָמֵר לָהֵן, מִי הָאִישׁ הַיָּרָא (דברים כ, ח) מוֹן הָעוֹנוֹת, וְרוּךְ הַלֵּבָב (דברים כ, ח). מוֹן מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשָׂה, יִלְךְ וַיִּשֵׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּסּ וְגו' (דברים כ, ח). כִּיּוֹן שְׁאֵמֵר לָהֶם כָּךְ, הַרִיקוֹן אֶחָד אֶחָד רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּר עִמּוֹ אֵלֵּא אֶלְיָעֶזֶר. מִנֵּין אֶתְּהָ לְמַד? א' אֶחָד, ל' שְׁלֹשִׁים, י' עֶשְׂרֵה, ע' שְׁבַעִים, ז' שְׁבַעָה, ר' מֵאֵתִים, הַרִי שְׂמָנָה עֶשְׂרִי וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו?

וּרְדָף, וְלֹא כְתִיב וּרְדָפוּ. עַד דָּן, כִּינּוּן שֶׁהִגִּיעַ אוֹתוֹ צְדִיק לְדָן, תָּשֵׁשׁ כָּחוּ. רָאָה שְׁעֵתִידִין בְּנֵי בְּנֵי לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן [\(מלכים א יב, כט\)](#). שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁנֵי דְבָרִים מְכִינּוּ לַפְּנִיָּה וְלֹא־חֲרִיָּהּ. וְאֵלוֹ הֵן: עֲבוֹדָה זָרָה, וְהִנּוּטָע עָרֵב שְׁבִיעִית חֲזָב וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית חֲזָב. כִּדְ עֲבוֹדָה זָרָה מִכָּה לַפְּנִיָּה וְלֹא־חֲרִיָּה. הֵיאָדָּ? עַד עֲכָשׁוּ לֹא עָמַד יִרְבְּעֵם שְׁעָשָׂה אֶת הָעֵגֶל וְהֶעֱמִידוּ בְּדָן, וַיִּכֶם. וּרְדָפִם עַד חוּבָה, חֲזָרְנוּ עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת וְלֹא מְצִינוּ שׁוֹם מְקוֹם שֶׁשְׁמוֹ חוּבָה, לְלַמֶּדֵךְ שֶׁדָן נִקְרָא חוּבָה מֵרֹאשׁ עַל הָעֲבוֹדָה זָרָה שְׁעֵתִידָה לַעֲמֹד שָׁם. וַיֵּשֶׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ, וְגַם אֶת לוֹט אַחִיו וּרְכָשׁוֹ הַשֵּׁיב, וְגַם אֶת הַנְּשִׂיִם. וְגַם, לְרַבּוֹת כָּל כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ, אֶפְלוּ שׁוֹה פְּרוּטָה. וַיִּצָּא מִלְּךְ סָדָם לִקְרֹאתוֹ וְגוֹ' הוּא עָמַק הַמְּלָךְ, מִן אוֹתָהּ שְׁעָה נִקְרָא עָמַק הַמְּלָךְ. וְאֵי זֶה מְלָךְ, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּצְחָח אֶת כָּל הַמְּלָכִים וְחִילוֹתֵיהֶם. וְעָלָיו נֶאֱמַר, נֶאֱמַר ה' לֹא־דָנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אֲשִׁית אֵיבֶיךָ הַדָּם לְרַגְלֶיךָ [\(תהלים קי, א\)](#). כִּינּוּן שֶׁיִּצָּא מִלְּךְ סָדָם, אָמַר לוֹ: תָּן לִי הַנֶּפֶשׁ, שְׁאַתָּה הִצַּלְתָּנִי מִן הַרִיגַת אוֹתָן מְלָכִים, שֶׁאֵלוֹ הִרְגוּ אוֹתִי, הָיוּ נוֹטְלִין נַפְשִׁי וְאֶת מְמוֹנִי, טוֹל לְךָ אֶת מְמוֹנִי, שֶׁהִצַּלְתָּנִי. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה נִשְׁבַּע אַבְרָהָם וְאָמַר לוֹ: הֲרִימְתִי יָדִי אֶל ה' וְאִין הֲרָמָה אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרָם יָמִינוּ וַיִּשְׁמְאוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁבַּע בְּחֵי הָעוֹלָם [\(דניאל יב, ז\)](#). אִם מַחוּט וְעַד שְׂרוּף נַעַל, לָמָּה? שֶׁהִבְטִיחְנִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יַעֲשִׂירְנִי, שֶׁכָּךְ אָמַר לִי, וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדִּלְךָ שְׁמֹךְ וְהָיָה בְּרָכָה. אִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ וְלֹא תֵאֱמַר אֲנִי הֶעֱשֵׂרְתִי אֶת אַבְרָם. וְאַתְּמָהּ, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵתָהּ אֶמְרֶת אִם מַחוּט, אֲנִי מְטַהֵר אֶת בְּנֶיךָ בְּמִזְבֵּחַ שֶׁתְּהָא מְקַפֵּת בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא. כְּמוֹ שֶׁשְׁנִינוּ, הַמִּזְבֵּחַ הָיָה מְקוּף בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא. וְעוֹד, בְּשִׁכְרָה שֶׁאֶמְרֶת אִם מַחוּט, אֲנִי אֶתֵּן לְבְנֶיךָ מִצְוֹת חוּטִין שֶׁל מִצְוֹת פְּתִיל תְּכֵלֶת. אֶמְרֶת עַד שְׂרוּף נַעַל, אֲנִי נוֹתֵן לְבְנֶיךָ מִצְוֹת יְבָמָה וְחִלְצָה, וְחִלְצָה נַעַל. וּבְזָכוֹת שֶׁאֶמְרֶת נַעַל, אֲנִי נוֹתֵן לְבְנֶיךָ מִצְוֹת אֲכִילַת פֶּסַח, שֶׁכְּתוּב בּוֹ, וְכָכָה תֵאֱכְלוּ אוֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים נַעֲלִיכֶם וְגוֹ' [\(שמות יב, יא\)](#). וְעוֹד, אֲנִי נִפְרַע מֵעֵשׂוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל אֲדוֹם אֲשַׁלֵּךְ נַעֲלֵי [\(תהלים ס. ט\)](#). וְעוֹד, אֲנִי מְשַׁבַּח בְּנֶיךָ בּוֹ בְּלִשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִה יָפוּ פְעֻמֶיךָ בְּנַעֲלִים [\(שה"ש ז, ב\)](#). אֵתָהּ מֵאֲסֶת שְׁכַר בְּשׂוֹר וְדָם, שֶׁכָּרְךָ הֲרַבָּה מֵאֲד מִכָּאן וְלִהְבֵּא.

יד בַּמִּחְזָה לֵאמֹר אֵל תִּירָא. זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: אִז דְּבִרְתָּ בְּחִזּוֹן לַחֲסִידֶיךָ וְתֵאֱמַר שׁוֹיִתִּי עֶזֶר עַל גְּבוֹר הַרִימוֹתֵי בְּחוּר מַעַם [\(תהלים פט, ט\)](#). אִז דְּבִרְתָּ בְּחִזּוֹן לַחֲסִידֶיךָ, זֶה אַבְרָהָם. שׁוֹיִתִּי עֶזֶר, שֶׁעֲזָרוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְּלָכִים. הַרִימוֹתֵי בְּחוּר מַעַם, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵתָהּ הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחִרְתָּ וְגוֹ' [\(נחמיה ט, ז\)](#). הָיִי, אֵל תִּירָא אַבְרָם.

טו אל תִּירָא אַבְרָם. זֶה שְׂאֵמַר הַפְּתוּב: אֲשֶׁרִי אָדָם מִפְּחַד תִּמְיֵד וּמִקְשָׁה לְבוֹ

יפול בְּרָעָה (משלי כח, יד). וְכֹן כְּתִיב: חָכֵם יָרָא וְסָר מֵרַע וּכְסִיל מִתְּעַבֵּר וּבֹטֵחַ (משלי יד, טו). אֵל תִּהְיֶה קוֹרָא אֶלָּא חָכֵם וְסָר מֵרַע, יָרָא, זֶה אַבְרָהָם שְׂנֵאָמַר לוֹ אֵל תִּירָא. מִמִּי הִזְהָר מִתִּירָא, מִשֵּׁם בֶּן נֹחַ שֶׁהִרְגָה אֶת בְּנוֹ, וְעֵילָם שֶׁלְשִׁים בְּנִים הָיוּ לוֹ, וּכְתִיב: בְּנֵי שָׁם עֵילָם וְאֲשׁוּר (בראשית י, כב) וְהָרְגוּ, וְהִזְהָר מִתִּירָא לֹא מֵרַע שֶׁהִרְגִיתִי בְּנוֹ שֶׁל צְדִיק, עֲכָשׁוּ וְקָלְלִנִי וְאָמַרְתָּ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵל תִּירָא, לֹא דִיִּיךָ שֶׁלֹּא יִקְלָלְךָ אֶלָּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ בְּדוֹרוֹן וּמְבָרְכְךָ, שְׂנֵאָמַר: וּמִלְכֵי צֶדֶק מְלֻךְ שָׁלֵם וְגוֹ', וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר וְגוֹ', וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיךָ. מֵהוּ מִגֵּן? מִנְּגִנָּה עֲשֵׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּמְסַרְן בְּיָדְךָ. וְהִזְהָר אַבְרָהָם נוֹטֵל עֶפֶר וְזוֹרֵק עֲלֵיהֶן וְנִעְשׂוּ חֲצִים וּקְשָׁתוֹת וּרְמָחִים, שְׂנֵאָמַר: יִתֵּן כְּעֶפֶר חֲרָבֹו כְּקֶשׁ נִדְף קִשְׁתּוֹ, וְרִדְפֵם יַעֲבֵר שָׁלוֹם (ישעיה מא, ב-ג). אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּעוֹלָם הִזְהָר אֶתְּם מִתִּירָאִין מִן הַעֲוֹנוֹת, אֲבָל לְעוֹלָם הִבָּא שְׂאִין בּוֹ יֵצֵר הָרַע, אֶתְּם מִתְּפַחְדִּין עַל הַטּוֹב הַצָּפוּן לָכֶם, שְׂנֵאָמַר: אַחַר יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מְלֶכְךָם וּפְחַדוֹ אֵל ה' וְאֵל טוֹבוֹ (הושע ג, ה). וּמֵהוּ טוֹבוֹ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׂנֵאָמַר: הִהָר הַטּוֹב הִזְהָר וְהַלְבָּנוֹן (דברים ג, כה). הַבְּרָכָה מִצִּיּוֹן, שְׂנֵאָמַר: יְבָרְכֶךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַיִם (תהלים סכח, ה). הַטַּל מִבְּרֶךְ מִצִּיּוֹן, שְׂנֵאָמַר: כְּטַל חֶרְמוֹן וְגוֹ' (תהלים קלג, א). יֵצֵר מִצִּיּוֹן, שְׂנֵאָמַר: יִשְׁלַח עֲזָרְךָ מִקְּדֹשׁ מִצִּיּוֹן וְיִסְעֲדֶךָ (תהלים כ, א). יִשׁוּעָה מִצִּיּוֹן, שְׂנֵאָמַר: מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל (תהלים יד, ז). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לְעוֹלָם הִבָּא אֲנִי מִבְּרֶךְ אֶתְּכֶם מִצִּיּוֹן, שְׂנֵאָמַר: יְבָרְכֶךָ ה' מִצִּיּוֹן עֲשֵׂה שְׂמִים וְאֶרֶץ (תהלים קלד, א). וְאֲנִי אֲבָרְךָ אֶת צִיּוֹן, שְׂנֵאָמַר: יְבָרְכֶךָ ה' נוֹה צֶדֶק הַר הַקְּדֹשׁ (ירמיה לא, כב). אָמֵן.

טז ויהי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים וְגוֹ'. יִלְמְדֵנוּ רַבְּנֵנוּ, מֵהוּ שְׂיָהָא מִתֵּר לְרַפְּאֵת מִכְּתוֹ

בְּשִׁבְתָּ? כִּדְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל סִפְק נְפִשׁוֹת דְּזוּחָה אֶת הַשְּׁבִת, וּמִיִּלָּה וּרְפּוּאָתָה דְּזוּחָה אֶת הַשְּׁבִת. אָמַר רַבִּי יוֹסִי, רְאָה כַּמָּה חֲבִיבָה מִצְּנוֹת מִיִּלָּה שְׂהִיא דְּזוּחָה אֶת הַשְּׁבִת, דְּכְתִיב: וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, א), אֲפִלּוּ בְּשִׁבְתָּ. וּמִיִּלָּה סְכַנְתָּ נֶפֶשׁ הִיא, לְפִיכָךְ הִתֵּר לְרַפְּאֵתָה בְּשִׁבְתָּ. וּכְשֵׁאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהִזְהָר תְּמִים, הַתְּחִיל תְּמִתָּה. אָמַר, עַד עֲכָשׁוּ אֲנִי תְּמִים, אִם אֲנִי מֵל אֶהְיֶה חֶסֶר. חֲמִשׁ עָרְלוֹת הִיוּ, אֲרַבַּע בְּאָדָם וְאַחַד בְּאֵילָן. עָרְלַת הָאֵזֶן כְּתִיב בָּהּ הִנֵּה עָרְלָה אֲזָנִים (ירמיה ג, ט). עָרְלַת הַלֵּב, דְּכְתִיב: וּמִלְתָּם אֶת עָרְלַת לִבְבְּכֶם (דברים י, טז). עָרְלַת לְשׁוֹן, דְּכְתִיב: עָרַל שִׁפְתֵיךָ (שמות ו, יב). עָרְלַת בֶּשֶׂר, דְּכְתִיב: וּמִלְתָּם אֶת בֶּשֶׂר עָרְלַתְּכֶם (בראשית יז, יא). אִם אָמַרְתָּ אֲחַד מֵאלוֹ, נִמְצָאתִי חֶסֶר מֵאַבְרָם. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מָה אֶתָּה סְבוּר שְׂאֵתָה תְּמִים שָׁלֵם, אֶתָּה חֶסֶר מִחֲמִשָּׁה אַבְרָם. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

עד שלא תמול, הִיָּה שְׁמֹךְ אַבְרָם, אִי אֶחָד, בִּי שְׁנַיִם, ר' מֵאֲתַיִם, מִי אַרְבָּעִים, הָרִי מֵאֲתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁלֹשָׁה. וּמִנֵּן אַבְרָם שֶׁבָּאֲדָם מֵאֲתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה, מוֹל וְהִיָּה תָמִים. כְּשֶׁמֶל, אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא יִקְרָא עוֹד שְׁמֹךְ אַבְרָם וְהִיָּה שְׁמֹךְ אַבְרָהָם. הוֹסִיף לוֹ ה', חֲמִשָּׁה, מִנֵּן רַמְ"ח אַבְרָם. לְפִיכָךְ וְהִיָּה תָמִים.

יז התהלך לְפָנַי וְהִיָּה תָמִים. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: הָאֵל תָּמִים יִדְרָכּוּ [\(תהלים יח\)](#).

לא. מהו תָּמִים? שְׁחָבֵב אֶת הַמִּילָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל, גְּדוּלָה מִצּוֹת מִילָה שֶׁשְּׁלַט עֲשָׂרָה בְּרִיתוֹת נִכְרְתוּ עָלֶיהָ מִן הַפְּסוּקִין הַמְּפָרְשִׁין. וְהִיָּה יוֹשֵׁב אַבְרָהָם וְתַמָּה הִיאֵךְ? יְמוּל. כִּינֵן שְׁאָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֶתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו. כִּינֵן שֶׁנִּפְּלַע עַל פָּנָיו, רָמַז הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאוֹתוֹ מְקוֹם וְעֵקֶצוֹ עֵקֶרְב, וְנִמְצָא מְהוּל. מִנֵּן? מִן מַה שֶׁכְּתוּב, וַיִּדְבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים לְאֹמַר אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ, הָרִי אֶתְּךָ מְהוּל. וְכְתִיב: בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוּל אַבְרָהָם. מֶל לֹא נִאָּמַר אֶלָּא נִמּוּל. מִשָּׁל לְמָה הַדְּבָר דּוּמָה? לְאוֹהֵב שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהִיָּה רוֹצֵה לְשִׁדְּךָ בְּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְהִיָּה מִתְבַּיֵּשׁ וְלֹא הִיָּה יוֹדֵעַ הִיאֵךְ יוֹכֵל לְסַפֵּר, אִם לְסַפֵּר בְּלִשׁוֹנוֹ, אִם עַל יְדֵי אַחֵר. הַבֵּינֵן הַמֶּלֶךְ מַה בְּלָבוֹ. אָמַר לוֹ: יִדְעָתִי מַה אֶתְּךָ רוֹצֵה, הָרִי בְּתִי לְתוֹךְ בֵּיתְךָ. כֵּךְ אַבְרָהָם, כְּשֶׁשְׁאָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֶתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, נִתְבַּיֵּשׁ וְנִפְּלַע עַל פָּנָיו, בְּנִפְּלָתוֹ נִמְצָא שֶׁהוּא מְהוּל. אָמַר לוֹ: הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ. הַדָּא הוּא דְכְּתִיב, אִמְרַת ה' צְרוּפָה [\(תהלים יח, לא\)](#), שֶׁצָּרַף אֶת זָרְעוֹ בְּבְרִית מִילָה, לְפִיכָךְ מִגֵּן הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן חוֹסִין בּוֹ. וְלָמָּה לֹא נִמּוּל אֶלָּא לְבִן תִּשְׁעִים וְתִשְׁעִים שָׁנָה, לְלַמֵּד לְגֵרִים שֶׁאִם בִּקְשׁ אָדָם לְהִתְגַּיֵּר, לֹא יֵהָא אוֹמֵר זָקֵן אֲנִי וְהִיאֵךְ אֲנִי מִתְגַּיֵּר, יְלַמֵּד מֵאַבְרָהָם שֶׁמֶל בֵּן תִּשְׁעִים וְתִשְׁעִים שָׁנָה, לְכָךְ לֹא מֶל אֶלָּא בֵּן תִּשְׁעִים וְתִשְׁעִים שָׁנָה.

יח ויהי אַבְרָם בֵּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתִשְׁעִים שְׁנַיִם. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: יִפְּיִתָּ מִבְּנֵי

אָדָם הוֹצֵק חוֹ בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ עַל כֵּן בְּרַכָּה אֱלֹהִים לְעוֹלָם, חֲגוּר חֲרָבָךְ עַל גֵּרְךָ גְבוּר הוֹדָךְ וְהַדְרָךְ [\(תהלים מה, ג-ד\)](#). כִּנְגֵד מִי אֲמַרוּהוּ בְּנֵי קִרְחַת הַמְזֻמּוֹר הַזֶּה? לֹא אֲמַרוּהוּ אֶלָּא כִּנְגֵד אַבְרָהָם. יִפְּיִתָּ, מִבְּנֵי שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן. וּמִי הָיוּ בְּנָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן? שֵׁת קִין מִהַלְלָאֵל יִרְדְּ חֲנוּךְ מִתּוֹשְׁלַח לְמֹד נַח וּבְנָיו. וּמִנֵּן שֶׁנִּקְרָאוּ בְּנֵי נַח בְּנֵי אָדָם, שְׁנֵאמַר: אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם [\(בראשית יא, ה\)](#). הוֹצֵק חוֹ בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ, כְּשֶׁאִמְרַת לְמֶלֶךְ סְדוּם אִם מְחוּט וְגו', עַל כֵּן בְּרַכָּה אֱלֹהִים לְעוֹלָם. הִנֵּה לִי גְלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וְכֹל מַה שֶׁנִּשְׁתַּבַּחְתָּ, שֶׁיִּרְדְּתָּ עַל קַדְשֵׁת שְׁמִי לְתוֹךְ הַכְּבָשׁוֹן וְנִתְנַסִּיתָ בַּעֲשָׂרָה נְסִיווֹת וְרַדְּתָּ אַחֵר הַמְּלָכִים וְנִשְׁתַּבַּחְתָּ בְּעוֹלָם, מִכָּאן וְאֵילָךְ

אם אתה מבקש להודיע גבורתך בעולם, חגור חרבך על גרד גבור, תן את המילה בין גרידך, והוא הודך והדרך. ואתנה בריתי ביני ובינך, ולא היה יודע מהיכן ימול. רמו לו הקדוש ברוך הוא רמו, אמר לו: וארבה אותך במאד מאד, ממקום שאתה פרה ורבה, אתה צריך למול. בר קפרא אמר, אברהם דרש מקל וחמר, אמר, האילנות מהיכן חיבין בערלה? ממקום שעושין פרות, אף אני ממקום שאני עושה פרות אני צריך למול.

יט ואתנה בריתי ביני ובינך. זה שאמר הכתוב: סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כה, יד). אי זה הוא סוד שגלה ליראיו, זו המילה, שלא גלה הקדוש ברוך הוא מסטורין של מילה אלא לאברהם. סוד ה' ליראיו, זה אברהם, שנאמר לו: כי ירא אלהים אתה. מהו סוד? סי' ששים, וי' ששה, ד' ארבעה, הרי שבעים. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני מעמיד ממך שבעים שנאמר: בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (דברים י, כב) ואני מעמיד מהם שבעים זקנים, שנאמר: אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יב, טז). ואני מעמיד ממך משה שיהנה את התורה בשבעים לשון, לפיכך פתיב: סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם, כשבראתי עולמי הייתי מגלגל בעשרים דור בשבילך עד שתבוא ותטול את המילה. עכשו אם אין אתה נוטל את המילה, אני אל שדי, אני אומר לעולם די עד כאן ואני מחזירו לתהו ובהו.

כ ויפל אברם על פניו. עד שלא מל, כל זמן שהיתה השכינה מדברת עמו, היה נופל. משמל, היה מסיח עמו והיה עומד, ואברהם עודנו עומד לפני ה'. ולא עוד אלא היה נגלה עליו והוא יושב, וירא אליו ה' באלוני ממרא וגו'. חביבה המילה, שנשבע ה' לאברהם, שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם, ביום ההוא פרת ה' את אברם ברית לאמר. ומי ירד לשם? ראה מה פתיב אחריו? את הקני ואת הקנזי וגו', למה? שכלם ערלים. וכן יחזקאל ראה את הערלים יורדין בה, בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו אותה ובנות גוים אדירים אל ארץ תחתיות את יורדי בור, ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים וגו', שם אשור וכל קהלה סביבותיו קברתיו פלם חללים הנפלים בחרב, אשר נתנו קברתיה וגו', שם משך תבל וכל המונה סביבותיו קברותיה פלם ערלים וגו', שמה נסיכי צפון וגו' (יחזקאל לב, יח-ט). וכן ישעיה אומר, לכן הרחיבה שאול נפשה ופצרה פיה לבלי חק (ישעיה ה, טז), למי שאין בו ברית מילה. ומנין שהיא נקראת חק? ויעמידה לעקב לחק (ישעיה ל, ט). אכל הכופרים ופושעי ישראל שכפרו בה' והלכו

בחקות הגוים והן מולין, ה' מושך להן ערלה ונופליו לגיהנם, שלח ידיו בשלמיו חלל בריתו (תהלים נה, כא). שאל אגריפס המלך את רבי אליעזר, וכי מאחר שהקדוש ברוך הוא חבב את המילה, למה לא נתנה בעשרת הדברות? אמר לו: קדם עשרת הדברות הזהיר עליה, ועתה אם שמע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי וגו' (שמות ט, ה). וכן הוא אומר, אם לא בריתי יומם ולילה (ירמיה לג, כה) זו ברית מילה. מה פתיב למעלה מן הענין? הלוא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר ה' בהם וימאסם ואת עמי ינאצון מהיות עוד גוי לפניהם מהו. כך ראה היאך היו מכעיסין אנשי ירושלים לפני ה' שאף הכהנים המקריבים את הקרבנות היו ערלים, בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי בהקריבכם את לחמי חלב ודם ויפרו את בריתי אל כל תועבותיכם (יחזקאל מד, ז). וכתוב: כה אמר אדני אלקים כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל (יחזקאל מד, ט). ואף מלכי בית דוד בטלו את המילה, שהרי הוויקם מושך לו ערלה ויתר דברי הוויקם וכל תועבותיו אשר עשה והנמצא עליו (דהי"ב לו, ח). מה נמצא עליו שמשך לו ערלה. ויש אומר, שכתב כתבת קעקע בבשרו, הרי למדנו שהכהנים והמלכים בטלו את המילה. אמר ה', אני אמרתי לאהרן ולדוד שזרעם קים לפני לעולם, הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (דהי"ב יג, ח). וכן לאהרן נשבעתי ברית מלח עולם היא לפני ה' (במדבר יח, ט), והן מבטליו ברית מילה. אמר לו ה' לנביא, לך אמור להן, כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבתי היות יומם ולילה בעתם, גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלויים הכהנים משרתי (ירמיה לג, כ). כיון ששמעו ישראל כך, אמרו הרי שתי המשפחות אשר בחר ה' בהם וימאסם (ירמיה לג, כד). אמר לו ה': הלא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות וגו'. אמר, אימתי מאסתיים? בשעה שבטלו פסוק שלאחריו, כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. למה? שאין ערל עומד לפני לעתיד לבוא, עורי לבשי עזר ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בד עוד ערל וטמא (ישעיה נב, א). אמן וכן יהי רצון.

פרשת וירא

א ילמדנו רבנו כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום? כף שנו רבותינו: בכל יום

מתפלל אדם שמונה עשרה. ולמה שמונה עשרה. אמר רבי שמואל בר נחמן, כנגד שמונה עשרה פעמים שהאבות כתובין בתורה. הראשון שבהם, ואלהים פקד ופקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב (בראשית נ, כד), והאחרון, ויאמר ה' אלי זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב (דברים לד, ד). ואם יאמר לך אדם הרי הו' תשע עשרה, שפך כתיב: אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה וגו' (בראשית כח, יד), אמור לו, אין זה מן המנין, שאין יעקב נמנה עמהו. ורבי יוחנן אמר, כנגד שמונה עשר צוויים שבמשכן שהו' בסוף ספר ואלה שמות והו' בפאשר צוה ה' את משה, שמונה עשרה פעמים. ורבי סימון אמר, כנגד שמונה עשרה חליות שבשדרה, שבשעה שאדם מתפלל וכורע, צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה, שנאמר: כל עצמתי תאמרנה, ה' מי כמוך (תהלים לה, ט). ורבי שמעון אמר, כנגד שמונה עשר מזמורים שמראש ספר תהלים עד יענף ה' ביום צרה, לומר תענה בתפלתך, לכך נאמר יענף ה' ביום צרה, ולכך נאמר בסוף שמונה עשר מזמורים יענף ה'. רבי יהושע בן לוי אמר, כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים (תהלים לה, כט). ולמה מתפללין עשרים וארבע בתעניות? כנגד עשרים וארבע רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס את הארון לבית קדשי הקדשים בתעניתו. ולמה מתפללין בראש השנה תשע ברכות? אמר רבא בר חנינא, כנגד תשע אזכרות שאמרה חנה בתתפלל חנה ואילך (ש"א א, ב). אתה מוצא שמונה עשרה מתפללין בכל יום ואינו פלן לשבחו של הקדוש ברוך הוא, אלא שלש ראשונות ושלוש אחרונות. ושתים עשרה ברכות, פלן לצרכו של אדם. ולפיכך אין מתפללין בשבת שמונה עשרה, שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו, נזכר ברופא חולי עמו ישראל והוא מצר, והשבת נתנה לישראל לקדשה לענג ולמנוחה ולא לצער, לכך מתפלל שלש ברכות ראשונות ושלוש אחרונות והמנוחה באמצע. ולפיכך אמר דוד שבע ביום הללתיך (תהלים קיט, קסד), אלו שבע ברכות שמתפללין בשבת. ואיזה? זה יום אחד המיוחד והמנוחה שאין פיוצא בו, שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח), לקדשו בכל דבר, אפלו ממצוא חפץ ודבר דבר. אמר להו' הקדוש ברוך הוא לישראל, הו' זהירין בתפלה, שאין מדה אחרת יפה הימנה והיא גדולה מכל הקרבנות, שנאמר: למה לי רב זבחיכם וגו', כי תבאו לראות פני, לא תוסיפו הביא מנחת שו' קטרת וגו', חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי וגו', ובפרשכם פפיקם וגו' גם כי תרבו תפלה וגו' (ישעיה א, יא-טו), מפלל שהיא גדולה מן הקרבנות. ואפלו אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים, אני עושה חסד עמו, שפך כתיב בו כל ארחות ה' חסד ואמת (תהלים כח, ט), הקדמתי חסד לאמת וצדק למשפט, שנאמר: צדק ומשפט מכון

כסאָף וגו' (תהלים פט. טו). אָמַר רַבִּי שְׁמַלַי: תִּדְעַ שְׁכַל דְּרַכְיוּ חֶסֶד, שְׁהִירי בְּתַחֲלַת הַתּוֹרָה קִשֵּׁט אֶת הַכֶּלֶה, דְּכַתִּיב וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלַע וְגו' (בראשית ב, כב), שְׁכֹן בְּכַרְפֵי הַיָּם קוֹרִין לַכֶּלֶה בּוֹנֵה. וּבִסּוּפָהּ, קָבַר אֶת הַמֵּת, וַיִּקְבֵּר אֹתוֹ בְּגִי (דברים לד, ו). וּבְאַמְצָעֵיתָהּ, בִּקֵּר אֶת הַחוּלָה. כִּיּוֹן שְׁמַל אַבְרָהָם, בָּא הוּא וּפְמִלְגָא שְׁלוֹ וּבְקָרוֹ, מִמָּה שְׁקָרְאוּ בְּעֵינָיו וַיֵּרָא אֵלָיו ה'.

ב רבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לְוִי פְתַח, וּתְתִן לִי מָגוֹן יִשְׁעָךְ וַיִּמְיֶנֶךְ תִּסְעֲדֵנִי וְעֲנֹתֶךָ

תִּרְבְּנִי (תהלים יח, לו). כִּיּוֹן שְׁנַגְלָה עָלָיו, הָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְאַבְרָהָם יוֹשֵׁב, שְׁנֵאמַר: וְהוּא יֹשֵׁב. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵל תִּתְמָה, שְׁאֵף לְבַנְיָד אֲנִי עוֹשֶׂה כֹּן כְּשִׁיחִיו יוֹשְׁבִין בְּבֵתִי כְּנִסְיוֹת וּבְבֵתִי מִדְּרָשׁוֹת וְאֲנִי נֹצֵב עֲלֵיהֶם, שְׁנֵאמַר: אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדַת אֵל (תהלים פב, א). בְּנֵהג שְׁבַעוֹלָם, כְּשֶׁהִתְלַמֵּיד חוּלָה וְהָרַב הוֹלֵךְ לְבַקְרוֹ, הִתְלַמְּיִדִים מְהַלְכִין תַּחֲלָה וְאוֹמְרִים שְׁלִיחוֹת הָרַב לְבֵיתוֹ שֶׁל חוּלָה לֹא מוֹר שְׁהָרַב מִבְּקֵשׁ לְבַקְרוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינּוּ כֹּן, כְּשֶׁמַּל אַבְרָהָם וְהָיָה מִצְטַעֵר מִן הַמִּילָה, אָמַר לַמַּלְאָכִים לִילֵךְ לְבַקְרוֹ. עַד שֶׁהַמַּלְאָכִים הוֹלְכִין, קִדְּמוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה', וְאַחַר כֵּן וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא. יֵשׁ עֵינָיו גְּדוֹל מִזֶּה? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, בְּשִׁבְעָה מְקוֹמוֹת הַשְּׁוֹה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲצָמוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת הַנְּמוֹכִים, שְׁנֵאמַר: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֵנִי הָאֲדוֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֵר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שַׁחַד (דברים ג, יז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר וְגו'. וְאוֹמַר: כִּי רַם ה' וְשִׁפְלֵי יִרְאֶה וְגִבֵּה וְגו' (תהלים קלח, ו). וְאוֹמַר: כִּי כֹה אָמַר רַם וְנִשָּׂא שְׁכֹן עַד וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקְדוֹשׁ אֲשֶׁכּוֹן וְאֶת דְּכָא וְשִׁפְלֵי רוּחַ וְגו' (תהלים קלח, ו). וְאוֹמַר: כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כְּסֵאֵי וְגו' (תהלים סו, א). וְכַתִּיב וְאֵל זֶה אֲבִיט אֶל עֵינֵי וְנִכְה רוּחַ וְחָרַד עַל דְּבָרֵי (תהלים סו, ב). וְאוֹמַר: ה' מְלֵךְ עוֹלָם וְעַד אֲבָדוֹ גוֹיִם מְאַרְצוֹ (תהלים ג, טז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? תִּתְּנוּ עֲנוּיִם שְׁמַעְתָּ ה'. וְאוֹמַר: שִׁירוּ לְאֱלֹהִים זְמִירוֹ שְׁמוֹ סִלּוֹ לְרֹכֵב בְּעֲרֵבוֹת בִּיָּה שְׁמוֹ וְעֲלִזוּ לְפָנָיו (תהלים סח, ה). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? אֲבִי יְתוֹמִים וְדִין אֲלֻמְנוֹת. וְאוֹמַר: עֲשֵׂה שְׁמַיִם וְאַרְצָה אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשְּׁמַר אֶמֶת לְעוֹלָם, עֲשֵׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוֹקִים וְגו' (תהלים קמו, ו-ז). וְאוֹמַר: יְתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד (תהלים קמו, ט). כִּיּוֹן שְׁמַל אַבְרָהָם, נִגְלָה עָלָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ לְבַקְרוֹ, שְׁנֵאמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה'. רַבִּי יִצְחָק נִפְחָא פְתַח, מִזְבַּח אֲדָמָה וְגו' (שמות כ, כד). וְאוֹמַר: בְּכָל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלָיֶךָ וּבְרַכְתִּיךָ (שמות כ, כד). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְמָה מִי שֶׁהָיָה זוֹבַח עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים אֲנִי נִגְלָה עָלָיו לְבָרְכוֹ, אַבְרָהָם שְׁזָבַח אֶת עֲצָמוֹ לְפָנָיו עַל אַחַת כְּפָה וְכַמָּה, לְכַךְ נִאֶמַר וַיֵּרָא אֵלָיו ה'. אָמַר רַבִּי אַחָא, בָּא וַיֵּרָא שְׁנַתָּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כַּח בְּאַבְרָהָם, שְׁבִיּוֹם שְׁמַל אֶת עֲצָמוֹ, מִלְּשִׁמְעֵאל וְאֶת כָּל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ וְהָיָה הַדָּם מְנֻטָּף. וְכַמָּה הָיוּ יְלִידֵי בֵיתוֹ, שְׁמִנָּה עֶשְׂרִי וְשִׁלְשֵׁ

מאות. מקנת כספו על אחת כמה וכמה, שִׁנְאָמֶר: וַיִּקַּח אֲבָרְהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְגוֹ', וְכָתִיב בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל וְגוֹ', וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ וְגוֹ', עַד שֶׁהַעֲמִיד אֲבָרְהָם מִן הָעֶרְלוֹת גִּבְעָה, וְנָהָר שֶׁל דָּם יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ. וְאָמַר לָהֶן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת: בּוֹאוּ וַיִּבְקֶר אֶת הַחוּלָה. אָמְרוּ לוֹ: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, מָה אָנוֹשׁ וַתִּדְעֵהוּ בֶן אָדָם וַתִּחַשְׁבֵהוּ. אַתָּה הוֹלֵךְ לְמָקוֹם הַטְּנֵפֶת לְמָקוֹם שֶׁל דָּם וְשֶׁל שִׁקְץ וְסִרְיוֹת. אָמַר לָהֶם: חַיִּיכֶם, עָרַב עָלֵי אוֹתוֹ דָּם שֶׁל עֶרְלוֹת מִמּוֹר וּלְבוֹנָה. וְכֵן שְׁלֵמָה אוֹמַר: עַד שֶׁיִּפּוּחַ הַיּוֹם וְנִסּוּ הַצְּלָלִים אֵלָיךְ לִי אֵל הַר הַמּוֹר [\(שְׁהִישׁ ד, ו.\)](#). זֶה אֲבָרְהָם שֶׁנִּקְרָא מוֹר, שִׁנְאָמֶר: מוֹר וְאֶהְלוֹת קִצְיָעוֹת כָּל בְּגָדוֹתֶיךָ [\(תְּהִלִּים מו, ט.\)](#).

ג בְּאֵלֵי מִמְרָא. וְלָמָּה בְּאֵלֵי מִמְרָא? יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאִינוּ מְקַפְּחֵי שְׂכָר שֶׁל כָּל בְּרִיָּה. שְׁלֵשָׁה אוֹהֲבִים הֵיוּ לְאֲבָרְהָם: עֲנַר אֲשֶׁפּוֹל וּמִמְרָא. וְכִיּוֹן שִׁנְאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂיִמּוֹל, הֲלֵךְ לְקַחֵת מֵהֶם עֲצָה. הֲלֵךְ אֲצֶל עֲנַר, אָמַר: כֵּךְ וְכֵךְ אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: עֲנַר: בַּעַל מוֹם רוֹצֵה אֶתְּךָ לַעֲשׂוֹתֶךָ שְׂיִהְיוּ קְרוֹבֵיךָ שֶׁל הַמְּלָכִים שֶׁהִרְגִּיתָ בְּאִין וְהוֹרְגִין אוֹתְךָ וְאִין אַתָּה יָכוֹל לְבָרַח מִפְּנֵיהֶם? הַנִּיחוּ וְהֲלֵךְ אֲצֶל אֲשֶׁכַל, אָמַר לוֹ: כֵּךְ וְכֵךְ אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ אֲשֶׁפּוֹל: אַתָּה זָקֵן, אִם אַתָּה תִּמּוֹל יֵצֵא מִמֶּךָ דָּם הַרְבֵּה וְלֹא תוּכַל לְסַפֵּל וַתִּמּוֹת. הַנִּיחוּ וְהֲלֵךְ אֲצֶל מִמְרָא, אָמַר לוֹ: כֵּךְ וְכֵךְ אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מָה תִּנְעַצְנִי? אָמַר לוֹ מִמְרָא: בְּדַבֵּר הַזֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ עֲצָה, הֲלֹא הוּא שֶׁהֲצִילְךָ מִכַּבְּשׁוֹן הָאֵשׁ וַעֲשֵׂה לָךְ כָּל הַנְּסִים, וְהֲצִילְךָ מִן הַמְּלָכִים, וְאֵלֵי כַחוּ וּגְבוּרָתוֹ הֵיוּ הוֹרְגִין אוֹתְךָ, וְהֲצִיל רַמְיִיחַ אֲבָרִים שֶׁבָּךְ, וּמְקַצֵּת אֲבָר אֶחָד אַתָּה מְבַקֵּשׁ עֲצָה, עֲשֵׂה כְּמַצּוֹתוֹ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ, אַתָּה שֶׁנִּתְּתָ עֲצָה שְׂיִמּוֹל, אֵינִי נִגְלָה אֵלָיו אֵלָּא בְּתַחוּמֶךָ, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: וַיִּרְא אֵלָיו ה' בְּאֵלֵי מִמְרָא. וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֵם הַיּוֹם, מֵהוּ כְּחֵם הַיּוֹם? הֲרַתִּיחַ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹתוֹ הַיּוֹם, כִּדִּי שְׁלֹא יְהוּ עוֹבְרִים וְשׁוֹבִים בָּאִים וַיִּלְךְ אֲבָרְהָם וַיִּצְטַעַר לְהַכְנִיסָם לְכַלְכְּלָם. דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁיִּפּוּחַ הַיּוֹם, זֶה יוֹם הַדִּין, שִׁנְאָמַר: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בַּעַר פְּתַנּוֹר וְהָיוּ כָּל זָדִים וְכָל עֲשֵׂה רַשָּׁעָה קֵשׁ וְלֵהִט אֶתְּם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזוֹב לָהֶם שָׂרֵשׁ וְעֵנָף [\(מִלְאֲכֵי ג, ט.\)](#). וְנִסּוּ הַצְּלָלִים, שְׂאִין בּוֹ צֵל לְרַשָּׁעִים, שִׁנְאָמַר: אִין חֲשָׁךְ וְאִין צִלְמֹנֶת לְהַסְתֵּר שָׁם פְּעֵלֵי אֶן [\(אִיּוֹב לז, כב.\)](#). אֵלָיךְ לִי אֵל הַר הַמּוֹר, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ מְקַרְיבִין בּוֹ מוֹר. וְאֵל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה, זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מְקַרְיבִין בְּמִנְחוֹתֵיהֶם לְבוֹנָה.

ד וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֵשָׁה אֲנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיִּרְא וַיִּנְרָץ לְקַרְאֵתָם.

התחיל דם המילה לטפטף. אמר לו הקדוש ברוך הוא: בשכר חניף, שבזכותך אני אחוס על בניך בשני דמים ואפרע משונאייהם, שנאמר: ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיו (יחזקאל טו, ה), שני דמים, שנאמר: ואמר לך בדמיו חיי, זה דם פסח. ואמר לך בדמיו חיי, זה דם המילה. וירא וירץ לקראתם. אמר לו הקדוש ברוך הוא: בשכר שלש ריצות שרצת, אני ארוץ לפניך שלש ריצות בשעת מתן תורה. ואלו הן שלש ריצות של אברהם, וירא וירץ לקראתם, ואל הבקר רץ אברהם, וימהר לעשות אתו. מה פרע לבניו, בסיני, שנאמר: ויאמר, ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים לג, ב). אתה אמרת להו יקח, אני נותן לבניך מצות פסח, שנאמר: ויקחו להם איש ששה (שמות יב, ג). אתה אמרת להו נא, אני נותן לבניך מצות פסח, אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט). אתה אמרת מעט, אני אגרש את שונאייהו מעט מעט, שנאמר: מעט מעט אגרשנו מפניך (שמות כג, ט). אתה אמרת מים, אני נותן להם באר מים במדבר, שנאמר: עלי באר (במדבר כא, יז). אתה אמרת ורחצו רגליכם, אני ארחצם מכל טמאה, שנאמר: אם רחץ אדני את צאת בנות ציון (ישעיה ד, ד). אתה אמרת והשענו תחת העץ, אני נותן להם מצות ספה, דכתיב: צאו הקר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס וגו' (נחמיה ח, טו). אתה אמרת ואקחה פת לחם, אני ממטיר לכם לחם (שמות טז, ד). אתה לקחת חמאה וחלב, אני נותן להם חמאת בקר וחלב צאן (דברים לב, יד). מכאן שנו חכמים שהצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה, שאמר להו אברהם ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, ובאחרונה עשה להו שלשה שורים ותשע סאין, שנאמר: וימהר אברהם האהלה וגו', מהרי שלש סאים כמשמעו, קמח שלש הרי שש, סלת שלש הרי תשע. ומנין שהיו שלשה שורים? דכתיב ויקח בן בקר בן וטוב. בן אחד, בקר שנים, בן שלשה, ויש אומרים: וטוב ארבעה. אף הקדוש ברוך הוא אמר לישראל מעט ועשה הרבה, שנאמר: ידע תדע כי גר יהיה זרעך וגו', וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו, יג-יד), לא אמר לו אלא בדלית ונוי'. לסוף נפרע מהו בעיב אותיות, שנאמר: או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי וגו' (דברים ד, לד). אמר רבי יודן, מלבוא לקחת לו גוי עד מוראים גדולים, ע"ב אותיות הוא. ומנין שהרשעים אומרים הרבה ואפלו מעט אינן עושין? שכן מצינו בעפרון שאמר לאברהם, השדה נתתי לך וגו' (בראשית כג, כט), ולסוף אמר ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא? מה דלא הויא שווא, דאמר רבי חנניה כל שקלים האמורין בתורה סלעים, ושבביאים ליטרין, ושבבתובים קנטרין, בר משקלי עפרון דאנון קנטרין, דכתיב: בכסף מלא יתננה לי בתוככם לאחזת קבר.

ה וה' אמר המכסה. ילמדנו רבנו, המתרגם בתורה מהו שיהא מסתפל בספר תורה ומתרגם? כך שנו רבותינו: המתרגם אסור לו להסתפל בספר תורה

ולתרגם, כְּדֵי שֶׁלֹא יֵאמְרוּ תִּרְגּוּם כְּתוּב בְּתוֹרָה. וְהַקּוֹרָא אָסוּר לִתְּנוּ עֵינֵינוּ חוּץ לְתוֹרָה, שֶׁלֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּכֶתֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַבְתִּי עַל הַלְּחָת אֶת הַדְּבָרִים (שְׁמוֹת לז, א). וְאָסוּר לְמַתְּרַגֵּם בְּרַבִּים לִתְּנוּ עֵינֵינוּ בְּתוֹרָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּוֹ פָּזִי: מִקּוֹרָא מְלֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתָב לָךְ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (שְׁמוֹת לד, א), הֲרִי תִּרְגּוּם שֶׁנִּתְּנוּ עַל פֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוּן, כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל. עַל יְדֵי מָה? עַל יְדֵי כְּתָב לָךְ וְעַל יְדֵי עַל פֶּה. אִם קִיַּמְתָּ מַה שֶׁבְּכָתָב בְּכָתָב וּמַה שֶׁבְּעַל פֶּה, עַל פֶּה, כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית. וְאִם שָׁנִיתָ מַה שֶׁבְּכָתָב עַל פֶּה וּמַה שֶׁבְּעַל פֶּה בְּכָתָב, לֹא כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלום: בְּקֶשׁ מִשָּׁה שֶׁתֵּהָא הַמְּשֻׁנָּה אִף הִיא בְּכָתָב, וְצָפָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁאֵמוֹת עֲתִידִין לְתַרְגֵּם אֶת הַתּוֹרָה וְלְהִיּוֹת קוֹרְאִין אוֹתָהּ וְנִית, וְהוּן אוֹמְרִין אָנוּ הוּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: אֶכְתוּב לוֹ רַבִּי תוֹרְתִי (הוֹשַׁע ה, יב), וְאִם כּוֹן, כְּמוֹ זֶר נֶחֱשָׁבוּ (הוֹשַׁע ה, יב). וְכָל כֶּךָ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַמְּשֻׁנָּה הִיא מִסְטוּרִין שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאִין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹסֵר מִסְטוּרִין שֶׁלוֹ אֶלָּא לְצַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּד ה' לִירְאָיו (תְּהִלִּים כה, יד). וְכֵן אֶתָּה מוֹצֵא אֶפְלוּ בְּשַׁעָה שֶׁהַכְּעִיסוּ הַסְּדוּמִים לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבְקֶשׁ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַכְּכוֹן, לֹא נִמְלָךְ אֶלָּא בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְה' אָמַר הַמְּכַסֶּה אֹנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. וְכַתִּיב: וּמִצָּא חוֹן וְשֶׁכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (מִשְׁלֵי ג, ד), שֶׁאִין לָךְ אָדָם שֶׁהוּא חֲבִיב לִפְנֵי הַמְּלָךְ וְאִינוּ חֲבִיב לִפְנֵי פִּלְטְרִין שֶׁלוֹ, וְכִשְׁהוּא חֲבִיב לִפְנֵי בְּנֵי פִּלְטְרִין שֶׁלוֹ אִינוּ חֲבִיב לִפְנֵי הַמְּלָךְ. וְהַצַּדִּיקִים הוּן חֲבִיבִין לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהוּן חֲבִיבִין לִפְנֵי הַמְּלָאכִים וְלִפְנֵי הַבְּרִיּוֹת. מִנֵּיין? שֶׁכֵּן אֶתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהָיָה הַמְּלָאךְ בָּא אֶצֶל דְּנִיָּאל הָיָה קוֹרָא אוֹתוֹ אִישׁ חֲמוּדוֹת שֶׁלֹשׁ פְּעָמִים. וַיֹּאמֶר אֵלֵי דְנִיָּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת הֲבֵן בְּדָבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דָּבַר אֵלֶיךָ וְעָמַד עַל עֲמֻדָּךְ כִּי עָתָה שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ וּבְדָבְרוּ עִמִּי אֶת הַדְּבָר הַזֶּה עֲמַדְתִּי מִרְעִיד (דְּנִיָּאל י, יא). וְכַתִּיב: וְאֲנִי בָּאתִי לְהַגִּיד כִּי חֲמוּדוֹת אֶתָּה וּבִין בְּדָבָר וְהֲבֵן בְּמִרְאָה (דְּנִיָּאל ט, כג). וְלָמָּה אִישׁ חֲמוּדוֹת? אֲשֶׁרִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁכָּךְ שָׁמַע שֶׁבְּשָׂרוֹ הַמְּלָאךְ וְאָמַר לוֹ אִישׁ חֲמוּדוֹת, שֶׁאֶתָּה נֶחֱמָד לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּבַּח בְּעֵלְיוֹנִים וְאֶתָּה חֲמוּד עַל דוֹרְךָ. וְאִף בְּצִלְאֵל נִשְׁתַּבַּח לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּבַּח בְּעֵלְיוֹנִים וּבִתְחִתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רָאָה קָרַאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל (שְׁמוֹת לה, ט). רָאָה בְּעֵלְיוֹנִים, רָאוּ בִתְחִתּוֹנִים. הָיוּ אוֹמְרִים, וּמִצָּא חוֹן וְשֶׁכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (מִשְׁלֵי ג, ד). דָּבַר אַחֵר, וּמִצָּא חוֹן, זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה חֲבִיב עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמַעְנוּ אֲדֹנָי (בְּרַאשִׁית כג, ו). וּמִנֵּיין שֶׁהָיָה חֲבִיב עַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְעַל הַמְּלָאךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: וְה' אָמַר הַמְּכַסֶּה אֹנִי מֵאַבְרָהָם. אָמַר רַבִּי לִוִּי? לָמָּה גָּלָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם? שֶׁהָיָה מְהַרְהַר עַל דוֹר הַמַּבּוּל לֹמַר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹא הָיָה בָּהֶם עֲשָׂרִים צַדִּיקִים אוֹ עֲשָׂרָה שִׁיתָלָה לָהֶן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּזָכוֹתָן. לְפִיכָךְ אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: מַגְלָה אֲנִי לוֹ, שֶׁלֹא יְהֵא אוֹמֵר שֶׁמָּא אִף בְּסָדוּם הָיוּ צַדִּיקִים. תִּדַע לָךְ שֶׁכֵּן, לֹא הִסְפִּיק לֹמַר לוֹ וְה' אָמַר הַמְּכַסֶּה אֹנִי מֵאַבְרָהָם, כִּיִּן שֶׁאָמַר לוֹ כָּל אוֹתוֹ עֵינֵינוּ, מַה הִשְׁיָבוּ, וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הָאִף תִּסְפָּה צַדִּיק עִם רָשָׁע. אָמַר רַבִּי לִוִּי, הוּא הַדְּבָר

שְׁאֵמַר אֲבָרְהָם, הוּא הַדָּבָר שֶׁאֵמַר אִיּוֹב, אֲלֵא אִיּוֹב בִּלְעָה פְּגָה, אֲבָל אֲבָרְהָם בִּלְעָה בְּשֵׁלָה. אִיּוֹב אָמַר, אַחַת הִיא עַל כֵּן אֲמַרְתִּי תָם וְרָשָׁע הוּא מְכֻלָּה [\(אִיּוֹב ט, כב\)](#). אֲבָל אֲבָרְהָם אָמַר, הָאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע. חֲזַר וְאָמַר, חֲלִילָה לָךְ מַעֲשׂוֹת בְּדָבָר הַזֶּה. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה גָּלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאֲבָרְהָם? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר יְלִוִי: מִשָּׁל לְמַלְךְ שֶׁהִיָּה לוֹ פְּרֻדָּס, עָמַד וּנְתַנּוּ לְאוֹהֲבוֹ בְּמִתְנָה. לְאַחַר יָמִים הִצְרִיךְ הַמֶּלֶךְ לְקוֹץ מִתּוֹכוֹ חֲמֵשׁ קוֹרוֹת. אָמַר הַמֶּלֶךְ: אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מְשָׁלִי וְנִתְתִּי אוֹתוֹ בְּמִתְנָה לְאוֹהֲבֵי, אֵינִי דִין שֶׁאֶקְצָץ מִמֶּנּוּ כְּלוּם עַד שֶׁאֲמַלְךְ בְּאוֹהֲבֵי. אֵף כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּינּוּן שֶׁעָלָה אֲבָרְהָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ שָׂא נָא עֵינַיִךְ וּרְאֵה מִן הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׂם צַפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וְיָמָה, כִּי אֵת כָּל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לָךְ אֲתִנְנָה [\(בְּרֵאשִׁית יג, יד-טו\)](#). לְפִיכָךְ כְּשֶׁבִקֵּשׁ לְהַחְרִיב חֲמִשָּׁת הַכְּרָכִים הָאֵלֶּה, אָמַר: אֵינִי מַחְרִיבֵן חוּץ מִדַּעֲתוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם. וְאִם תֹּאמְרוּ, שֶׁלֹּא הָיוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן, רְאֵה מָה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּדוֹן בְּאַכָּה גְרָרָה עַד עֵזָה בְּאַכָּה סְדֻמָּה וְעַמְרָה וְאַדְמָה וְצַבִּים עַד לְשַׁע [\(בְּרֵאשִׁית י, ט\)](#). לְפִיכָךְ כְּשֶׁבָּא לְהַחְרִיבֵן נְמַלְךְ בְּאֲבָרְהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִ' אָמַר הַמֶּכְסָה.

וה' אָמַר הַמֶּכְסָה. יִלְמְדֵנוּ רַבְּנוּ, מִי שֶׁנִּלְדָּדוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים אֶחָד בְּעָרֵב שֶׁבֶת וְאֶחָד בְּשֶׁבֶת, וְשָׂכַח וּמַל אֵת שֶׁל עָרֵב שֶׁבֶת בְּשֶׁבֶת, אוֹ אֵת שֶׁל שֶׁבֶת בְּעָרֵב שֶׁבֶת, מָה הוּא שְׂפִיחָה חַיִּב? כִּי שְׁנוֹ רַבּוֹתֵינוּ, מִי שֶׁנִּלְדָּדוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים אֶחָד בְּעָרֵב שֶׁבֶת וְאֶחָד בְּשֶׁבֶת, וְשָׂכַח וּמַל אֵת שֶׁל עָרֵב שֶׁבֶת בְּשֶׁבֶת, אוֹ שֶׁל שֶׁבֶת בְּעָרֵב שֶׁבֶת, חַיִּב, לָמָּה? שֶׁחָלַל אֵת הַשֶּׁבֶת. וְכִתִּיב וּבִיּוֹם הַשְּׂמִינִי מוֹל [\(ויקרא יב, א\)](#), נִמְצָא, זֶה עוֹבֵר עַל הַתּוֹרָה שֶׁחָלַל אֵת הַשֶּׁבֶת. גְּדוּלָּה מִיָּלָה שְׂדוּחָה אֵת הַשֶּׁבֶת. גְּדוּלָּה מִיָּלָה שֶׁאִין הַתִּינוּק נִכְנָס לְמַנְגֵן הַדּוֹרוֹת אֲלֵא לְמִי שֶׁהוּא מַל, שֶׁנֶּאֱמַר: זָרַע יַעֲבֹדֵנוּ יִסְפָּר לְאַדְנִי לְדוֹר [\(תהלים כב, לא\)](#). אָמַר רַבִּי יְצַחְקִי, נֶאֱמַר בְּמִיָּלָה עֲבוּדָה וְנֶאֱמַר בְּקִרְבָּנוֹת עֲבוּדָה, מָה עֲבוּדָה הָאֲמוּרָה בְּקִרְבָּנוֹת דָּמִים, אֵף עֲבוּדָה הָאֲמוּרָה בְּמִיָּלָה דָּמִים. לָמָּה זָרַע יַעֲבֹדֵנוּ? כִּינּוּן שֶׁאֲדָם מְטִיף טָפָה אַחַת שֶׁל דָּם, הִיא חֲבִיבָה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּקִרְבָּנוֹת. לְפִיכָךְ נִגְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אֲבָרְהָם כְּשֶׁמַּל כָּשֵׁם שֶׁנִּגְלָה בְּקִרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשׂוֹר וְאֵיל לְשִׁלְמִים לְזַבַּח וְגו' כִּי הַיּוֹם הִ' נִרְאָה אֲלֵיכֶם [\(ויקרא ט, ט\)](#). אָמַר לוֹ: כְּשֶׁהִיִּית עָרַל וּבָאתָ לְדָבָר עִמִּי, הִיִּית נוֹפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פָּנָיו וַיִּדְבֹּר אֶתוֹ אֱלֹהִים [\(בְּרֵאשִׁית ט, א\)](#). וְכִשְׁמַל, הִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִגְלָה עָלָיו, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְאֲבָרְהָם יוֹשֵׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְא אֱלֹהֵי הִ' בְּאֵלֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב. וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ זְכוּת, כְּשֶׁבָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַפְּדוֹ חֲמִשָּׁת כְּרָכֵי סְדוּם גָּלָה לְאֲבָרְהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִ' אָמַר הַמֶּכְסָה וְגו'. דָּבָר אַחֵר, וְהִ' אָמַר הַמֶּכְסָה, זֶה שֶׁאֵמַר הַכְּתוּב: אִזּוּ יִגְלָה אִזּוֹן אֲנָשִׁים וּבְמִסְרָם יַחֲתֵם [\(אִיּוֹב לג, טז\)](#), מְדַבֵּר בְּאַבִּימֶלֶךְ וּבְפָרְעָה שֶׁגָּלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵת אֲזָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶל אַבִּימֶלֶךְ

בחלום הלילה, וכן ויבא אלהים אל פרעה. מהו ובמסרם יחתם? כשם שלקה אבימלך בעתירה, שנאמר: כי עצר עצר ה' בעד כל רחם, כך לקה פרעה. נאמר כאן על דבר שרה ונאמר בפרעה על דבר שרי. מהו דבר האמור באבימלך עצירה, אף דבר האמור בפרעה עצירה. הוי אומר: ובמסרם יחתם. דבר אחר, אז יגלה און אנשים, זה דניאל שגלה לו הקדוש ברוך הוא את הקץ. ובמסרם יחתם, שנאמר לו: ואתה דניאל סתם הדברים וחתם [\(דניאל יב, ד\)](#). דבר אחר, אז יגלה און אנשים, זה יעקב אבינו שגלה לו הקדוש ברוך הוא את הקץ. וכשבקש לגלות לבניו ואמר להם האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים [\(בראשית מט, א\)](#), חתם בפניו שלא יגלה. הוי אומר, ובמסרם יחתם. דבר אחר, אז יגלה, זה שמואל, שנאמר: וה' גלה את און שמואל יום אחד לפני בוא שאול לאמר, כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד על עמי ישראל [\(ש"א ט, טו-טז\)](#). וכשהלך שמואל למשח לדוד, כיון שראה אליאב, אמר אף נגד ה' משיחו, ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו [\(ש"א טז, ו-ז\)](#). כיון שבא דוד, אמר לו: קום משחהו [\(ש"א טז, יב\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא: משיחי עומד ואתה יושב, קום משחהו. דבר אחר, אז יגלה און אנשים, זה אברהם, שנאמר: וה' אמר המכסה אני מאברהם. ובמסרם יחתם, אלו הסדומיים. כיון שלא מצא בהן צדיק, חתם גזר דינם. דבר אחר, וה' אמר המכסה אני, זה שנאמר הכתוב: כי לא יעשה אדני אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים [\(עמוס ג, ז\)](#). מתחלה היה הקדוש ברוך הוא מגלה סודו ליראיו שנאמר: סוד ה' ליראיו [\(תהלים כה, יד\)](#) חזר ונתנו לישרים, שנאמר: בסוד ישרים ועדה [\(תהלים קיא, א\)](#). חזר ונתנו לנביאים שנאמר: כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. חטאו ישראל בימי עכן, עמד הקדוש ברוך הוא וגלה ליהושע, שנאמר: חטא ישראל [\(יהושע ז, יא\)](#). חטאו בני עלי, גלה הקדוש ברוך הוא לשמואל, שנאמר: ויקרא ה' אל שמואל [\(ש"א ג, ד\)](#). חטאו הסדומיים, גלה הקדוש ברוך הוא לאברהם, שנאמר: המכסה אני.

וה' אמר. זה שנאמר הכתוב: יהי למלא בטנו ישלח בו חרון אפו וימטר עלימו בלחמו [\(איוב כ, כג\)](#). פרענות שבאת על הסדומיים היתה למלאת כרסן. לפי שמלאו כרסן מן העברות ומן החמס ומן הגזל, לפיכך אף הפרענות שבאת עליהן מלא כרסן, שנאמר: ישלח בו חרון אפו. אמר רבי מאיר, במטר שבסדום הכתוב מדבר, דכתיב וימטר עלימו בלחמו, וכתיב וה' המטיר על סדם ועל עמרה. מהו בלחמו? על המלחמות שהיו נלחמים עם הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד. רעים, זה לזה. וחטאים, בגלוי עריות. לה', בחרופין וגדופין ובעבודה זרה. מאד, בשפיכות דמים. אמר רבי יהודה בר רבי שלום בשם רבי יהודה בר רבי סימון, בשעה שבא אמרפל ונבריו להלחם עם הסדומיים, על

ידי ששבו את לוט, שמע אברהם ויצא עליהם למלחמה והרג את המלכים, ברחו, שנאמר: ויחלק עליהם לילה, וכתוב: ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם. התחיל אברהם מהרהר לומר, המלכים באין להלחם על הסדומיים והמלכים נופלין ואלו ברחו, שנאמר: והנשארים הרה נסו, אלו לא היו כשרין לא היו בורחין. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אלו, יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה שלף ויצא מגנה וברק ממורתו יהלף עליו אמים, כל חשך טמון לצפוננו וגו' (איוב כ, כד-כו). כל החשך הזה היכן הזה טמון? לצפונה של סדם שהיתה בימינה של ירושלים, שנאמר: ואחותה הקטנה ממך היושבת מימינך סדם ובנותיה (יחזקאל טו, מו). מהו גרע שריד באהלו (איוב כ, כו). שאפלו שריד שנשתגר משם, רעת הרעה גרע שריד באהלו. ואי זה, זה אשתו של לוט, שנאמר: ותבט אשתו מאחרי ותהי נציב מלח.

ח ויבאו שני המלאכים סדמה. מה פתיב למעלה מן הענין? ויגש אברהם ויאמר האף תספה. אמר רבי פינחס הכהן בר חמא, אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחיב כל בריה, שנאמר: כי לא אחפץ במות המת (יחזקאל יח, לב). וכן הוא אומר, כי לא אל חפץ רשע אתה (תהלים ה, ח). ואומר: חי אני נאם אדני אלקים אם אחפץ במות הרשע (יחזקאל לג, יא). ובמה חפץ? להצדיק בריותיו, שנאמר: ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מב, כא). תדע לך, שבזמן שהבריות חוטאין ומכעיסין לפניו והוא כועס עליהן, מה הקדוש ברוך הוא עושה? חוזר ומבקש להן סנגור שילמד עליהן זכות ונותן שביל לפני הסנגור. וכן אתה מוצא בימי ירמיה שאמר, שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה (ירמיה ה, א). וכן פשחטאו הסדומיים גלה לאברהם ללמד עליהן זכות, שנאמר: וה' אמר המכסה אני, מיד התחיל אברהם ללמד עליהן סנגוריא, שנאמר: ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע. ואין ויגש אלא תפלה, שנאמר: ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל וגו' (מלכים א יח, לו). האף תספה צדיק עם רשע, מהו? אמר לו: דבר קשה. בשר ודם האף סופה אותו, שמא אף אתה כן תספה צדיק עם רשע, כשם שאתה דן את הרשע כך אתה דן את הצדיק, תם ורשע אתה מכלה, חללה לך מעשת. חללה פתיב, כמה דאת אמר: אשה זנה וחללה (ויקרא כא, ג). לא חול הוא לך, כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה, אתמהה. אין דרך זו שלך. מעשת הדבר הזה אין אומר כאן, אלא פדבר, לא זה ולא כמוהו. השפט כל הארץ לא יעשה משפט, אולי יש חמשים וגו', ויאמר ה' אם אמצא בסדם, פתח והלך מחמשים ועד עשרה, שעשרה יש כח בהן לכלות את הפרענות. כיון שלא מצא, ויך ה' באשר כלה וגו'. מה פתיב אחרי? ויבאו שני המלאכים סדמה. ראה ענותנותו של

הקדוש ברוך הוא. אמר רבי ברכיה: בנהג שבעולם, שני בני אדם עומדין ומסיחין, בקשו להתפרש זה מזה, הקטן נוטל רשות מן הגדול. והקדוש ברוך הוא כשדבר עם אברהם ובקש להתפרש ממנו, כביכול הוא נטל רשות מן אברהם, שנאמר: וילך ה'. אימתי? כאשר פלה לדבר, ואחר כך ואברהם שב למקומו. מיד, ויבאו שני המלאכים סדמה בערב. והשלישי היכן הלך? לא כך כתיב: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים. אלא בא למדך, ששלשתן בשלש שליחויות נשתלחו. האחד בא לבשר את שרה ואמר לה: שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בו לשרה אשתך. עשה שליחותו ונסתלק. השני הלך להפוך את סדום, שנאמר: ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה וגו'. נשאנו פניך הפכנו אינו אומר כאן. ואחד להציל את לוט מתוך ההפכה, וכל אחד ואחד עשה שליחותו ונסתלק.

ט ויבאו שני המלאכים. ילמדנו רבנו, כמה מיתות נמסרו לבית דין. כך שנו רבותינו, ארבע מיתות נמסרו לבית דין, סקילה שרפה הרג וחנוק. ואי זו היא החמורה? רבנו אמרי: סקילה חמורה שכן נתנה למגדף ולעובדי עבודה זרה. רבי שמעון בר יוחאי אומר, שרפה חמורה שכן נתנה לבת כהן שזנתה. ראה כמה קשה הזנות שהיא בשרפה. אמר רבי יהושע בר לוי בשם בר קפרא, על הכל הקדוש ברוך הוא מותר חוץ מן הזנות. אמר רבי יהודה בר נחמיה, אף בסדום, לפי שנפוצו מעשיהם בזנות המטיר עליהן אש וגפרית מן השמים ושרפו, שנאמר: והי המטיר על סדם וגו'. כיון שנתחבבו, אמר הקדוש ברוך הוא למלאכים, צאו ושחתיה. עמדו ועשו שליחות בוראן, שנאמר: ויבאו שני המלאכים סדמה. זה שאמר הכתוב: ישלח בם חרון אפו עברה וגו' (תהלים עח, מט). מהו חרון אפו? אמר רבי שמעון בר יוחאי, אף, יש בו חמש מכות, שנאמר: אף כי ארבעת שפטי הרעים חרב ורעב וחרה רעה ודבר (יחזקאל יד, כא). והיכן החמשית. זו עצירת גשמים. מנין? אמר רבי שמעון בר יוחאי שכן כתיב: וחרה אף ה' בכם ועצר (דברים יא, יז). עברה, שנתמלא עליהם עברה כאשר עברה. וזעם, שאברו, כמה דאת אמר: מה אזעם לא זעם ה' (במדבר כג, ח). אפלו בחמתו של הקדוש ברוך הוא יש רחמים לפניו, שנזכר ללוט והצילו בזכות אברהם, שנאמר: ויהי בשחת אלהים את ערי הכפר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט. התם תנא, מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפליו עם התפליו, למדך, אשריהן הצדיקים ואשרי דבקייהם. וכן הוא אומר, ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה (בראשית ח, א), כלן בזכות נח. וכן ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט. וי להן לרשעים, וי להן לדבקייהן, שנאמר: וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וגו' (בראשית י, כג). וכן אמחה את האדם אשר בראתי

וגו'. משלחת מלאכי רעים, שבאו בשליחותו של הקדוש ברוך הוא לשחת את סדום.

ויבאו שני המלאכים סדמה. זה שאמר הכתוב: והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם [\(ישעיה סג, ט\)](#). אמר רבי ירמיה בר אلعזר, חמשים ושתים שנה הקדוש ברוך הוא מעיד באנשי סדום ומזעזע עליהן את ההרים כדי שיעשו תשובה. אמר רבי שמעון בר יוחאי, מקרא מפרש הוא, המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו [\(איוב ט, ה\)](#). כיון שלא עשו תשובה, הפכם במה פרע מהם? מן השמים. אמר רבי שמעון בן לקיש: המלך הזה אם בקש מהם אדם להוציא ממנו חמין מוציא, צונן מוציא. וכשבקש הקדוש ברוך הוא הוציא מן לישראל מן השמים, שנאמר: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים [\(שמות טז, ט\)](#). וכשבקש, וה' המטיר על סדום ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' מן השמים.

ויבאו שני המלאכים סדמה. ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם. מתלא אמר, קרב לגבי דיהנא ואדהו. ולפי שנתחבר לוט לאברהם, למד הכנסת אורחיו. ויאמרו לא, מכאן אמרו חכמים, שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. שבאברהם כתיב: ואקחה פת לחם וסעדו לבכם ויאמרו בן תעשה. אבל בלוט כתיב: ויפצר בם מאד ויסרו אליו. ומצות אפה ויאכלו, והלא אין אכילה למלאכי השרת. אלא ללמד דרך ארץ, שלא ישנה אדם ממנהג המדינה. אתה למד ממשה, שהרי משה שעלה למרום כתיב בו, ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה [\(שמות לד, כח\)](#). אלמלי היה שם אכילה ושתיה, היה אוכל ושותה, המלאכים שבאו לבקר את אברהם ושבאו לשחת את סדום ולהציל את לוט, כתיב בהן ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו.

יב טרם ישכבו ואנשי העיר וגו' ויקראו אל לוט ויאמרו לו איך האנשים. מכאן אתה למד, שבשעה שנתפרש מן אברהם וכתיב בו ויבחר לו לוט את כל כפר הירדן זה סדום, ראה לוט שהיו אנשי סדום שטופין בזמה, בחר בסדום להיות עושה כמעשיהן. מניין? שכן הוא אומר להם לאנשי סדום, הנה נא לי שתי בנות וגו'. בנהג שבעולם אדם מוסר עצמו להרג על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, לעצמך

את משמרו. ולבסוף תינוקות של בית רבן משחקין וקורין, ובהרין שתי בנות לוט מאביהן. אמר רב נחמן, מנין שכל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עברה סוף מאכילין אותו מבשרו, מלוט. ויאמרו גש הלאה עתה נרע לך מהם, מה שאנו רוצין לעשות באותן אנשים נרע לך, לשון מטנף. ויפצרו באיש, מיד וישלחו האנשים את ידם וגו', ואת האנשים אשר פתח הבית וגו'.

יג **וה'** פקד את שרה. זה שאמר הכתוב: לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם

[\(במדבר כג, יט\)](#). אמר רבי שמואל בר נחמן, סופו של פסוק שזכר את ראשו. מי שהוא אומר לא איש אל ויכזב, חוזר ואומר שהוא אמר ולא יעשה. ומהו לא איש אל ויכזב, כשהוא אומר לעשות טובה. כיצד? מלך בשר ודם אוצר לתן מתנה לבנו, כיון שהכעיסו חוזר במתנתו. והקדוש ברוך הוא אומר לעשות טובה, ואף על פי שחוטאין אינו חוזר בו, שניאמר: ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו. למה? בעבור ששמרו חקיו ותורתיו ינצרו [\(תהלים קה, מד-מה\)](#). ואף על פי שלא שמרו חקיו ולא נצרו תורותיו, נתן להם וכן אתה מוצא אחר שעשו ישראל את העגל ובקש עליהן משה רחמים, מה הקדוש ברוך הוא אמר לו: וידבר ה' אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית ממצרים [\(שמות לג, א\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, איני כבשר ודם שאומר לתן מתנה וחוזר בו. הוי, לא איש אל ויכזב [\(במדבר כג, יט\)](#). מהו שהוא אמר ולא יעשה. אם אמר בשעת כעסו להביא רעה, חוזר בו. שכן אמר למשה, הרף ממני ואשמידם ואמחה וגו' [\(דברים ט, יד\)](#), ולא עשה, אלא וינחם ה' על הרעה [\(שמות לב, יד\)](#). וכן עתה הניחה לי ויחר אפי בהם [\(שמות לב, י\)](#), ולא עשה, אלא ויאמר ה' סלחתי כדברך [\(במדבר יד, כ\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא: איני כבשר ודם שאומר לעשות רעה ומתנאה לעשותה. אמר רב הונא הפהו בשם רבי אחא, בא וראה, בשעה שאמר ירמיה הביאו את צואריכם מלך בבל ועבדו אתו ועמו, והיה עמו חנניה בן עזיר הנביא השקר והיה מתנבא טובות כמה שניאמר [\(ירמיהו ת, יא\)](#): וירפו את שפר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום [\(ירמיהו ת, יא\)](#), אמר להם, הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה [\(ירמיהו כז, טז\)](#). אמר לו ירמיה, אני מתנבא רעות מפי הקדוש ברוך הוא ואתה מתנבא טובות של שקר, מעצמך אתה אומר. יקם ה' את דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית ה' [\(ירמיהו כח, ו\)](#). וכן הקדוש ברוך הוא אומר לירמיה, עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על צוארך [\(ירמיהו כז, ב\)](#), כמו שנבוכדנצר עתיד לתן בצואריהו של בני, וכן עשה, וחנניה נוטלן מעל צוארו ושוברן, שניאמר: ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו [\(ירמיהו כח, ט\)](#). אמר לו: כך אמר לי הקדוש ברוך הוא, ככה אשפר את על נבוכדנצר מלך בבל [\(ירמיהו כח, יא\)](#). אמר לו ירמיה: כבר עמדו נביאי אמת לפני ולפניך, הנביא אשר נבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה'

בְּאֵמֶת (ירמיה כח, ט). וְאֲנִי מִתְנַבֵּא רְעוּת, אִם לֹא יָבוֹאוּ דְבָרֵי אֵין אֲנִי שֶׁקֶר, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה וְחוֹזֵר בָּהּ. וְאֵתָה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת, וְאִם לֹא יָבוֹאוּ דְבָרֶיךָ אֵתָה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, וְאִף עַל פִּי שֶׁסֶרְחֲנִין הֵן אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ. וְכֵן אֵתָה מוֹצֵא בְּשַׁעַה שֶׁאֲמַר לִיחֻזְקָאֵל בְּשַׁעַת פְּעֻסוֹ, חֵי אֲנִי אִם אֲדַרְשׁ לְכֶם נֶאֱמַר אֲדַנִּי אֱלֹקִים (יחזקאל כ, ג). וְחוֹזֵר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹד זֹאת אֲדַרְשׁ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבָּה אֲתֶם פְּצֹאן אֲדָם (יחזקאל לו, ז). הֵי, לֹא אֵישׁ אֵל וַיְכַזֵּב, לְטוֹבָה. (במדבר כג, יט) הֵהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, בְּרָעָה. תִּדְעַ לָךְ שֶׁכְּשֶׁבִּאוּ הַמַּלְאָכִים אֶצֶל שָׂרָה מִה כְּתִיב שָׁם, שׁוֹב אָשׁוּב אֶלֶיךָ וְגוֹ'. זְבָדֵי בֶן לִוִי אָמַר, סָרִט לוֹ סָרִיטָה עַל הַכְּתָל וְאָמַר לוֹ: לְכֹשֶׁתְּגִיעַ הַחֲמָה לְכֹאן תִּהְיֶה נִפְקֶדֶת. וְכִיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַחֲמָה, נִפְקֶדֶת שָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: שֶׁנִּתְיַצֵּה מִן הַבְּנִים, שֶׁכֵּן הִיא תוֹמֶהֶת וְאוֹמֶרֶת, אַחֲרֵי בְּלִתֵּי הִיָּתֶה לִי עֲדָנָה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הִרִינִי מוֹדִיעָה שֶׁתִּבְנֶה. תִּדְעַ לָךְ כְּשֶׁבִּאוּ הַמַּלְאָכִים, אָמַר לָהּ אַבְרָהָם, מִהְרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סִלְתָּ. אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר שְׁלוּם, הִיאֲךָ שֶׁהִיא עֲסוּקָה לְשָׂה בְּעֵסָה, רְאֵתָה דָרְךָ נָשִׁים. כִּיּוֹן שֶׁהִבִּיא לְפָנֶיהֶם שִׂיאֲכֵלוּ, אֵין אֵתָה מוֹצֵא שֶׁהִבִּיא לָהֶם פֶּת, אֶלָּא וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחָלַב וַיִּבֶן הַבְּקָר. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּבָר אֲמַרְתִּי לְאַבְרָהָם, כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ. מִה הוּא כֹּה יִהְיֶה. אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא, אֵין הַעוֹלָם חָסֵר שְׁלֹשִׁים צְדִיקִים, שֶׁכֵּן יִהְיֶה בְּגִימַטְרִיא שְׁלֹשִׁים, לְכֹךְ נֶאֱמַר: וְה' פָּקַד אֶת שָׂרָה.

יד **וה'** פָּקַד אֶת שָׂרָה. וְלִמְדָנוּ רַבֵּנוּ, אֵי זֶה הִיא אוֹנָאָה? כִּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לְאָדָם שִׁיוּנָה אֶת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יֹאמֵר לוֹ בְּכֶמָה חֲפָץ זֶה וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַנּוֹתוֹ. וְאִם הִיָּה בְּעַל תְּשׁוּבָה, אֵל יוֹנָה אוֹתוֹ וְלֹא יֹאמֵר לוֹ זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרָאשׁוֹנִים. וְאִם הִיָּה בֶן גָּרִים, לֹא יֹאמֵר לוֹ זְכוֹר מַעֲשֶׂה אַבּוֹתֶיךָ, שֶׁהִרִי חֲזִיר נָשׁוּךְ בֵּין שְׁנֵיהֶם. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דִּיךָ לִהְיוֹת שׁוֹנָה לִי כְּבִיכּוֹל. אֲנִי כְּשֶׁבִּרְאֵתִי אֶת עוֹלָמִי, לֹא בִקְשִׁיתִי לְהוֹנוֹת לְבָרִיָּה וְלֹא פָּרַסְמִיתִי לְבָאֵי עוֹלָם מִה הִיָּה הָאֵילָן שֶׁאֲכַל מִמֶּנּוּ אֲדָם הָרָאשׁוֹן. בֹּא וּרְאֵה, כָּל מִי שִׁיוּנָה לְחֲבֵרוֹ, הוּא נֶעְנֶשׁ תַּחֲלָה. וְשָׂרָה שֶׁהוֹנֶת אֶת עַצְמָהּ וְנִטְלָה שְׁכָרָה, שֶׁאֲמָרָה לְאַבְרָהָם הִנֵּה נָא עֲצָרְנִי ה' מִלְּדֹת בֹּא נָא אֶל שְׁפָחֲתִי. אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵת הוֹנֶת אֶת עַצְמָךְ, חֲיִיךָ, בְּלִשׁוֹן שֶׁאֲמַרְתָּ בּוֹ אֲנִי פּוֹקֵדֶךָ. אֵת אֲמַרְתָּ, עֲצָרְנִי, מִה כְּתִיב לְמַעַלָּה? כִּי עֲצַר עֲצַר ה' בְּעַד כָּל רָחֵם וְגוֹ'. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אַבְרָהָם הִתְפַּלֵּל לְפָנָי עַל אַבְימֶלֶךְ הַרְשָׁע וְנִתְמַלְאֵתִי רַחֲמִים עָלָיו, הִרִינִי פּוֹקֵד לְאַבְרָהָם עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אַבְימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתִּיו וַיִּלְדוּ. מִה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְה' פָּקַד אֶת שָׂרָה.

טו **וה'** פקד את שרה. זה שאמר הכתוב: וידעו כל עצי השדה כי אני הי וגוי (יחזקאל יז, כד). השפילתי עץ גבה זה אשור, שנאמר: הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה (יחזקאל לא, ג). הגבהתי עץ שפל, אלו ישראל, וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם (מלאכי ב, ט). הובשתי עץ לח, זו אשתו של אבימלך. והפרחתי עץ יבש, זו שרה, שנאמר: ותהר ותלד שרה. אני הי דברתי ועשיתי, שנאמר: ויעש הי לשרה כאשר דבר. אמר רבי לוי, כשתקופת תמוז נכנסת, מיבשת העשבים ומפרכת האילנות. כך יבשו העשבים, כי עצר עצר הי. והפריחו האילנות, וה' פקד את שרה.

טז **וה'** פקד את שרה. זה שאמר הכתוב: מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מד, כו). מקים דבר עבדו, זה אברהם, שנאמר: בעבור אברהם עבדי (בראשית כו, כד), שהתפלל על אבימלך, שנאמר: ויתפלל אברהם אל האלהים (בראשית כ. יז). ועצת מלאכיו ישלים, שבשרו אותו המלאכים, שנאמר: שוב אשוב אליך כעת חיה. האמר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה (בראשית כ. יז). ומה ענין זה לכאן? אלא כשם שנתאשו ממנה האמות שלא נבנית והיא תבנה, שנאמר: האמר לירושלים תושב. וכתוב: כי בנה הי ציון (תהלים קב, יז). אם תמהים אתם, הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעיה נא, ב). כשם שעשיתי לאברהם ולשרה, כך אעשה לירושלים.

יז **וה'** פקד את שרה. זה שאמר הכתוב: וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני הי בניתי הנהרסות וגוי' (יחזקאל לו, לו). וידעו הגוים, אלו הנשים שהיו מבישות את שרה וקוראות אותה עקרה. כי אני הי בניתי הנהרסות, שהיתה נהרסת, שנאמר: ואברהם ושרה זקנים באים בימים (בראשית יח, טו). מטעתי הנשמה (בראשית יח, טו), שהיתה אומרת, אחרי בלתי היתה לי עדנה. אני הי דברתי ועשיתי (בראשית יח, טו), שנאמר: וה' פקד את שרה כאשר אמר. בראש השנה נפקדה שרה ונולד יצחק לשבעה חדשים בליל פסח, שנאמר: שוב אשוב אליך כעת חיה. וארבע עקרות נפקדו בראש השנה, ואלו הן: שרה ורבקה ורחל ולאה.

יח ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. ומה דברים היו שם? שהיה ישמעאל אומר ליצחק, אני גדול ממך, שאני מלתי בן שלש עשרה שנה וסבלתי את הצער, ואתה מלתי בן שמונה ימים ולא ידעת בצער. אפלו אביך היה שוחטך לא היית יודע. אלו היית בן שלש עשרה שנה, לא היית מקבל הצער. אמר לו יצחק, אין זה דבר. אלו היה אומר הקדוש ברוך הוא לאבי שחוט את יצחק בנך, לא הייתי מעכבו. מיד קפץ עליו הדבר, שנאמר: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. כשבקש הקדוש ברוך הוא לבראת את העולם, אמרו לו מלאכי השרת, מה אנוש כי תזכרנו [\(תהלים ת, ה\)](#). אמר להן הקדוש ברוך הוא יתברך, אתם אומרים מה אנוש כי תזכרנו מפני אשר ראיתם בדורו של אנוש, אלא הריני מראה לכם כבודו של אברהם כי תזכרנו, שנאמר: ויזכר אלהים את אברהם [\(בראשית יט, כט\)](#). אתם אומרים: וכן אדם כי תפקדנו, שנאמר: והי' פקד את שרה. אמר להם: עתידים אתם לראות את האב ששוחט את הבן והבן נשחט על קדשת שמי.

יט ויהי אחר הדברים האלה. זה שאמר הכתוב: כִּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שְׁלֹטוֹן וּמִי יֹאמֶר לוֹ מָה תַעֲשֶׂה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יַדַּע דְּבַר רַע [\(קהלת ח, ד-ה\)](#). מהו? כל מה שהקדוש ברוך הוא חפץ לעשות, שלטון הוא ואין מי שימחה בידו. אלא מי יאמר לו מה תעשה, שומר מצוה, אלו הצדיקים שמשמרים מצותיו של הקדוש ברוך הוא, והקדוש ברוך הוא מקים גזרתו. וכן הוא אומר, ותגזר אמר ויקם לך וגו' [\(איוב כב, כח\)](#). תדע לך, שכשעשוי אותו מעשה, בקש הקדוש ברוך הוא לכלותו. עמד משה כבניכול תפיש להקדוש ברוך הוא כאדם שתופש בחברו, שכן הוא אומר, ועתה הניחה לי. ויש לך ללמד מפסוק אחר, הרף ממני ואשמידם [\(דברים ט, יז\)](#). הוי, מי יאמר לו מה תעשה.

כ והאלהים נסה. זה שאמר הכתוב: ה' צדיק יבחן [\(תהלים יא, ה\)](#). אמר רבי יונה, הפשתן הזה כל זמן שאתה כותש עליו, משתבח. אימתי? כשהוא נפה. אבל כשהוא רע, אתה כותש עליו והוא מתפקע. כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה אלא לצדיקים. אמר רבי יהודה בר שלום, היוצר הזה אינו מקיש על כלי וקנקן רעוע, שלא ישבר. ובמה הוא מקיש? על הבריא. כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה לרשעים אלא לצדיקים, שנאמר: ה' צדיק יבחן. אמר רבי אלעזר, לבעל הבית

שֵׁשׁ לוֹ שְׁתֵּי פְרוֹת, אַחַת כְּחֹה זָפָה וְאַחַת כְּחֹה רָע, עַל מִי הוּא מְטִיל אֶת הָעֵלִי? לֹא עַל אוֹתָהּ שֶׁכְּחֹה זָפָה, הִי אוֹמֵר: ה' צְדִיק בְּחֹן. לְכֹף נֹאמֵר: וְהֵאֱלֹהִים נֹסָה אֶת אַבְרָהָם.

כא וְהֵאֱלֹהִים נֹסָה אֶת אַבְרָהָם. בֹּא וּרְאֵה מָה בֵּין רֵאשׁוֹנִים לְאַחֲרוֹנִים, שֶׁהֲרֵאשׁוֹנִים הָיוּ מְתַנְסִין עַל יְדֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֹּאמֵר: וְהֵאֱלֹהִים נֹסָה אֶת אַבְרָהָם. וְכֵן אֵתָּה מוֹצֵא בְּדוֹר הַמְדַבֵּר, לְמַעַן עֲנֶתְךָ לְנִסְתֶּךָ לְדַעַת וְגו' (דְּבָרִים ח, ב). אֲבָל אַחֲרוֹנִים נִתְנַסּוּ עַל יְדֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֹּאמֵר: וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנִסּוֹת בְּסָם אֶת יִשְׂרָאֵל (שׁוֹפְטִים ג, א). וְכֵן אֵתָּה מוֹצֵא בְּדִנְיָאֵל וְחִבְרִיו כְּשֶׁגָּלוּ גִזְרַת עֲלֵיהֶן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁיֵּאכְלוּ לְחֶמֶס טָמֵא, שֶׁנֹּאמֵר: כֹּכָה יֵאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לְחֶמֶס טָמֵא בְּגוֹיִם אֲשֶׁר אֲדִיחֶם שָׁם (יִחְזַקְאֵל ד, יד). עֲמֵד נְבוּכַדְנֶצַּר וְגִזְרַת עֲלֵיהֶן שֶׁיְהוּ אוֹכְלִין מִפֶּת בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֹּאמֵר: וַיִּמְן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפֶּת בַּג הַמֶּלֶךְ וַיִּמְיִן מִשְׁתֵּיו (דְּנִיָּאֵל א, ה). דְּנִיָּאֵל לֹא קִבֵּל עָלָיו, אָמַר אֵף עַל פִּי שֶׁגִּזְרַת הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ שֶׁנֵּאכַל לְחֶם טָמֵא, בְּקִשׁ לְנִסּוֹת אוֹתָנוּ, אָנוּ נַעֲשֶׂה אֶת שְׁלֵנוּ וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שְׁלוֹ. הִתְחִיל לֹמַר לְשׂר הַסְּרִיסִים, נִס נָא אֶת עֲבָדֶיךָ יָמִים עֲשֶׂרָה וַיִּתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֵּרְעִים וְנֵאכְלָה וַיִּמֵּים וְנִשְׁתַּה, וַיִּרְאוּ לְפָנֶיךָ מֶרְאִינוּ וּמֶרְאֵה הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֶת פֶּת בַּג הַמֶּלֶךְ וְכֹאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֶׂה עִם עֲבָדֶיךָ (דְּנִיָּאֵל א, יב-יג). אָמַר לָהֶן, וְאַתֶּם בְּנֵי הַמֶּלְכִים יְכוֹלִין אַתֶּם לְהִתְנַסּוֹת יָמִים עֲשֶׂרָה בְּלֹא לְחֶם וַיִּנּוּ. אָמְרוּ לוֹ הֵן, שֶׁאָנוּ מְבַנִּי בְנֵיו שֶׁל אוֹתוֹ צְדִיק שֶׁנִּתְנַסָּה בַעֲשֶׂרָה נְסִיווֹת, שֶׁמָּא זְכוּתוֹ תַעֲמֹד לָנוּ, לֹא כְּבָר מִצָּא אוֹתָנוּ הַמֶּלֶךְ עֲשֶׂר יָדוֹת עַל כָּל הַחֲרֻטָּמִים וְהָאֲשָׁפִים. מִיָּד, וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת דְּנִיָּאֵל לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְפָנֶי שֶׁר הַסְּרִיסִים, וַיִּשְׁמַע לָהֶם לְדָבָר הַזֶּה וַיִּנְסֶם יָמִים עֲשֶׂרָה, וּמִקְצַת יָמִים עֲשֶׂרָה נִרְאֶה מֶרְאִיָּה טוֹב וּבְרִיאֵי בְּשׂר מִן כָּל הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֶת פֶּת בַּג הַמֶּלֶךְ (דְּנִיָּאֵל א, יד-טו).

כב וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. מָהוּ לְשׁוֹן הַנְּנִי, לְשׁוֹן עֲנָה, לְשׁוֹן חֲסִידוֹת, שֶׁכָּף עֲנִיתָנוּתָן שֶׁל חֲסִידִים בְּכָל מְקוֹם. וַיֹּאמֶר קַח נָא, אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה. מִשָּׁל לְמֶלֶךְ בְּשֶׁר וְדָם שֶׁעֲמָדוּ עָלָיו מְלַחְמוֹת הַרְבֵּה, וְהִזָּה לוֹ גְבוּרַת אֶחָד נוֹצֵחַ בְּכָל הַמְּלַחְמוֹת. לְיָמִים עֲמָדָה עָלָיו מְלַחְמָה חֲזָקָה. אָמַר הַמֶּלֶךְ לְאוֹתוֹ גְבוּרַת בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ עֲמוּד לִי בְּמְלַחְמָה זֹה, שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ שָׂרֵי הַחֲתִילִים שְׁלִי, אוֹתָן מְלַחְמוֹת רֵאשׁוֹנוֹת לֹא הִזָּה בָּהֶן מִמֶּשׁ. אֵף כֹּף אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, נְסִיתֶיךָ בְּתִשְׁעָה נְסִיווֹת וְעֲמַדְתָּ בָּהֶן, עֲכָשׁוּ עֲמוּד לִי בְּנִסְיוֹן זֶה, כְּדִי שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ, רֵאשׁוֹנִים לֹא הִזָּה בָּהֶם מִמֶּשׁ. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ. אָמַר לוֹ: אֵי זֶה בֶּן? אָמַר לוֹ: אֶת

יחידך. אמר לו: זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו. אמר לו: אשר אהבת. אמר לו: שניהם אני אוהב, אמר לו: את אשר אהבת הרבה, אמר לו: וכי יש גבול במעשים? אמר לו: את יצחק. ולך לך אל ארץ המרעה. מהו לך לך? נסיון אחרון בנסיון הראשון, נסיון הראשון בלך לך מארצה וממולדתך, ונסיון אחרון בלך לך אל ארץ המרעה. מיד, וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו. כמה עבדים וכמה שפחות היו לו לאותו צדיק, והוא בעצמו ויחבש את חמורו, ללמדך זריזותו. ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק. ולמה ביום השלישי ולא ביום הראשון ולא ביום השני, כדי שלא יהו אמות העולם אומרים: הממו והלך ושחט את בנו. וירא את המקום מרחוק. אמר אברהם, מה אעשה, אם אגלה לשרה, נשים דעתו קלה עליהו בדבר קטן, כל שכן בדבר גדול כזה. ואם לא אגלה לה ואגנבנו ממנה בעת שלא תראה אותו, תהרג את עצמה. מה עשה? אמר לשרה, תקני לנו מאכל ומשתה ונאכל ונשמח. אמרה לו: מה היום מיזמים ומה טיבה של שמחה זו. אמר לה: זקנים כמותנו נולד להם בן בזקנותם, כדי לאכל ולשתות ולשמח. הלכה ותקנה המאכל. כשהיו בתוך המאכל, אמר לה: את יודעת כשאני בן שלש שנים הכרתי את בוראי, והנער הזה גדול ולא נחנך, ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט ששם מתנכין את הנערים, אקחנו ואחננו שם. אמרה לו: לך לשלום. מיד, וישכם אברהם בבקר. ולמה בבקר? אמר, שמה שרה תחזר בדבורה ולא תניחני, אקום בהשכמה קדם שתקום היא. למה בהשכמה? שזריזין מקדימין למצות, שנאמר: וביום השמיני ימול בשר ערלתו [\(ויקרא יב, ג\)](#), מלמד שכל היום כשר למילה אלא זריזים מקדימים למצות. ויקח את שני נעריו אתו. אמר עד שאקריבנו, ישמרו הם את הכלים. קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן. אמר לו: לאן אתה הולך? אמר לו: להתפלל. אמר לו: ומי שהולך להתפלל? למה אש ומאכלת בגדו ועצים על כתפו? אמר לו: שמה נשאה יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל. אמר לו: זקן, לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא קח נא את בנה, וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנתו לו למאה שנה. לא שמעת הפשל, מה שהיה בגדו אבדו ומבקש מאחרים. ואם תאמר יהיה לך בן אחר, תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתתחייב עליה בדין. אמר לו: לא משטין היה אלא הקדוש ברוך הוא ותברך היה, לא אשמע ממך. הלך מעליו ונדמה לבחור ועמד על ימינו של יצחק. אמר לו: לאן אתה הולך? אמר לו: ללמד תורה. אמר לו: בחיפה או במיתתך. אמר לו: וכי יש אדם שילמד אחר מיתה? אמר לו: עלוב בר עלובה, כמה תעניות נתענית אמה עד שלא נולדת, והזקן הזה השתטה והוא הולך לשחטך. אמר: אף על פי כן לא אעבר על דעת יוצרי ועל צווי אבי. חזר ואמר לאביו: אבי, ראה מה אומר לי זה. אמר לו: אל תשגיח עליו, שאינו בא אלא ליעף לנו. מיד ויאמר יצחק וגו'. ביום השלישי. וכי מאחר שהדרך קרובה, למה נתעבב שלשת ימים. כיון שראה שלא קבלו ממנו הלך ונעשה לפניהם נהר גדול. מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברקיו. אמר לנעריו בואו אחרי,

יָרְדוּ אַחֲרָיו. כִּינּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ עַד חֲצֵי הַנְּהָר, הִגִּיעוּ הַמַּיִם עַד צְנָאוֹרוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה תָּלַח אַבְרָהָם עֵינָיו לְשָׁמַיִם, אָמַר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּחֻרְתָּנִי וְהוֹרְתָנִי וְנִגְלִיתָ לִי וְאַמְרַתָּ לִי, אֲנִי יָחִיד וְאַתָּה יָחִיד, עַל יְדֵיךָ יוֹדַע שְׁמִי בְּעוֹלָמִי וְהֵעֵלָה יִצְחָק בְּנֶךְ לְפָנָי לְעוֹלָה וְלֹא עִבְבֹתִי. וְהִרִינִי עוֹסֵק בְּצוּיֶיךָ, וְעִכְשָׁו בָּאוּ מַיִם עַד נַפְשִׁי. אִם אֲנִי אוֹ יִצְחָק בְּנִי טוֹבֵעַ, מִי יִקְיָם מֵאַמְרֶךָ. עַל מִי יִתְיַחַד שְׁמֶךָ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲזִיךְ, שְׁעַל יְדֵיךָ יִתְיַחַד שְׁמִי בְּעוֹלָם. מִיֵּד גַּעַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַמַּעַן וְיִבֵּשׁ הַנְּהָר וְעָמְדוֹ בַּיַּבֶּשֶׁה. מָה עָשָׂה הַשָּׁטָן? אָמַר לְאַבְרָהָם: וְאַלִּי דָבָר יִגָּב וְגו' [\(אויב ד. יב.\)](#), כִּךְ שְׁמַעְתִּי מֵאַחֲרֵי הַפְּרָגוֹד, הִשָּׂה לְעוֹלָה וְאִין יִצְחָק לְעוֹלָה. אָמַר לוֹ: כִּךְ עָנְשׁוּ שֶׁל בְּדָאִי, שְׁאַפְלוּ אוֹמֵר אֶמֶת אִין שׁוֹמְעִין לוֹ. מִיֵּד, וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק. וְהִיאֵךְ נִרְאָה מֵרְחוֹק? מִלְּמַד שֶׁבִּתְחִלָּה הָיָה מָקוֹם עֲמֹק. כִּינּוֹן שֶׁאַמֵּר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשָׂרוֹת שֶׁכִּינְתוּ עֲלָיו וְלַעֲשׂוֹתוֹ מִקְדָּשׁ, אָמַר, אִין דִּרְךְ מְלֻךְ לְשִׁכּוֹ בַּעֲמֵק אֶלָּא בְּמָקוֹם גְּבוּהָ וּמְעֵלָה וּמְיֻפָּה וְנִרְאָה לְכָל. מִיֵּד רָמַז הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ לְסַבִּיבוֹת הַעֲמֵק שֶׁיִּתְקַבְּצוּ הַהָרִים לְמָקוֹם אֶחָד לַעֲשׂוֹת מָקוֹם הַשְּׂכִינָה. לְפִיכֵךְ נִקְרָא הַר הַמּוֹרִיָּה, שֶׁמִּירְאָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ נַעֲשֶׂה הָר.

כג וירא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק. אָמַר לוֹ לְיִצְחָק, רוֹאָה אֶתָּה מָה שְׁאַנִּי רוֹאָה. אָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹאָה הַר נָאָה מְשֻׁבָּח וְעָנָן קָשׁוּר עֲלָיו. אָמַר לְנִעְרָיו, רוֹאִין אַתֶּם כְּלוּם. אָמְרוּ לוֹ: אִין אָנּוּ רוֹאִין אֶלָּא מִדְּבָרוֹת. אָמַר לָהֶם: שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, הוֹאִיל וְהַחֲמוֹר אֵינּוּ רוֹאָה וְאֵינְכֶם רוֹאִין כְּמוֹתוֹ, עִם הַדּוֹמָה לַחֲמוֹר, שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, שְׁאַתֶּם כְּמוֹתוֹ. וְאַנִּי וְהַנַּעַר נִלְכְּהָ עַד כָּה. מַהוּ עַד כָּה? נִרְאָה מָה יִהְיֶה בְּסוֹף כֹּה שְׁאַמֵּר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כֹּה יִהְיֶה זְרָעֶךָ. וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוִיבָה אֲלֵיכֶם, בְּשָׂרוֹ פִּי שְׁיִחַזְרוּ שְׁנִיָּהֶם בְּשָׁלוֹם. וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכָלֶת. לָמָּה מַאֲכָלֶת? שֶׁהִיא מִתִּירָה אֶת הָאֲכָלִין לְתוֹךְ פִּי שֶׁל אָדָם. מִיֵּד, וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאִיָּהּ הִשָּׂה לְעֹלָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִפְלַח פְּחַד וַיִּרְאָה גְּדוּלָּה עַל יִצְחָק, שֶׁלֹּא רָאָה בְּיָדוֹ כְּלוּם לְהִתְקַרֵּב וְהִרְגִּישׁ בְּדָבָר בְּמָה שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת. בְּקֵשׁ לוֹמֵר אִיָּהּ הִשָּׂה לְעֹלָה. אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְאַמְרַתָּ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּחַר בְּךָ. אָמַר, אִם בָּחַר בִּי, הָרִי נַפְשִׁי נְתוּנָה לּוֹ, עַל דְּמִי צָר לִי מְאֹד. וְאַף עַל פִּי כֹן וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו בְּוַדָּאִי, זֶה לְשַׁחֵט וְזֶה לְהַשְׁחִט, וַיִּצְחָק בּוֹ שְׁלִשִׁים וְשִׁבְעֵים שָׁנָה הָיָה בְּשַׁעַת עֲקָדְתוֹ. וַיִּבְאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. כְּשֶׁבָא לְשַׁחֵט, אָמַר לוֹ: אַבָּא, אֲסַרְנִי יְדֵי וְרַגְלֵי, מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ חֲצוּפָה הִיא וְכִשְׁאַרְאָה אֶת הַמַּאֲכָלֶת שְׁמָא אֲזִדְעָזַע וַיִּפְסַל הַקְּרָבָן, בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ אֵל תַּעֲשׂ בִּי מוּם. מִיֵּד, וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכָלֶת לְשַׁחֵט. אָמַר לוֹ: אַבָּא, לֹא תוֹדִיעַ אֶת אִמִּי כִּשְׁהִיא עוֹמְדַת עַל הַבּוֹר אוֹ כִּשְׁהִיא עוֹמְדַת עַל הַגַּג, שְׁמָא תִּפְּיֵל אֶת עַצְמָהּ וְתָמוּת. מִיֵּד בָּנוּ שְׁנֵיהֶם אֶת הַמִּזְבֵּחַ

וְעָקְדוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְנָטַל אֶת הַסַּכִּין כְּדֵי לְשַׁחֲטוֹ עַד שְׂיֵצֵא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּמוֹ. וּבֵא
הַשָּׁטָן וְדַחַף יָדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנִפְלָה הַסַּכִּין מִיָּדוֹ. וְכִיּוֹן שֶׁשָּׁלַח יָדוֹ לְקַחְתָּהּ, יִצְאָה
בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר. וְאֵלּוּלֵי כֵן, כִּבֵּר הָיָה
נִשְׁחָט. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִלְךְ הַשָּׁטָן אֲצֶל שָׂרָה וְנִדְמָה לָהּ כְּדַמוֹת יִצְחָק. כִּיּוֹן שֶׁרָאָתָה
אוֹתוֹ אָמְרָה לוֹ: בְּנִי, מָה עָשָׂה לָךְ אָבִיךָ? אָמַר לָהּ: נָטַלְנִי אָבִי וְהֶעֱלֵנִי הָרִים
וְהוֹרִידְנִי בְּקַעוֹת וְהֶעֱלֵנִי לְרֹאשׁ הַר אֶחָד וּבְנִנוּ מִזְבֵּחַ וְסִדֵּר הַמַּעֲרֶכֶה וְהֶעֱרִיף אֶת
הַעֲצִים וְעָקַד אוֹתִי עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְלָקַח אֶת הַסַּכִּין לְשַׁחֲטֵנִי. וְאֵלּוּלֵי שֶׁאָמַר לוֹ
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר, כִּבֵּר הָיִיתִי נִשְׁחָט. לֹא הִסְפִּיק לְגַמֵּר
אֶת הַדָּבָר עַד שִׁיִּצְאָה נִשְׁמָתָהּ, הִדָּא הוּא דְכַתִּיב, וַיִּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה
וְלִבְלַחְתָּהּ. מֵהֵיכָן בָּא? מֵהַר הַמּוֹרִיָּה. עִם כִּשְׁהוּא שׁוֹחֵט, וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלְּאֶף הִ' מִן
הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם. לָמָּה שָׁתִּי פְעָמִים? שֶׁהָיָה מִמָּהָר וְהוֹלֵךְ לְשַׁחֲטוֹ.
וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה? אָמַר לוֹ: מִלְּאֶף. אָמַר לוֹ:
כִּשְׁאָמַר לִי קַח נָא אֶת בְּנִי, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֲצָמוֹ אָמַר לִי. וְעַכְשָׁו אִם הוּא
מִבְּקֶשׁ, הוּא יֹאמֶר לִי. מִיָּד, וַיִּקְרָא מִלְּאֶף הִ' אֶל אַבְרָהָם שְׁנִית, שֶׁלֹּא רָצָה לְקַבֵּל
מִן הָרֹאשׁוֹן. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹן הַעוֹלָמִים,
אָדָם מְנַסֶּה לְחַבְרוֹ, שְׂאִינִי יוֹדֵעַ מַה בְּלָבוֹ. אָבֵל אַתָּה שְׂאֵתָה יוֹדֵעַ מַה הַלְּבָבוֹת
וְהַכְּלִיּוֹת יוֹעֲצוֹת, אַתָּה צָרִיף לַעֲשׂוֹת בִּי כֵן. אָמַר לוֹ: כִּי עָתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְאֵ אֱלֹהִים
אַתָּה. מִיָּד פָּתַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָרְקִיעַ וְאֶת הָעֶרְפֶּל, וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נֶאֱמַר
הִ'. אָמַר לוֹ: אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ. וְאֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי שֶׁלֹּא אֲרַד מִן הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁאָמַר כָּל מַה
שְׂאֲנִי צָרִיף. אָמַר לוֹ: אָמֹר. לֹא כֵךְ אֶמְרָתְ לִי, וְסִפֵּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר
אֹתָם כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: מִמֵּי? אָמַר לוֹ: מִיִּצְחָק. אָמַר לוֹ: כִּשְׁם
שֶׁהָיָה בְּלִבִּי מַה לְהַשִּׁיבֵךְ וְלוֹמַר לָךְ, אַתְּמוֹל אֶמְרָתְ לִי כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע,
עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי הֶעֱלֵהוּ שָׁם לְעֵלָה, וְכַבְּשֵׁתִי אֶת יִצְרָי וְלֹא הִשְׁבַּתִּיךָ, כִּךְ כִּשְׂיִהְיוּ
בְּנָיו שֶׁל יִצְחָק חוֹטְאִין וְנִכְנָסִין לְצָרָה, וְתֵהָא נִזְכָּר לָהֶן עֲקֻדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק וְתַחֲשֵׁב
לְפָנֶיךָ כְּאֵלוֹ אֶפְרוֹ צָבוּר עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְתִסְלַח לָהֶן וְתִפְדֶּם מִצָּרָתָן. אָמַר לוֹ
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתָּה אֶמְרָתְ אֶת שְׁלֶף וְאָמַר אֲנִי אֶת שְׁלִי. עֲתִידִין בְּנָיו שֶׁל יִצְחָק
לְחַטּוֹא לְפָנָי וְאֲנִי דָן אוֹתָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. אֵלֶּא אִם מִבְּקֶשֶׁן שְׂאֵחֲפֵשׁ לָהֶן זְכוּת
וְאִזְכָּר לָהֶן עֲקֻדַת יִצְחָק, יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנָי בְּשׁוֹפָר שֶׁל זָה. אָמַר לוֹ: וַיִּמָּה הוּא
הַשׁוֹפָר? אָמַר לוֹ: חֲזוֹר לְאַחֻרֶיךָ. מִיָּד, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֵ וְהִנֵּה אֵיל
אַחַר נֶאֱחָז בְּסַבֵּף בְּקַרְנָיו. זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁנִּבְרָאוּ בֵּין הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ.
בְּסַבֵּף בְּקַרְנָיו, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנָי בְּקַרְנֵי אֵיל וְאוֹשִׁיעִם
וְאֶפְדֶּם מֵעוֹנוֹתֵיהֶם. וְהוּא שְׂדוּד מְשַׁבֵּחַ, מְגַנֵּי וְקָרָן יִשְׁעֵי מִשְׁגָּבִי וּמְנוּסֵי (שׁ"ב כב. ג.).
וְאֶשְׁבֵּר עַל מַלְכֵיּוֹת מַעֲלִיָּהֶן וְאֶנְחַם אוֹתָם בְּתוֹף צִיּוֹן, שְׁנֶאֱמַר: כִּי נַחֵם הִ' וְגוֹ'.
אָמֵן.

פרשת חיי שרה

א **ואברהם** זקן. ילמדנו רבנו, היה רוכב על חמור והגיע עונת תפלה, כיצד נעשה? כך שנו רבותינו: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, ירד. ואם אינו יכול לירד, שאין דעתו מישבת עליו מפני המעות שהן על גבי חמורו או שהוא מתירא מן הגוים ומן הלסטים, יהא מתפלל כשהוא רוכב. אמר רבי יוחנן: זאת אומרת, המתפלל צריך שתהא דעתו מישבת עליו ויתפלל לפני הקדוש ברוך הוא. אבא שאול אומר, אם בן אדם את דעתו בתפלה, יהא מבטח שתתפלתו נשמעת, שנאמר: תכין לבם תקשיב אזנד [\(תהלים ג, יא\)](#). ואין לך אדם שפון לבו ודעתו לתפלה כאברהם אבינו, שאמר לפני הקדוש ברוך הוא: חלה לך מעשת כדבר הזה. כיון שראה הקדוש ברוך הוא שהיה מבקש זכות שלא להחריב את העולם, התחיל משבח ואמר לו: יפניתי מבני אדם וגו' [\(תהלים מה, ג\)](#). אמר לו: אי זה היפי שלי, אני ובני נכנסין לעיר ואין בני אדם מכירין בין האב לבן. מפני שהיה אדם חי מאה ומאתים שנה ולא היה מזקן. אמר אברהם: רבוננו של עולם, צריך אתה להפריש בין האב לבן ובין נער לזקן, שיתכבד הזקן בנער. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חיד, ממך אני מתחיל. הלך וכן באותו הלילה ועמד בבקר. כיון שעמד, ראה שהלבין שער ראשו וזקנו. אמר לפניו: רבוננו של עולם, עשיתני דגמא. אמר לו: עטרת תפארת שיבה [\(משלי טז, לא\)](#), והדר זקנים שיבה [\(משלי כ, בט\)](#). לך נאמר: **ואברהם זקן**.

ב **ואברהם** זקן. אמר רבי יהושע בר נחמני, מפני ארבעה דברים הזקנה קופצת על אדם, מפני היראה ומפני כעס בנים ומפני אשה רעה ומפני המלחמות. מפני היראה, מדוד, דכתיב: ולא יכל דויד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך ה' [\(דה"א כא, ל\)](#). מה פתיב אחריו? ודויד זקן [\(דה"א כג, א\)](#). מפני כעס בנים, מעלי, דכתיב: ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשו בניו לכל ישראל [\(ש"א כב, ב\)](#). מפני המלחמות, מיהושע, שלאחר שעשה מלחמות עם שלשים ואחד

מְלָכִים, מֵה כְּתִיב בּוּ, וַיְהִי־שָׁעָ זָקֵן בָּא בֵּימֵי (יְהוֹשֻׁעַ כג, א). וּמִפְּנֵי אֲשֶׁה רָעָה, דְּכָתִיב:
וַיְהִי לְעַת זָקֵנָת שְׁלֹמֹה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים (מְלָכִים א יא, ד). אָבֵל
אֲבָרְהָם, אֲשֶׁתּוֹ מִכְּבֻדָּתוֹ וְקוֹרְאָתוֹ אֲדֹנִי, שְׁנֹאֲמַר: וְאֲדֹנִי זָקֵן. וְעָלֶיהָ נֹאמַר, אֲשֶׁת
חֵיל עֲטָרָת בַּעֲלָהּ (מִשְׁלֵי יב, ד). לְפִיכָף כְּתִיב בְּהֵ, וְהִי בְּרַף אֶת אֲבָרְהָם בְּכָל.

ג וְאַבְרָהָם זָקֵן. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת ה' (תְּהִלִּים קד, א). מֵה רָאָה

דָּוִד לְבָרַךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּנִפְשׁ? שֶׁהִנָּפֵשׁ רוּאָה וְאֵינָה נִרְאִית, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא רוּאָה וְאֵינּוּ נִרְאָה. תִּקְלָס נִפְשׁ שְׁרוּאָה וְאֵינָה נִרְאִית לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
שְׁרוּאָה וְאֵינּוּ נִרְאָה. הִנָּפֵשׁ מִשְׁמֶרֶת אֶת הַגּוּף, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁמֶרֶת אֶת
הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. תִּקְלָס נִפְשׁ הַמִּשְׁמֶרֶת אֶת הַגּוּף לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מִשְׁמֶרֶת אֶת
עוֹלָמוֹ וְכוּ'. מֵה הוּא ה' אֱלֹהֵי גְדֻלָּת מְאֹד. דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר, גְּדוֹל הֵייתָ עַד שֶׁלֹּא
בָּרַאת עוֹלָמְךָ. וּמֵאֵימָתִי נִתְגַּדְּלָתָ? מִשְׁבָּרָאת עוֹלָמְךָ, שְׁנֹאֲמַר: ה' אֱלֹהֵי גְדֻלָּת מְאֹד.
מְלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם צָר אֵיִקוּנִין שְׁלוֹ עַל הַטְּבֵלָא, הַטְּבֵלָא גְדוֹלָה מִצוּרָתוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, הוּא גְדוֹל וְאֵיִקוּנִין שְׁלוֹ גְדוֹלָה מִכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּשָׂמִים כְּתִיב: הִנֵּה הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָפוּךָ (מְלָכִים א ח, כז). וּבְאַרְצָךָ כְּתִיב: מִלֵּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה
ג. א). וְהַשָּׁמַיִם כֻּלּוֹ בְּזָרָת שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֹאֲמַר: וְשָׂמִים בְּזָרָת תִּכּוֹן (ישעיה מ,
יב). וְהָאָרֶץ שְׁלִישׁ זָרָתוֹ, שְׁנֹאֲמַר: וְכָל בְּשָׁלֵשׁ עֶפְרַר הָאָרֶץ (ישעיה מ, יב). וְכָל הַיַּמִּים
וּנְהָרוֹת מְדַד בְּשַׁעֲלוֹ, שְׁנֹאֲמַר: מִי מְדַד בְּשַׁעֲלוֹ מִים (ישעיה מ, יב). וְאוֹמַר: כִּי בִּינָה ה'
צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד). מֵה תִלְמוּד לֹוֹמַר: צוּר עוֹלָמִים. לְלַמֶּדְךָ, שְׂאִין כָּל הָעוֹלָמִים
חֲשׁוּבִין לְפָנָיו כְּכֹלִים, שֶׁהָרִי בַחֲצֵי הַשָּׁם נִבְרָאוּ וְהָיוּ הוֹלְכִין וּמִתְמַתְחִין עַד סוּף כָּל
הָעוֹלָמִים, אֵלֶּא שְׁאֵמַר לָהֶם דִּי, שְׁנֹאֲמַר: אֲנִי אֵל שְׂדֵי (בְּרַאשִׁית ז, א). מֵהוּ שְׂדֵי?
שְׂאֵמֶרְתִּי לְעוֹלָם דִּי. לְכָף נֹאמַר: ה' אֱלֹהֵי גְדֻלָּת מְאֹד. מְלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם בּוֹנֵה בֵּית
וְאַחַר כָּף בּוֹנֵה עֲלֶיהָ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁמֶתַח אֶת הַכֶּסֶף וְאַחַר כָּף בּוֹנֵה עֲלֶיהָ.
וּמִשְׁבְּנָה עֲלֶיהָ הַעֲמִיד אוֹתָן עַל מֵה, עַל הָאוֹר, וְאַחַר כָּף הַתִּקּוּן מִרְכְּבוֹתָיו עֲנָנִים,
וְאַחַר כָּף הַתִּקּוּן הָאֲצֻטְבָּא. בָּא דָוִד וַיִּפְרֹשׁ, הַמְקַרָּה בַּמִּים עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׁם עֲבִים
רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל כְּנָפֵי רוּחַ, לֹא בְנִחֻשֶׁת וְלֹא בְּבִרְזֵל אֵלֶּא בְּקוֹרוֹת וּבְגִזְזוֹת טְרָאוֹת שֶׁל
מִים. וְאַחַר כָּף בְּנָה אֶת הָעֲלִיּוֹנִים, לֹא בְּאָבֹן וְלֹא בְּגִזִּיז אֵלֶּא רְכָסִיו שֶׁל מִים עַל
עֲלִיּוֹתָיו, שְׁנֹאֲמַר: הַמְקַרָּה בַּמִּים עֲלִיּוֹתָיו. מְלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם עוֹשֶׂה סְרָגְלָא שְׁלוֹ חִזְקָה
בְּבִרְזֵל בְּכֶסֶף וּבְזָהָב לִשְׂא אֶת כָּל מִשְׁאוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עוֹשֶׂה סְרָגְלָא שְׁלוֹ
עֲבִים, שְׁנֹאֲמַר: הַשָּׁם עֲבִים רְכוּבוֹ. מְלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם, אִם הָיָה לְפָנָיו דָּרָךְ שֶׁל שְׁקִיעָה,
מְהַלֵּךְ עַל הָאֲבָנִים שֶׁהוּן קָשִׁין. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנִיחַ אֶת הָעֵנָן שֶׁהוּא נִרְאָה
וּמְהַלֵּךְ עַל הָרוּחַ שְׂאֵינּוּ נִרְאָה, שְׁנֹאֲמַר: הַמְהַלֵּךְ עַל כְּנָפֵי רוּחַ. מְלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם,
מִסְבִּיב לוֹ סְרָדִיוֹטִין גְּבוּרִין וּמְלַבִּישׁוֹן כְּלֵי זָיו וְשָׁרְיוֹנִין. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
סְרָדִיוֹטִיו אֵינּוּ נִרְאִין, שְׁנֹאֲמַר: עֲשֶׂה מְלֶאכְיוֹ רוּחוֹת. וְהָרוּחַ מוֹצִיא בְּרַק, שְׁנֹאֲמַר:

מְשַׁרְתִּיו אֵשׁ לַהֵט. מִשְׁבְּרָא רְקִיעַ בְּרָא מְלֹאכִים. וּבְרָא אֵשׁ שֶׁל גִּיהֶנֶם בַּיּוֹם הַשְּׁנִי,
שָׂאִין כְּתִיב בּוֹ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. אֲבָל חָלְלוּ שֶׁל גִּיהֶנֶם, שְׁנֵי אֲלָפִים שָׁנָה קִדְּם,
שֶׁכֶּף כְּתִיב: כִּי עָרוּף מֵאֲתֵמוֹל תִּפְתָּח (שְׁעִיָּה ל, לט). כְּגוֹן בְּשֵׁר וְדָם שֶׁקוֹנֶה עֲבָדִים וְאָמַר
לְשִׁמְשׁוֹ עָשׂוּ לִי אֲסֻפְתּוֹן, שָׂאֵם יִמְרְדוּ הָעֲבָדִים וְשִׁמְעוּ מִפִּי סִפְקוּלָא. כֶּף הַקְּדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שָׁמוּ בְּרָא גִיהֶנֶם שָׂאֵם יִחְטְאוּ בְּרִיּוֹתָיו יִרְדּוּ לַתּוֹכָה, וּמִנִּין שְׁבִיּוֹם
שְׁנֵי נִבְרָאת גִּיהֶנֶם, דְּכְתִיב: כִּי עָרוּף מֵאֲתֵמוֹל תִּפְתָּח, מִן הַיּוֹם שֶׁיִּכּוֹל לֹמַר אָדָם
אֲתֵמוֹל וְלֹא שְׁלִשׁוֹם. וְאִימְתִי יִכּוֹל אָדָם לֹמַר אֲתֵמוֹל? בַּיּוֹם הַשְּׁנִי שָׂיּוֹם אֶחָד
בְּשֶׁבֶת לְפָנָיו. וְאַחַר כֶּף בְּרָא יִבְשָׁה בְּשִׁלְשִׁי, שְׁנֵי אָמַר: יִסַּד אֶרֶץ עַל מְכוּנֶיהָ בַּל
תִּמּוּט עוֹלָם וָעֵד. וְעָשָׂה אֶחָד עָרוֹם וְאֶחָד לְבוּשׁ. בְּשֵׁר וְדָם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים,
הַפְּשִׁיט כְּסוּת הָאֶחָד, הַלְּבִישׁוֹ לַחֲבֵרוֹ. כֶּף אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: יִקּוּוּ הַמַּיִם
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וְתִרְאֶה הַיִּבְשָׁה. וְכִסָּה אֶת הַתְּהוֹם, שְׁנֵי אָמַר: תְּהוֹם
כְּלָבוּשׁ כְּסִיתוֹ וְגוֹ'. מִן גְּעָרְתָּךְ יְנוּסוּן וְגוֹ'. כְּגוֹן בְּשֵׁר וְדָם רָאָה גִתּוֹ מְלֹאָה עֲנָבִים
וַיֵּשׁ לוֹ כָּרֶם לְבָצֵר. אָמְרוּ לוֹ: לְהִיכֹן תִּתֵּן שְׂאֵר הָעֲנָבִים וְהַגַּת קִטְנָה. מָה עָשָׂה? דָּרַךְ
אֶת הָעֲנָבִים שְׁבִגְתָּ, וְאַחַר כֶּף הִבִּיא שְׂאֵר הָעֲנָבִים וְהַחֲזִיקָה אוֹתוֹ וְאֶת כָּל הָעֲנָבִים
שָׁלוּ. וְכֶף הָיָה הָעוֹלָם כְּלוֹ מַיִם וְהָאֶרֶץ שְׁקוּעָה בַּמַּיִם. אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא:
תִּרְאֶה הַיִּבְשָׁה. אָמְרוּ הַמַּיִם, הֲרִי כָּל הָעוֹלָם אָנוּ מְלֹאִין וְהוּא צָר לָנוּ לְהִיכֹן גִּלְדָּךְ?
מָה עָשָׂה? בְּעֵט בְּאוֹקֵינוֹס וְהִרְג שֵׁר שָׁלוּ, שְׁנֵי אָמַר: בְּכַחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְבוּנָתוֹ מִחַץ
רָהַב (אִיּוֹב כו, יב). וְאִין מִחַץ אֶלָּא לְשׁוֹן הַרִיגָה, שְׁנֵי אָמַר: וְהִלְמָה סִיסְרָא מִחֻקָּה רֵאשׁוּ
וּמְחָצָה וְחִלְפָה רִקְתּוֹ (שׁוֹפְטִים ה, כו). כְּשֶׁהִרְג אוֹתוֹ, הָיוּ הַמַּיִם בּוֹכִין עַד הַיּוֹם הַזֶּה,
שְׁנֵי אָמַר: הַבָּאת עַד נִבְכִי יָם (אִיּוֹב לח, טז). וְלָמָּה הִרְגוּ? מִפְּנֵי שֶׁהִבִּית הַמַּחֲזִיק מֵאֶה
בְּנֵי אָדָם חַיִּים, מִחֲזִיק אֶלְף מֵתִים, וְכֶף נִקְרָא אוֹקֵינוֹס יָם הַמֵּת. וְעֵתִיד הַקְּדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא לְרַפְּאוֹתוֹ, שְׁנֵי אָמַר: וּבָאוּ הַיָּמָה אֶל הַיָּמָה הַמוֹצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמַּיִם (יחֻזְקֵאל
מז, ח). שְׂאֵר הַמַּיִם כְּשֶׁרָאוּ שֶׁבְּעֵט הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאוֹקֵינוֹס, לְקוֹל צַעֲקַת מֵימֵינוּ
בְּרַחוּ חִבְרִיהוֹ, שְׁנֵי אָמַר: מִן גְּעָרְתָּךְ יְנוּסוּן מִן קוֹל רַעֲמָךְ יִחְפְּזוּן. וּבּוֹרְחִין וְאִינָן
יִוֹדְעִין בְּאִיזָה מְקוֹם, שְׁנֵי אָמַר: יַעֲלוּ הָרִים יִרְדּוּ בְּקַעוֹת אֶל מְקוֹם זֶה יִסְדֹּף לָהֶם.
כְּגוֹן עֶבֶד בְּשֵׁר וְדָם שְׂאֵמֵר לוֹ רַבּוֹ, הַמִּתֵּן לִי בְּשׁוֹק וְלֹא הוֹדִיעוּ בְּאִיזָה מְקוֹם.
הַתְּחִיל הָעֶבֶד אוֹמֵר, שְׂמָא אֲצֵל בְּסִילְקִי אוֹ אֲצֵל בֵּית הַמְּרַחֵץ אוֹ בְּצַד תַּאֲטָרוֹן
אָמַר לִי. עָלָה מְצָאוֹ, סִטְרוֹ מְסִטוֹר. אָמַר לוֹ: עַל שַׁעַר פְּלִטְרִין שֶׁל הַפְּרָכּוּס
שְׁלַחְתִּידָךְ. אֵף הַמַּיִם כְּשֶׁשְׁמְעוּ יִקּוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד, לֹא
הוֹדִיעוּן אִם לְצַפּוֹן אִם לְדָרוֹם, הָיוּ חוֹזְרִין וְהוֹלְכִין, שְׁנֵי אָמַר: יַעֲלוּ הָרִים יִרְדּוּ
בְּקַעוֹת, עַד שֶׁסִּטְרוֹן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְסִטוֹר. אָמַר לָהֶן, לְמִקּוֹמוֹ שֶׁל לוֹיִתָּן
אָמַרְתִּי לָכֶם לִילְדָךְ, שְׁנֵי אָמַר: שָׁם אָנִיּוֹת יִהְלָכוּן, לוֹיִתָּן זֶה יִצְרָתָךְ לְשַׁחֵק בּוֹ. גְּבוּל
שְׁמֵת בַּל יַעֲבִרוּן, כְּגוֹן בְּשֵׁר וְדָם שֶׁהַכְּנִיס בְּהִמְתּוֹ לְדִיר וְנָעַל הַסֶּגֶר לְפָנֶיהָ שְׁלֵא תִצָּא
וְתִרְעָה אֶת הַתְּבוּאָה. כֶּף נָעַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִי הַיָּם בְּחוּל וְהַשְּׁבִיעוּן שְׁלֵא יִצָּאוּ
מִן הַחוּל, שְׁנֵי אָמַר: גְּבוּל שְׁמֵת בַּל יַעֲבִרוּן. הַמְּשַׁלַּח מְעִינִים בְּנִחְלִים בֵּין הָרִים
יִהְלָכוּן, כְּגוֹן בְּשֵׁר וְדָם שְׁיֵשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲקָלִין שֶׁל זֵיתִים, כְּבֵשׁ אֶת הַקּוֹרָה זֶה עַל זֶה

והשמו נרד מלמטון, כך הקר מכאן והקר מכאן כובשין עליהו, מקטעין ויוצאין מבין הקרים. מצמיח חציר לבהמה, שלשה דברים אין אדם רוצה שיצא לו, עשב בקמה, ונקבה בבניו, וחמץ ביינו. ושלשתן לצרף העולם נבראו. לכך נאמר: ה' אלהי גדלת מאד. דבר אחר, ה' אלהי גדלת מאד, גדול אתה בנפלאות שעשית עם האדם שנתת לו זקנה ושיבה, שאולי כן אדם יודע את מי לכבד. ואין מאד אלא זקנה, שנאמר: ועלי זקן מאד (ש"א ב, כב). הוד והדר לבשת. הוד, זה העז שהלבשתים בים, שנאמר: עזי וזמרת זה (שמות טו, ב). אמר רבי יהודה בר רבי אלעאי, זמרני וזמרתיו. והדר, ההדר שנתהדרת בי בסיני נגד כל האמות. אמר רבי יהודה בר רבי סימון, כיון שאמרו, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, על אותה שעה נאמר, כשושנה בין החוחים (שה"ש ב, ב). דבר אחר, הוד והדר לבשת, מהודר והדרף הלבשת לראשו של אברהם שנתת לו הדרת זקנה, שנאמר: ואברהם זקן.

ד ואברהם זקן. זה שאמר הכתוב: אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב, ד), זה

אברהם שהיה מקונן על שרה. מה פתיב למעלה מן הענין, ותמת שרה וגו'. התחיל אברהם לבנות עליה ולומר, אשת חיל מי ימצא. בטח בה לב בעלה (משלי יב לא), אימתי? בשעה שאמר לה: אמרי נא אחתי את. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה. דרשה צמר ופשתים, בין יצחק לישמעאל, שאמרה, גרש האמה הזאת ואת בנה. היתה פאניות סוחר, ותקח האשה בית פרעה, ועוד, וישלח אבימלך. ותקם בעוד לילה, אימתי? וישכם אברהם בבקר. זממה שדה ותקחהו, זממה ונטלה שדה המכפלה ושם נקברה, שנאמר: ואחרי כן קבר אברהם את שרה. חגרה בעוז מתנה, אימתי? כשבאו המלאכים, שנאמר: וימהר אברהם האהלה אל שרה וגו'. טעמה כי טוב סחרה, כשבאו עליהם המלאכים, דכתיב: ויחלק עליהם לילה. ידיה שלחה בכישור, שהיתה נותנת מאכל לעוברים ושבים. כפה פרשה לעני, שהיתה נותנת צדקות ומלבשת ערמים. לא תירא לביתה משלג, מגיהנם. למה? כי כל ביתה לבש שנים, שבת ומילה. מרבדים עשתה לה, אלו בגדי כהנה. מפרי כפיה נטעה כרם, זה ישראל, שנאמר: כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ת, ז). נודע בשערים בעלה, כשבקש מבני חת תנו לי אחזת קבר. סדין עשתה, זו המילה, שנאמר: סוד ה' ליראיו (תהלים כה, יד). עוז והדר לבושה, אלו ענני כבוד שהיו מקיפין את האהל שלה. פיה פתחה בחכמה, אימתי? בשעה שאמרה לו: בא נא אל שפחתי (בראשית טו, ב). צופיה הליכות ביתה, שבכל יום היתה מצפה אימתי יחזרו המלאכים שבשרוה שוב אשוב אליך (בראשית יח, ט). קמו בניה ויאשרוה, ותאמר מי מלל לאברהם. (בראשית כא, ז). רבות בנות עשו חיל, אלו האמות. ואת עלית על כלנה, שנאמר: הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעיה נא, ב). תנו לה מפרי ידיה, שנאמר: ויהיו חיי שרה. וכיון שמתה,

קפצה זקנה על אברהם. מה כתיב אחריו? ואברהם זקן. אמר הקדוש ברוך הוא, דיו לעבד להיות כרבו. וכתיב: עטרת תפארת שיבה (משלי טו, לא) מי גרם לאברהם כל הכבוד הזה כשהלך בדרך צדקות, דכתיב: ואברהם זקן. אמר לו הקדוש ברוך הוא, דיו לעבד להיות כרבו. משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו אוהב. אמר לו לאוהבו, מה אתו לך, כסף וזהב יש לך, עבדים ושפחות שדות וכרמים יש לך, אלא אתו עטרה שבראשי ואשים בראשו. כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, כסף וזהב הרי נתתי לך, שניאמר: ואברהם כבד מאד במקנה וגו' (בראשית יג, ב). אלא מה אתו לך, עטרה שבראשי. שכשראה דניאל, אמר ושער ראשה כעמר נקא (דניאל ט. ו). וכתיב: ואברהם זקן בא בימים וגו'. כשמתה שרה, כתב עליו שברכו. למה? שלא יהיו באי עולם אומרים: לא נתברך אברהם אלא מחמת שרה, אלא הריני מברכו אחר מיתתה. לכך נאמר: והי ברך את אברהם, למה, כי אחד קראתו ואברכהו (ישעיה נא, ב). והי ברך את אברהם בכל, בזכות מה? בזכות שהפריש מעשר מכל, שניאמר: ויתן לו מעשר מכל (בראשית יד, ב). לכך נאמר: והי ברך את אברהם.

ה ויסף אברהם ויקח אשה. ילמדנו רבנו, כמה תפלות אדם מתפלל ביום? רבי שמואל בר נחמן אמר, לפי שהיום משתנה שלש פעמים בכל יום, לפיכך צריך האדם להתפלל שלש פעמים בכל יום, בשחרית השמש במזרח, ובצהרים באמצע הרקיע, ובמנחה במערב. רבי יהושע בן לוי אמר, אברהם תקן תפלת הבקר, שניאמר: וישכם אברהם בבקר (בראשית יט, כז). יצחק תקן תפלת מנחה, שניאמר: ויצא יצחק לשוחר בשדה לפנות ערב (בראשית כד, טז). יעקב תקן תפלת הערב, שניאמר: ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש (בראשית כח, יא). רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור, היה מתפלל כדרך. וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, מפני כריעות והשתחויות. ומה ראו לתקן שלש תפלות? כדי שיהא אדם מוסיף בתפלתו. ולא בתפלה בלבד, אלא אף בתורה יהא מוסיף והולך. ולא בתורה בלבד, אלא אף בבנים. אם נשא אשה ומתה, ישא אחרת ויעמיד ממנה בנים. תדע לך, שהרי אברהם שמתה אשתו, לא ישב לו אלא לקח אשה, שניאמר: ויסף אברהם ויקח אשה.

ו ויסף אברהם. זה שאמר הכתוב: והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד (איוב ח, ט), מדבר במשה. אמר רבי שמואל בר נחמן, שבעה ימים היה הקדוש ברוך הוא מפתה למשה בסנה והוא בורח, שניאמר: שלח נא ביד תשלח (שמות ד, ג). וכתיב: לא איש דברים אנכי וגו'. ואומר: ויסתר משה פניו. ואחריתך ישגה מאד,

דְּכָתִיב: וַתִּמְנַת ה' יָבֵיט [\(במדבר יב, ח\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאֵי, שֶׁהָיָה רוֹאֶה אֶת הַדְּמוּת מִיָּד. דָּבָר אַחֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתָךְ מִצָּעַר, זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה לוֹ מֵאָה שָׁנָה וְלֹא הָיָה לוֹ בֵּן, וְאַחֵר כֶּף פִּיִּסוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. רַבִּי יְהוּדָה בֶּר סִימּוֹן וְרַבִּי חֲנָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אֲמַרִי, הֵעֲלֵהוּ לְמַעַלְהָ מִכַּפֶּת הַרְקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא אֹתוֹ חוּצָה וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה. אֵין אוֹמְרִין הִבֵּט אֶלָּא מִלְּמַעַלְהָ לְמַטָּה. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁתַּחַת הַמַּזָּל מִתְגַּרֵּא הֵימָנוּ. אֵתָּה שְׁאֵתָּה עָלֶיךָ הָרַם רֹאשׁ עָלָיו. אַף עַל פִּי כֵן לְמֵאָה שָׁנָה הוֹלִיד בֵּן. הֵוִי אוֹמֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתָךְ מִצָּעַר, זֶה אַבְרָהָם. וְאַחֲרֵיתָךְ יִשְׁגָּה מָאֵד, שֶׁנֶּשְׂאָ אִשָּׁה וְהוֹלִיד עוֹד כַּמָּה בָּנִים בְּאַחֲרוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסֹּף אַבְרָהָם וַיִּסֹּף אַבְרָהָם. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: בְּבִקְרָ זֶרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְלַעֲרַב אֶל תַּנַּח יָדְךָ [\(קהלת יא, ו\)](#). רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּזֶרְעִים הַכְּתוּב מְדַבֵּר. אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם זֶרְעֶת בַּיּוֹרָה, אֶל תַּעֲמֵד בַּמִּלְקוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַעֲרַב אֶל תַּנַּח יָדְךָ. לָמָּה? כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִם בָּא לְפָנֶיךָ בְּבִקְרָ זֶרַע מִצְוָה, זֶרַע. וְאִם יָבֵא לְפָנֶיךָ דְּבַר מִצְוָה בְּעָרַב, אֶל תַּנַּח יָדְךָ. לָמָּה? כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵיזָה מֵהֶם עוֹמְדֵת לָךְ, אִם שֶׁל בִּקְרָ אוֹ שֶׁל עָרַב. וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּבִקְרָ זֶרַע אֶת זֶרְעֶךָ, אִם הֵעֲמִידְתָּ תַלְמִידִים בְּנִיעֲרוּתָךְ, אֶל תַּחֲדָל לָךְ מִלְּהַעֲמִיד בְּזַקְנוּתָךְ. מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תַלְמִידִים בְּנִיעֲרוּתוֹ וּמְתוֹ כֻּלָּם. וְאֶלּוּלֵי שֶׁהֵעֲמִיד שְׁבַע תַלְמִידִים בְּזַקְנוּתוֹ, לֹא הָיָה תַלְמִיד שֶׁיִּהְיֶה קוֹרָא עַל שְׁמוֹ. דְּבַר אַחֵר, בְּבִקְרָ זֶרַע אֶת זֶרְעֶךָ, אָמַר רַבִּי יוֹסִי, אִם לָקַחְתָּ אִשָּׁה בְּבַחְרוּתָךְ וַיִּלְדָּה וּמְתָה, קַח אִשָּׁה אַחֲרֵת בְּזַקְנוּתָךְ, כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹי. וּמִמֵּי אֵתָּה לְמֵד? מֵאַבְרָהָם, שֶׁבְּנִיעֲרוּתוֹ לֹא הוֹלִיד אֶלָּא שְׁנַיִם, וּבְזַקְנוּתוֹ הוֹלִיד שְׁנַיִם עֶשֶׂר. אָמַר רַבִּי לֵוִי, הוּא שְׁאֵמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְנִבְרַכְו בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, שֶׁיִּצְאָ הֵימָּן בְּדוֹר הַפְּלִגָּה וְהַפִּיץ מִבְּנֵי חָם שְׁלֹשִׁים מִשְׁפָּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם [\(בראשית יא, ג\)](#). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִמֶּדְ אֲנִי מַעֲמִידוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִבְרַכְו בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ [\(בראשית יח, ח\)](#). הֵעֲמִיד מִשְׁפָּחוֹת, וְאֶלּוּ הוֹן שְׁנַיִם עֶשֶׂר נְשִׂאִים שֶׁהֵעֲמִיד מִיִּשְׁמַעֵאל, וְשִׁשָּׁה עֶשֶׂר מִכָּאֵן וּשְׁנַיִם גּוֹיִם בְּבִטְנָךְ. הֵוִי אוֹמֵר, וְנִבְרַכְו בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.

וַיִּסֹּף אַבְרָהָם. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: וַאֲנִי תַמִּיד אֲיַחַל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתְךָ [\(תהלים עא, יד\)](#). אָמַר רַבִּי יוֹדָן, כְּתִיב: לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים [\(דברים יז, טז\)](#). וּשְׁלֹמֹה כְּשֶׁמְלָךְ, אֶפְלוֹ אֶחָד לֹא הָיָה לוֹ, אֶלָּא עַל הַפְּרָדָה רָכַב וְהוֹסִיף עוֹד. אָמַר רַבִּי חוּנְיָא, כְּתִיב: וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ [\(ויקרא ט, ג\)](#). כְּשֶׁמֶל בָּנוּ, אֶפְלוֹ אָדָם מִמִּשְׁכָּן עֲצָמוֹ מִשְׁמַח אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֵוִי אוֹמֵר, וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתְךָ. וְרַבָּנָן אֲמַרִי, מְדַבֵּר בְּאַבְרָהָם. אָמַר לְפָנֶי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כֶּף אֲמַרְתָּ לִי, כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע [\(בראשית כא, יב\)](#), הָרִי הוֹסַפְתָּ לִי מִבְּרַכְתְּךָ וְאֲנִי מוֹלִיד כַּמָּה בָּנִים. לָכֵן נֶאֱמַר: וַיִּסֹּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

ח ויסוף אברהם. מה פתיב למעלה מן הענין? ויביאה יצחק האהלה. מכאן אתה למד, שאם מתה אשתו של אדם ויש לו בנים, שלא ישא עד שישא את בנו ואחר כך ישא אשה לעצמו, שפך עשה אברהם אחר מיתת שרה, השיא את יצחק ואחר כך נשא אשה לעצמו. מנין? מן מה שכתוב, ויביאה יצחק, ואחר כך ויסוף אברהם. אמר יצחק, אני לקחתי אשה ואבי עומד בלא אשה. מה עשה? הלך והביא לו אשה. רבי אומר, היא הגר, היא קטורה. ולמה נקרא שמה קטורה? שהיתה קטורה פנויה. ורבותינו אומרים: אשה אחרת לקח. ומה טעם של רבי שאומר, הגר היא קטורה. שכתוב ביצחק, ויצחק בא מבוא באר לחי ראי. אותה שכתוב בה, ותקרא שם ה' הדבר אליה אתה אל ראי [\(בראשית טז, יג\)](#). מכאן אתה למד, שהיא הגר, דבר אחר, למה נקרא שמה קטורה? שנאים מעשיה פקטורת. ותלך לו את זמרון ואת יקשו ואת מדן וגו'. הוי אומר, והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד. אמר הקדוש ברוך הוא, העולם הזה הצדיקים מולידים טובים ורעים, אבל לעולם הבא כלם יהיו צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי [\(ישעיה ט, כא\)](#). ואומר: הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה [\(ישעיה ס, כב\)](#). וכן יהי רצון אמן.

פרשת תולדות

א ילמדנו רבנו, על מה היו השלמים באים? כך שנה רבי חנא בר אבא בשם רבי יהודה, כל המביא שלמים, מביא שלום לעולם. אמר רבי אליעזר, בשעה שהיו זבחים בעולם, היה שלום. משחרב בית הזבחים, אין לה יום שאין בו קללה ופרעניות. אמר רבי שמעון בר יוחאי, לעולם השלמים לשום שלום הן באין. ואמר רבי שמעון בר יוחאי, גדול הוא השלום, שדברה התורה דברי בדאי בשביל שלום. ואי זה, כה תאמרו ליוסף אגא שא נא פשע אחיד וחטאתם [\(בראשית נ, יז\)](#).

ואין אנו מוצאים שצנה כלום מכל הדברים האלה, אלא לפי שהיה יודע חסידותו של יוסף ולא היה חושדו ומחזיק אותו כשופכי דמים. בא וראה כח השלום, שבשעה שנטלטה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק, היו אמות העולם אומרים: הלבן מאה שנה יולד, אלא היא מעברת מאבימלך או מפרעה, והיתה חשד בלבן של אברהם על אלו הדברים. מה עשה הקדוש ברוך הוא, אמר למלאך הממנה על יצירת הנולד, עשה כל איקונין שלו כדמות אביו, כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם. מנין? ממה שקראו בענין אלה תולדות יצחק בן אברהם. ממשמע שהוא אומר, יצחק בן אברהם, איני יודע שאברהם הוליד את יצחק. ומה תלמוד לומר? אברהם הוליד את יצחק. שכל הרוואה אברהם, היה אומר בנדאי שאברהם הוליד את יצחק. ממה שהיה קלסתר פניהו דומין זה לזה. לכך נאמר: אברהם הוליד את יצחק.

ב ואלה תולדות יצחק. זה שאמר הכתוב גיל וגיל אבי צדיק ויולד חכם ושמו בן [\(משלי כג, כד\)](#). כנגד מי אמרו שלמה? לא אמרו אלא כנגד יצחק, שבשעה שנולד יצחק, היו הכל שמחים, שמים וארץ, חמה ולבנה, כוכבים ומזלות. ומפני מה היו שמחים? שאלמלא לא נברא יצחק, לא היה העולם מתקיים, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי [\(ירמיה לג, כה\)](#). ואין בריתי אלא יצחק, שנאמר: ואת בריתי אקים את יצחק [\(בראשית יז, כא\)](#).

ג ואלה תולדות יצחק. למה חזר ואמר, אברהם הוליד את יצחק? אלא שהיו מרננין אחריהם ואומרים: אפשר זקן בן מאה שנה וזקנה בת תשעים שנה מולידיו? אין זה בנה, אלא שהביאה אותו מן השוק. וכן אתה מוצא בשעה שגמל אברהם את יצחק, עשה משתה וזמן כל גדולי המלכות, אף שרה קראה כל נשותיהן לסעודה. מה עשו אותן הנשים? עכשו יודע הדבר אם הוא בנה ואם לאו. כל אחת ואחת הביאה בנה עמה ולא הביאה מינקתה. מיד היו הבנים בוכין, וכל אחת אומרת, שכחתי ולא הבאתי מינקתי. באותה שעה היה שופע וירד חלב מדדיה של שרה ונטלה כל בניהו והיניקה אותן, שנאמר: היניקה בנים שרה [\(בראשית כא, ז\)](#). וכן כלן אומרות, באמת היניקה בנים שרה. ולכך נאמר: אברהם הוליד את יצחק.

ד ואלה תולדת יצחק. אברהם הוליד את יצחק. זה שאמר הכתוב: עטרת

זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (משלי י, 1). הצדיקים מתעטרים בבני בניהם ובניהם מתעטרים באבותם. כיצד? אברהם נתעטר בזכות יעקב. כשהשליף אותו נמרוד לתוך הכבשן, גרד הקדוש ברוך הוא להצילו. אמרו מלאכי השרת: רבונו של עולם, לזה אתה מציל? כמה רשעים עתידין לעמד ממנו, אמר להן הקדוש ברוך הוא: בשביל יעקב בן בנו שעתיד לעמד ממנו, אני מצילו. מנין? אמר רבי ברכיה, שפך פתיב: לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט, 16), פדאו מן הכבשן. הרי נתעטרו אבות בשביל בנים. ומנין שנתעטרו בנים בשביל אבות? בשעה שיצא יעקב מאצל לבו, רדף לבו אחריו, ונגלה עליו הקדוש ברוך הוא בדרך ואמר לו: השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (בראשית לא, כד). כיון שפאו להתנפח זה עם זה, מה יעקב אומר ללבן, לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי. הוי, זכות אברהם הצילתו ליעקב. אבל יצחק נתעטר באברהם, ואברהם נתעטר ביצחק.

ה ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. זה שאמר

הכתוב: כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי (ישעיה 11, 1). אתה מוצא, ישראל אומרים לפני הקדוש ברוך הוא: רבון העולמים, ראה היאך האמות משתעבדין בנו, אין להם מלאכה אחרת אלא יושבין ומתיעצין עלינו, שנאמר: שבתם וקיימתם הביטה אני מנגינתם (איכה ג, 8). אמר להן הקדוש ברוך הוא: מה הן מועילין? גוזרין עליכם גזרות ואני מבטלן ושוברו, שנאמר: אני מנגינתם. כמה דאת אמר: וברוך אל עליון אשר מגן צריך וגו' (בראשית יד, 15). ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה וגו' (שמות א, 16). ורוח הקדוש צונחת, מי זה אמר ותהי אדני לא צנה (איכה ג, 12). פרעה צנה, ה' לא צנה, אלא וכאשר יענו אתו בן רבה וכן יפריץ. המן בקש להשמיד את כל היהודים, וה' לא בקש, ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים וגו' (אסתר ט, א). בלק ובלעם בקשו לקלל את ישראל, וה' לא בקש, שנאמר: ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם וגו' (דברים 11, 1). לפיכך פתיב: מי זה אמר ותהי, ה' לא צנה. הוי, כל כלי יוצר עליך לא יצלח. אדרגאנוס אמר לרבי יהושע, גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים. אמר לו: גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברו לפנייה. הוי, כל כלי יוצר עליך לא יצלח.

ו אברהם הוליד את יצחק. אמר רבי יצחק, אין לך דור שאין בו ליצנין.

בשעה שגזז נבל את צאנו, שלח דוד את נערו אצלו לומר, תנה נא את אשר תמצא ידך לעבדי ולבנדך לדוד (ש"א כה, ח). השיבם נבל, מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו, ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה (ש"א כה, י-יא). מיד חזרו אצל דוד וספרו לו דברי נבל. עמד דוד וזין עצמו וכל גבוריו לילך אל נבל להשחיתו. ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד מהנערים לאמר הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר לברך את אדנינו ויעט בהם (ש"א כה, יד). כששמעה כך, התקינה הדורון והלכה אל דוד, שנאמר: ותמהר אביגיל ותקח מאתים לחם ושנים נבלי יין וחמש צאן עשויות וחמש סאים קלי ומאה צמקים ומאתים דבלים ותשם על החמרים, ותאמר לנעריה עברו לפני הנני אחריכם באה ולאישיה נבל לא הגידה (ש"א כה, יח-יט) כל אותו הענין. וכתוב: ויהי כעשורת הימים ויגף ה' את נבל וימת (ש"א כה, לח). מיד, וישלח דוד ויבבר באביגיל לקחתה לו לאשה (ש"א כה, לט). ולאחר שהביאה פרש דוד ממנה שלשה חדשים, כדי לידע אם היתה מעברת מן נבל ואם לאו. לאחר שלשה חדשים בא עליה ונתעברה הימנו. והיו ליצני הדור מליצים ואומרים: מן נבל היא מעברת. מה עשה הקדוש ברוך הוא? צנה המלאך הממנה על יצירת הולד ועל צורתו ואמר לו: לך וצור אותו בדמות דוד אביו, כדי שיעידו הכל שדוד הוא אביו. מנין? שכן כתיב: ויהי בכורו אמנון לאחינעם היזרעאלית, ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הפרמלי (ש"ב ג, ב-ג). מה תלמוד לומר: כלאב? שהיה פלו אב, שכל הרואהו אומר, דוד אביו של זה. וכן אברהם היה דומה ליצחק, ולא היו מפירין הבריות בין אב לבן, עד שבקש אברהם ואמר, רבונו של עולם, הפרש בין אב לבן. והפריש ביניהם הזקנה. לך נאמר: ואברהם זקן. ולך כתיב: אברהם הוליד את יצחק.

ז ויהי כי זקן יצחק. ילמדנו רבנו, סומא מהו שיעבר לפני התבה להוציא את

הצבור? כך שנו רבותינו: סומא פורס על שמע ומתרגם אבל אינו עובר לפני התבה ואינו קורא בתורה ואינו נושא את כפיו. רבי יהודה אומר: כל מי שלא ראה מאורות מימיו, לא יפרס על שמע, מפני שנראה כמעיד עדות שקר, שהוא אומר, ברוך יוצר המאורות, והוא לא ראה מאורות מימיו. אפה מוצא כל מי שנתיסם בעיניו פאלו הוא מת. כיצד? אמר רבי שמעון בר יוחאי, אין הקדוש ברוך הוא מיחד שמו על הצדיקים בחייהו אלא לאחר מיתתו, שנאמר: לקדשים אשר בארץ המה וגו' (תהלים טו, א). אימתי הן קדושים? כשהן קבורים בארץ. שכל זמן

שהו חייו, אין הקדוש ברוך הוא מיחד שמו עליהן, כל כך למה שאין הקדוש ברוך הוא מאמין בהן, שלא יטעה אותן היצר הרע. וכיון שמתים, הקדוש ברוך הוא מיחד שמו עליהן. והרי מצינו שיחד הקדוש ברוך הוא שמו על יצחק הצדיק בחייו, שכן הוא אומר ליעקב, אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (בראשית כח, יג). רבי ברכיה ורבנו. רבנו אמרי, רואה את אפרו כאילו הוא צבור על גבי המזבח. ורבי ברכיה אמר, הואיל ונתנסם בעיניו, כאילו הוא מת, לפי שהיה גנוז לתוך הבית ויצר הרע פסק הימנו. לכך כתיב: ויהי כי זקן יצחק.

ח ויהי כי זקן יצחק. זה שאמר הכתוב: אבן חן השחד בעיני בעליו אל כל

אשר יפנה ישכיל (משלי יז, ח). השחד, למה הדבר דומה? לאבן בכל מקום שנופלת שוברת. מדבר ביצחק, שנאמר: ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. היה צד את יצחק הצדיק בפיו. אתה מוצא כל עברות שהקדוש ברוך הוא שונא, בלן היו בעשו. שש הנה שנה ה' ושבע תועבת נפשו, עינים רמות לשון שקר ונדים שפכות דם נקי, לב חרש מחשבות און רגלים ממהרות לרוץ לרעה וגו' (משלי טז, ח). כשהיה בא עשו מן החוץ, היה אומר לאביו, אבא, המלח מהו שתהא חייבת במעשר. והיה תמה יצחק ואומר: ראה בני זה כמה מדקדק במצוות. והיה אומר לו אביו: בני, היכן היית היום הזה? והוא אומר לו: בבית התלמוד. לא כך הוא הלכה מן כך וכך, לא כך אסורו, לא כך התירו. ומתוך דברים אלו, היה צדו בפיו, על בן אהבו. ורוח הקדוש צונחת, כי חנו קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבבו (משלי כו, כח). ולמה כהו עיניו של יצחק? מפני שנסתכל בדמות עשו הרשע. ועוד, על שהיה מביא ציד ומאכילו, וכתיב: כי השחד יעור פקחים (שמות כג, ח). ותכהין עיניו. מה כתיב למעלה, ותהיין מרת רוח ליצחק, ואחר כך ותכהין עיניו. מפני הפעם שהיה מכעיסו, לפי שהשכינה היתה שרויה בביתו של יצחק. עמד עשו ונטל מבנות כנען והיו נשיו מעשנות ומקטרות לעבודה זרה שלהם ונסתלקה הימנו שכינה מיצחק, והיה רואה יצחק ומצר. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכה את עיניו שלא יראה ויוסיף צער לפיכך ותכהין עיניו. ואם בן למה לא כהו עיני רבקה? אמר רבי אבהו, משל למה הדבר דומה? למי שהיה טעון כלי עצם וכלי חרס, הקיש כלי עצם לכלי עצם לא נשבר. הקיש כלי עצם לכלי חרס, נשבר כלי חרס. אף רבקה, לפי שהקישו לה נשי עשו שנבראו מן העצם כמותה, לא התיקוה. אבל יצחק שהיה מן העפר, התיקוהו, שנאמר: וייצר ה' אלהים את האדם עפר (בראשית ב, ז). הזקין מהרה וכהו עיניו. ותכהין עיניו. למה כהו עיניו? לפי שהיה צפוי לפני הקדוש ברוך הוא, שיצחק יברך לעשו. אמר הקדוש ברוך הוא, יכהו עיניו ויבא יעקב ויטל את הברכות ולא יהא יודע יצחק למי הוא מברך. ודוד צוח, רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבתך אלינו אין ערך אליך (תהלים מ, ו), כל נפלאותיך

ומחשבתיה אלינו, בשבילנו. ויקרא את עשו בנו הגדול. ולמה קורא לו בנו הגדול? אלא למדנו שמחניפין לרשעים בשעתן. לפי שראה שהעולם הזה בידו, קרא לו בנו הגדול. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפים לו, וכביכול אף מלכותי אינה מתבוססת. אבל לעתיד לבא אני פורע ממנו ומלכותי מתבוססת, שנאמר: ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו (עובדיה א, כא). אותה שעה והיתה לה' המלוכה.

ט ויהי כי זקן יצחק. זה שאמר הכתוב: תחת אבתיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ (תהלים מה, יז). אמר רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, עתיד כל אחד ואחד מישראל שיהיו לו בנים פיוצאי מצרים, שנאמר: תחת אבתיך יהיו בניך. מדבר ביצחק אבינו ובאברהם אבינו. אברהם נתברך, שנאמר: וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א). יצחק נתברך, דכתיב: ויברכהו ה' (בראשית כו, יב). אברהם הוליד צדיק ורשע, יצחק וישמעאל. יצחק הוליד צדיק ורשע, יעקב ועשו. אברהם אשתו עקרה, ויצחק אשתו עקרה. ולמה נתעקרו האמהות? אמר רבי לוי בשם רבי שילא דכפר תמרתא ורבי חלבא בשם רבי יוחנן, שהיה הקדוש ברוך הוא מתאנה לתפלתם. אמר הקדוש ברוך הוא: עשירות הן, נאות הן, אם אני נותן להם בנים אינן מתפללות לפני. אפה מוצא כל מה שהגיע לאברהם הגיע ליצחק. אברהם כתיב בו זקנה, שנאמר: ואברהם זקן (בראשית כד, א). וביצחק כתיב בו, ויהי כי זקן יצחק.

י ויחרד יצחק חרדה. ילמדנו רבנו: מי שטעם טעם שמו כיצד צריך לברך? כך שנו רבותינו: הטועם טעם שמו מברך בורא פרי העץ. אמר רבי יוסי בר זבד, ומתניתא אמרה חוץ מן היין, מברך בורא פרי הגפן. ומה ראה היין שתהא ברכתו משנה מכל המשקין? שהיה מתנסך על גבי המזבח. ולא עוד, אלא שהוא גרם ליעקב לטול את הברכות. בשעה ששלח יצחק את עשו לצוד ציד שיאכילנו, נאמר הדבר לרבקה ברוח הקדש, שנאמר: ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי וגו', לך נא אל הצאן וגו'. רבי ברכיה בשם רבי חלבא אומר, אמרה לו: טובים לך טובים לבניך שהן מתפפרין עליהן ביום הכפורים. הכניס לאביו יין ויבשר, האכילהו והשקהו, התחיל מברכו, שנאמר: ויתן לך האלהים מטל השמים וגו', יעבדוך עמים וגו'. ויהי אף יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו, התחיל אומר, יקם אבי ויאכל. אמר לו: מי אתה? אמר, אני בנד בכרך עשו. באותה שעה ויחרד יצחק חרדה.

יא ויחרד יצחק חרדה גדלה. מה פתיב למעלה מן העננו? ויהי אף יצא יצא

יעקב מאת פני יצחק. זה יצא וזה נכנס. היאף הנה הדבר הזה? אלא מי שנתון באורה אינו רואה למי שנתון בחשכה, אבל מי שהוא נתון בחשכה רואה למי שנתון באורה. עשו בא מן השוק ולא ראה ליעקב, שהיה לפניו מן הבית. אבל יעקב ראה אותו מבפנים ונטמן אחורי הדלת. כיון שנקנס עשו יצא יעקב, שנאמר: ויהי אף יצא יצא יעקב ועשו אחיו בא מצידו. כך שער את השעות שלא יבא עשו ויטול את הברכות. אלא כיון שיצא עשו לצוד, שלח הקדוש ברוך הוא עליו שטן ולא הניחו לצוד, עד שיבא יעקב ויטול את הברכות. ועל עשו נאמר, הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו [\(תהלים קט. ו.\)](#). כיצד? הנה עשו רץ וצד צבי וקושרו ומניחו ורץ ותופס אחר וקושרו ומניחו, והשטן מתירן ומבריחן, והנה עשו בא ולא הנה מוצא אחד מהן. וכך עשה שתיים או שלש פעמים. וכן הוא אומר, לא יחרף רמיה צידו [\(משלי יב. כז.\)](#). והנה מגלגל בשעות עד שבא יעקב ונטל את הברכות. וכן הוא אומר, אף יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו. וכיון שנקנס הרשע, התחיל קורא לאביו בודון, יקם אבי ויאכל מציד בנו. והפתוב אומר עליו בבא רשע בא גם בוז [\(משלי יח. ג.\)](#). יקם אבי, הנה גוזר עליו. אבל יעקב לא אמר כן, אלא בא בלשון בקשה, קום נא שבה ואכלה. שלשתן לשון בקשה, לשון שפלות וענותנות. ואותו רשע אומר, יקם אבי ויאכל. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב, אתה אמרת קום נא, הרי בן בנד משנה יאמר לי קומה ה' ויפוצו [\(במדבר י. לה.\)](#). אתה אמרת שבה בן בנד יאמר: שובה ה' רבבות וגו' [\(במדבר י. לו.\)](#). אבל עשו שאמר יקם אבי, בו בלשון אני מעורר עליו מדת הדין, שנאמר: יקום אלהים ופוצו אויביו [\(תהלים סח. ב.\)](#). יקם אבי, באותה שעה הכיר את קולו והתחיל חרד. אמר לו: מי אתה. לפי שבשעה שנקנס יעקב נכנסה עמו ריח גן עדן ריח ניחוח, ונתישבה דעתו של אותו צדיק, שנאמר: ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. התחיל לברכו. אבל כשנקנס עשו נפתח לו גיהנם, לפיכך ויחרד יצחק חרדה גדלה. והנה תמה יצחק בלבד ואומר: אני רואה גיהנם ועשו מסיק אותו. הוא הצד ציד. לפי שתי פעמים? אלא אמר יצחק לעשו: אתה הלכת לצוד ואתה נוצדת. אמר לו עשו: מה לך אתה תמה. אמר לו: ואכל מפל, מפל מה שברא הקדוש ברוך הוא מששת ימי בראשית הנה באותן תבשילין. בטורם תבא ואברכהו, בקש לטול את הברכות ולומר גם ארור? הנה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: מה אתה עושה? לעצמך אתה מקלל? שאתה אמרת לו: ארריך ארור ומברכך ברוך. חזר וקיים את הברכות ואמר גם ברוך? הנה.

ב' ויחַרד יצחק חרדה. זה שאמר הכתוב: אֲזַן שְׁמַעַת וְעֵינַי רָאָה הִ' עֹשֶׂה גַם שְׁנִיָּהֶם (משלי ב, יב). וכי לא עשה הקדוש ברוך הוא אלא עין ואזן בלבד, והלא כל האברים הוא גלפן באדם. אלא מהו אֲזַן שְׁמַעַת וגו'. את מוצא שלשה דברים ברא הקדוש ברוך הוא ברשותו של אדם, ושלושה אינן ברשותו. הללו שהן ברשותו, הידים והפה והרגלים. כיצד? הידים, רצה לעסוק בהם מלאכת שמים, ספה, לולב, שופר וציצית, לכתב תפלין ומזוזות עושה. רצה לגב, לשפף דם נקי, לקפח את העוברים והשבים, לעבר בהן עברות הרבה, עושה. הפה, בקש לעסוק בתורה, לספר לשון טוב, להלל, לשבח, להתפלל, לומר שירות, אומר. בקש לספר לשון הרע, לתרף, לגדף, להשבע על שקר, אומר. הרגלים, בקש לילך לדבר מצוה, לבקר חולים, לנחם אבלים, לקבר מתים ולגמילות חסדים, הולך. בקש לילך לדבר עברה, לנאף ולרצח ולגנב הולך. הללו שאינן ברשותו, העינים והאזנים והחוטם. העינים כיצד? הנה עובר בשוק, ראה עברה או דבר שהוא מאוס בעיניו או אדם שאין לו בו חפץ לראות או שלטון שלא הנה רצונו לראותו, מה יעשה? רואה הוא שלא בטובתו. האזנים, שומעות חרופין וגדופין או דבר שאין לו בו חפץ, מה יעשה? שומע שלא בטובתו. החוטם, עבר בדבר והריח תבשילין טמאין או ריח של קטרת עבודה זרה או מבואות מטנפות, לא הנה רצונו לראותו, מה יעשה? הריח בהם שלא בטובתו. וכשהקדוש ברוך הוא חפץ, אף אלו שהן ברשותו אינן ברשותו. מנין? ממשה ובלעם ויונה וירמיה וירבעם. משה מנין? דאמר רבי שמואל בר נחמן, שבעה ימים הנה הקדוש ברוך הוא מפתה למשה בסנה, שנאמר: ועתה לכה ואשלחך אל פרעה (שמות ג, ט). והוא משיבו, לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז. תמול, מתמול, שלשם, משלשם, גם, מאז הרי שבעה ימים. והוא אומר לו: שלח נא ביד תשלח. אמר לו הקדוש ברוך הוא: מה אתה סבור שרגליך ברשותך. עמד והלך שלא בטובתו. יונה אמר לו הקדוש ברוך הוא (יונה א, ב) קום לך אל נינוה העיר הגדולה כל אותו הענין, ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה' ויירד יפו, לסוף הראהו בים כל אותו הצרות, ובלעו הדג ויקרא אל ה' ממעי הדגה, וילבסוף נמרט שער ראשו וזקנו מן אותו חם שהיה לו במעי הדגה, ואחר כך הלך שלא בטובתו, ירמיה, אמר לו הקדוש ברוך הוא: בטרם אצרך בבטן ידעתך. ואמר אהה אדני אלקים הנה לא ידעתך דבר כי נער אנכי (ירמיה א, ט). אמר לו הקדוש ברוך הוא, אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצרך תדבר, בעל כרחך תלך ובעל כרחך תדבר. וכשהקדוש ברוך הוא חפץ, אף הידים אינן ברשותו של אדם. אימתי? כשבא עדו הנביא אצל ירבעם, דכתיב: והנה איש אלהים בא מיהודה בדבר ה' אל בית אל וירבעם עמד על המזבח להקטיר, ויקרא על המזבח בדבר ה' ויאמר מזבח מזבח כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך את כהני הבמות

המקטרים עליך ועצמות אדם ישרפו עליך (מלכים א יג, א-ב). ולמה מזבח מזבח שתי פעמים? מזבח שבבית אל ומזבח שבדן, שבהן היו אלו שני עגלים. ועצמות אדם, עצמות ירבעם אין כתיב כאן אלא אדם, מכאן שחלק כבוד למלכות. מיד אמר ירבעם, שוטה הוא זה. אמר לו: זה האות הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו. והמזבח נקרע וישפך הדשן מן המזבח כמופת אשר נתן. ויהי כשמע המלך את דבר איש האלהים אשר קרא על המזבח בבית אל וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו. כשהיה עומד ומקטיר לעבודה זרה לא יבשה ידו, וכיון שפשט אותה פנגד הנביא יבשה. מכאן אתה למד, שחס הקדוש ברוך הוא על כבוד אותו צדיק יותר מכבודו. אמר לו: מה אתה סבור שידך ברשותך. מיד ויען המלך ויאמר אל איש האלהים חל נא את פני ה' אלהיך והתפלל בעדי ותשב ידי אלי, ויחל איש האלהים את פני ה' ותשב יד המלך אליו ותהי כבראשנה. ואף הרגלים אינן ברשותו, פסוק מלא, מה מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו (משלי כ, כד). ואדם הולך ואינו יודע להיכן הולך, אם לטוב אם לרע, אם למות אם לחיים. וכן אמר אלישע לגדודי ארם, לא זה הדרך ולא זה העיר (מלכים ב, יט). ואף הפה אינו ברשותו של אדם. מנא לך, מבלעם ומיצחק. בלעם, שנאמר: ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך וגו' (דברים כג, ו). יצחק, בשעה שנכנס עשו, התחיל מזדעזע ולומר גם ארור יהיה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, מה אתה מבקש, ואתה סבור שפיך ברשותך. חזר ואמר, גם ברוך יהיה. לך נאמר: און שמעת ועין ראה.

יג ויחרד יצחק חרדה גדלה. זה שאמר הכתוב: חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישגב (משלי כט, כ). חרדה שהחריד יעקב ליצחק, ראוי היה שיקללנו. ומי גרם לו שברכו, בוטח בה' ישגב. אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא, שתי חרדות חרד יצחק, אחת על גבי המזבח, ואחת כשנכנס עשו, ואין אתה יודע איזה מהן גדולה. אלא ממה שאת קורא כאן גדלה עד מאד, אתה יודע שזו גדולה. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה, על ידי יצר הרע אין אתם הולכין בדרך. אבל לעתיד לבא, ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתנו בקרבכם והסרתיו לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל לז, כו).

יד שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו' (תהלים קכא, א). זה שאמר הכתוב: מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישר (זכריה ד, ו), זה משים בו דוד. ולמה נקרא שמו הר הגדול. שהוא גדול מן האבות, שנאמר: הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה

מֵאֵד (ישעיה נב, יג). יְרוּם מֵאֲבָרְהָם, וְנִשְׂאָ מִיִּצְחָק, וְגִבְהָ מִיַּעֲקֹב. יְרוּם מֵאֲבָרְהָם, שְׂנֵאָמֶר: הֲרַמְתִּי יָדַי אֶל ה' (בראשית חד, כב). וְנִשְׂאָ מִמֹּשֶׁה, שְׂנֵאָמֶר: כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקוֹךָ (במדבר יא, יב). וְגִבְהָ מִמְּלֹאכֵי הַשָּׁרָת, שְׂנֵאָמֶר: וְגִבְתֶּם מְלֵאת עֵינַיִם (יחזקאל א, יח). לְכֹךְ נֵאָמֶר: מִי אֲתָה הַר הַגְּדוֹל. וּמִמִּי הוּא יוֹצֵא, מִזְרַבְבֶּל. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ זְרַבְבֶּל, מִפְּנֵי שְׁנוֹלַד בְּבָבֶל. וּמִי הוּא מְדוּד, שְׂנֵאָמֶר: וַיְבֹן שְׁלֹמֹה רְחֹבֶעַם, אֲבִיָּה בְּנוֹ וְגוֹ', עַד וּדְלָה וְעַנְנֵי שְׂבָעָה (דח"א ג, יכד). וּמֵהוּ עַנְנֵי, זֶה מְשִׁיחַ. כִּי מִי בִּז לְיוֹם קִטְנוֹת שְׂבָעָה אֱלֹה (זכריה ד, ט). שְׂנֵאָמֶר: חֲזָה הַיּוֹת בְּחֻזֵי לִילְיָא וְאֶרוּ עִם עַנְנֵי שְׂמִיָּא כְּבָר אֲנִישׁ אֲתָה הָנָא (דניאל ג, יג). וְעַנְנֵי שְׂבָעָה, מֵהוּ שְׂבָעָה. מֵה שְׂכָתוֹב בְּמִלְךְ הַמְּשִׁיחַ, כִּי מִי בִּז לְיוֹם קִטְנוֹת שְׂבָעָה אֱלֹה. לְכֹךְ נֵאָמֶר: מִי אֲתָה הַר הַגְּדוֹל, זֶה שְׂכָתוֹב בּוֹ, וְשִׁפְט בְּצִדֵּק דְלִים וְגוֹ' (ישעיה יא, ד). וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הַרְּאִשָּׁה וְגוֹ' (זכריה ד, ט), מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו, בְּאֵדִין דְּקוֹ כְּחֻדָּה וְגוֹ', וּכְתִיב: וְאֲבָנָא דִּי מַחַת לְצַלְמָא הוֹת לְטוֹר רַב וּמְלֵאת כָּל אֶרְעָא (דניאל ב, לה). לְכֹךְ נֵאָמֶר: מִי אֲתָה הַר הַגְּדוֹל. וְהִיכֹן הוּא בָּא, דְּרַךְ הַהָרִים, שְׂנֵאָמֶר: מֵה נָאוּוּ עַל הַהָרִים רְגְלֵי מְבִשֵּׁר וְגוֹ' (ישעיה נב, ז). בְּאוֹתָהּ שְׂעָה יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְסֻתְפָלִין וְאוֹמְרִים: אֲשָׂא עֵינַי אֶל הַהָרִים מֵאִין יְבֵא עֲזָרִי, עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שָׁמַיִם וְאָרֶץ (תהלים קכא, א). אָמֵן כֹּן יְהִי רְצוֹן.

פרשת ויצא

א ילמדנו רבנו, ההורג את הנפש בשגגה, להיכן הנה גולה. כך שנו רבותינו, ההורג נפש בשגגה, גולה לערי מקלט לשלש הערים שבעבר הירדן ושלוש שבארץ כנען. ויעקב אבינו גלה לחרו, בורח בנפשו, ונתירא שלא יהרג אותו הרשע עשו אחיו. מכיון שראוהו הקדוש ברוך הוא בצרה גדולה נגלה עליו בחלום. אמר רבי אבהו בשם רבי שמעון בן לקיש כיון שראו האבנים שהיו תחת מראשותיו כבודו של הקדוש ברוך הוא נמחו כלם ונעשו אבן אחת. מנין, שעד שלא ישן, כתיב: ויקח מאבני המקום, אבנים הרבה. כיון ששנער, כתיב: ויקח את האבן, אבן אחת.

ב ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו. אמר רבי שמואל בר נחמן, אלו שרי אמות העולם, דאמר רבי שמואל בר נחמן, מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא לאבינו יעקב שרה של בבל עולה שבעין עוקים ויורד, ושל מדי חמשים ושנים ויורד, ושל גון מאה ויורד, ושל אדום עלה ולא ידע כמה. באותה שעה נתגרא יעקב אבינו ואמר, שמה לזה אין לו ירידה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, ואתה אל תגרא עבדי יעקב ואל תחת ישראל [\(נרמיה ל, ט\)](#). כביכול אפלו אתה רואהו עולה אצלי, משם אני מורידו, שנאמר: אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנה משם אוריך נאם ה' [\(עובדיה א, ד\)](#). אמר רבי ברכיה בשם רבי חלבו ורבי שמואל בן יוסינה, מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו שרה של בבל עולה ויורד, ושל מדי עולה ויורד, ושל גון עולה ויורד, ושל אדום עולה ויורד. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב, יעקב, למה אין אתה עולה. באותה שעה נתגרא אבינו יעקב ואמר, כשם שיש לאלו ירידה, כך אני יש לי ירידה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אם אתה עולה אין לך ירידה. ולא האמין ולא עלה. רבי שמואל בן יוסינה הנה דורש, בכל זאת חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו [\(תהלים עח, לב\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא, אלו עלית והאמנת, לא היתה לך ירידה לעולם. אלא הואיל ולא האמנת, הרי בניך משתעבדין בהללו ארבע מלכיות בעולם הזה במסים ובארנוניות ובגלגליות. אמר לו יעקב, יכול לעולם. אמר לו: אל תגרא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבטים [\(נרמיה ל, ט\)](#), מארץ מגלגא, מאספניא ומחברותיה. ושב יעקב מבבל, ושקט ממדי, ושאנו מין, ואין מחריד מאדום. פי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפצותיה שם, באמות העולם שהן מכלין את שדותיהן. אבל ישראל שאין מכלין את שדותיהן, ואתה לא אעשה כלה, אלא מנסרף ביסורין בעולם הזה בשביל לנקותה מעונותיה לעתיד לבוא. לך נאמר ויחלם.

ג ויצא יעקב. זה שאמר הכתוב: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך [\(תהלים צא, יא\)](#). אמר רבי מאיר, עשה אדם מצנה אחת, מוסרין לו מלאך אחד. עשה שתי מצות, מוסרין לו שני מלאכים. עשה מצות הרבה, מוסרין לו מלאכים הרבה, שנאמר: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו'. ולמה, כדי לשמר מן המזיקין, שנאמר: יפל מצדך אלקי וגו'. ומה הוא יפל. משלימין לו, כענין שנאמר: וממנשה נפלו על דוד [\(דה"א יב, ב\)](#). ורבה מימינה. אמר רבי יצחק, למה מן הימין רבה ומן השמאל אלקי. לפי שהשמאל אינה צריכה מלאכים הרבה, מפני ששמו של הקדוש ברוך הוא כתוב בתפלין ונתון בשמאל, שנאמר: וקשרתם לאות על ידך [\(דברים ו, ח\)](#).

אמר רבי אבהו בר חנינא, לא כתיב זהא מצדד אלא יפל. שמאל שאינה פשוטה במצות כמו הימין, אינה מפלת אלא אלף מזיקין. אבל זמין שהיא פשוטה במצות, מפלת רבוא מזיקין. לךך כתיב: כי מלאכיו יצוה לך. וילך חרנה, זו אחת מארבע קפיצות שקפצה הארץ. אחת בימי אברהם, ויחלק עליהם לילה [\(בראשית יד, טו\)](#). ואחת לאליעזר, שנאמר: ואבא היום אל העין [\(בראשית כד, מב\)](#). ואחת בימי דוד, שנאמר: בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובא [\(תהלים ס, ב\)](#). וזאת, ויצא יעקב מבאר שבע. וכן דוד אומר, הרעשתה ארץ פצמתה רפה שבירה כי מטה [\(תהלים ט, ד\)](#). מלמד שהקפיץ הקדוש ברוך הוא את הארץ ליואב ולאבישי ולצבא המלחמה. וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים וגו', אמר רבי ברקיה, בכל מה שתבע יעקב מן הקדוש ברוך הוא, השיבו. אמר אם יהיה אלהים עמדי, השיבו והנה אנכי עמך. אמר ושמרני, השיבו ושמרתיו בכל אשר תלך. אמר ושבתי בשלום, השיבו והשיבתיו. אמר ונתן לי לחם, ולא השיבו על הפרנסה. אמר הקדוש ברוך הוא, אם אני מבטיחו על הלחם, מהו מבקש ממני עוד, לפיכך לא הבטיחו על הלחם. ורבנן אמרי, אף על הפרנסה השיבו, שנאמר: כי לא אעזבך. ואין כי לא אעזבך אלא לחם, כמה דאת אמר: ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם [\(תהלים לו, כה\)](#).

ד וירא ה' כי שנואה לאה. ילמדנו רבנו, מהו שיברך אדם על ריח בשמים של עבודה זרה. כך שנו רבותינו, אין מברכין על הנר ולא על הבשמים ולא על הריח של עבודה זרה. אבל אם עבר בשוק על חניות של בשמים, חנב לברך. אבל על ריח של עבודה זרה, אסור. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אל תטעו אחר עבודה זרה, שאין בה ממש, שנאמר: עינים להם ולא יראו וגו', כמוהם יהיו עושיהם [\(תהלים קטו, ה-ח\)](#). אבל הקדוש ברוך הוא, אדם מלחש בתוך לבו בתפלה, מיד הוא שומע. מנין, מחנה, שנאמר: וחנה היא מדברת וגו' [\(ש"א א, יג\)](#). תדע לך, שהרי רחל ולאה, לאה לא היתה ראוינה להנשא אלא לעשו, ורחל ליעקב. והיתה לאה יושבת בפרשת דרכים ושואלת על עשו מה מעשיו. והיו אומרים לה, איש רע, שופך דמים, מקפח עוברים ושבים, אדמוני כלו כאדורת שער, רשע, כל תועבות ה' עושה. כיון שהיתה שומעת כך, היתה בוכה ואומרת, אני ורחל אחותי מבטן אחד יצאנו, רחל תנשא ליעקב הצדיק, ואני לעשו הרשע. והיתה בוכה ומתענה עד שנעשו עיניה רפות. לפיכך כתיב: ועיני לאה רפות. וירא ה' כי שנואה לאה, שנואין מעשי עשו בפניה. אבל רחל שהיתה שומעת שהיא תנשא ליעקב, היתה לבה שמח ומתנאה. כיון שנשאו שתיהן ליעקב, אמר הקדוש ברוך הוא, אותה שהיתה בוכה ומתענה ושנאה מעשי עשו ומתפללת לפני, בדין שלא תתרחק מן אותו צדיק, הריני נותן לה בנים תחלה. לךך נאמר: וירא ה' כי שנואה לאה.

ה וירא ה' כי שְׁנוֹאָה לָאָה. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: כִּי הוּא יָדַע מִתִּי שְׂוֹא וַיֵּרָא אָוֶן וְלֹא יִתְבוּנֶן [\(איוב יא, יא\)](#). הַכְּתוּב מְדַבֵּר בִּישְׁמַעְעָל. בְּשַׁעַה שְׁאֵמַרָה שָׂרָה לְאַבְרָהָם, גָּרַשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְגו' [\(בראשית כא, ט\)](#), כָּל אוֹתוֹ הֶעֱנִין, מֵה כְּתִיב שָׁם, וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְגו'. כִּינּוּ שְׁכָלוּ הַמַּיִם מִן הַחֲמַת וְהִיָּה יִשְׁמַעְעָל מִת בְּצַמָּא, מִיָּד וַתִּשְׁלַךְ אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים. רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר, זֶה הִרְתָּם הַגְּדֵל בַּמְדָּבָר. רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא אֹמֵר, מְקוֹם שֶׁהִסִּיחַ עִמָּה אֶחָד מִן הַמְּלֶאכִים. רַבִּי בְּרַכְיָה אֹמֵר, שֶׁהִטִּיחָה דְבָרִים קָשִׁים כָּלִפִּי מַעְלָה. אֵמַרָה לְפָנָיו, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, כִּבְיָכוֹל אֶתָּה דוֹמָה לְבְנֵי אָדָם, שֶׁהֵן אוֹמְרִים לַתָּן דְּבָר וְחוֹזְרִים בָּהֶן. לֹא כֹךָ אֵמַרְתָּ לִּי הַרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת זְרַעְךָ, הֲרִי הוּא מִת בְּצַמָּא. מִיָּד רָמַז הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַלְאָךְ לְהִרְאוֹת לָהּ אֶת הַבָּאָר. אֵמַר אוֹתוֹ מַלְאָךְ, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, לָרְשַׁע הִזָּה שְׁעַתִּיד לְקַפֵּחַ אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשֹּׁבִים, אֶתָּה מַעְלָה לוֹ אֶת הַבָּאָר. אֵמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֵהוּ עֲכָשׁוּ, לֹא צָדִיק הוּא, אֵינִי דָן אֶת הָאָדָם אֶלָּא עַל שַׁעַה שְׁעוֹמֵד בָּהּ בַּדִּין לְפָנָי. לְפִיכֹךָ כְּתִיב: כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנְּעַר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם. הֲוִי אֹמֵר, כִּי הוּא יָדַע מִתִּי שְׂוֹא וַיֵּרָא אָוֶן וְלֹא יִתְבוּנֶן. דְּבָר אַחֵר, כִּי הוּא יָדַע מִתִּי שְׂוֹא, מִדְּבָר בְּלָאָה, כְּשֶׁבִקֵּשׁ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַתָּן לָהּ בְּנִים, אֵמַרוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לָזוֹ אֶת נוֹתָן בְּנִים, שְׁעַל יְדֵי זְמַרִי בֶן בְּנָה יִפְלוּ עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלְפֵי. אֵמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עֲכָשׁוּ זֶה הַצְּדָקָת אֵינִי מְקַפָּחָה מִן הַבְּנִים. הֲוִי אֹמֵר: כִּי הוּא יָדַע מִתִּי שְׂוֹא. לְכֹךָ נֶאֱמַר: וַיֵּרָא ה' כִּי שְׁנוֹאָה לָאָה.

ו ויזכר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל. וַיִּלְמְדֵנוּ רַבְּנֵנוּ, הַרוּאָה אָדָם נָאָה כִּיצַד הוּא מְבָרַךְ. כֹּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַרוּאָה בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת אֹמֵר, בְּרוּךְ שְׁכָכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. אֵין לָךְ נָאָה מִן רַחֵל, וּבְשִׁבִיל נוּיָה בְּקֵשׁ יַעֲקֹב לִשְׂאָה אוֹתָהּ, וְהִיָּה מְשַׁלַּח סְבִלוֹנוֹת לַתָּנָם לְרַחֵל, וְלָבֶן נוֹתָנֶן לְלָאָה וְהִיָּתָה רַחֵל שׁוֹתֶקֶת. אֵמַר רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כָּל יָמַי גְּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מְצַאֲתִי לְגוֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה [\(משנה אבות א, יז\)](#). רַחֵל תִּפְשָׁה בְּשִׁתִּיקָה, עֲמָדָה זְרַעָה בְּשִׁתִּיקָה, רָאָתָה סְבִלוֹנוֹתֶיהָ בְּיַד אַחוֹתָהּ וְשִׁתְּקָה. בְּנִימִין בְּנָה, הָאָבֶן שָׁלוּ מִן הָאֵפוֹד יִשְׁפָּה, יוֹדַע בְּמַכִּירַת יוֹסֵף וְשׁוֹתֶק. וְזֵהוּ יִשְׁפָּה, יֵשׁ לוֹ פֶּה וְשׁוֹתֶק. שְׂאוּל בֶּן בְּנָה, וְאֶת דְּבָר הַמְּלוּכָה לֹא הִגִּיד לוֹ [\(שׁ"א י, טז\)](#). אֶסְתֵּר, אֵין אֶסְתֵּר מַגְדַּת מוֹלְדָתָהּ [\(אסתר ב, ט\)](#). לָאָה תִּפְשָׁה בְּהוֹדְיָה, עֲמָדָה זְרַעָה בְּהוֹדְיָה אַחֲרֶיהָ. הִיא אֵמַרָה, הַפַּעַם אוֹדָה אֶת ה'. יְהוּדָה בְּנָה אַחֲרֶיהָ, יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ [\(בראשית מט, ח\)](#). דָּוִד, הוֹדוּ לָהּ כִּי טוֹב [\(תהלים קיח, א\)](#). דְּנִיָּאֵל, מְצַלָּא וּמוֹדָא [\(דניאל ג, א\)](#). אֵמַר רַבִּי יְהוּדָה, גְּדוּלָה שְׁתִּיקָה, שְׁבִזְכוּת שְׁתִּיקָתָה שֶׁל רַחֵל, זְכָתָה וְהַעֲמִידָה שְׁנֵי שְׁבָטִים בְּיִשְׂרָאֵל אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִתַּר עַל הַשְּׁבָטִים. וְלָמָּה שְׁתִּיקָה. אֵמַר רַבִּי

שמעון בר יוחאי, אמרה אם משלחת אני ומודעת ליעקב שאבא נותן לאחותי מה שהוא משלח לי, אינו נוטל אותו, ואבא אין משיאני לו, ואני מתרחקת מן הגוף הצדיק הזה. אמר לה הקדוש ברוך הוא, את שתקתי, חייך, בזכות אותה שתיקה אני זוכרך, שנאמר: ויזכר אלהים את רחל.

ז ויזכר אלהים. זה שאמר הכתוב: עשה משפט לעשויקים (תהלים קמו, ז), אלו

ישׂראל. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא, מלמד שהיו במצרים משבעים אמות, ולא היו משתעבדין אלא בישראל. ומי עשה דינו, עשה משפט לעשויקים. דבר אחר, עשה משפט לעשויקים, זה יוסף הצדיק שעשקתו אדונתו ואמרה, בא אלי העבד העברי (בראשית לט, ז). אמרה לו: אם אין את שומע לי אני פוסקת בלאדין שלך. אמר לה: נתן לחם לרעבים ואכילני. אמרה לו: אני מכניסך בכבלים. אמר לה: ה' מתיר אסורים. אמרה לו: עיניך הזפות אני מעורתן. אמר לה: ה' פקח עורים. אמרה לו: אני מגלה אותך. אמר לה: ה' שמר את גרים. דבר אחר, עשה משפט לעשויקים, זו רחל שהיתה עשוקה, שהושיבה אביה באפריון והכניס את לאה וכבה את הפנסין והוציא בידו את רחל, יש עשק גדול מזה. ומי עשה דינה, נתן לחם לרעבים. שהיתה רעבה מפנים. ה' מתיר אסורים, שנאמר: ויזכר אלהים את רחל וגו'. ויזכר אלהים את רחל, למה נתעקרו האמהות. רבי הונא בשם רבי חייא בר אבא אמר, כדי שישארו השנים בלא שעבוד.

ח ויזכר אלהים את רחל. ולמדנו רבנו, אם היתה אשתו מעברת מהו שיתפלל

יהי רצון שתלד אשתי זכר. כך שנו רבותינו, היתה אשתו מעברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זו תפלת שוא. רבי הונא בשם רבי יוסי אומר, אף על פי ששנינו היתה אשתו מעברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא, אינו כן, אלא אפלו עד שעה שתשב על המשבר תפלל שתלד זכר, לפי שאין קשה לפני הקדוש ברוך הוא לעשות את הנקבות זכרים ואת הזכרים נקבות. וכן מפרש על ידי ירמיה, וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה על האבנים, ונשמת הכלי אשר הוא עשה וגו' ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות (ירמיה יח, ד-ג). מה הקדוש ברוך הוא אומר לירמיה, הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישׂראל נאם ה'. וכן אתה מוצא בלאה, אחר שילדה ששה בנים והיתה רואה בנבואה ששנים עשר שבטים עתידין לעמד מיעקב, וכבר ילדה ששה ונתעברה מן השביעי, ומן שתי שפחות שנים שנים הרי עשרה, עמדה לאה והיתה מתרעמת לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה, רבוננו של עולם, שנים עשר שבטים עתידין לעמד

מיַעֲקֹב, הָרִי כָּבֵד בְּיַדֵי שֵׁשׁה וּמַעֲבֹרֶת מִשְׁבִּיעֵי וּבִידֵי הַשְּׁפָחוֹת שְׁנַיִם שְׁנַיִם הָרִי עֲשָׂרָה. אִם זֶה זָכָר, לֹא תִהְיֶה רַחֵל אַחוֹתִי כְּאֶחָת מִן הַשְּׁפָחוֹת. מִיָּד שָׁמַע הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תִפְלָתָהּ וְנִהְפָּדָה הָעֶבֶר שְׁבַמְעִיָּה לְנִקְבָּה, שְׁנֵאמַר: וְאַחַר יָלְדָה בֵּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה. וְאַחֲרַת אֵין כְּתִיב כָּאֵן אֶלָּא וְאַחַר. וְלָמָּה קָרָאָה לָאָה דִּינָה. לְפִי שְׁעֻמָּדָה לָאָה הַצְּדָקָת בְּדִין לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶת רַחֲמֵינִי, וְאַף אֲנִי מֵרַחֵם עָלֶיךָ. מִיָּד, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל.

ט וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה

יַחֲדוּ וְכָל שְׁבִיחָם הִחֲזִיקוּ בָם מֵאֲנֵנו שְׁלָחַם, גִּאֲלָם חֲזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב רִיב אֶת רִיבָם [\(ירמיה ג, לג-לד\)](#), הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲשָׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוּקִים. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֵּר חֲמָא, הָיוּ בְּמִצְרַיִם מִשְׁבָּעִים לְשׁוֹן, וְלֹא הָיוּ מְשַׁעֲבָדִין אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה. מֵהוּ וּבְכָל עַבְדָּה בְּשָׂדֶה, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלֶאכֶת בְּטִיט וּבְלִבְנִים וּבְאֵין לְנוּחַ לְעָרֵב לְבַתִּיהֶן, בָּא הַמִּצְרִי וְאוֹמַר לוֹ: צֵא לְקִט לִי יָרֵק מִן הַגִּנָּה, בְּקֶעַל לִי אֶת הָעֵץ הַזֶּה, מִלֵּא לִי חֲבִית זו מִן הַמַּיִם. הָיוּ, וּבְכָל עַבְדָּה בְּשָׂדֶה. מֵהוּ אֶת כָּל עַבְדָּתָם וְגוֹי, שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין עֲבוֹדַת הָאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְעֲבוֹדַת הָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. אוֹמַר לְאִישׁ, קוּם לוֹשׁ וְאַפָּה. אוֹמַר לְאִשָּׁה, מִלֵּאִי חֲבִית זו, בְּקֶעַל הָעֵץ הַזֶּה, לְכִי לְגִנָּה הַבְּיָאִי יָרְקוֹת. וּמִי עֲשָׂה דִינָם, עֲשָׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוּקִים. נִתְּן לָחֶם לְרַעֲבִים [\(תהלים קמו, ז\)](#), שֶׁהָיוּ רַעֲבִים לְגִאֲלָה. ה' מִתִּיר אֲסוּרִים, שֶׁהִתִּיר אֲסוּרֵיהֶן וְגוֹאֲלָן, שְׁנֵאמַר: מוֹצִיא אֲסוּרִים בְּכּוֹשֵׁרוֹת [\(תהלים סח, ז\)](#). הָיוּ אוֹמַר, עֲשָׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוּקִים, אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֲנָן, וַתִּהְיֶה עוֹד וַתִּלְד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפֶּעַם אוֹדָה אֶת ה'. לָמָּה לֹא אָמְרָה בְּרֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וּבְכָלֶם הוֹדִיָּה אֶלָּא בִיהוּדָה. מִשָּׁל לְכֹהֵן שִׁינְצָא לְגֵרֵן לְטַל תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, וּבָא בַעַל הַגֵּרֵן נִתֵּן לוֹ תְּרוּמָה וְלֹא הִחֲזִיק לוֹ טוֹבָה, נִתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר וְלֹא הִחֲזִיק לוֹ טוֹבָה. לְאַחַר שֶׁנִּתֵּן לוֹ כָּל מֵה שֶׁהָיָה רָאוּי לְכֹהֵן לְטַל, עָמַד בַּעַל הַגֵּרֵן וְהוֹסִיף לוֹ מִדָּה אַחַת שֶׁל חֲלִין. הִחֲזִיק לוֹ טוֹבָה וְנִתְפַּלֵּל עָלָיו. אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה כְּשֶׁנִּתֵּן לָךְ בַּעַל הַגֵּרֵן הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר לֹא הִחֲזִיקָתָ לּוֹ טוֹבָה, וְעַכְשָׁיו עַל מַעַט מִדָּה אַחַת שֶׁל חֲלִין הִחֲזִיקָתָ לּוֹ טוֹבָה. אָמַר לָהֶן, הָרֵאשׁוֹנוֹת הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר, שְׁלִי הֵן וְשְׁלִי לְקַחְתִּי. אֲבָל אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁהוֹסִיף לִי, מִשָּׁלוּ, לְפִיכָךְ אֲנִי מִחֲזִיק לוֹ טוֹבָה. וְכֵן אָמְרָה לָאָה, שְׁנַיִם עֲשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לְעַמֵּד מִיַּעֲקֹב, וְהָרִי אָנוּ אַרְבַּע נְשִׁים, אָנוּ רֵאוּיוֹת לֵילֵד שְׁלֵשָׁה לְכָל אַחַת וְאַחַת. שְׁלֵשָׁה שִׁילְדָתֵי כָּבֵד, חֲלָקֵי הֵן. עַכְשָׁיו כְּשֶׁהוֹסִיף לִי בֵּן רַבִּיעִי עַל חֲלָקֵי, בְּוֹדָאֵי הַפֶּעַם אוֹדָה אֶת ה'. לְפִיכָךְ קִנְיָה רַחֵל בְּאַחוּתָהּ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד מֵתִי תִהְיֶה הַצְּדָקָת הַזֶּה מְצַטְעָרֶת, בְּדִין הוּא שֶׁתִּפְקֹד, לֹא תִהְיֶה כְּאֶחָת מִן הַשְּׁפָחוֹת, מִיָּד וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל.

ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך. ולמדנו רבנו, גר שיש עליו צורת עבודה זרה, מהו שינדליק ישראל ממנו את הנר. כך שנו רבותינו, גר שיש עליו צורת עבודה זרה, אסור לישראל להדליק בו, לפי שנאמר: ולא תביא תועבה וגו' (דברים ז, כו), שאין השכינה שורה בבית שיש בו צורת עבודה זרה, שנאמר: בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' (שמות כ, כא). תדע לך, שכל זמן שהיה אברהם דבוק ללוט, לא היה הקדוש ברוך הוא נגלה עליו. כיון שפרש ממנו, נגלה עליו. מנין, אמר רבי אלעזר בן פדת משום רבי יוסי בן זמרה, שנאמר: וה' אמר אל אברהם, אימתי, אחרי הפרד לוט מעמו (בראשית יג, יד). וכן יעקב, כל זמן שהיה בבית לבן לא היה הדבור נגלה עליו. אף על פי שהבטיח ואמר לו הנה אנכי עמך, אמר הקדוש ברוך הוא, איני יכול לטמא את כבודי בבית לבן הרשע. אלא מה אני עושה, משעה שהוא פורש ממנו, אני מקים את דברי ואהיה עמו. והיה יעקב מהרהר בלבו ואומר: לא כך אמר לי, כי לא אעזבך. אמר לו הקדוש ברוך הוא, מבקש אתה שאהיה עמך, צא מבית לבן ושוב אל ארץ אבותיך.

שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך וגו'. מה כתיב למעלה מן הענין, שא נא עיניך וראה כל העתדים. מה כתיב שם, וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וגו', ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן וגו'. ללמדך שלא היה מתעצל אלא מתנגע בכל כחו. ואביכן התל בי והחלף את משפירתי עשרת מנים. מהו עשרת מנים. עשר פעמים אינו אומר, אלא עשרת מנים. אמר רבי אבא, עשרת מנים, מאה פעמים מן עשר עשר. רבי חי' אמר, מאה פעמים מן מאה מאה. כך היה מתהפך עליו, אם כה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו וגו', ואם כה יאמר נקדים. כיון שהיה רואה כך, היה מתהפך עליו מן העקדים לנקדים ומן הנקדים לעקדים. אמר לבן, וכי אלהא או לא. כלומר, היה אומר לבן, וכי האלוה עושה או לא. מה היה לבן עושה. משהיו הצאן מעברות, היה אומר לו כך. וכשם שהיה אומר, כך היו יולדות, שהיה הקדוש ברוך הוא מחליף את העקדים לנקדים ואת הנקדים לעקדים, שנאמר: והחלף את משפירתי עשרת מנים. ובדעת הזו היה מתהפך עליו, שלא יהיה בידו כלום. והיה הקדוש ברוך הוא רואה באיזו דעת האחרונה עומדיו, והיה אומר למלאך, צור אותם בדעת האחרונה. שפך אמר הכתוב, ולא נתנו אלהים להרע עמדי. כשאמר להן כך, מה אמרו לו: ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד וגו', הלוא נכריות נחשבנו וגו'. ויגב יעקב את לב לבן, שלא ירגיש בו לבן. ויקם יעקב וישא את בניו וגו', וינהג את כל מקנהו וגו', ויגד ללבן

ביום השלישי ויקח את אחיו עמו. מיד נגלה הקדוש ברוך הוא על לבו וצרם באזנו.

יב ויבא אלהים אל לבו הארמי בחלם הלילה. זה אחד משני מקומות שטמא הטהור כבודו בשביל הצדיקים כאן. ובמקום אחר, ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה [\(בראשית כ.ט\)](#), בשביל שרה. התחיל לבן אומר ליעקב, ועתה הלך הלכת וגוי למה גנבת את אלהי. השיבו, עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה. באותה שעה נגזר על רחל מיתה. וימשש לבן את כל האהל ולא מצא. ורחל לקחה את התרפים. למה גנבה אותם. כדי שלא יהו אומרים ללבן שיעקב בורח עם נשיו ובניו וצאנו. וכי התרפים מדברים הם. כן, דכתיב: כי התרפים דברו און [\(זכריה ג. ט\)](#). ואתה אומר, עינים להם ולא יראו, כל אותו ענין. אלא תרפים, למה נקראו תרפים. לפי שהן מעשה תרף, מעשה טמאה. וכיצד היו עושין. מביאין אדם בכור ושוחטים אותו ומולחים אותו במלח ובשמים, וכותבין על ציץ זהב שם ריח טמאה, ומניחין הציץ במכשפות תחת לשונו, ומניחין אותו בקיר, ומדליקין לפניו נרות ומשתחוים לו, ומדבר עמם בלחש. זה שאמר הכתוב: כי התרפים דברו און, לפיכך גנבה אותן רחל. ועוד, כדי לעקב עבודה זרה מבית אביה נתפונה, לפיכך לא ידע יעקב כי רחל גנבתם. וכתוב: ותגנב רחל.

יג השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע. מכאן אנו למדין, שזכות מלאכה עומדת במקום שאין יכול זכות אבות לעמד, שנקמר: לולי אלהי אבי אלהי אברהם וגוי. אם כן לא עמדה לו זכות אבותיו אלא לשמירת ממונו. את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש, שהזהירו מהרע לו בזכות יגיע כפיו. למד, שלא יאמר אדם, אכל ואשתה ואראה בטוב ולא אטריח עצמי ומן השמים ירחמו. לך נאמר: ומעשה ידיו ברכת [\(איוב א. ט\)](#), צריך לאדם לעמל ולעשות בשתי ידיו, והקדוש ברוך הוא שולח את ברכתו. ויחר ליעקב וירב בלבן ויאמר מה פשעי מה חטאתי. אמרו, קפדנותם של אבות ולא פיוסן של בנים. כתיב: ויחר ליעקב וירב בלבן. ראה מה אמר לו בחרות אפו, לא אמר לו אלא מה פשעי מה חטאתי. ואלו דוד בפיוסו שלא אבה לשלח יד בשאול, כתיב: כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה [\(ש"א כ. ט\)](#). עד הגל הזה, זה שאמר הכתוב: ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר [\(במדבר כב. כח\)](#). הגל הוא הקיר. לפי שעבר בלעם את השבועה שנשבע ליעקב, שנקמר: אם לא תעבר את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה, ובלעם זה לבן, שנקמר: ארמי אבד אבי [\(דברים כ. ה\)](#), ועל שבקש לכלות את ישראל

נקרא ארמי, שנאמר: ולכה זעמה ישראל, לכה נפרע הקיר ממנו, לפי שהוא העד על השבועה, כדכתיב, יד העדים תהיה בו בראשנה (דברים ז, ז). וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. חס ושלום שלא נשבע אותו צדיק בשמו של מלך אלא בחיי אביו, כאדם הרוצה לאמת דבריו ואומר: חי אפא אם אעשה זאת. ואף אותה שבועה לא נשבע לולי הפחד, כדכתיב, בן יכבד אב (מלאכי א, ו).

פרשת וישלח

א עם לבן גרתי. אמר, אף על פי שישבתי עם לבן שהוא אב הרמאים זה עשרים שנה, יש לי שור וחמור ועשר גדול. לכה הודיעו, כדי שיהרהר בלבן ויאמר, יעקב לא עבר כי אם במקלו ועשה עמו עשרים שנה, ולכן אב הרמאים הוא, וזה נתעשר אצלו ושב בשלום, ואני איך אוכל לו. ויהי לי שור, אין לי לרא ממך, שהרי נולד יוסף שנקרא שור, שנאמר: בכור שורו הדר לו (דברים לג, יז). וחמור, זה משיח בן דוד, שנאמר: עני ורכב על חמור (זכריה ט, ט). צאן, אלו זכותן של שבטים שנקראו בנייהם צאן, שנאמר: ואתן צאן וגו' (יחזקאל לד, לא). גם יהודה שטנו של עשו, שנאמר: ואריה כבקר יאכל תבן (ישעיה יא, ז). פרוש, אריה שהוא יהודה, שנאמר: גור אריה יהודה (בראשית מט, ט), כבקר זה יוסף, יאכל תבן, כלומר זה יוסף שיגדן עשו שהוא תבן, שנאמר: ובית עשו לקש (עובדיה א, יח). ומנין שאף כלם דינוהו, שנאמר: מה אמד לבניא (יחזקאל יט, א), מכאן שכלם דינוהו. ועבד זה משה, שנאמר: משה עבד ה' (דברים לד, ה). ושפחה, זו רות שעתידי דוד לצאת ממנה, וכתוב עליו, אני עבדך בן אמתך (תהלים קטו, טז), בן אותה שהניחה להיות גברת ומלכה, לבא ולחסות תחת כנפי השכינה.

ב וישלח יעקב מלאכים. זה שאמר הכתוב: וה' נתן קולו לפניו חילו כי רב מאד וגו' (יואל ב, יא). הכתוב מדבר במתן תורה. כשבא הקדוש ברוך הוא לתן תורה

לישראל, ירדו עמו רכב רבותים, שנאמר: רכב אלהים רבתיים אלפי שנהן (תהלים ס.ח.י). רבי אבדימי אמר, עשרים ושתים אלף מרכבות מלאכים ירדו עמו לסיני. ומה נתן תחלה, קולו, שנאמר: ויהי קלת וברקים וגו' (שמות יט. טז). משנתן את הקולות, נתן את התורה. הוי, וה' נתן קולו לפני חילו. דבר אחר, וה' נתן קולו, אלו הרעמים שקולן הולך לפני חילו של הקדוש ברוך הוא. שפיון שהרעם יוצא, הוא מרעים, והבריות יודעים שהגשמים יורדו. וכשהרעם יוצא, הברק בא אחריו. דבר אחר, ה' נתן קולו, זה ראש השנה שבו תקיעת שופר. לפני חילו, אלו ישראל שהן מודעזעין וחרדוין מקול השופר וחוזרין בתשובה כדי לזכות ביום הכפורים. כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו, זה יום הכפורים שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים. ומנין אתה אומר שבהללו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שבהן הכתוב מדבר, שכן ישעיה מזהיר את ישראל ואומר להן, רחצו הזכו הסירו רע מעליכם וגו', למדו היטב דרשו משפט וגו' (ישעיה א. טז-יז), הרי תשובה. ואחר כך לכו נא ונכחה, זה יום העשור שהוא יום תוכחה, שבו הקדוש ברוך הוא מלבין עונותיהם של ישראל, שנאמר: אם יהיו חטאיכם כשנים כשגל ילבינו (ישעיה א. יח). כי רב מאד מחנהו, אלו המלאכים שמלמדו זכות וחובה. כי עצום עשה דברו, מי עצום מהם, עושה דברו. אמר רבי הונא בשם רבי חי, אלו ישראל שהקדימו עשיה לשמיעה ואמרו, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד. יז). בא למדך שגדולים הצדיקים יותר ממלאכי השרת. תדע לה, שבשעה שאמר ישעיה כי איש טמא שפתיים אנכי ובתוך עם טמא שפתיים אנכי ישב (ישעיה ו. ה), אמר לו הקדוש ברוך הוא, ישעיה, בעצמך אתה רשאי לומר איש טמא שפתיים. אבל לישראל אתה אומר בתוך עם טמא שפתיים, שהם הקדימו עשיה לשמיעה ומיחדו את שמי פעמים בכל יום, ואתה קורא אותן עם טמא שפתיים. מה כתיב שם, ויעף אלי אחד מן השרפים ובדוד רצפה. מהו רצפה, רוץ פה של מי שאומר לשון הרע על בני. במלקחים מהו. מלמד שהיו שתי מלקחות. הלך המלאך לטל את הגחלת ונכוה, נטל מלקחת אחת לטל את הגחלת ונכוה, חזר והביא מלקחת שניה ונתן מלקחת אחת לתוך מלקחת אחת ונטל את הגחלת ונתנה על פי ישעיה, שנאמר: ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר (ישעיה ו. ז), על שאמר בתוך עם טמא שפתיים. נטל במלקחים גחלת שלא יכול השרף לטל בדוד אלא בשתי מלקחות, נתן על פי ישעיה ולא נכוה. הוי אומר, כי רב מאד מחנהו. ומי עצום מהן, עשה דברו, אלו הצדיקים. וכן אתה מוצא במשה כשירדה אש במתאוננים, שנאמר: ותבער בם אש ה' ותאכל במדבר (א. א). אמר רבי יצחק, היה עומד משה רבנו ומשקיע ציפי צמר באותה האש והיא משתקעת בארץ, שנאמר: ותשקע האש. ללמדך שגדולים הצדיקים יותר ממלאכי השרת. וכן יעקב נטל לשר הגדול ורפשו, שנאמר: ויאבק איש עמו. וכשהצדק, נטל מחנות של מלאכים ושלחן בשליחותו אצל עשו, שנאמר: וישלח יעקב מלאכים לפניו.

ג ויצו אתם לאמר. רבי יהודה בר סימון פתח, מענין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע (משלי כה, כו). כמענין נרפש וכמקור משחת כן צדיק מט לפני רשע. כה תאמרו לאדני לעשו, יעקב קורא לעשו אדוני, למדה תורה דרף ארץ לחלוק כבוד למלכות. אמר רבי שמעאל, ראה מה כתיב: וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוהו אל בני ישראל ואל פרעה (שמות ו, ג), למדם לחלוק כבוד למלכות. וכן רבנו הקדוש הנה כותב לאנטונינוס, יהודה עבדך שואל בשלומך, לחלוק כבוד למלכות. וכך עשה יעקב, שנאמר: כה תאמרו לאדני לעשו. ויעקב הנה ישן והקדוש ברוך הוא והמלאכים משמרו אותו, שנאמר: והנה מלאכי אלהים עלים וגו' (בראשית כח, יב). וכתיב: והנה ה' נצב עליו, והוא הנה משלח כה תאמרו לאדני לעשו. הוי אומר, מענין נרפש וגו'. ומהיכן היו המלאכים. ראה מה כתיב למעלה, ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה. מהו מחנים, שתי מחנות, שבשעה שהלך יעקב לארם נהרם היו מלאכי ארץ ישראל משמרו אותו ומלווין אותו. כיון שהגיעו לחוצה לארץ, נסתלקו וירדו אחרים ונתלוו לו. כיון שחזר מן לבן, היו אותו מלאכים שנמסרו לו מלווין אותו עד ארץ ישראל. כשהרגישו מלאכי ארץ ישראל שיעקב בא, יצאו לקראתו להתלוות לו, שנאמר: ויפגעו בו מלאכי אלהים. התחילו שתי מחנות עומדין אצל יעקב, שנאמר: מחנים. מה עשה, שלח מהן בשליחותו. מיד הלכו וקדמו לעשו ועשו עצמן כשני ראשי גיסות. פגעה בו פת ראשונה שהיו בה ארבע פתות, נפלו עליו, הכוהו ושברוהו. אמר להם: הניחוני, שאני בן בנו של אברהם. הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני שאני בנו של יצחק שנעקד על גבי המזבח, הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני, שאני אחיו של יעקב שבא מפדן ארם. התחיל מבקש מהם ולומר להם, יעקב אחי בא לכלל עשרים שנה ואני מבקש לראותו. כיון שהזכיר להם יעקב, הניחוהו. אמרו לו: אתה הוא אחיו של יעקב אהבנו, הרי אנו מניחין אותך לכבודו ולאהבתו, שאל לנו בשלומך. כשפרשה מהם פת ראשונה, פגעה בו הפת השנייה ועשו בו כמו שעשתה הפת הראשונה. וכן השלישית וכן הרביעית. ומנין, שכן עשו אומר ליעקב, מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי. כשהלכו המלאכים מה עשה יעקב, אמר להם שיאמרו לעשו, ויהי לי שור וחמור. וכי לא היה לו אלא שור וחמור בלבד. מן דורון שלו אתה יודע מה היה אצלו, עזים מאתים ותישים עשרים וגו'. אלא שהצדיקים ממעטין את עצמן, והרשעים מרוממים את עצמן. שכן עשו אומר, יש לי רב עליהן נאמר, יש מתעשר ואין כל, מתרושש והון רב (משלי ג, ז).

ד וישבו המלאכים אל יעקב לאמר. מיד ויירא יעקב מאד ויצר. למה שני

פעמים. ויירא, שלא יהרג. ויצר, שלא יהרג. שהיה יעקב גבור. תדע, שלשר הגדול רפש, שנאמר: וישר אל מלאך ויכל בכה ויתחנן לו [\(הושע יב, ה\)](#). באותה שעה התחיל מבקש רחמים, שנאמר: הצילני נא מיד אחי. ראה גבורתו של יעקב, מה כתיב בו, ויקח יעקב אבן וירמה מצבה. וכמה שעורה. אמר רבי יוחנן, שעורה כשנה של טבריה. התחיל לבן אומר ליעקב, ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך וגוי, יש לאל ידי. אמר לו יעקב, אלולי שאמר לך השמר, יש לאל ידי שתהרגני. בא אתה וכל אכלוסיד, אם יש בהן כח, יתגוששו עם אבן הזו וירימוה. והוא הרימה מצבה, כאדם שמעביר פקק צלוחית מן הצלוחית. ואף בני יעקב גבורים כמותו היו, שכן הוא אומר להם, ויאמר יעקב לאחיו לקטו. וכי אחיו היו, חד הנה לה ולוי קברה. אלא בניו היו והיו גבורין כמותו. כיון שפגע בעשו מה כתיב בו, וירץ עשו לקראתו ויחבקהו, בקש עשו לנשכו ונעשה צוארו של שיש. לכך נקוד וישקחו, שלא היתה נשיקה של אמת. ויבכו, למה בכו. משל למה הדבר דומה, לזאב שבא לחטף את האיל, התחיל האיל לנגחו, נכנסו שני הזאב בקרני האיל, זה בוכה וזה בוכה. הזאב בוכה, שלא יכול לעשות לו כלום. והאיל בוכה, שלא יחזור וינהרגו. אף כך עשו ויעקב. עשו בוכה, על שנעשה צואר יעקב כשיש. ויעקב בוכה, שמא יחזור עשו וינשכנו. על יעקב הכתוב אומר, צוארך כמגדל השן [\(שה"ש ז, ה\)](#). ועל עשו נאמר, שני רשעים שברת [\(תהלים ג, ח\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה הפלתי שונאיכם, ולעתיד אתן אדם תחתיד [\(ישעיה מג, ד\)](#).

ה ותצא דינה בת לאה. ולמדנו רבנו, מהו שתצא אשה בעיר של זהב בשבת. כך שנו רבותינו, לא תצא אשה בעיר של זהב ולא בטבעת שיש עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה. ואם יצאה בהן לרשות הרבים, חייבת חטאת. אבל לתוך חצרה, פטורה. רבנו אמרי, אף בחול אסור לצאת בהן לרשות הרבים, מפני שהעם מסתכלין בה ופגם הוא לאשה. שלא נתנו תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן לתוך ביתה, שאין נותנין פרצה לפני הכשר, ביותר לפני הגנב. אמר רבי שמואל בר נחמני, ראה מה כתיב באיוב, ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה [\(איוב לא, א\)](#). ראה צדקתו של איוב, ומה בתולה שאדם רשאי להסתכל בה שמא ישאנה לעצמו או ישאנה לבנו או לאחיו, לא נסתכל בה. באשת איש על אחת כמה וכמה. לכך צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב, שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצאו מסתכלין באשת איש. אמר רבי יהודה בר שלום, תדע לך שפך כתיב: ויברך אתם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה [\(בראשית א, כח\)](#). וכבשה כתיב, האיש כובש האשה, ואין האשה כובשת את הארץ, ואין האשה כובשת את הארץ,

שלא תצא ותגרום תקלה לעצמה, שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה פרדנית, גרמה תקלה לעצמה. מנין, ממה שקראו בענין ותצא דינה.

ו **ותצא** דינה בת לאה. זה שאמר הכתוב: כל כבודה בת מלך פנימה [\(תהלים מה, יז\)](#).

אמר רבי יוסי, כשהאשה מצנעת את עצמה בתוך הבית, ראויה להנשא לכהן גדול ותעמיד כהנים גדולים, שנאמר: כל כבודה וגו'. אם תכבד עצמה בתוך הבית, ממשבצות זהב לבושה, תנשא למי שכתוב בהן ושבצת הכתנת שש. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא, בזמן שהיא צנועה בתוך הבית, כשם שהמזבח מכפר, כך היא מכפרת על ביתה, שנאמר: אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך [\(תהלים קכח, ג\)](#). ואין ירכתי אלא מזבח, שנאמר: ושחט אתו על ירך המזבח [\(ויקרא א, יא\)](#). דבר אחר, אשתך כגפן פריה, אימתי היא כגפן פריה, בזמן שהיא בירכתי ביתך. ואם עשתה כן, בנית כשתלי זיתים, תעמיד בנים נמשחין בשמן המשחה סביב.

ז **ותצא** דינה בת לאה. ולא בת יעקב היא, ותלאה הכתוב באמה. מה לאה

יצאנית, אף זו יצאנית. ומנין, דכתיב: ותצא לאה לקראתו [\(בראשית ל, טז\)](#). אמר יחזקאל, הנה כל המשל עליך ומשל לאמר כאמה בתה, בת אמך את וגו' [\(יחזקאל טז, מד-מה\)](#). לראות, לראות. בקשה לראות ונראית, שנאמר: וירא אתה שכם בן חמור. ויאמר שכם אל חמור אביו קח לי את הילדה. הלך לו אצל יעקב, אמר לו: הרבו עלי מאד מהר ומתן, אני יודע שאברהם זקנה נשיא היה, ואני נשיא הארץ. אמר לו: לא נשיא נקרא אלא שור, שנאמר: ואל הברך רץ אברהם [\(בראשית יח, ג\)](#), ורב תבואות בכם שור. ואתה חמור. ואי אפשר לחרוש בשור ובחמור, דכתיב: לא תחרש בשור ובחמור יחדו [\(דברים כב, ט\)](#). והנביא צוה לרעתך את מבקשה, שנאמר: החוח אשר בלבנון שלח אל הארץ אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה ותרמס את החוח [\(מלכים ב יד, ט\)](#). החוח, זה חמור. שלח אל הארץ אשר בלבנון, זה יעקב שנמשל כארז, שנאמר: כארז בלבנון ישגה [\(תהלים צב, ג\)](#). תנה את בתך לבני לאשה, שאמר לו: שכם בני חשקה נפשו בביתכם וגו'. ותעבר חית השדה, אלו בני יעקב שנמשלו כחיות, גור אריה יהודה [\(בראשית מט, ט\)](#), דן גור אריה [\(דברים יג, כב\)](#), כלביא שכן, נפתלי אילה, וכן כלם. ותרמס את החוח, שנאמר: ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר. כיון ששמעו בני יעקב, ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד וגו', ויאמרו לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתנו וגו', לכו ומולו עצמכם. הלכו ומלו עצמם, שנאמר: וישמעו אל חמור. ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים. הנביא צוה [\(הושע ו, ט\)](#), וכחפי איש גדודים חבר

כהנים דרדו ירצחו שכמה כי זמה עשו. וכחפי איש גדודים, זה יעקב שנקרא איש תם, שהיה מחכה בניו הבאין מן הגדוד. חבר כהנים, זה בניו שנקראו ממלכת כהנים. דרדו ירצחו שכמה, למה, כי זמה עשו. כשבאו, התחיל יעקב לומר לשמעון ולוי, עכרתם אתי וגו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אל תירא, כי אין בריה מזיקה, שנאמר: ויהי חתת אלהים.

ח ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל. ולמדנו רבנו, בכמה מקומות

פנקסו של אדם נפתחת. כך שנו רבותינו, בשלשה מקומות פנקסו של אדם נפתחת. היוצא לדרך יחידי, והיושב בבית המרועע, והנודר ואינו משלם. רבי אחא בר יעקב מיתי לה הטעם מן הדיו קרא, וקרהו אסון [\(בראשית מד, כט\)](#). רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, אם ראית צדיק יוצא לדרך, הקדם על ידך שלשה ימים או האחר על ידך שלשה ימים כדי לצאת עמו. ואם ראית רשע יוצא לדרך, הקדם על ידך או האחר שלשה ימים, כדי שלא לצאת עמו, מפני שהשטן מזדוג לו, שנאמר: הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו [\(תהלים קט, ו\)](#). אכל צדיק, מלאכי שלום מלוין לו, שנאמר: כי מלאכיו יצוה לך [\(תהלים צא, יא\)](#). היושב בבית המרועע, השטן מקטררגו ופנקסו נפתחת, מן המשנה. והנודר ואינו משלם מנין, דכתיב: כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו וגו' [\(דברים כג, כב\)](#). וכתיב: מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר [\(משלי כ, כה\)](#). ואחר נדרים לבקר, פנקסו מתבקרת ומלאכים מלמדיו עליו חובה ומזכירין עונותיו. אמר רב שמואל בר נחמן, כל הנודר ואינו משלם, גורם לאשתו שתמות, שנאמר: אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיד [\(משלי כב, כז\)](#). הוא שמשנה מזהיר את ישראל, דכתיב: כי תדר נדר וגו'. כי דרש ידרשנו [\(דברים כג, כב\)](#), שני פעמים למה. אלא ללמדך, דורשו ודורש עונות אחרים עמו. וכן הוא אומר, ואחר נדרים לבקר. ואמר רבי ינאי, הנודר ואינו משלם, פנקסו מתבקרת לפני הקדוש ברוך הוא ואומר: היכן פלוני בן פלוני שנדר נדר ביום פלוני. בא וראה, כשהלך יעקב לארם נהרס מה כתיב שם, וינדר יעקב נדר לאמר וגו' [\(בראשית כח, כ\)](#). השיבו על כל דבר ודבר. הלך ונתעשר ובא וישב לו ולא שלם את נדרו, הביא עליו עשו ובקש להרגו. נטל ממנו כל אותו דורון, עזים מאתים, ולא הרגיש. הביא עליו המלאך ורפש עמו ולא הרגיש, שנאמר: וינדר יעקב לבדו ויאבק איש עמו, זה סמאל שרו של עשו שבקש להרגו, שנאמר: וירא כי לא יכל לו, ונעשה צולע. כיון שלא הרגיש, באת עליו צרת דינה, שנאמר: ותצא דינה. כיון שלא הרגיש, באת עליו צרת רחל, שנאמר: ותמת רחל ותקבר. מסייע לה לרב שמואל בר נחמן דאמר, כל הנודר ואינו משלם גורם לאשתו שתמות, שנאמר: אם אין לך לשלם וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא, עד מתי יהא הצדיק הזה לוקה ואינו מרגיש באיזה חטא לוקה, הריני מודיעו, שנאמר:

ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם [\(בראשית לה, א\)](#). אמר רבי איבו, מהולתך טרשא אקיש עליה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא הגיעוך הצרות האלו אלא על שאחרת את נדרך. אם אתה מבקש שלא יגיעך עוד צרה, קום עלה בית אל ועשה שם מזבח לאותו מקום שנדרת לי שם נדר, אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר [\(בראשית לא, יג\)](#). אמר רבי אבא בר כהנא, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב, בשעת עקבתא נדרא, בשעת רוחא שמטי. כשהיית בצרה נדרת, וכשאתה ברוח שכחת. מיד, ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו וגו', ונקומה ונעלה בית אל וגו', מהו כאן. שבשעה שנדר מה הוא אומר, אם יהיה אלהים עמדי, שלא נטעה אחר עבודה זרה. ושמרני, מגלוי עריות. בדרך הזה, משפיות דמים. ועל שאחר את נדרו, לקה בשלשתן. עבודה זרה מנין, דכתיב: הסירו את אלהי הנכר. גלוי עריות, מדינה. שפיות דמים, ויהרגו כל זכר. ללמדך שאחור נדר קשה משלשתן, שעל שאחר את נדרו לקה בשלשתן. טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם [\(קהלת ה, ד\)](#). רבי מאיר אומר, טוב משניהם שאינו נודר כל עקר, אלא מביא אדם כבשתו לעזרה ושוחטה. רבי יהודה אומר, טוב משניהם שנודר ומשלם, שנאמר: נדרו ושלמו לה' אלהיכם [\(תהלים עו, יב\)](#), שהוא נוטל שכר על הנדר ועל השלום. אמר רב הונא, מעשה באחד שנדר ולא שלם, ויצא לפרוש בגים ושקעה ספינתו ומת. ורבי אמי אומר, הנודר ואינו משלם, גורם לעצמו מיתה, שנאמר: פי דרש ודרשנו ה' אלהיך מעמך [\(דברים כג, כב\)](#), ממנו ולא מן ממונו. דאמר בן סירא, בטורם תדור הכו נדריך בל תהיה כמתעה. אל תתן את פיך לחטיא את בשרך [\(קהלת ה, ה\)](#), רבי אחא פתר קרא בנודר, אל תתן רשות לפיך לחטיא את בשרך. ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא, זה חזן, שלא תאמר לה, אנא לא נדרית כלום. למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך [\(קהלת ה, ה\)](#), אלו מעט מצות ומעשים טובים שבנדך.

ט ויאמר אלהים אל יעקב. זה שאמר הכתוב: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגרך רע [\(תהלים ה, ה\)](#). מהו לא יגרך רע. אין דבר טמאה יוצא מפי הקדוש ברוך הוא. וכן הוא אומר, אמרות ה' אמרות טהרות [\(תהלים יב, ז\)](#). תדע לך, שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לנח מכל הבהמה הטהורה וגו' ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא, ומן הבהמה הטמאה אין כתיב כאן אלא ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא. אמר רבי יהושע בן לוי, עקם הקדוש ברוך הוא שתיים ושלש תבות בתורה, שלא להוציא דבר טמאה מפיו. וכן את מוצא כשבא לפרסות, אף על פי שהוא מזכיר על בהמה טמאה, אינו מזכיר תחלה אלא סימן טהרה, שנאמר: את הגמל כי מעלה גרה [\(ויקרא יא, ט\)](#), שהוא סימן טהרה. ואת החזיר כי מפריס פרסה שהוא סימן טהרה. כל כף למה, שלא להוציא דבר טמאה מפיו. הוי, לא יגרך רע. דבר

אחר, כי לא אל חפץ וגו', אמר רבי פנחס הכהן בר חמא, אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחיב בריה, אלא מבקש שיתפללו בריות לפניו ויקבלם. אמר רבי יצחק, עכשו אין לנו לא נביא לא כהן לא קרן לא מקדש לא מזבח, מי מכפר עלינו. אף על פי שחרב בית המקדש, לא נשתיר בדינו אלא התפלה הזו. לפיכך אדני שמע אדני סלחה וגו' (דניאל ט, ט). לא כך אמרת, והיו עיני ולבי שם כל הימים (מלכים א ט). ראה מה כתיב: חולי וגחי בת ציון פילדה כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה (מיכה ד, ט). ושכנתי כתיב, אף על פי שגליתיה מתוכה, אין שכנתי זה ממונה. ואין שדה האמור כאן אלא ציון, שנאמר: ציון שדה תחרש (מיכה ג, יב). אמר הקדוש ברוך הוא, תהיו מתפללים לפני כנגד אותה העיר ואני אשמע מן השמים וארפא את ארצכם. לפיכך אמר יעקב לבניו, ונקומה ונעלה בית אל. אמרו לו: מה נעשה שם. אמר להן, כך אמר לי הקדוש ברוך הוא, קום עלה בית אל וגו'.

וירא אלהים אל יעקב עוד. ולמדנו רבנו, מי שאינו מניח את העני ללקוט

בתוך שדהו מהו עונשו, כך שנו רבותינו מי שאינו מניח את העניים ללקוט בתוך שדהו, או מי שמניח אחד ואחד אינו מניח ללקוט, או מי שמסייע אחד מהן בשעת הקציר או בשעת הבציר, הרי זה גוזל את העניים. על זה נאמר, אל תסג גבול עולם (משלי כב, כח), גבול עולם. אמר הקדוש ברוך הוא, אני עשיתי אותך למעלה והעני למטה, יכול אני לעשותך למטה ולעני למעלה, למה, כי דין אני, שנאמר: כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה, ח). שאלה מטרונא את רבי יוסי בן חלפתא, לכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו. אמר לה: לששה ימים, דכתיב: כי ששת ימים עשה ה' את השמים (שמות כ, יא). אמרה לו: וכן אותה שעה עד היום הזה מה הוא עושה. אמר לה: עושה סלמות, מעלה לזה מוריד לזה, מעשיר לזה מוריש לזה. תדע, שבשעה שיצא יעקב לארם נהרים, כתיב בו כי במקלי עברתי, ולא עוד אלא ויקח מאבני המקום וישם מראשתי. אלו היה לו פר או כסת, היה מניח שם את ראשו. כיון שנכנס בביתו של לבן העשיר, שנאמר: ויפרץ האיש מאד מאד (בראשית ל, מג). מנין, מכח הברכות שברכו אביו, שנאמר: ויתן לה את ברפת אברהם (בראשית כח, ד). ומה היתה ברפת אברהם, וה' ברוך את אברהם בכל (בראשית כד, א). כיון שחזר מבית לבן, אמר הקדוש ברוך הוא, צריך אני לברכו. מיד נגלה עליו הקדוש ברוך הוא וברכו, שנאמר: וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אתו (בראשית לה, ט). וירא אלהים אל יעקב, זה שאמר הכותב: כל ארחות ה' חסד ואמת (תהלים כה, ט). בשעה שאמר משה לישראל אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ח), וחוזר ואומר ללכת בדרךיו (דברים ח, ו), אמרו לו: מי יוכל ללכת בדרךיו, והכתיב, ה' בסופה ובשערה דרפו וענו אבק רגליו (נחום א, ג), וכתיב: בים דרפד ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נדעו (תהלים עז, ט), וכתיב: אש

לפניו תאכל וסביביו נשערה מאד [\(תהלים ג, ג\)](#). אמר להם משה לישראל, לא אמרתי לכם כן, אלא דרכיו חסד ואמת וגמילות חסדים, דכתיב: כל ארחות ה' חסד ואמת. וגמילות חסדים, שתחלת התורה גמילות חסדים, ואמצעיתה גמילות חסדים, וסופה גמילות חסדים. תחלתה הלביש ערמים, שנאמר: ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם [\(בראשית ג, כא\)](#). אמצעיתה בקור חולים, שנאמר: וירא אליו ה' באלני ממרא [\(בראשית יח, א\)](#). וסופה, קבר מת, שנאמר: ויקבר אתו בגי [\(דברים לד, ו\)](#). אף אתם תלכו אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה אתם חוטאים על ידי יצר הרע ואתם משעבדים תחת האמות, ואף על פי כן אין שכינתי זזה מכם, שנאמר: בכל צרתם לו צר [\(ישעיה סג, ט\)](#). ובשמחתם שמחה לפניו, שנאמר: כי שמחתי בישועתך [\(ש"א ב, א\)](#). וכן הוא אומר, וגלתי בירושלים וששתי בעמי [\(ישעיה סה, יט\)](#). ואומר: ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך [\(ישעיה סב, ה\)](#). הוי, כל ארחות ה' חסד ואמת.

פרשת וישב

א **כל** מקום שהוא אומר וישב, לשון צער הוא. וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן וגו', ויקרבו ימי ישראל למות [\(בראשית מז, כט\)](#). וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק וגו', ויפל מן העם ביום ההוא [\(שמות לב, כח\)](#). וישבו לאכל לחם, והנה ארחת ישמעאלים [\(בראשית לו, כה\)](#). וישב יהודה וישראל לבטח [\(מלכים א ה, ה\)](#), ויקם ה' שטן לשלמה [\(מלכים א יא, יד\)](#). וישב ישראל בשטים, ויחל העם לזנות [\(במדבר כה, א\)](#). וכן אתה פותר את כלם ברעה הזו. ואף פאו וישב יעקב, ויבא יוסף את דבתם רעה. מה כתיב למעלה מן הענין, אלה אלופי בני עשו אלופי מגדיאל אלופי עירם. כיון שראה יעקב אלופי בני עשו נתגרא, אמר מי יוכל לעמד כנגד אלופים אלו. משל למה הדבר דומה, לגמלים הרבה שהיו טעונין פשתן, היה עומד הנפח ותמה ואמר היכן יפנס כל הפשתן הזה. פקח אחד היה שם, אמר לו מה לך לתמוה, ניצוץ אחד יצא ממפוח שלך ויכלה אותו. אף כן, כשראה יעקב אבינו עשו ואלופיו, נתגרא. אמר, מי יוכל לעמד לי כנגד אלו. אמר לו הקדוש ברוך הוא, גץ שלך יכלה

אותם וזה יוסף, דכתיב: והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית יעשו לקש ודלקו בהם וגו' (עובדיה א, יח), לכך כתיב וישב יעקב וגו', אלה תלדות יעקב יוסף. דבר אחר, למה נתעסק הכתוב לכתב יחוסיהם. וכי לא היה לו להקדוש ברוך הוא מה שיכתב אלא אלוף תמנע אלוף לוטן. אלא ללמדך שמתחלת בריתו של עולם, היה הקדוש ברוך הוא מתעסק ומתיחס ביחוסיהן של אמות העולם שלא יהיה להם פתחון פה, להודיע לבריות עקריהן ונוויליהם. כיצד, כשבא ליחס את בני חם, ובני חם כוש ומצרים, וכוש ילד את נמרוד, עמד להכעיס, שנאמר: הוא החל להיות גבור (בראשית ג, ח). וכן הוא אומר, ומצרים ילד את לודים וגו' אשר יצאו משם וגו', אינו אומר אשר הולידו אלא אשר יצאו, להודיע שהן פלו בני זמה. וכן נתעסק ביחוס בני עשו, ואלה תלדות עשו, להודיע נוולן. שאת מוצא שהו בני זמה, שכן הוא אומר, בני אליפז תימן ואומר צפי וגעתם קנז ותמנע ועמלק (דה"א א, לו). ותמנע היתה פילגש לאליפז (בראשית לו, יב), מלמד שנשא את בתו. כיצד, היה בא אל אשתו של שעיר ועברה וילדה ממנו תמנע ונשארה בנושא בתו של שעיר, והיתה בתו. וכן הוא אומר, אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ לוטן וגו'. ואחות לוטן תמנע, מן האם ולא מן האב, שהיתה מן אליפז, ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו. וכן את מוצא שוב שאין קלקלה אלא בני שעיר, דכתיב: אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה (בראשית לו, כא). ולהלן עושה ענה בן צבעון, הוא ענה אשר מצא וגו' (בראשית לו, כד). מלמד שבא צבעון על אמו וילדה ממנו את ענה, נמצא שהיה אחיו ובנו. שוב בא אל פלתו אשת ענה ויצתה אהליבמה מבין שניהם, שנאמר: ואלה היו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אשת עשו (בראשית לו, יד), ונשארה עשו לאשה. ולפי שהיו כלם בני זמה, פרשם הכתוב להודיע נוולם. אבל ישראל, קרבו הקדוש ברוך הוא וקראן חבל ונחלה וחלק, שנאמר: כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט). וכתיב: והייתם לי סגלה מכל העמים (שמות יט, ה). וכתיב: ואנכי נטעתיה שורק בלה זרע אמת (ירמיה ב, כא). ולמה נתעסק הקדוש ברוך הוא מתחלה ביחוסיהן של אמות העולם. משל למלך שהיה לו מרגלית משלכת בתוך העפר ובתוך הצרורות. הצרף המלך לפשפש בעפר ובצרורות להוציא את המרגלית מתוכן. כשהגיע המלך למרגלית, הניח את העפר ואת הצרורות ונתעסק במרגלית. כך נתעסק הקדוש ברוך הוא בדורות לשעבר וכללן ומניחן, אדם שת אנוש, קינן מהללאל ירד וגו' (דה"א א, א-ב). וכן בעשרה דורות השניים, שם ארפכשד שלח וגו'. והתינוק נוטל את הספר וקורא עשרה דורות מאדם עד נח בבת אחת. כשהגיע לעשרה דורות שמנח ועד אברהם, כמו כן קוראם בבת אחת. כשהגיע למרגליות, אברהם יצחק ויעקב, התחיל מתעסק בהן. לכך נסמכה פרשת אלוף בני עשו לפרשה זו. דבר אחר, אלה תלדות יעקב יוסף, והלא ראובן הוא הבכור. אלא, ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל ולו להתייחס לבכרה (דה"א ה, א). דבר אחר, אלה תלדות יעקב יוסף, אתה מוצא שהיה יוסף דומה לאביו בכל דבר, וכל מה שעבר על יעקב כך עבר על

יוסף. יעקב קנא בו עשו אחיו, ויוסף קנאו בו אחיו. יעקב גלה לתרו, יוסף גלה למצרים. יעקב אמר, גנבתי יום וגנבתי לילה, ויוסף אמר, כי גנב גנבתי.

ב וישראל אהב את יוסף מפל בניו כי בן זקנים, בן איקונים, שהיה דומה

לו. רבי ישמעאל אמר, לכך נקרא בן זקנים, על שם ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו [\(בראשית מז, יב\)](#), בן זקנתו של אביו. ולפי שראה בחלומו שעתיד למלך והגיד לאביו, קנאו בו אחיו. ויבא יוסף את דבתם רעה. אמר לאביו, אחי אוכליו אבר מן החי. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, בדבר שיצא מפיה, בו אתה נחשד, וישימו לו לבדו ולהם לבדם [\(בראשית מג, לב\)](#). ולפי שספר עליהם לשון הרע, לפיכך קנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ונשתעבדו שם ארבע מאות שנה. אמר יעקב ליוסף, לך נא ראה את שלום אחיך וגוי' ויבא שכמה, מקום מזמן לפרענות. בשכם ענו את דינה, בשכם מכרו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד, ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים [\(מלכים א יב, כה\)](#). וימצאהו איש, אין איש האמור פאן אלא גבריא, שניאמר: והאיש גבריא [\(דניאל ט, כא\)](#). ויראו אתו מרחק וגוי', ויקחהו וישלכו אתו הברה וגוי', מיס אין בו, נחשים ועקרבים היו בו. מה עשה ראובן, הלך וישב באחד מן ההרים לירד בלילה להעלות את יוסף, ותשעה אחיו יושבין במקום אחד פאיש אחד בעצה אחת להמיתו. עברו עליהם ישמעאלים. אמרו, לכו ונמכרנו לישמעאלים, הן מוליכין אותו לקצות המדבר. עמדו מכרוהו בעשרים כסף, לכל אחד מהם שני כסף לקנות מנעלים לרגליהם. וכי תעלה על דעתך שגער יפה כמותו נמכר בעשרים כסף. אלא כיון שהשליך לבור, מתוך פחד נחשים ועקרבים שבו, נשתנה זיו פניו וברח ממנו דמו ונעשו פניו ירקות. לפיכך מכרוהו בעשרים כסף בעבור נעלים. אמרו, נחרים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו. אמר להם יהודה, ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה. מה עשו, שתפו להקדוש ברוך הוא באותו החרם, שלא יגיד לאביהם. כיון שירד ראובן בלילה לאותו הבור להעלותו ולא מצאו, קרע את בגדיו ובכה. חזר לאחיו אמר להם: היגד איננו ואני אנה אני בא. הגידו לו את המעשה ואת החרם ושתק. ואף הקדוש ברוך הוא אף על פי שכתוב בו מגיד דבריו ליעקב [\(תהלים קמו, יט\)](#), דבר זה לא הגיד, מפני החרם. לפיכך אמר יעקב, טרף טרף יוסף. רבי מנא אומר, במכירת יוסף לקו השבטים ולא התכפר להם עונם עד שמתו. ועליהם הפתוב אומר, אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון [\(ישעיה כב, יד\)](#). ולפיכך בא רעב בארץ כנען שבע שנים, וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים ומצאו יוסף חי והתירו את החרם, ושמע יעקב שהוא חי, וכתוב בו ותחי רוח יעקב אביהם. וכי מתה היתה, אלא שחיתה מן החרם ושרתה בו רוח הקדש שנסתלקה הימנו. אמר רבי עקיבא, החרם היא השבועה, והשבועה היא החרם.

צא ולמד מיהושע שהחרים את יריחו, ונשרף עכו על שפשט ידו בחרם ולקח את האדמת ואת לשון הזֶהב שהיה באותו תרפים של יריחו ושם טמאה חקוק עליו, והלך והטמינם בתוך אהלו. ועל שמעל בחרם, נפל מישראל שלשים וששה איש, וקרע יהושע את בגדיו ונפל על פניו ארצה לפני הארון. ויאמר ה' אל יהושע קם לך וגו', חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם [\(יהושע ז, י-יא\)](#). למה כתיב כאן גם חמש פעמים. ללמדך שכל העובר על החרם, כעובר על חמשה חמשי תורה. וכל עברות נפרעין ממנו, וחרם נפרעין ממנו ומכל הבריות, שנאמר: אלה וכחש וגו', על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה וגו' [\(יהושע ד, ב-ג\)](#). ואומר: על כן אלה אכלה ארץ ויאשמו ישבי בה על כן וגו' [\(ישעיה כד, ו\)](#). וכן את מוצא, בעכו נאמר, הלוא עכו בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו [\(יהושע כב, כ\)](#). כיון שאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע, חטא ישראל. אמר לו יהושע, מי חטא. אמר לו: וכי דלטור אני, הטל גורלות ותדע. הלך והטיל גורלות, נפל הגורל על עכו. אמר לו עכו, בגורל אתה בא עלי, הטל הגורל בינך ובין אלעזר הכהן ויפל על אחד מהם. באותה שעה, נסתכל יהושע בשתים עשרה אבנים שבאבני אפוד שהיו על לבו של כהן גדול וראה אבן שבט יהודה שכהן אורה. שפך היה משפט החשן, כל שבט שעושה מצוה, מגיה אבנו ומבהיק אורה. וכל שבט שעובר עברה, אבנו כהן. כיון שראה יהושע כן, אמר לו בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל [\(יהושע ז, יט\)](#). מיד אמר עכו, אנכי חטאתי. אמר לו יהושע, מה עברתנו ועפרך ה' ביום הזה, היום הזה אתה עכור ויש לך חלק לעולם הבא. תדע לך כח החרם, שהרי השבטים שקנאו על פילגש בגבעה ולא קנאו על פסל מיכה, הרגו בהן בני בנימין פעם ראשונה ושנייה ושלישית כמה אלפים, ולבסוף עשו תשובה ונפלו לפני הארון ונתרצה להן הקדוש ברוך הוא. והחרימו שיבאו כל ישראל מקטון ועד גדול, שנאמר: כי השבועה הגדולה היתה לאשר לא עלה אל ה' המצפה לאמר מות יומת [\(שופטים כא, ה\)](#). וכי שבועה היתה שם, אלא ללמדך שהחרם היא השבועה. אנשי גבש גלעד לא עלו ונתחילו מיתה. ועוד למוד הוא משאול בן קיש שאמר, ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי מאיבי ולא טעם כל העם לחם, ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם וישלח את קצה המטה אשר בידו ויטבל אותה ביערת הדבש וגו' [\(ש"א יד, כד-כז\)](#). ראה שאול פלשתים מתגברין על ישראל ונדע שמעלו בחרם. הגיש האפוד וראה שאבן שבט בנימין מכה אורה. הפיל גורל בינו ובין יונתן בנו ונלכד יונתן. נטל עליו חרב להרוגו, שנאמר: ויאמר שאול כה יעשה אלהים וכה יוסף כי מות תמות יונתן. ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל וגו'. הכותיים לא נחשבו משבעים לשון אלא מיתר חמשה גוים ששבה מלך אשור, שנאמר: ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומענא ומחמת ומספרונים וישב בערי שמרון [\(מלכים ב יז, ד\)](#). רבי יוסי אומר, הוסיף עליהן ארבעה ונעשו תשעה, דינא ואפרסתניא

טרפליא אפרסיא ארפויי בבליא שושנכיא דהוא עלמיא [\(עזרא ד\)](#). כְּשֶׁגָלוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁמֵרוֹן, שָׁלַח סַנְחֵרִיב אֶת עֲבָדָיו וְהוֹשִׁיבֵן בְּשִׁמְרוֹן לְהַעֲלוֹת מִס לַמְּלָכוֹת. שָׁלַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּהֶן אֶת הָאֲרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּתַחֲלַת שְׁבַתָּם שֶׁס לֹא יָרְאוּ אֶת ה' וַיִּשְׁלַח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרִיּוֹת. שָׁלְחוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וְגוֹי וַיִּשְׁלַח בָּם אֶת הָאֲרִיּוֹת וְהִנֵּם מִמֵּיתִים אוֹתָם וְגוֹי' [\(מלכים ב יז, כה-כו\)](#). שָׁלַח וְקָרָא לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם כָּל הַשָּׂנִים שֶׁהֵייתֶם בְּאַרְצְכֶם לֹא שִׁפְּלָה אֶתְכֶם חַיַּת הַשָּׂדֶה וּמָה עִסְקָה עִכְשָׁו. אָמְרוּ נֹאמַר לוֹ דְּבַר אֶחָד, אוֹלֵי יָשִׁיב אוֹתָנוּ לְאַרְצֵנוּ. אָמְרוּ לוֹ: הָאֲרֶץ אֵינָה מְקַבֶּלֶת גּוֹי שְׂאִינֵנו עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְלֹא נִמּוּל. אָמַר לָהֶן, תִּנּוּ לִי שָׁנִים מִכֶּם שְׂיִלְכוּ לְשֵׁם וּלְמַדּוֹ אוֹתָם, וְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב. מִיָּד שָׁלְחוּ לְשֵׁם אֶת רַבִּי דוֹסֵתַי בֶּר יִנְאִי וְאֶת רַבִּי סַבִּיָּא, וְלַמְדוֹ אוֹתָם בְּכַתֵּב סֵפֶר תּוֹרָה נוֹטְרִיקוֹן וּבּוֹכִין. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֶת ה' הָיוּ יִרְאִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים. עַד שֶׁעָלָה עֲזָרָא מִבָּבֶל וַיִּזְרַבֶּל וַיְהוֹשֶׁע בֶּן יְהוֹצָדֵק וְהִתְחִילוּ בּוֹנִין בְּהִיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֲדִין קָמוּ זֶרְבָּבֶל בֶּר שְׁלֵתִיָּאל וַיִּשׁוּעַ בֶּר יוֹצָדֵק וְשָׂרִיו לְמַבְנֵא בֵּית אֱלֹהֵא וְגוֹי' [\(עזרא ה, ב\)](#). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאוּ עֲלֵיהֶן הַשְּׁמֵרוֹנִים לְמַלְחָמָה מְאֹה וּשְׂמוֹנִים אֶלְף. וְכִי שְׁמֵרוֹנִים הָיוּ, וְהָלֹא כּוֹתֵיִם הָיוּ. אֶלָּא עַל שֵׁם הָעִיר שְׁמֵרוֹן נִקְרָאוּ שְׁמֵרוֹנִים. וְעוֹד בִּקְשׁוֹ לְהַרְגֵּן אֶת נַחְמִיָּה בְּמַרְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵה וְנִוְעַדָּה יַחַדוֹ בַּכְּפָרִים בְּבִקְעַת אוֹנוֹ וְגוֹי' [\(נחמיה ג\)](#). וּבִטְלוּ מְלֹאכֶת בֵּית ה' שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֲדִין בְּטִלַת עֲבִידַת בֵּית אֱלֹהֵא דִּי בִירוּשָׁלַם וְהָיָה בְּטָלָא עַד שְׁנַת תַּרְתִּין לְמַלְכוּת דְּרִינּוּשׁ מֶלֶךְ פָּרַס [\(עזרא ד, כד\)](#). מָה עָשָׂה עֲזָרָא וַיִּזְרַבֶּל וַיְהוֹשֶׁע. קִבְּצוּ אֶת כָּל הַקְּהָל אֶל הֵיכַל ה', וְהִבִּיאוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוֹפְרוֹת וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת סִפְרֵי תּוֹרָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינּוֹקוֹת, וְהָיוּ תּוֹקְעִין וְהַלְוִיִּם הָיוּ מְשׁוֹרְרִין וּמְזַמְרִין וּמְחַרְיִמִּין וּמְשַׁמְתִּין וּמְנַדִּין אֶת הַכּוֹתֵיִם בְּסוֹד שֵׁם הַמִּפְרָשׁ וּבְכַתֵּב הַנִּכְתָּב עַל הַלוּחֹת, וּבְחֶרֶם בֵּית דִּין הָעֲלִיּוֹן וּבְחֶרֶם בֵּית דִּין הַתַּחְתּוֹן, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל פֶּת כּוֹתֵי. מִכָּאֵן אָמְרוּ, הָאוֹכַל פֶּת כּוֹתֵי, כְּאוֹכַל בֶּשֶׂר חֲזִיר. וְאֵל יִתְגַּיֵּר כּוֹתֵי בְּיִשְׂרָאֵל, וְאֵל יְהִי לָהֶם חֵלֶק בְּתַחֲיַת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וְלָנוּ לְבָנוֹת בֵּית לֵאלֹהֵינוּ [\(עזרא ד, א\)](#). וּכְתִיב: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וְצִדְקָה וְזִכְרוֹן בִּירוּשָׁלַם [\(נחמיה ב, ט\)](#). וְכַתְּבוּ וְחַתְּמוּ וְשָׁלְחוּ אֶת הַחֶרֶם לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּבָבֶל, וְהֵם הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם חֶרֶם עַל חֶרֶם. וְהַמֶּלֶךְ פּוֹרֵשׁ קִבְעַ עֲלֵיהֶם חֶרֶם עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֵהָא דִּי שְׁכֹן שָׁמָּה תִּמָּה יִמְגַר כָּל מֶלֶךְ וְעַם דִּי יִשְׁלַח יְדָה לְהַשְׁנֵא וְגוֹי' [\(עזרא ג, יב\)](#).

ג ויוסף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה. יְלַמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְהַבְדִּיל עַל נֶר שֶׁל גּוֹי בְּמוֹצָאֵי שְׁבַת. כִּד שְׁנו רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לְהַבְדִּיל עַל הַנֶּר שֶׁל גּוֹי בְּמוֹצָאֵי שְׁבַת. לָמָּה, שֶׁלֹּא שְׁבַת מִמְּלֹאכָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אִם אֶתָּה מְבַדִּיל עַל נֶרוֹ שֶׁל גּוֹי, אֶתָּה עוֹשֶׂה הַגּוֹי כְּאִלוֹ הוּא סָפוּן. וְהַפְּתוּב אוֹמֵר, כָּל הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ [\(ישעיה מ, יז\)](#). מִעֲשֶׂה בְּאַנְטוֹנִיָּנוֹס שֶׁבֵּא לְקַסְרִין וְשָׁלַח אַחַר רַבֵּנוּ הַקְּדוֹשׁ, וְהִלְךְ עִמּוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּנוֹ וְרַבִּי חִנָּא הַגְּדוֹל. רָאָה

רבי שמעון שם לגיון אַחַד נָאָה וּמִשְׁבַּח, ראשו מגיע לקפאלירס של עמודים. אָמַר לוֹ לְרַבִּי חֲנִיָּא, רָאָה כַּמָּה פְּטוּמִין עֲגָלִין שֶׁל עֵשׂוּ. נִטְלוּ רַבִּי חֲנִיָּא וְהוֹלִיכוֹ לְשׁוּק וְהִרְאָהוּ סַל שֶׁל עֲנָבִים וְשֶׁל תְּאֵנִים וְהַזְבוּבִין עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִיָּא, זְבוּבִין אֵלוֹ וְאוֹתוֹ לְגִיוֹן שׁוּיִן. כְּשֶׁעָלָה רַבִּי שְׁמֵעוֹן אֶצֶל אָבִיו, אָמַר לוֹ כֶּדָּא אֲמַרְתִּי לְרַבִּי חֲנִיָּא וְכַד הִשִּׁיב לִי. אָמַר לוֹ: כֹּל כֶּדָּא נָתַן רַבִּי חֲנִיָּא הַבְּבִלִי מִמֶּשׁ שֶׁהִשְׁנֶה אוֹתָן לְזְבוּבִין, לְפִי שֶׁלְגִיוֹנִים אֵלוֹ אֵינָן סְפוּנִין לְכָלוּם. אָבֵל זְבוּבִין, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ בְּהוֹן, שְׁנֵאמַר: וְהִזָּה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׂרָק ה' לְזְבוּב אֲשֶׁר בְּקִצָּה יֵאָרִי וְגוֹי (ישעיה ז, יח). וְכוּ, וְשִׁלַּחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה (שמות כג, כח), וּבְכַנְיִם וּצְפַרְדְּעִים. תִּדְעַ, שֶׁבְּשִׁעָה שֶׁבִקֵּשׁ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם גְּזֵרַת יְדַע תִּדְעַ, בְּקִטָּן שֶׁבְּשִׁבְטִים עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ, וְנִמְכָּר יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם, וְיִרְדּוּ יַעֲקֹב וּבְנָיו וּפְרָעוֹ אֶת הַשֶּׁטֶר. לְכַד כְּתִיב: וַיּוֹסֶף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה. וַיּוֹסֶף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה, זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: מַה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂי יְהוָה מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבְּתֵיךָ (תהלים צב, ו). אָמַר רַבִּי שְׁמֵעוֹן בַּר יוֹחָאִי, יֵשׁ לָךְ בְּרִיּוֹת שֶׁהֵן גְּדוּלוֹת בַּיָּם וְאֵינָן גְּדוּלוֹת בַּיָּבֵשׁה, גְּדוּלוֹת בַּיָּבֵשׁה וְאֵינָן גְּדוּלוֹת בַּיָּם. אִם יַעֲלוּ אוֹתָן שְׁבַיִם לַיָּבֵשׁה, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְאִם יִרְדּוּ אוֹתָן שְׁבַיִבְשָׁה לַיָּם, אֵין לָהֶם חַיִּים. וַיּוֹנֶה יֵרֵד לַיָּם וְחָיָה, שְׁנֵאמַר: וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלְהוּ אֶל הַיָּם (יונה א, טו). וְהִדְגַּ עָלָה לַיָּבֵשׁה וְחָיָה, שְׁנֵאמַר: וַיֵּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקַּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיָּבֵשׁה. נִמְצָא, מְקוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה חַיָּו שֶׁל זֶה, וּמְקוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה חַיָּו שֶׁל זֶה. לְכַד נֵאמַר: מַה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂי יְהוָה. יֵשׁ לָךְ בְּרִיּוֹת שֶׁהֵן גְּדוּלוֹת בְּאֹרִי וְאֵין גְּדוּלוֹת בְּאֹרִי, יֵשׁ לָךְ בְּרִיּוֹת בְּאֹרִי וְאֵין גְּדוּלוֹת בְּאֹרִי. אִם עוֹלוֹת שְׁבַאֲוִיר לְאֹרִי, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְאוֹתָן שְׁבַאֲוִיר אִם עוֹלוֹת לְאֹרִי, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְחַנְנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעִזְרִיָּה הִשְׁלִיכוּ לְתוֹךְ הַכְּבִשָּׁן וְעָלוּ, שְׁנֵאמַר: בְּאֵדִין נִפְקִין שְׁדִרְךָ מִיִּשְׂדָּךְ וְעֵבֶד נָגוּ מִן גּוֹא נוֹרָא (דניאל ג, כו). בְּרִיּוֹת הַגְּדוּלוֹת בְּאֹרִי וְאֵינָן גְּדוּלוֹת בְּאֹרִי, וְאֵיזוֹ, זֶה סִלְמַנְדָּרָא. כִּיצַד, הַזְּגָגִין הַעוֹשִׂין אֶת הַזְּכוּכִית, כְּשֶׁהֵן מְסִיקִין אֶת הַכְּבִשָּׁן שְׁבַעָה יָמִים וְשְׁבַעָה לַיְלוֹת רְצוּפִין, מִכְּבֶּד הָאֹרִי יוֹצֵא מִשָּׁם בְּרִיָּה חֲדוּמָה לְעַכְבָּר (ס"א: לְעַכְבִּישׁ), וְהַבְּרִיּוֹת קוֹרִין אוֹתָהּ סִלְמַנְדָּרָא. אֲדָם סָדָּךְ יָדוֹ מִדְּמָה אוֹ אֶחָד מֵאַבְרָיו, אֵין הָאֹרִי שׁוֹלְטָת בְּאוֹתוֹ מְקוֹם. לָמָּה, עַל שֶׁתְּחַלַּת בְּרִיאָתָה מִן הָאֹרִי. מִכָּאֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָּה, תִּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אֹרִי שֶׁל גִּיהֲנָם שׁוֹלְטָת בְּהוֹן, קַל וְחֹמֶר מִסִּלְמַנְדָּרָא. וְיָמָּה סִלְמַנְדָּרָא עַל שֶׁתְּחַלַּת בְּרִיאָתָה מִן הָאֹרִי, הַסָּדָּךְ מִדְּמָה אֵין הָאֹרִי שׁוֹלְטָת בוֹ, תִּלְמִידֵי חֲכָמִים שׁוֹמְרֵי תוֹרָה שֶׁהֵיא דַּת אֵשׁ וְנִתְנָה מִיַּד אֵשׁ אוֹכְלָה וְלוֹמְדֵיהָ בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכַד נֵאמַר: מַה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂי יְהוָה. מַהוּ מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבְּתֵיךָ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִחֻשְׁבָּה עֲמָקָה נִטְלָתָ עִם אַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים כְּשֶׁאֲמַרְתָּ לוֹ יְדַע תִּדְעַ כִּי גַר יִהְיֶה זְרָעֲךָ. אָמַר רַבִּי יְהוֹנָדָה בַּר שְׁלוֹם, שֵׁיחֵיו גְּרִים וְתוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם מִשְׁתַּעֲבָדִין אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְהָיוּ חֲנִיבִין לִירֵד מְכַפְתִּין בְּקוֹלְרִין. וְלֹא עֲשֶׂה כֶּדָּא, אֶלֶּא חֲשַׁב הֵיאָךְ לְהוֹרִידוֹ בְּכָבוֹד, וְהֵבִיא עֲלֵיהָ שִׁינְאָהֵב יַעֲקֹב לְיוֹסֵף וַיִּשְׁנְאוּהוּ אֲחָיו וַיִּמְכְּרוּהוּ לְיִשְׁמַעֲאֵלִים וַיּוֹרִידוּהוּ לְמִצְרַיִם וַיִּרְדּוּ יַעֲקֹב וּבְנָיו בְּשִׁבְלֵוֹ, שְׁנֵאמַר: וַיּוֹסֶף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה.

ד ויוסף הורד מצרימה. זה שאמר הכתוב: לכו חזו מפעלות אלהים נורא

עלילה על בני אדם (תהלים סו. ה). אמר רבי יהושע בן קרחה, אף הנוראות שאפה מביא עלינו, בעלילה את מביאנו. בא וראה כשבא הקדוש ברוך הוא את העולם, מיום הראשון ברא מלאך המות. מנין, אמר רבי ברכיה, משום שנאמר: וחשך על פני תהום (בראשית א. ב), זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות. ואדם נברא בששעי ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם, שנאמר: כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב. יז). משל למה הדבר דומה, למי שמבקש לגרש את אשתו, כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו, מבקש עלילה לתנו לה. אמר לה: מזגי לי את הכוס שאשתה. מזגה לו. כיון שנטל הכוס מידה, אמר לה: הרי זה גט. אמרה לו: מה פשעי. אמר לה: צאי מביתי שמזגת לי כוס פשור. אמרה לו: כבר היית יודע שאני עתידה למזג לך כוס פשור, שכתבת הגט והבאתו בידך. אף כך, אמר אדם לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, על שלא בראת עולמך קדם שני אלפים שנה, היתה תורה אצלך אמון, שכך כתיב: ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום (משלי ט. ט), שני אלפים שנה, וכתב בה, זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט. יד). אלולי שהתקנת מות לבריות, היית כותב בה כך. אלא באת לתלות בי את העלילה. הוי, נורא עלילה על בני אדם. וכן אתה מוצא שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה וגו' (דברים א. לה). איש, זה משה, דכתיב: והאיש משה ענו (במדבר יב. א), האיש המסים באנשים. וכן אתה אומר, והאיש בימי שאול זקן בא באנשים (ש"א יז. יב). וכן הוא אומר, עתה תראה אשר אעשה לפרעה (שמות ו. א), במלחמת פרעה אתה רואה ואין אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים. וכיון שאמר להם: שמעו נא המרים (במדבר כ. ט), אמר לו הקדוש ברוך הוא, לכן לא תביאו את הקהל הזה. הוי, נורא עלילה. וכן הוא אומר ביוסף, ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם, על ידי לשון של ארגמן שעשה לו כתנת פסים, נכתב עליו ארבע אונאות. פסים, פי פוטיפר, סי סוחרים, יי ישמעאלים, מי מדינים. בשביל כתנת פסים גרם לכל השבטים לירד למצרים. ואמר רבי יודן, הנה הקדוש ברוך הוא מבקש לקיים גזרת ידע תדע, והביא עלילה לכל דברים אלו, כדי שיאהב יעקב את יוסף וישנאוהו אחיו וימכרו אותו לישמעאלים ויורידוהו למצרים וישמע יעקב שיוסף חי במצרים וירד עם השבטים וישתעבדו שם. הוי, ויוסף הורד מצרימה, אל תקרי הורד אלא הוריד את אביו והשבטים למצרים. אמר רבי תנחומא, למה הדבר דומה, לפרה שמבקשין לתן על בצוארה, והיא מונעת העול מן צוארה. מה עשו. נטלו את בנה מאחריה ומשכו אותה לאותו מקום שמבקשין בו לחרוש, והיה העגל גועה. שמעה הפרה בנה גועה, הלכה שלא בטובתה בשביל בנה. כך הקדוש ברוך הוא היה מבקש לקיים גזרת ידע תדע, והביא עלילה לכל אלו

הדברים ויגדו למצרים ופרעו את השטר. לךך נאמר: ויוסף הורד מצרימה, הוי, נורא עליה וגו'.

ויהי אחר הדברים האלה. ולמדנו רבנו, גדול שבנאמנים איזהו. כך שנו רבותינו, שלשה נאמנים הן. בעל הבית שמפריש מעשרותיו כראוי ואינו נחשד על התרומה ומעשר, אין נאמן גדול מזה. ועני שהפקידו פקדון אצלו ולא נחשד על הפקדון, אין נאמן גדול מזה. ורוק הדר בכפר בשכונת זונות ואינו חוטא, אין נאמן גדול מזה. אין את מוצא נאמן גדול כיוסף שהיה במצרים, שכתוב בהן, אשר בשר חמורים בשרם [\(יחזקאל כג, ט\)](#), והוא בן שבע עשרה שנה ולא נחשד על העריות, ביותר שהיתה אדונתו עמו בבית והיתה משדלתו בכל יום ויום בדברים. והיתה מחלפת שלש חליפות בגדים בכל יום ויום. כלים שלבשה בשחרית לא לבשה אותם בחצי היום, ובחצי היום לא לבשה בין הערבים. כל כך למה. כדי לתן עיניו בה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה: פעם אחת נתקבצו המצריים וביאו לראות יפיו של יוסף. מה עשתה אשת פוטיפר, נטלה אתרוגים ונתנה לכל אחת ואחת מהן ונתנה סבין לכל אחת ואחת, וקראה ליוסף והעמידתו לפניו. כיון שהיו מסתכלות ביפיו של יוסף, היו חותכין את ידיהן. אמרה להן, ומה אתן בשעה אחת כך. אני שבכל שעה רואה אותו, על אחת כמה וכמה. ובכל יום ויום משדלתו בדברים, ועמד ביצרו. מנין, ממה שקראו בענין ותשא אשת אדניו.

ויהי אחר הדברים האלה. זה שאמר הכתוב: ומוצא אני מר ממנות את האשה אשר היא מצודים וחרמים וגו' [\(סחלת ג, כו\)](#). אמר רבי יהודה בר שלום, אין לך קשה מן האשה. תדע לך, שפשעשו את העגל, כתיב: ויפל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש [\(שמות לב, כח\)](#). ועל ידי אשה בשטים נפלו ארבעה ועשרים אלף. הוי אומר, ומוצא אני מר ממנות את האשה. מהו אסורים ידיה. אלולי שכתוב בה אסורים ידיה, היתה תופסת לאדם בשוק. בא וראה כשבקש הקדוש ברוך הוא לברא את חנה, היה מחשב מאיזה מקום לבראתה. אמר, אם אברא אותה מן הראש, תהיה רוחה גסה. מן העין, תהיה סקרנית. מן הפה, תהיה פטפטנית. מן האזן, תהיה ציתנית. מן הידים, תהיה גונבת. מן הרגלים, תהיה פרדנית. מה עשה הקדוש ברוך הוא. בראה מן הצלע ממקום צנוע, כדי שתהיה צנועה יושבת בבית, שנגמר: ויקח אחת מצלעתיו [\(בראשית ב, כב\)](#). ואף על פי כן לא יצאו ידיהן מאלו המומין. לא בראה מן הראש שלא תהא רוחה גסה, עמדו בנות ציון והיתה רוחן גסה, שנגמר: ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון וגו' [\(ישעיה ג, טז\)](#). לא בראה מן

העין שלא תהא סקֶרְנִית, עֲמֻדָה חֲנוּה וְהִיתָה סִקְרָנִית, שְׁנֵאמֵר: וְתָרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ וְגוֹי' [\(בראשית ג, ו\)](#). לא בְּרָאָה מִן הַפֶּה שְׁלֵא תִהְיֶה פִּטְפֻטְנִית, עֲמֻדָה לָאָה וְהִיתָה פִּטְפֻטְנִית, שְׁנֵאמֵר: וְתֵאמֵר לָהּ הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת אִישִׁי [\(בראשית ל, טו\)](#). וְכֹן, וְתִדְבֵר מְרִים וְאֶהְרֹן בְּמִשָּׁה [\(במדבר יב, א\)](#). לא בְּרָאָה מִן הָאֵזֶן שְׁלֵא תִהְיֶה צִיְתָנִית, עֲמֻדָה שָׂרָה וְהִיתָה צִיְתָנִית, שְׁנֵאמֵר: וְשָׂרָה שְׁמַעַת פֶּתַח הָאֵהֶל [\(בראשית יח, ט\)](#). לא בְּרָאָה מִן הַיָּד שְׁלֵא תִהְיֶה גוֹנֵבֶת, וְרַחֵל הִיתָה גוֹנֵבֶת, שְׁנֵאמֵר: וְתִגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים [\(בראשית לא, יט\)](#). לא בְּרָאָה מִן הַרְגֵל שְׁלֵא תִהְיֶה פְרֻדָּנִית, עֲמֻדָה לָאָה וְהִיתָה פְרֻדָּנִית, שְׁנֵאמֵר: וְתֵצֵא לָאָה [\(בראשית ל, טז\)](#). וְכֹן וְתֵצֵא דִינָה [\(בראשית לד, א\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם, וְזוֹ שְׁאֲמַרְנוּ, בְּכַשְׁרוֹת שְׁבִי שְׂרָאֵל, וְאִין צְרִיךְ לומר בְּשָׂר הַנְּשִׁים. אָבֵל בְּצִנּוּעוֹת שְׁבָאמוֹת הָעוֹלָם מַה כְּתִיב: וְתִתְפָּשֶׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שְׂכָבָה עִמִּי. טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמְלֹט מִמְּנָה, זֶה יוֹסֵף, וְחֹטֵא יִלְכָד בָּהּ, זֶה זְמַרִי שְׁנִלְכַד בָּהּ בְּשִׁטִּים. וְתִשָּׂא אִשְׁתְּ אֲדָנָיו, זֶה שְׁאֲמַר הַכְּתוּב: תַּחֲשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מִרְאוֹת וְגוֹי' [\(תהלים סט, כד\)](#). אֵתָה מוֹצֵא שְׁהַצְדִּיקִים מִתְרוֹמְמִין בְּעֵינֵיהֶם, שְׁנֵאמֵר: וַיִּשָּׂא אֲבָרְהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַמָּקוֹם [\(בראשית כב, ד\)](#). וְכֹן וַיִּשָּׂא אֲבָרְהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל [\(בראשית כב, יג\)](#). וְכֹן וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֵשָׁה אַנְשִׁים [\(בראשית יח, ב\)](#). בִּיצְחָק, וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשֻׁדָה לִפְנוֹת עָרֵב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְגוֹי' [\(בראשית כד, סג\)](#). בְּיַעֲקֹב, וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה עֵשׂוֹ בָּא וַיַּחַץ אֶת הַיְלָדִים [\(בראשית לג, א\)](#). אָבֵל הַרְשָׁעִים, נוֹפְלִים בְּעֵינֵיהֶם, שְׁנֵאמֵר: וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת כָּל כְּפַר הַיְרֵדוֹן [\(בראשית יג, ט\)](#), זֶה סְדוֹם, שְׁהֵנִיחַ לְאֲבָרְהָם וְהִלְךְ לְסְדוֹם לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶן. לְכֹךְ קָרָא שְׁמוֹ לוֹט, שְׁמוֹ גֵרַם לוֹ. וַיִּרְא בָּלַק בֶּן צְפּוֹר [\(במדבר כב, ב\)](#). וְכֹן אֵתָה פּוֹתֵר אֶת כָּלָם.

ותשא אשת אדניו. זה שאמר הכתוב: מות וחיים ביד לשון ואהביה יאכל

פְּרִיָּה [\(משלי יח, כא\)](#). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אֲבָא, כְּלַפְלָה שֶׁל תְּאֲנִים לִפְנֵינוּ, אִם אָכַל מִמֶּנָּה עַד שְׁלֵא בִרְךָ, מוֹת בְּיַד לְשׁוֹן. בִּרְךָ וְאַחַר כֵּךְ אָכַל, חַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן. וְכֹן בְּיוֹסֵף לֹא הִגִּיעוּהוּ כָּל אוֹתָן הַצָּרוֹת אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרַע שֶׁסָּפַר עַל אָחִיו. שְׁנֵאמֵר: וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבְתָם רָעָה אֶל אָבִיהֶם. וּמָה אָמַר לוֹ. רַבֵּן אֲמַרִי, אָמַר לְאָבִיו, שֶׁהוּ נוֹהֵגִין בְּבָנֵי בְלָהָה וְזִלְפָּה מְנַהֵג עֲבָדִים וְקוֹרִין אוֹתָן עֲבָדִים, וְאֲנִי נוֹהֵג בָּהֶן מְנַהֵג אַחֲנוּהָ, שְׁנֵאמֵר: וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹי'. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חִיִּיד, בּוֹ בְדָבָר תִּלְקָה, שְׁנֵאמֵר: לְעַבְדְּ נִמְכַר יוֹסֵף [\(תהלים קה, יז\)](#). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אָמַר לוֹ: אַחֵי אוֹכְלִין אֲבָר מִן הַחֵי. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶפְלוּ בְשַׁעַת קִלְקָלָה לֹא יַעֲשׂוּ אֶלָּא בְשַׁחֲיֻטָּה, שְׁנֵאמֵר: וַיִּשְׁחֲטוּ שְׁעִיר עֲזִים וַיִּטְבְּלוּ. רַבִּי יוֹסֵף אוֹמֵר, יוֹסֵף הָיָה אוֹמֵר לוֹ: שְׁהִיו נוֹתְנִין עֵינֵיהֶן בְּבִנּוֹת הָאָרֶץ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חִיִּיד, בּוֹ בְדָבָר תִּקְלָה, הִרִי אֲדוֹנֵתְךָ נוֹתְנֶת עֵינֶיהָ בְּךָ, שְׁנֵאמֵר: וְתִשָּׂא אִשְׁתְּ אֲדָנָיו.

ח וימאן ויאמר אל אשת אדניו. זה שאמר הכתוב: ברוך הגבר אשר יבטח בה' [\(ירמיה יז, ז.\)](#). את מוצא כיון שהיה בבית רבו, ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח וגו'. וירא אדניו כי ה' אתו וגו'. וכי פוטיפר רשע היה רואה שהקדוש ברוך הוא עמו, ומה הוא כי ה' אתו. אלא שלא היה שמו של הקדוש ברוך הוא זז מפיו. היה נכנס לשמשו, והוא היה מלחש ואומר: רבון העולם, אתה הוא בטחוני, אתה הוא פטרוני, תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני. ופוטיפר אומר לו: מה אתה מלחש, שמא פשפים אתה עושה לי. והוא משיבו, לא, אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך. לפיכך כתיב: וירא אדניו כי ה' אתו. ומהו וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו, היה מוזג לרבו קונדיטון, והוא אומר לו: מה מוזגת לי. הוא אומר, קונדיטון. אומר לו: פסינתטון אני רוצה, והיה פסינתטון. הוא אומר, יין אני רוצה, והיה יין. הוא אומר, יין מבשל אני רוצה, והיה מבשל. וכן על המים. וכן על כל דבר ודבר, שנאמר: וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו. כיון שראה רבו כן, מסר לו את כל המפתחות ולא היה יודע אחריו כלום, שכן אומר, הן אדני לא ידע אתי מה בבית. כיון שראה יוסף את עצמו בכך, התחיל אוכל ושותה, מסלסל בשערו, ואומר ברוך המקום שהשפתיני בית אבי. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אביך מתאבל עליך בשק ואפר, ואתה אוכל ושותה ומסלסל בשערך, הרי אדונתך מזדונת לך ומצרה לך. לך כתיב: ותשא אשת אדניו. וימאן, למה מאן. אמר רבי יהודה בר שלום, שראה איקונין של אביו, ואמר לו: יוסף יוסף, עתידין אחיך לכתב באבני אפוד, תרצה שתהא חסר מכללן ותהיה רועה זונות, לך מאן. ויאמר אל אשת אדניו הן אדני. אמר לה: הרי בעליך לפניך, לפי שכל בני אדם שוין הן, איננו גדול בבית הזה ממני וגו'. וחסאתי לאלהים, נשבע אני לאלהים שאיני עושה הרעה הגדולה הזאת. ויהי כדברה אל יוסף יום יום. אמר רבי יהודה בר שלום, יום יום, שנים עשר חדש היתה מתגרה בו. ואין יום יום אלא שנים עשר חדש, שנאמר: מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר [\(אסתר ג, ז.\)](#). כשהיתה באה להסיח עמו, היה מרפין פניו למטה, כדי שלא להביט בה. מה עשתה. אמר רב הונא בר אידי, עשתה לו שרתוע של ברזל מתחת זקנו, שאם ירפין פניו, יהא השרתוע מכהו, שנאמר: ענו בכבל רגלו וגו' [\(תהלים קה, יח.\)](#). אף על פי כן לא שמע אליה. אמרה לו: למה אין אתה שומע לי, הלא אשת איש אני, אין אדם יודע בנו. אמר לה: השתא הפנויות שלכם אסורות לנו, ביותר שאת אשת איש, שנאמר: ולא תתחתן בם [\(דברים יז, א.\)](#) ואף על פי כן לא שמע אליה. אמר רבי יהודה בר נחמן, משל לגוי שאמר לישראל, יש לי מאכל יפה להאכילך. אמר לו: מהו. אמר לו: בשר חזיר. אמר לו: ריקה, אפלו שחוטא שלכם בבמה טהורה אסורה לנו, וכל שכן בשר חזיר. וכך אמר לה יוסף, אפלו פנויות שלכם אסורות לנו, כל שכן אשת איש. ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות

עָמָה. לְשֹׁכֵב אֶצְלָהּ, בְּעוֹלָם הַזֶּה. לְהִיּוֹת עִמָּה, לְעוֹלָם הַבָּא בְּגִיּוֹהֵנָם. מִמָּה שֶׁאָמַר
הַכֶּתוּב לְהִיּוֹת עִמָּה, אֶתְּ לָמַד שֶׁהַבָּא עַל הַגּוֹיָה, קְשׁוּרָה בּוֹ כְּפֶלֶב. וְאֵיִת דְּאָמְרֵי לָהּ
מִהֶכָּא, יִלְפְּתוּ אֲרָחוֹת דְּרַפְּס יַעֲלוּ בִּתְהוּ וַיֵּאבְדוּ [\(איוב ו, יח\)](#), שֶׁמִּלְפַּתּוֹ וּמוֹלִיכְתּוֹ
לְגִיּוֹהֵנָם.

ט וַיְהִי כִּהְיוּם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבֵּיתָה וְגו'. רבוּתֵינוּ חוֹלְקִין בְּדָבָר. יֵשׁ אוֹמְרִים:

לְעֲשׂוֹת צְרָפוֹ נְכֻסֵּי וּבִקְשׁ עֲצָמוֹ וְלֹא מִצָּא, דְּכַתִּיב: וַאֲיִן אִישׁ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: לְעֲשׂוֹת
מִלֵּאכְתּוֹ, מִלֵּאכָה שֶׁעָלְיוֹ מִן הַבֵּית. וְרַבֵּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם זְבוּחוֹ שֶׁל
נִילוֹס הָיָה וַיִּצְאוּ כָלָם, וְנִשְׁתַּיְתָּה הִיא וְהוּא עִמָּה בַּבֵּית. וְתַתְּפֹשְׁהוּ בְּבִגְדוֹ, וְעָלָה
עִמָּה לַמֶּטֶה וּבִקְשׁ עֲצָמוֹ וְלֹא מִצָּא, שֶׁרָאָה דְמוֹת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו, וְהִפִּיל עֲצָמוֹ
בְּקִרְקַע וְנִעַץ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹתָיו בְּקִרְקַע. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בְּבִרְכּוֹתוֹ, וְתִשָּׁב בְּאִיתָן
קִשְׁתּוֹ, לְשׁוֹן נְקִי דְבִרְהַ תּוֹרָה. וַיִּפְּאוּ זְרַעֵי יָדָיו, שֶׁנִּעַץ יָדָיו בְּקִרְקַע. לָמָּה, מִיַּדֵּי אָבִיר
יַעֲקֹב. מִיָּד וַיִּנָּס וַיִּצָּא הַחוּצָה. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתְּהָ נִסְתָּ וַיִּצְאָתְּ חוּצָה,
חַיִּיד, הַיָּם יָנוּס מִפְּנֵי אַרְוֹנָד, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיִּנָּס [\(תהלים קי"ד, ג\)](#). כִּיִּוֹן שֶׁרָאָתְּהָ
שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהּ, הַתְּחִילָה קוֹבֶלֶת עָלָיו לְרַבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּא אֵלַי הַעֲבָד הַעֲבָרִי אֲשֶׁר
הִבֵּאתְ. מִיָּד וַיִּקַּח אֲדָנִי יוֹסֵף אֶתּוֹ וַיִּתְּנֵהוּ חֲבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה
שָׁנָה. וַאֲמָרוּ רְבוּתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה: כִּיִּוֹן שֶׁשָּׁמַע רַבּוֹ כֶּד, רָצָה לְהַרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:
וַיַּחַר אָפוֹ. כְּתִיב הֶכָּא, וַיַּחַר אָפוֹ. וְכַתִּיב הַתָּם, וְחָרָה אַפִּי וְהַרְגֵתִי [\(שמות כ"ב, ג\)](#). אָמְרָה
לוֹ אֲשֶׁתּוֹ, אֵל תִּפְסִיד מְמוֹנָד. וְכָל זֶה לֹא עֲשִׂתָּה אֶלָּא שְׁמָא יִתְרַצָּה בָּהּ. וּבְכָל יוֹם
וַיּוֹסֵם הוֹלֶכֶת אֶצְלוֹ וְאוֹמְרָת לוֹ הַתְּרַצָּה לִי, וְהוּא אוֹמֵר כְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי. וְהִיא אוֹמְרָת
לוֹ, אֲנִי מְעַנְרָת עֵינֶיךָ. וְהוּא אוֹמֵר, הִי פוֹקַח עֵינֶיךָ. כָּאֵן תִּהְיֶה מִיִּתְתֶּךָ בְּכַבָּלִים.
וְהוּא אוֹמֵר, הִי מִתִּיר אֲסוּרִים. אֲנִי מוֹכְרָת אוֹתְךָ בְּאַרְצָ רְחוֹקָה. וְהוּא אוֹמֵר, הִי
שָׁמַר אֶת גְּרִים [\(תהלים קמ"ו, ז-ט\)](#). וְלֹא הָיָה צְרִיד לְעֲשׂוֹת שֵׁם אֶלָּא עֶשֶׂר שָׁנִים. וְלָמָּה
נִתְוֹסְפוּ לוֹ שֵׁם שְׁתֵּי שָׁנִים. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתְּהָ הַשְּׁלֶכֶת בְּטַחוּנִי וּבְטַחַתְּ
בְּשֶׁר הַמִּשְׁקִים וְאִמְרָתְּ לוֹ שְׁתֵּי זְכִירוֹת, כִּי אִם זְכָרְתִּנִּי וְהִזְכַּרְתִּנִּי, תִּשְׁתַּכַּח שְׁתֵּי
שָׁנִים בְּבֵית הַסֵּהר. לְכַךְ כְּתִיב: וַיְהִי מִקֶּץ שְׁנָתַיִם יָמִים, שְׁתֵּי שָׁנִים לִיצִיאַת שֶׁר
הַמִּשְׁקִים מִבֵּית הַסֵּהר. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בָּא וּרְאָה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מִדַּת בְּשֶׁר וְנָדָם. מִדַּת בְּשֶׁר וְנָדָם, מִכָּה בְּאִזְמֵל וּמִרְפָּא בְּרִטְיָה. וְהַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, בְּמָה שֶׁהוּא מִכָּה הוּא מִרְפָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶעֱלֶה אֲרָכָה לָךְ וּמִמְכּוֹתֶיךָ
אֲרַפְּאֶךָ [\(ירמיה ל, יז\)](#). יוֹסֵף לֹא נִמְכַּר אֶלָּא עַל יְדֵי חִלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאמְרוּ אִישׁ אֶל
אָחִיו הִנֵּה בַעַל הַחֲלָמוֹת הִלְזָה בָּא, לָכֵן וְנִמְכַּרְנוּ וְגו'. וְלֹא מִלָּד אֶלָּא עַל יְדֵי חִלוּם,
שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֶּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חָלָם.

פרשת מקץ

א ילמדנו רבנו, הרוצה את הגשמים יורדו בזמן שהבריות צריכין להו, כיצד הוא מברך. כך שנו רבותינו, על הגשמים הוא אומר, ברוך הטוב והמטיב. והגשמים מהיכן יורדו. רבי אליעזר אומר, העולם כלו ממימי אוקינוס הוא שותה. אומר לו רבי יהושע, והלא מי אוקינוס מלוחיו הו. אומר לו: מתמתקין מן העבים שברקיע, דאמר רבי שמעון בן לקיש, למה נקרא שמו שחקים, שהו שוחקין את המים וממתקין אותם ואחר כך הו יורדו, ובקצה הו יורדו, שהקדוש ברוך הוא קוצב לבריות כמה גשמים יורדו מראש השנה ועד סוף השנה. אומר רבי שמעון בר יוחאי, כשישראל זוכין, יורדו על הצמחים ועל האילנות ועל הזרעים והעולם מתברך. וכשהו חוטאין, יורדו בימים ובנהרות. מכל מקום אינו פוחת מקצה שפסק, מפני שכל דבר ודבר שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא, בקצה הוא נותן. לחמה נתן קץ, שנתאמר: מקצה השמים מוצאו [\(תהלים יט, ג\)](#). לשמים נתן קץ, שנתאמר: ולמקצה השמים ועד קצה השמים [\(דברים ד, לב\)](#). לארץ נתן קץ, שנתאמר: בורא קצות הארץ [\(ישעיה מ, כח\)](#). ליציאת מצרים נתן קץ, שנתאמר: ויהי מקץ שלשים שנה [\(שמות יב, מא\)](#). לחשך נתן קץ, שנתאמר: קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר [\(איוב כח, ג\)](#). ואף כשנחבש יוסף קץ שם לו, שנתאמר: ויהי מקץ שנתים ימים.

ב והנה מן היאר עלת וגו'. ויהי בבקר ותפגעם רוחו. ובבוכדנצר כתיב: ותתפגעם [\(דניאל ב, א\)](#). פרעה שינדע החלום ולא ידע פתרונו, נטרף טרוף אחד. בבוכדנצר ששכח החלום ופתרונו, נטרף שני טרופיו. לכך כתיב בו ותתפגעם. חלם נבוכדנצר חלמות [\(דניאל ב, א\)](#). רבי ינאי אומר, חלמות שתיים חלם, אחת של צלם ואחת של אילו. ויאמר המלך לקרא לחרטמים, חסר כתיב: אלו ששואליו בטימי מתים. לאשפים, אלו שדוחקין במזל, שכן אשפים לשון דחק, שנתאמר: שמעו זאת השאפים אביון [\(עמוס ח, ד\)](#). ולמכשפים, שמכחישין פמליא של מעלה ופמליא

שֶׁל מִטָּה. לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ חֲלֻמְתָיו וַיָּבֵאוּ וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ
חֲלוֹם חֲלֻמְתֵי וּתְפָעִם רוּחֵי לְדַעַת אֶת הַחֲלוֹם. וַיִּדְבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לְמֶלֶךְ אַרְמִית,
מִלֶּכָּא לְעִלְמִין חֵי אָמַר חֲלֻמָּא לְעִבְדֵיךָ וּפְשָׂרָא נְחוּא. אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, אֲנִי
יֹודַע אִם אֲנִי אֹמֵר לָכֶם הַחֲלוֹם, אַתֶּם בּוֹדִים לִי דְבָרִים וְאוֹמְרִים זֶה פְתָרוֹנוֹ. לָהֶן
חֲלֻמָּא אָמְרוּ לִי וְאַנְדַּע דִּי פְשָׂרָה תְהֻוֹנְנִי. עֲנוּ תַנְיִנוּת וְאַמְרוּ, מִלֶּכָּא חֲלֻמָּא יֹאמַר
לְעִבְדוֹהֵי וּפְשָׂרָה נְהֻוֹה. אָמַר לָהֶם: אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אֲמְרוּ לִי, וְאַתֶּם אוֹמְרִים לִי
אָמַר לָנוּ, מָה אַתֶּם סְבוּרִים, שְׂתַהֲיוּ מְסִיחִים עִמִּי עַד הַצְּהָרִים בְּדְבָרִים בְּטָלִים
וְהוֹלְכִים לָכֶם. דִּי הֵן חֲלֻמָּא לֹא תְהוּדְעֻנְנִי חֲדָה הִיא דְתַכּוֹן, שְׂתַהֲיוּ כְּלָכֶם נְהַרְגִין.
וּמִלָּה כְּדָבָה וּשְׂחִיתָה הַזְּמַנְתּוֹן לְמֹאמֵר קְדָמִי עַד דִּי עֲדָנָא יִשְׁתַּנָּא, לָהֶן חֲלֻמָּא
אָמְרוּ לִי וְאַנְדַּע דִּי פְשָׂרָה תְהֻוֹנְנִי. עֲנוּ כַּשְׂדָּי קְדָם מִלֶּכָּא וְאַמְרוּ, לֹא אֵיתִי אֲנִשׁ
עַל יְבִשְׁתָּא דִּי מֵלֵת מִלֶּכָּא יוּכַל לְהַחְנוּהָ כָּל קַבֵּל דִּי כָּל מֶלֶךְ רַב וְשְׁלִיט מִלָּה כְּדָנָה
לֹא שְׂאֵל לְכָל חֲרָטִם וְאַשְׁף וְכַשְׂדָּי. וּמִלְתָּא דִּי מִלֶּכָּא שְׂאֵל יִקְרָה. נְבוּאָה הִיא
צָרִיכָה, שְׂכּוֹן יִקְרָה לְשׁוֹן נְבוּאָה, כְּמָה דְאַמַּר, וַדְבַר ה' הִיָּה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם אִין
חִזּוֹן נְפָרָץ (ש"א ג, א). וְאַחֲרוֹן לֹא אֵיתִי, וְאַחֲרוֹן לֹא אֵיתִי. כְּשֶׁהִיָּה בֵּית הַמֶּמְקֻדָּשׁ קַיָּם,
הִיָּה אָדָם הוֹלֵךְ אֶצֶל בְּנֵי אַהֲרֹן וְשׂוֹאֵל בְּאוֹרִים וְתַמִּים וּמַגִּיד לוֹ אֶת הַדְּבָר. וְעַכְשָׁו
אִין בֵּית הַמֶּמְקֻדָּשׁ קַיָּם וְאִין שׂוֹאֵלִין בְּאוֹרִים וְתַמִּים. אָמַר לָהֶם: וְכָד הִיָּה בֵּית
הַמֶּמְקֻדָּשׁ יָפָה וַיִּנְתְּתֶם לִי עֲצָה שְׂאַחֲרֵיבְנוּ. מִיָּד כְּעַס וְאַמַּר לְהוֹבְדָה לְכָל חַפְיָמִי בְּבַל.
וְדָתָא נְפָקַת וְחַפְיָמִיא מִתְקַטְלִין, וּבְעוּ דְנִיָּאל וְחַבְרוּהֵי לְהַתְקַטְלָה. הַתְחִיל דְנִיָּאל
לוֹמַר לְאַרְיֹוֹף, עַל מָה דָתָא מְהַחְצָפָה מִן קְדָם מִלֶּכָּא, אֲדִין מִלְתָּא הוֹדַע אַרְיֹוֹף
לְדְנִיָּאל, וְדְנִיָּאל עַל וּבְעָה קְדָם מִלֶּכָּא. וְכֵן אָמַר לָהּ דִּי הַשְּׂפַחַת גְּבַר מִן בְּנֵי גְלוּתָא
דִּי יְהוּד דִּי פְשָׂרָא לְמִלֶּכָּא יְהוּדַע. אָמַר לָהּ אֲנִתָּה הוּא דְנִיָּאל. וְכִי לֹא הִיָּה מְכִירוֹ.
אֶלָּא אָמַר לוֹ: יֵשׁ בָּךְ פַּח לְסַפֵּר לִי אֶת הַחֲלוֹם וּפְתָרוֹנוֹ. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ:
אֵימְתִי. אָמַר לוֹ: אֲנִי אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ זְמַן לֹא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא לְאַחַר
עֶשְׂרִים יוֹם, אֶלָּא הַמֵּתֵן לִי הַלְיָלָה וְלִבְקָר אֲנִי אֹמֵר לָךְ. אֲדִין דְנִיָּאל לְבִיתָה אֲזַל
וְלַחְנֻנְיָה מִישְׂאֵל וְעֲזַרְיָה חַבְרוּהֵי מִלְתָּא הוֹדַע. לָמָּה, כְּדִי שְׂיִהִיו מִתְפַּלְלִין עִמּוֹ,
שְׂנַאֲמַר: וְרַחֲמִין לְמַבְעָא מִן קְדָם אֱלֹהֵי שְׂמִיָּא עַל רְזָא דְנָה דִּי לֹא יְהוּבְדוֹן דְנִיָּאל
וְחַבְרוּהֵי עִם שְׂאֵר חַפְיָמִי בְּבַל. אֲדִין לְדְנִיָּאל בְּחֻזְרָא דִּי לִילְיָא רְזָא גְלִי, אֲדִין דְנִיָּאל
בְּרַךְ לְאַלְהֵי שְׂמִיָּא (דְנִיָּאל ב, יח-יט). אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הִזָּה הִיָּתָה הַנְּבוּאָה
בִּיְחִידִים. אֲבָל לְעֵתִיד לְבָא, עַל כָּל אָדָם, שְׂנַאֲמַר: וְהִיָּה אַחֲרֵי כֵן אֲשַׁפּוּךָ אֶת רוּחֵי
עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנִיכֶם וּבְנִתֵיכֶם זְקֻנֵיכֶם חֲלֻמוֹת יַחֲלֻמוּן בְּחוּרֵיכֶם חִזְיָנוּת יִרְאוּ

(יִוֹאֵל ג, א).

וְהִנֵּה מִן הַיָּאֵר עֹלֵת שְׁבַע. כִּיִּן שְׂחָלִם, שְׁלַח וְקָרָא לְכָל הַחֲרָטִמִּים. וְרוּחַ
הַקְדוּשׁ צוֹנַחַת, אֵיִם אֶפּוּא חַכְמֵיךָ (ישעיה יט, יב). כִּיִּן שְׁלֹא יָדְעוּ, בָּא שַׁר הַמְשָׁקִים

ואמר, את חטאי אני מזכיר היום, פרעה קצף על עבדיו וגוי. ושם אתנו נער עברי
 עבד וגוי. ארורים הרשעים, שאפלו הטובה שעושים, מתכוננים לרעה, שאמר שר
 המשקים. נער, שאינו בר דעת. עברי, עבד, לשון גנאי, שקף כתיב בספריו של
 פרעה, שלא ימלך עליהם עבד. כיון ששמע פרעה, וישלח ויקרא את יוסף. אמר
 רבי יהושע בן לוי, מתוך צרה, רוחה. מתוך אפלה, אורה. מתוך נבולן של
 צדיקים, רוממותן. וכן הוא אומר, אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לכה [\(משלי ב\)](#)
[\(ב\)](#). חנניה מישאל ועזריה, מתוך נבולן רוממותן, שנאמר: באדן גבריא אלף
 כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וילבשיהון ורמיו לגוא אתון נורא יקדתיא
[\(דניאל ג, א\)](#). ונתרוממו, שנאמר: באדן מלכא הצלח לשדרף מישף ועבד נגו במדינת
[\(דניאל ג, ט\)](#). ודניאל השלף לגב אריותא ונתרומם, שנאמר: ודניאל דנה הצלח
 במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה [\(דניאל ה, כט\)](#). מרדכי, כתיב: וילבש שק ואפר
[\(אסתר ב, א\)](#). ונתרומם, דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות. ויוסף, ענו
 בכפל רגלו ברזל באה נפשו [\(תהלים קה, יח\)](#). ונתרומם, שנאמר: ויוסף הוא השליט על
 הארץ. אמר לו פרעה, חלום חלמתי. אמר יוסף, בלעדי אלהים יענה וגוי, תלה
 הגדלה בבעליה. אמר הקדוש ברוך הוא, אתה לא רצית להתגדל בעצמך, חידך,
 שעל ידי כך תעלה לגדלה ולמלוכה. אמר פרעה, חלום חלמתי. כשבא לומר לו
 את החלום, בקש לבדקו והיה מהפך לו את החלום. אמר לו: והנה מן היאר עלת
 שבע פרות וגוי [\(בראשית מא, יח\)](#). אמר לו יוסף, לא כך ראית, אלא פות מראה ובריאת
 בשור [\(בראשית מא, ב\)](#). אמר לו: הנה שבע פרות דלות ורעות [\(בראשית מא, יט\)](#). אמר לו: לא
 כך ראית, אלא רעות מראה ודקות בשור [\(בראשית מא, ג\)](#). אמר לו: הנה שבע שבילים
 מלאות וטובות [\(בראשית מא, כב\)](#). אמר לו: לא כך ראית, אלא בריאות וטבות [\(בראשית](#)
[מא, ח\)](#). אמר לו: והנה שבע שבילים צנמות דקות [\(בראשית מא, כג\)](#). אמר לו: לא כך
 ראית, אלא דקות שדפות קדים [\(בראשית מא, ו\)](#). התחיל פרעה תמה בעצמו. אמר לו:
 אחרי היית כשחלמתי, שנאמר: אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת. הוא
 שאביו מברכו, בן פרת יוסף [\(בראשית מט, כב\)](#), אל תקרא בן פרת אלא בן הפרות יוסף.
 השיב פרעה, אתה תהיה על ביתי. ונחמם אומרים: תחת אבתיך יהיו בניך [\(תהלים](#)
[מה, יז\)](#). את מוצא כל מה שהגיע לעקב הגיע ליוסף. יעקב נולד מהול, ויוסף בן,
 שנאמר: אלה תלדות יעקב יוסף. זה נקרא בני בכורי ישראל, וזה הבכורה ליוסף.
 זה גלה לחרו, וזה למצרים. זה נתרומם בחלום, שנאמר: ויחלם והנה סלם [\(בראשית](#)
[כח, כב\)](#), וזה ופרעה חלם. רבן שמעון בן גמליאל אומר, יוסף משלו נתנו לו. הפה
 שלא נשק לעברה, ועל פיך ישק כל עמי וכו'.

ד וירא יעקב כי יש שבר. ילמדנו רבנו, אבל עד כמה ימים הוא אסור בעשית
 מלאכה. כך שנו רבותינו, אבל כל שבעת ימי אבלו אסור בעשית מלאכה. ואם

הִיָּה עָנִי מְדַקְדָּק, יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים לְפָרְנֶסְתּוֹ וּלְפָרְנֶסֶת אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ. וְלָמָּה אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים. אָמַר רַב כְּהֵנָּא, אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים הַבָּשָׂר נִסְרָח וּפְנֵי מִשְׁתַּנּוֹת וְנִפְשׁוּ מִתְאַבְּלַת עָלָיו, שְׁנֵאֲמַר: אֵךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכָּאֵב [\(איוב יד, כב\)](#). בֵּא וְרָאָה, שְׁהָרִי אָבֵל הַתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מְלָאכְתּוֹ וּלְהַתְנַחֵם אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים. וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ לֹא קָבַל תְּנַחוּמִים עַל יוֹסֵף, דְּכַתִּיב: וַיִּקְמוּ כָּל בְּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וְגו' [\(בראשית לו, לה\)](#). וְכָל כֹּךְ לָמָּה, שֶׁהָעֲלִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם גְּזֵרַת יְדַע תִּדַע. אֱלוֹלֵי כּוֹ, לֹא הִיָּה נְבִיא יִצְחָק אָבִיו, וְהִיָּה קָיָם אוֹתָהּ שְׁעָה וְהִיָּה יוֹדֵעַ שְׂיוֹסֵף חֵי, וְהִיָּה אוֹמֵר, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הָעֲלִים מִמֶּנּוּ, אֲנִי אוֹדִיעֶנּוּ. כִּיּוֹן שְׁנִצְנָצָה בּוֹ רוּחַ הַקְּדוֹשׁ, הָיָה הַשְּׂבָטִים מְהֻלְכִין בְּשׂוֹק וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין וְלֹא הָיוּ שׂוֹמְעִין, וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַבֵּית וַיּוֹדֵעַ מַה בְּמַצְרִים, שְׁנֵאֲמַר: וַיִּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבַר בְּמַצְרַיִם.

ה וִירָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבַר וְגו'. זֶה שְׁאֲמַר הַכֶּתוּב: אֲשֶׁרִי שָׂאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ [\(תהלים](#)

[קמו, ה\)](#). לָמָּה לֹא נֵאֶמַר שְׂאֵל אַבְרָהָם אוֹ שְׂאֵל יִצְחָק אֶלָּא אֵל יַעֲקֹב. אֶתְּ מוֹצֵא, שְׂאֵל נֹצֵב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא עַל אַבְרָהָם לֹא עַל יִצְחָק אֶלָּא עַל יַעֲקֹב, שְׁנֵאֲמַר: וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו [\(בראשית כח, ג\)](#). אָמַר רַבִּי סִימּוֹן, אֵין הַמְּלֶךְ עוֹמֵד עַל שְׂדֵהוּ, לֹא כְּשֶׁנִּזְרָעָה וְלֹא כְּשֶׁנִּתְחַרְשָׁה וְלֹא כְּשֶׁנֶּעְדְּרָה. וְאֵימְתִי עוֹמֵד עָלֶיהָ, כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת כָּרִי. כֹּךְ אַבְרָהָם עֶדְר, שְׁנֵאֲמַר: קוּם הַתְּהַלֵּךְ בְּאַרְצְךָ [\(בראשית יג, יז\)](#). יִצְחָק זָרַע, שְׁנֵאֲמַר: וַיִּזְרַע יִצְחָק [\(בראשית כו, יב\)](#). לֹא עָמַד הַמְּלֶךְ עָלֶיהָ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב שְׁהִיָּה כָּרִי שֶׁל תְּבוּאָה, שְׁנֵאֲמַר: קִדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ [\(ירמיה ב, ג\)](#). וְעָמַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלָיו, שְׁנֵאֲמַר: וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו. הָיוּ, אֲשֶׁרִי שָׂאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ. שְׁבָרוֹ עַל ה' אֱלֹהָיו, אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, זֶה יוֹסֵף שְׁבָרוֹ שֶׁל עוֹלָם שְׁהִיָּה בְּמַצְרַיִם, וְהָרָאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַיַּעֲקֹב שֶׁסְּבָרוֹ בְּמַצְרַיִם, שְׁנֵאֲמַר: וַיִּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבַר וְגו'.

ו וִירָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבַר בְּמַצְרַיִם. זֶה שְׁאֲמַר הַכֶּתוּב: נַעַר הָיִיתִי גַם זָקֵנְתִי וְלֹא

רֵאשִׁיתִי צְדִיק נֶעְזֵב וְזָרְעוּ מִבְּקֵשׁ לָחֵם [\(תהלים לו, כה\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, פְּסוּקַת זֶה שֶׁר הָעוֹלָם אָמְרוּ. נַעַר הָיִיתִי, מִימּוֹת אָדָם. גַּם זָקֵנְתִי, עַד יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ. וְלֹא רֵאשִׁיתִי, שְׁעֵזֵב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם מִן הַצְּדִיקִים, אֶלָּא שֶׁכָּכֵל דוֹר וְדוֹר מַעֲמִיד צְדִיקִים, דְּאָמַר רַבִּי תַנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אֲחָא, אֵין הָעוֹלָם חִסָּר שְׁלֹשִׁים צְדִיקִים כְּאַבְרָהָם, שְׁנֵאֲמַר: וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גְּדוֹל [\(בראשית יח, יח\)](#). יְהִיָּה כְּגִימְטְרִיא שְׁלֹשִׁים. דְּבָר אַחַר, נַעַר הָיִיתִי גַם זָקֵנְתִי, אֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹזֵב אֶת הַצְּדִיקִים בְּשַׁעַת הָרָעַב לֹא לָהֶם וְלֹא לְבָנֵיהֶם, אֶלָּא בְּזִמּוֹן שֶׁבְּצִרְתָּ בָּאָה לְעוֹלָם, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְקִין לָהֶם מִהֵיכָן יְחִיו. וְכֵן אֶתְּהָ מוֹצֵא בְּאַלְתֵּיהוּ, שֶׁהִתְקִין לוֹ

מהיכן יחיה, שְׁנֵאָמַר : קוּם לְךָ צִרְפַּתָּה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְגו' (מלכים א יז ט). וְכֵן אֶת מוֹצֵא, וּפְנִיתָ לְךָ קִדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן, וְהָיָה מִהֲנַחַל תִּשְׁתָּה וְאֶת הָעֲרָבִים צוּיְתִי לְכַלְפֶּלֶךְ שָׁם (מלכים א יז ג-ד). וְכֵן וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצָּרִימָה וְגו' (בראשית יב ז). וְכֵן וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְבַּד הָרָעַב הָרֵאשׁוֹן וְגו' וַיֵּלֶךְ יֶצְחָק וְגו' (בראשית כו א). וְכֵן יַעֲקֹב, כְּשֶׁבָא הָרָעַב, הִתְקִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא יוֹסֵף שְׂיִכְלְפֶלְנוּ בְּמִצְרַיִם, שְׁנֵאָמַר : וַיִּכְלַל יוֹסֵף אֶת אָבִיו (בראשית מו יב). הוּא, וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבֵר. מֵה כְּתִיב לְמַעַלְהָ, וְכָל הָאֶרֶץ בָּאוּ מִצָּרִימָה לְשִׁבְרָא אֶל יוֹסֵף, לְפִי שֶׁהוּא נָתַן עֲצָמוֹ, שְׁנֵאָמַר : וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר. וַתִּכְלֶינָה שְׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע וְגו', וַתִּחְלֶינָה שְׁבַע שָׁנֵי הָרָעַב לְבֹא כְּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף. מֵהוּ כְּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם, אֲרַבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁל רָעַב הָיוּ רְאוּיִין לְבֹא. שָׁכַן יוֹסֵף אוֹמֵר, שְׁבַע פְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעַת שְׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשְׁבַע הַשְּׁבָלִים הַרְקוֹת שְׁבַע שָׁנִים הִנֵּה, הָרִי אֲרַבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אֲלֵא שְׁגָזַר יוֹסֵף וְנַעֲשׂוּ שְׁבַע שָׁנִים, שְׁנֵאָמַר : יְהִיו שְׁבַע שָׁנֵי הָרָעַב. לְפִיכָךְ כְּתִיב : כְּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף. מִיָּד שָׁמַע יַעֲקֹב שֶׁהָיָה שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם, וְאָמַר לְבָנָיו רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ וְגו'. וַיֵּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף עִשְׂרָה. וְלָמָּה עִשְׂרָה, שֵׁשׁ בָּהֶן כָּח לְדַחוֹת הַפְּרַעְנוֹת, שָׁכַן כְּשֶׁבָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְרִיב אֶת סְדוּם וְהָיָה אֲבָרָהֶם אָבִינוּ מִבְּקֵשׁ עֲלֵיהֶן רַחֲמִים מִן הַשָּׁמַיִם, הִתְחִיל מְסַפֵּר מִן חֲמִשִּׁים עַד עִשְׂרָה, שְׁנֵאָמַר : אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם עִשְׂרָה (בראשית יח לב), כִּי עִשְׂרָה הִיא עֵדָה, שְׁנֵאָמַר : עַד מָתִי לְעֵדָה וְגו' (במדבר יד כז), וְכְתִיב : אֱלֹהִים נִצַּב בְּעֵדַת אֵל (תהלים כב א). לְכֹךְ נֵאָמַר וַיֵּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף עִשְׂרָה, שָׁכַן בְּסְדוּם אָמַר עַד עִשְׂרָה. וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְרָא בְּתוֹךְ הַבָּאִים, שֶׁלֹּא יִפְרָס אָדָם. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתֶּם אֲמַרְתֶּם וְנִרְאָה מֵה יְהִיו חֲלַמְתִּיו, הֵיכָן הַחֲלוֹם מִתְקַיֵּם. וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אָחִיו וַיִּפְרָס וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ, שֶׁלֹּא רַחֲמוּ עָלָיו. אָבֵל יוֹסֵף וַיִּפְרָס, שָׁרַחֵם עֲלֵיהֶם.

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבֵר. זֶה שְׁנֵאָמַר הַכְּתוּב : מִנַּע בָּר יִקְבְּהוּ לְאוֹם וּבִרְכָה לְרֵאשׁ מִשְׁבִּיר (משלי יא כו). מִנַּע בָּר יִקְבְּהוּ לְאוֹם, זֶה פְּרַעַח. לְכֹךְ יִקְבְּהוּ לְאוֹם, שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְקַלְלִין אוֹתוֹ עַל שֶׁגָּנְזוּ אֶת הַתְּבוּאוֹת בְּשָׁנֵי רָעִבּוֹן. וּבִרְכָה לְרֵאשׁ מִשְׁבִּיר, זֶה יוֹסֵף שֶׁזָּן אֶת הָעוֹלָם בְּשָׁנֵי רָעִבּוֹן, כְּרוּעָה הַזֶּה שֶׁמִּנְהִיג אֶת צֹאנוֹ. עָלָיו אָמַר דָּוִד : רַעַה יִשְׂרָאֵל הָאֲזִינָה נִהַג כְּצֹאן יוֹסֵף יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה (תהלים פ א). כְּשֶׁהָיָה רָעַב בִּימֵי דָוִד, בְּקֵשׁ רַחֲמִים מִלְּפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר : רַבּוֹן הָעוֹלָם, נִהַג אֶת צֹאנְךָ כְּיוֹסֵף שֶׁזָּן אֶת הָעוֹלָם בְּשָׁנֵי רָעִבּוֹן. כִּינּוּ שֶׁחֲזַק עֲלֵיהֶם הָרָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, נִתְקַבְּצוּ הַמִּצְרַיִם וּבָאוּ אֶצֶל יוֹסֵף, אָמְרוּ לוֹ תֵּן לָנוּ לֶחֶם. אָמַר לָהֶם : אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ זָן אֶת הָעֲרֵלִים, לָכוּ וּמוֹלוּ עֲצָמְכֶם וְאֶתֶּן לָכֶם לֶחֶם. הִלְכוּ לָהֶם אֶצֶל פְּרַעַח וְהָיוּ צוֹעֲקִין וּבוֹכִין לְפָנָיו, שְׁנֵאָמַר : וַתִּרְעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל פְּרַעַח לְלֶחֶם וַיֵּאמֶר פְּרַעַח לְכָל מִצְרַיִם לָכוּ אֵל יוֹסֵף. אָמְרוּ לוֹ : הִלְכָנוּ אֶצְלוֹ וּמִדְּבַר לָנוּ דְּבָרִים

ריקים, שאומר מולו עצמכם. אָמַר לָהֶם שׁוֹטִים, לֹא כִּךְ אָמַרְתִּי לָכֶם מִתְחִלָּה, עֲבֹדוּהוּ וּקְנוּ לְעַצְמְכֶם תְּבוּאָה. וְכִי לֹא הָיָה קוֹרָא לָכֶם כָּל אוֹתָן שְׁנֵי הַשָּׁבַע וְצוּחַ לָכֶם הָיוּ יוֹדְעִים שְׂרָעַב בָּא לְעוֹלָם. אִם אַתֶּם פִּשְׁעֵיכֶם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם, מָה תִּצְעֲקוּ אֵלַי, מִפְּנֵי מָה לֹא הִנַּחְתֶּם בְּבִתְיֶכֶם תְּבוּאָה שֶׁל שְׂתִים שֶׁל שְׁלֹשׁ שָׁל אַרְבַּע שָׁנִים. אָמְרוּ לוֹ: כָּל תְּבוּאָה שֶׁהִיְתָה בְּבִתֵּינוּ כְּבָר הִרְקִיבָהּ. אָמַר לָהֶם: לֹא נִשְׁתַּיֵּר לָכֶם קִמַּח מֵאֲתֵמוּל. אָמְרוּ לוֹ: פֶּת שֶׁהָיָה בְּסִלְיֵנוּ עֲפֹשָׂה. אָמַר לָהֶם, לָכוּ אֶל יוֹסֵף וְאָשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וּמָה אִם שֶׁגָזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקִיבָהּ, מִתִּירָאִין אָנוּ שְׂאֵם יְגֹזֵר עֲלֵינוּ שְׁנֵמוֹת, כְּלָנוּ מֵתִים, אֵלָּא כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וְהִרְעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. רַאוי הָיָה לְמִקְרָא לֹמַר עַל הָאָרֶץ. מָה תִּלְמוּד לֹמַר: עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי שְׂמוּאֵל בֶּר נַחְמָן, בָּא לְלַמְּדָךְ, שְׁלֹא הִתְחִיל הִרְעַב אֵלָּא בְּעֲשִׂירִים, שְׁאִין פְּנֵי הָאָרֶץ אֵלָּא עֲשִׂירִים. לְכַךְ נֹאמַר מִנֵּעַ בֶּר.

ח ויאמר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ. אָמַר יַעֲקֹב לְבָנָיו, אַתֶּם גְּבוּרִין, אַתֶּם

נְאִים, אֵל תִּכְנָסוּ בְּשַׁעַר אֶחָד וְאֵל תַּעֲמְדוּ בְּמִקּוֹם אֶחָד, שְׁלֹא יִשְׁלַט בְּכֶם עַיִן רָע. הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם רְדוּ שָׁמָּה. מָה רְדוּ, שְׂרָאָה שְׁיִרְדוּ שָׁמָּה וַיִּשְׁתַּעֲבְדוּ בְּמִצְרַיִם כְּמִנְיֵן רְדוּ. רְדוּ שָׁמָּה, שְׁכָל הַלּוֹקַח תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק, יְרִידָה הִיא לוֹ. וַיִּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף וְגו'. הָיָה לוֹ לְכַתֵּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלָּא שְׁבִתְחִלָּה לֹא נִהְיָו בּוֹ אַחְוָה וּמְכֻרוּהוּ, וּלְבִסוּף, הָיוּ מִתְחַרְטִין וְאוֹמְרִים מִתִּי גֵר לְמִצְרַיִם וְנִחְזִיר אַחֵינוּ לְאֲבֵינוּ. וְכִשְׁאָמַר לָהֶם אֲבִיהֶם לִירֹד לְמִצְרַיִם, נִתְּנוּ כָּלֶם דְּעָה אַחַת לְהַחְזִירוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּר סִימוֹן, אִף יוֹסֵף יוֹדֵעַ הָיָה שְׁאֲחֵיו יוֹרְדִין לְמִצְרַיִם לְשָׂבֵר אֶכֶל. מָה עָשָׂה הוֹשִׁיב שׁוֹמְרִים עַל כָּל הַפְּתָחִים וְאָמַר לָהֶם, רַאוי, כָּל מִי שְׁיִכְנֹס לְשָׂבֵר אֶכֶל, כְּתָבוּ שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו וְלַעֲרֵב הִבִּיאוּ לִי פֶתֶקְכֶם. עֲשׂוּ כֵךְ. כִּיִּן שְׂבָאוּ בְנֵי יַעֲקֹב, כָּל אֶחָד וְאֶחָד נִכְנַס בְּשַׁעַר שְׁלוֹ, וְכָתְבוּ אֶת שְׁמוֹתֶם וְשֵׁל אֲבִיהֶם. לַעֲרֵב הִבִּיאוּ פֶתֶקֶם לְפָנֵי יוֹסֵף. זֶה קוֹרָא רַאויִבּוֹן בֶּן יַעֲקֹב, וְאֶחָד קוֹרָא שְׁמַעוֹן בֶּן יַעֲקֹב, וְאֶחָד לֹוי, וְכֵן הַשׁוֹעֲרִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת שְׁלוֹ. מִיָּד אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, סִתְמוּ אֶת הָאוֹצְרוֹת וּפְתַחוּ אוֹצֵר אֶחָד, וְנִתְּנוּ שְׁמוֹתֶם לְבַעַל הָאוֹצֵר וְאָמַר לוֹ: רַאָה כְּשִׁיבָאוּ אֲנָשִׁים אֵלָיו לִידָךְ, תִּפְשׂ אוֹתָם וְשִׁגְרׁ אוֹתָם לְפָנָיו. עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְלֹא בָאוּ. מִיָּד נָטַל יוֹסֵף שְׂבָעִים גְּבוּרִים מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וְשִׁגְרׁ בְּשִׁבְלֵם לְבַקֵּר אוֹתָם בְּשׁוּק. הִלְכוּ מִצְאוּ אוֹתָם בְּשׁוּק שֶׁל זֹנוֹת. וּמָה טִיבָן בְּשׁוּק שֶׁל זֹנוֹת. אֵלָּא אָמְרוּ, יוֹסֵף אַחֵינוּ יָפָה תֹאֵר וַיִּפָּה מִרְאָה, שְׁמָא הוּא בְּקִבָּה שֶׁל זֹנוֹת. מִיָּד תִּפְשׂוּ אוֹתָם וְהִבִּיאוּם לְפָנֵי יוֹסֵף. וַיִּכְרֶם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיִּדְבֵּר אֲתָם וְגו', מְלַמֵּד שְׁנַעֲשֶׂה לָהֶם כְּכִנְרִי. נָטַל הַגְּבִיעַ וְהַקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲנִי רוּאָה בְּגִבְעֵי שְׁלִי כִּי מְרַגְלִים אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: כְּנִים אֲנַחְנוּ, אֵלָּא כֵךְ צָוְנוּ אַבָּא, אֵל תִּכְנָסוּ בְּשַׁעַר אֶחָד. אָמַר לָהֶם: בְּשׁוּק שֶׁל זֹנוֹת מָה טִיבְכֶם, לֹא הִיִּיתֶם מִתִּירָאִין מִן הָעַיִן, הִיכֵן צְנוּאֵת אֲבִיכֶם.

אָמרוּ לוֹ : אַבְדָּה נֶאֱבְדָה לָנוּ וְהֵינּוּ מְבַקְשִׁין אוֹתָהּ שָׁם. אָמַר לָהֶן, אִי זֶה אַבְדָּה. אֲנִי רוֹאָה בְּגָבִיעַ שְׂשָׁנִים מִכֶּם הִחְרִיבוּ כְּרָד גְּדוֹל שֶׁל שָׁכֶם. אָמרוּ לוֹ : וּמִי הֵן. הַקִּישׁ בְּגָבִיעַ, אָמַר לָהֶן, שְׂמַעוּן וְלוֹי שְׂמָם. מִיָּד נִזְדַּעְזְעוּ וְאָמרוּ לוֹ : שָׁנִים עָשָׂר עֲבָדִיד אַחִים אֲנַחְנוּ. אָמַר לָהֶן, וְהִיכֵן הַשָּׁנִים. אָמרוּ לוֹ : הַקָּטָן אֶת אַבְיָנוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינְנוּ. אָמַר לָהֶן, אֶת אַחִיכֶם הַקָּטָן תְּבִיאוּ אֵלַי וְיִאָּמְנוּ דְבָרֵיכֶם. לָקַח אֶת שְׂמַעוּן וְאָסַר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם וְאָמַר לָהֶן, זֶה יִהְיֶה חַבּוּשׁ עַד שֶׁתְּבִיאוּ אַחִיכֶם וְיִאָּמְנוּ דְבָרֵיכֶם. וְכִיֹּן שֶׁהֲלָכוּ, הוֹצִיא אוֹתוֹ וְהִאֲכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ. מִיָּד וַיֵּצֵא יוֹסֵף, וַיִּמְלֵאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וְגוֹ'. הֲלָכוּ אֶצֶל אַבְיָהֶם וְסִפְרוּ לוֹ אֶת כָּל הַמְּאָרֶע. הִשִּׁיב אַבְיָהֶם וְאָמַר לָהֶם : הִיכֵן שְׂמַעוּן. אָמרוּ לוֹ, אוֹתוֹ הָאִישׁ אֲדִינִי הָאֶרֶץ תִּפְשׂוּ בְּשָׁבִיל שְׂנֵבִיא אֶת אַחִינוּ הַקָּטָן. אָמַר לָהֶם : אֵתִי שְׂכַלְתֶּם, יוֹסֵף אֵינְנוּ וְשְׂמַעוּן וְגוֹ'. וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אַבְיוֹ לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בְנֵי תַמִּית וְגוֹ'. אָמַר לוֹ שׁוּטָה, וְכִי בְּנִיד אֵינְנוּ בְּנֵי. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, הַנִּיחוּ לוֹ לִזְקֹן הַזֶּה עַד שֶׁתִּכְלֶה הַפֶּת, שְׁנֹאֲמַר : וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל וְגוֹ'. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, אַבָּא, אִם יֵלֵךְ בְּנֵימִין עִמָּנוּ, סִפֵּק נִתְפָּס סִפֵּק אֵינוּ נִתְפָּס. וְאִם לֹא יֵלֵךְ עִמָּנוּ, כָּלְנוּ מֵתִים. מוּטָב תְּנִיחַ אֶת הַסִּפֵּק וְתִטַּל אֶת הַיּוֹדָאִי. אֲנֹכִי אֶעְרַבְנוּ מִיָּדִי תְּבַקְשׁנוּ. מִיָּד שָׁלְחוּ עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם : קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאֶרֶץ בְּכָלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לַאִישׁ מִנְחָה וְגוֹ'. לְכֹד כְּתִיב : וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׁבֵר בְּמִצְרַיִם.

ט וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים. יִלְמְדֵנוּ רַבְּנוּ, עַד כַּמָּה תְּפִלוֹת חַיֵּב אָדָם לְהַתְּפַלֵּל בְּכָל יוֹם. כֹּד שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אִין מִתְּפַלְלִין יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ תְּפִלוֹת שֶׁתִּקְנוּ אַבּוֹת הָעוֹלָם. אַבְרָהָם תִּקַּן תְּפִלַּת שְׁחִרִית, שְׁנֹאֲמַר : וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבִקְרָא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם (בְּרֵאשִׁית ט, כז). וְאִין עֲמִידָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שְׁנֹאֲמַר : וַיַּעֲמַד פִּינְחָס וַיִּפְלַל (תְּהִלִּים קנ). זְצַחֵק תִּקְוֵן תְּפִלַּת מִנְחָה, שְׁנֹאֲמַר : וַיֵּצֵא זְצַחֵק לְשׁוֹן (בְּרֵאשִׁית כד, סג). וְאִין שִׁיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שְׁנֹאֲמַר : תְּפִלָּה לְעֵנִי כִי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' שִׁפְדָּה שִׁיחוֹ (תְּהִלִּים קב, א). יַעֲקֹב תִּקְוֵן תְּפִלַּת עֲרַבִית, שְׁנֹאֲמַר : וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם (בְּרֵאשִׁית כח, יא). וְאִין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שְׁנֹאֲמַר : וְאַתָּה אֵל תִּתְּפַלֵּל וְגוֹ' וְאֵל תִּפְגַּע בִּי (יִרְמִיָּה ז, טז). וְאִין דְּנִיָּאל כְּתִיב בֵּיהּ, וְזַמְנִין תִּתְּלַתָּה בְּיוֹמָא הוּא בְּרֵד עַל בְּרַכּוּהִי וְגוֹ' (דְּנִיָּאל ו, יא), וְלֹא פִּרְשׁ בְּאִי זֶה שְׁעָה. עָמַד דָּוִד וּפִרְשׁ : עָרַב וּבִקְרָא וְצִהָרִים אֲשִׁיחָה וְאַהֲמָה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי (תְּהִלִּים נה, יח). לְפִיכֹד אִין אָדָם רִשָּׁאִי לְהַתְּפַלֵּל יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ תְּפִלוֹת בְּיוֹם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, וְלוֹאִי יִתְּפַלֵּל אָדָם וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם. שְׂאֵל אֲנִטּוֹנִינוּס אֶת רַבְּנוּ הַקְּדוּשׁ, מַהוּ לְהַתְּפַלֵּל בְּכָל שְׁעָה. אָמַר לוֹ : אֲסוּר. אָמַר לוֹ : לָמָּה. אָמַר לוֹ : שְׂלֵא יִנְהַג קְלוּת רֵאשׁ בְּגַבּוּרָה. לֹא קִבֵּל מִמֶּנּוּ. מָה עָשָׂה רַבְּנוּ הַקְּדוּשׁ. הַשְּׂכִים אֶצְלוּ וְאָמַר לוֹ : קִירִי בְּרָא. לְאַחַר שְׁעָה נִכְנַס אֶצְלוּ אָמַר לוֹ : אֲמַפְרָטוּר. וְלְאַחַר שְׁעָה אָמַר לוֹ : שְׁלוֹם עֲלֵיד הַמֶּלֶךְ. אָמַר לוֹ : מָה אַתָּה מְבַזָּה בְּמַלְכוּת. אָמַר לוֹ : יִשְׁמַעוּ אֲזַנֵּיךָ מַה שְּׂפִיד אֹמֵר. וּמָה, אַתָּה שְׂאַתָּה בְּשָׂר וְדָם, הַשׁוֹאֵל בְּשְׁלוֹמְךָ בְּכָל שְׁעָה, אַתָּה אֹמֵר מְבַזָּה. מְלֵךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִים, עַל

אחת כמה וכמה שלא יהא אדם מטריחו בכל שעה. רבי יוסי בר חלפתא אומר, עתים הם לתפלה, שנאמר: ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים סט, יד). אימתי עת רצון, בשעה שהצבור מתפלל. לפיכך צריך אדם להשכים לתפלה, שאין לה גדולה מן התפלה. תדע, שהרי משה נגזר עליו שלא לנס לארץ ולא לראותה, ועל שהרבה בתפלה, כתיב בו, ויראהו ה' את כל הארץ (דברים לד, א). וכן חזקיה נתפלל ובטלה הגזרה. ואף יעקב כששלח את בניו למצרים נתפלל עליהם, שנאמר: ואל שדי יתן לכם רחמים.

ואל שדי. זה שאמר הכתוב: על זאת תפלל כל חסיד אליך לעת מצא (תהלים

לב, ו). מהו לעת מצא. אמר רבי אבא, לעת מצוי הזקנה. צריך אדם להתפלל על זקנתו, שתהא עיניו רואות ופיו אוכל ורגליו מהלכות. שבזמן שאדם יזקין, הכל מסתלק ממנו. ביצחק מה כתיב: ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת (בראשית כז, א). ביצחק כתיב: ועיני ישראל כבדו מזקן (בראשית מח, ו). ופיו אינו אוכל, שכן מצוינו ברזלי אומר לדוד, אם יטעם עבדך את אשר אוכל ואת אשר אשתה אם אשמע עוד בקול שרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל אדני המלך (ש"ב יט, לו). דבר אחר, לעת מצא, זו מיתה, דאמר רבי ישמעאל, תשע מאות ושלושה מיני מיתה הם, שנאמר: למות תוצאות (תהלים סח, כא). תוצאות בגימטריא הכי הוי. קשה שבכלן אספרה, וטובה שבכלן נשיקה. דבר אחר, לעת מצא, יתפלל על מצוי הנפש, דאמר רבי ישמעאל, אין לה קשה מיציאת הנפש. היא יוצאה. רבי יוחנן אומר, כקפוטורין יוצאה מתוך הושרט, כך הנפש יוצאה מן הגוף. רבי חנניא אמר, כצפרן בתוך הושרט. שמואל אמר, כסלם הפוף, כך הנשמה יוצאה מן הגוף. ראה כמה קשה יציאת הנפש. דבר אחר, ואל שדי יתן לכם רחמים. זה שאמר הכתוב: היערך שועד לא בצר וכל מאמצי כח (איוב לו, יט). אמר רבי אלעזר, לא תהא בוסר בשעת הרנחה שלא להתפלל. אמר הקדוש ברוך הוא, כשם שאני זקוק להוריד גשמים וטללים ולגדל צמחים להחיות הבריות, כך תהא זקוק להתפלל לפני ולברך אותי מעין מעשי, ולא תאמר אני ברוח, מה אני מתפלל, וכשתגיע לה צרה תבא ותתפלל, אלא עד שלא תבא לה הצרה, הוי מקדים ומתפלל. אמר רבי אלעזר, כתוב בספר בן סירא, אוקיר לאסיאך עד שלא תצטרך לה. מהו וכל מאמצי כח. אמר רבי יוחנן, שכך היו עושים הצדיקים מאמצי כח הגבורה. תדע, שהרי יעקב אבינו עדין היה בנמיון אצלו והקדים להתפלל עליו, שנאמר: ואל שדי יתן לכם רחמים. ואל שדי, מה ראה יעקב לברכס באל שדי. ללמדך, שהרבה יסורין עברו על יעקב. עד שהיה במעי אמו, היה עשו מריב עמו, שנאמר: ויתרוצצו הבנים (בראשית כה, כב). וכן הוא אומר, על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו (עמוס א, יא). ברח מפני עשו ללבן והיה שם עשרים שנה בצרות רבות, שנאמר: הייתי

ביום אַכְלָנִי חָרַב וְגו' [\(בראשית לא, מ\)](#). ואחר שְׁיָצָא, רָדַף לְבֹן אַחֲרָיו לְהַרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. נִמְלֵט מִמֶּנּוּ, בָּא עֲשׂוּ בִקֵּשׁ עוֹד לְהַרְגוֹ וְהַפְסִיד עָלָיו כָּל אוֹתוֹ הַדּוֹרוֹן עֲזִים מְאֹתִים וְגו'. יָצָא מֵעֵשׂוּ, בָּאָה עָלָיו צָרַת דִּינָה. יָצָא מִצָּרַת דִּינָה, בָּאָה עָלָיו צָרַת רַחֵל. אַחַר כָּל הַצָּרוֹת בִּקֵּשׁ לְנוֹחַ קִמְעָא, בָּאָה עָלָיו צָרַת יוֹסֵף. וְהַפְתּוֹב צוֹנֵחַ, לֹא שְׁלוֹתִי וְלֹא שְׁקֻטִיתִי וְלֹא נַחֲתִי [\(איוב ג, כו\)](#). אַחַר כֵּן בָּאָה עָלָיו צָרַת שְׁמֵעוֹן. אַחַר כֵּן צָרַת בְּנִימִין. לְפִיכֹךְ הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּאֵל שְׁדֵי וְאוֹמֵר: מִי שֶׁאָמַר לְשָׂמִים וְאַרְצָ דִּי, יֹאמֵר לְיִסְרָאֵל דִּי. לְפִי שֶׁשָּׁבַרְתָּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַשָּׂמִים וְהָאָרֶץ הָיוּ נִמְתַּחֲיוּ וְהוֹלְכִין, עַד שֶׁאָמַר לְהוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דִּיכֵן. לְפִיכֹךְ כְּתִיב וְאֵל שְׁדֵי. כִּינֹן שֶׁהִלְכוּ אַחֲיוֹ אֶצֶל יוֹסֵף, וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא אֶת בְּנִימִין אַחֲיוֹ בֶן אִמּוֹ, שְׂמַח בּוֹ, שֶׁרָאָה בּוֹ דְמוּת דִּיּוֹקֵנוּ שֶׁל אָבִיו. מִיָּד וַיֵּצֵא אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לֵאמֹר מִלֵּא אֶת אֲמִתָּחַת הָאֲנָשִׁים אֲכַל וְגו'. אָמַר לְמַנְשָׁה, מִלֵּא אֶת אֲמִתָּחַת וְגו'. וְאֶת גְּבִיעֵי גְבִיעַ הַכֶּסֶף תְּשִׂים בְּפִי וְגו'. הַבְּקָר אֹרֹר וְהָאֲנָשִׁים שְׁלַחוּ. אָמַר יוֹסֵף, אִם אֲנִי מְשַׁלַּח אוֹתָם בְּלִילָה, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהוֹן, לְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ פַחֲיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוֹר אַרְיָה יְהוּדָה [\(בראשית מט, ט\)](#). וַלְדָן אָמַר, דָּן גּוֹר אַרְיָה [\(דברים לג, כב\)](#). יְהִי דָן נָחַשׁ עָלֵי דָרָךְ [\(בראשית מט, יז\)](#). נִפְתְּלִי אֵילָה שְׁלַחָה [\(בראשית מט, כא\)](#). הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ. אָמַר יוֹסֵף, אִם יִרְחִיקוּ, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהוֹן. קוֹם רָדַף, כָּל זְמַן שֶׁאֵימַת הָעִיר עָלֶיהוֹן. וְהַשְׁגַּתְּם, הָיוּ שׁוֹגְגִים אוֹתָם בְּדַבְרִים, אַחַת קָשָׁה וְאַחַת רַבָּה, הַלּוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אֲדָנִי בּוֹ וְגו'. וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לְקֹרַע בְּגָדֵי אַבְיָכֶם בְּדַבָּר שֶׁל חֲנָם, כֵּן תִּקְרְעוּ אֶתְּם עַל דַּבָּר שֶׁל חֲנָם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הַשְּׁבָטִים קָרְעוּ עַל בְּנִימִין. לְפִיכֹךְ יָצָא מִמֶּנּוּ מְרֹדְכִי שֶׁקָּרַע עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְרֹדְכִי יָדַע וְגו' [\(אסתר ד, א\)](#). וַיַּעֲמֵס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ, לֹא הִצְרִיךְ אַחַד מֵהוֹן לְסַיֵּעַ לְחֻבְרוֹ. וְהָיוּ עוֹמְדִין וּמְחַבְּטִין לְבִנְיָמִין עַל כְּתַפְּיוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ, אֵי גִבְבָּא, בְּרָא דְגִנְבָתָא, בִּישְׁתַּנּוּ, בֶּן אֲמִדָּה אֲתָה, כֵּן בִּישְׁתָּה אֲמִדָּה אֶת אַבְיָנוּ. וּבְשָׁבִיל אוֹתוֹן הַמַּכּוֹת שֶׁהַכּוֹהֵן בְּכַתְּפָיו, זָכָה שֶׁתִּשְׁרָה שְׁכִינָה בֵּין כְּתַפְּיוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲפָף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתַפְּיוֹ שָׁכֹן [\(דברים לג, יב\)](#). וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאַחֲיוֹ בֵּיתָה יוֹסֵף. מֵהוּ בֵּיתָה יוֹסֵף, וְהֵלֵא כָּל יוֹם וַיּוֹצֵא לְדוֹן בְּפִימָה. אֶלֵּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לֹא יָצָא, אָמַר אֵינִי מְבִישׁ אֶת אַחֵי בְּפָנֵי הַמַּצָּרִים. וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה וְגו', הִנְנּוּ עֹבְדִים לְאֲדָנִי, לְקִיָּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה הַשָּׂמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ [\(בראשית לו, ט\)](#). וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַלּוֹא יְדַעְתֶּם כִּי נִחַשׁ וְנִחַשׁ אִישׁ וְגו'. אָמַר לָהֶם: אֲנִי אֲמַר לָכֶם מִפְּנֵי מָה גִנְבוּ הַנַּעַר הַזֶּה, לְקַסֵּם בּוֹ וְלִידַע הֵיכָן אַחֲיוֹ. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מֵה נֹאמַר לְאֲדָנִי, מֵה נֹאמַר עַל הַכֶּסֶף הָרֵאשׁוֹן. מֵה נִדְבַר, עַל הַכֶּסֶף הַשֵּׁנִי. וּמֵה נִצְטַדֵּק, עַל הַגְּבִיעַ. הַאֵלֶּהִים מִצָּא אֶת עוֹן עֹבְדֵיךְ, אֵל תִּקְרָא מִצָּא אֶלֵּא מוֹצָא. לְעוֹלָם אֵין שְׁנֵי אַחִים נִכְנָסִין לְבֵית הַמַּשְׁתָּה בְּיַחַד, וְאֵנוּ נִמְצָאנוּ כְּלָנוּ בַּעֲרוּגָה אַחַת, בַּעוֹן אֶחָד שֶׁהָיָה בְּיַדְנוּ. אָמַר לָהֶם: אַחֲיָכֶם זֶה לֹא הָיָה עִמָּכֶם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה. אָמְרוּ לוֹ: כָּל הַנִּתְפָּשׁ נִתְפָּשׁ עִמּוֹ. אָמַר לָהֶם: וּמָה אַחֲיָכֶם הָרֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא גִנְבַּ וְלֹא צִעַר אֶתְכֶם, אַמְרֹתֶם לְאָבִיו טָרַף טָרַף. זֶה שֶׁגִּנְבַּ וְצִעַר אֶתְכֶם, צָאוּ אֲמָרוּ לְאָבִיו טָרַף טָרַף, הִלְדָּה הַחֲבָל אַחַר

הדלי. והלא דברים קל וחמר, ומה, תקלה שבאה על ידי צדיק זה, הנה מחיה לכל באי עולם. זכות שהביא הקדוש ברוך הוא על ידיהם, על אחת כמה וכמה.

פרשת ויגש

א ילמדנו רבנו, אי זה הוא ערב שהוא חייב לשלם. כך שנו רבותינו, רבי שמעון בן ננס אומר, אי זה הוא ערב שהוא חייב לשלם. האומר הלוחו ואני נותן לך ונשא ונתן ביד, הערב חייב. ומי היה זה הערב, זה יהודה שאמר תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך. ויאמר לא ירד בני עמכם וגו' וקראהו אסון. מכאן את למד, שהיוצא לדבר, השטן מקטרגו. אמר רבי יוסי ברבי חנינא, לפי ששנינו, על שלש עברות נשים בשעת לידתם. למה בשעת לידתו, שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. ירד בנימין עם אחיו ולקחו שבר, צנה יוסף ונתנו את הגביע בשקו. עד שלא הרחיקו, שלח אחריהן, אמר להם: הרעתם אשר עשיתם. אמר, מי שימצא הגביע בידו, יהיה לי עבד. כשנמצא בשקו של בנימין, כל אחד ואחד הפך פניו. ומי עמד כנגדו, הערב. הוי, ויגש אליו יהודה.

ב ויגש אליו יהודה. זה שאמר הכתוב: בני אם ערבת לרעה תקעת לזר כפיך (משלי ו, א). בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא לתן את התורה לישראל, אמר להם: תקבלו תורתי. אמרו לו: הן. אמר להם תנו לי ערב שתקימו אותה. אמרו לו: אברהם יצחק ויעקב יהיו ערבים. אמר להן. אבותיכם הן בעצמם צריכים ערבים. אברהם אמר, במה אדע (בראשית טו, ח). יצחק אהב את שונאי, דכתוב: ואת עשו שונאתי (מלאכי א, ג). יעקב אמר, נסתרה דרכי (ישעיה מ, כח). אמרו לו: בנינו יהיו ערבים שלנו. מיד קבלו הקדוש ברוך הוא ונתן את התורה לישראל, שנאמר: מפי עוללים ויונקים יסדת עז (תהלים ח, ג). לפיכך כשישראל מבטליו את התורה, הקדוש ברוך הוא פורע מן הערבים, שנאמר: ותשפח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני

[\(הושע ד, ו\)](#). מהו גם אני. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אני מצטער עליהם שאני מפסידן, שהן אומרים בכל יום, ברוך ה' המבורך לעולם ועד. הוי, אם ערבת לרעד. אף יהודה לפי שהיה ערב של בנימין, לפיכך לא עמד מכל השבטים כנגד יוסף אלא יהודה, שנאמר: ויגש אליו יהודה.

ג ויגש אליו יהודה. זה שאמר הכתוב: ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל [\(משלי ב, ט\)](#). מעשה ברבי חנינא בן דוסא, שראה את הארי ואמר לו: אי מלך חלש, לא השבעתיך שלא תראה בארץ ישראל. מיד ברח. רץ אחריו רבי חנינא, אמר לו: נעניתי לך שקראתיך חלש, ומי שבראך קראך גבור, שנאמר: ליש גבור בבהמה. אמר רבי הושע בר נחמיה, מי הוא שרו של שור, ארי. כך יוסף שור, שנאמר: בכור שורו הדר לו [\(דברים לג, יז\)](#). ויהודה ארי, שנאמר: גור אריה יהודה [\(בראשית מט, ט\)](#). מי עמד כנגד השור, הארי, שנאמר: ויגש אליו יהודה. אמר רבי יודן, כשהיתה חמתו של יהודה עולה, היו שתי שערות יוצאות מתוך לבו וקורעות את בגדיו. וכשהיה מבקש שתעלה חמתו, הנה ממלא אפנדותו אפונין של נחשת ונוטל מהן ומכסכס בשניו וחמתו עולה. ראה גבורתו של יהודה, עליו נאמר, חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם וכפרנה [\(משלי טז, יד\)](#). חמת מלך, זה יהודה. ואיש חכם וכפרנה, זה יוסף, שנאמר בו: אין נבון וחכם כמוך. פיון שראה יוסף שעלתה חמתו של יהודה, אמר, עכשו תאבד מצרים. אמר רבי שמעון בן לקיש, משל לשני אטליטין תפושים זה בזה, פיון שהרגיש אחד מהן שהוא בא להנצח, אמר, עכשו ינצחני ואני נתבייש בפני הכל. מה עשה. נשקו על ידיו ושככה חמתו של אתליטיה הגדול. אף יוסף פיון שהרגיש שעלתה חמתו של יהודה, נתירא שלא יתבייש לפני המצרים. מיד אמר לאחיו אני יוסף אחיכם, ולא יכלו לענות אתו.

ד ויגש אליו יהודה. זה שאמר הכתוב: וסרה קנאת אפרים [\(ישעיה יא, יג\)](#). כנגד מי אמר ישעיה מקרא זה. לא אמרו אלא כנגד יהודה ויוסף, דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן, בשעה שהיו יהודה ויוסף מתנפחין זה עם זה, אמרו מלאכי השרת זה לזה, בואו גרד למטה ונראה שור וארי מתנגחין זה עם זה. בנהוג שבעולם שור מתירא מפני ארי, ועכשו שור וארי מתנגחין ועומדין והקנאה ביניהן עד שבא משיח. לפיכך וסרה קנאת אפרים. והחכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר [\(קהלת ז, ט\)](#), זה חכמתו של יוסף. ומה חכמתו של יוסף. שלא רצה להלחם עם אחיו, אלא פיון שראה עשרה גבורין עומדין לפניו שאחד מהן יכול להחריב עשר מדינות, נדעזע. וחכמתו הצילתו, שנאמר: והחכמה תעז

לְחַכֵּם. מָה עָשָׂה יוֹסֵף? הוֹשִׁיב שׁוֹמְרֵינִי עַל הַשְּׁעָרִים (ויכ', מִקְצֵה ח). מָה עָשָׂה וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר אֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּחַף לְבוֹר. וְעוֹד פָּרַשׂ אֹתוֹ מִלּוֹי, שֶׁלֹּא יִטְלוּ עָלָיו עֲצָה לְהַרְגוֹ. מִיָּד אָמַר שְׁמֵעוֹן לְאָחִיו, כִּדְ עָשִׂיתָם לְיוֹסֵף וְכִדְ אֲתָם מִבְּקָשָׁיו לַעֲשׂוֹת לִי. אָמְרוּ לוֹ וַיִּמָּה נַעֲשֶׂה, יָמוּתוּ אֲנָשֵׁי בֵיתֵנוּ בְּרָעַב. אָמַר לָהֶם עֲשׂוּ מָה שֶׁתִּרְאוּ, עֲכָשׂוּ אֶרְאָה מִי יִכְנִיס אֹתִי לְבַיִת הָאֲסוּרִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח יוֹסֵף אֶצֶל פְּרַעֲה וְאָמַר לוֹ: שְׁלַח לִי שְׂבָעִים גְּבוּרִים מֵאֶצְלָךְ, שְׁמַצְאֲתִי לְסֻטִּים וְאֲנִי מִבְּקָשׁ לִתֵּן עֲלֵיהֶם כְּבָלִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח לוֹ. וְהָיוּ מְסַתְּפְלִין אַחֵי יוֹסֵף מָה הָיָה מִבְּקָשׁ לַעֲשׂוֹת. אָמַר יוֹסֵף לְאוֹתָן גְּבוּרִים, הִכְנִיסוּ אֶת זֶה בְּבַיִת הָאֲסוּרִים וַתִּנּוּ כְּבָלִים בְּרַגְלָיו. כִּיִּן שֶׁקָּרְבוּ אֶצְלוֹ, צָוַח בְּהֵן. כִּיִּן שֶׁשְׁמַעוּ קוֹלוֹ, נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַנִּשְׁתַּבְּרוּ שִׁנֵּיהֶם, שֶׁאֲגַת אֶרְיָה וְקוֹל שְׁחַל וְשִׁנֵּי כְּפִירִים נִתְּעוּ [\(מַיִבְד, ט\)](#). וְהָיָה מִנְּשֶׂה בֶן יוֹסֵף יוֹשֵׁב לְפָנֵיהֶם. אָמַר לוֹ אֲבִיו, קוּם אֲתָה. מִיָּד קָם מִנְּשֶׂה וְהִכְהוּ מִכָּה אַחַת, הִכְנִיסוּ בְּבַיִת הָאֲסוּרִים וַתִּתֵּן עָלָיו כְּבָל. אָמַר שְׁמֵעוֹן לְאָחִיו, אֲתָם אוֹמְרִים מִכָּה שֶׁל מִצְרַיִם הוּא זֶה, אֵינָה אֶלֶּא שֶׁל בֵּית אַבָּא. כִּיִּן שָׂרְאוּ אַחֵי יוֹסֵף שֶׁהִכְנִיס מִנְּשֶׂה אֶת שְׁמֵעוֹן לְבַיִת הָאֲסוּרִים וְשָׁלַח יָדוֹ בּוֹ וַתִּתֵּן אוֹתוֹ בְּכַבֵּל, נִפְלָה אֵימָה עֲלֵיהֶם וְהִלְכוּ אֶצֶל אֲבֵיהֶם עַד שֶׁהִבִּיאוּ אֶת בְּנֵימִין וְהִעֲמִידוּהוּ לְפָנֵי יוֹסֵף. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, הִזֵּה אֲחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי. אָמְרוּ לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ יוֹסֵף לְבִנְיָמִין, יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לְךָ בָנִים. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. וַיִּמָּה שְׁמֵם. אָמַר לוֹ: בָּלַע וּבְכָר וְאֶשְׁבֵּל וְגו'. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, מִי שָׁמַע שְׁמוֹת כְּאֵלֶּה. אָמַר לוֹ: כָּלֶם עַל שֵׁם אַחֵי בֶן אֲמִי שֶׁהָיָה גְדוֹל מִמֶּנִּי, קָרָאתִי לָהֶם אֵלֹהֵי שְׁמוֹת. בָּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֲמוֹת. וּבְכָר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר. וְאֶשְׁבֵּל, שֶׁנִּשְׁבָּה. גְּרָה, שֶׁנִּעְשָׂה גֵר. וְנַעֲמֹן, שֶׁהָיָה נַעֲמִים. אַחֵי, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה אַחֵי בֶן אֲמִי. וְרֹאשׁ, שֶׁהָיָה רֹאשׁ וְגְדוֹל עָלָי. מִפִּי, שֶׁהָיָה יָפָה וּמִיָּפָה. וְחַפִּים, שֶׁלֹּא רָאָה בְּחַפְתִּי וְאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחַפְתּוֹ. וְאַרְדָּ, שֶׁיָּרַד בְּגוֹלָה, וְשֶׁהָיוּ פָּנָיו דּוֹמִים לְיִצְחָק. וּמִיּוֹם שֶׁגָּלָה יוֹסֵף אַחֵי, יָרַד אָבִי מֵעַל הַמִּטָּה וַיֵּשֶׁב עַל גְּבֵי קֶרֶקַע שׁוֹכֵב. וְלֹא עוֹד אֶלֶּא בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת אַחֵי, כֹּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹשֵׁב לוֹ אֶצֶל אַחֵי וְאֲנִי יוֹשֵׁב לְבָדִי, זוֹלְגִין עֵינַי דְּמַעוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְּגַלְּלוּ רַחֲמֵי יוֹסֵף עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמָּהֵר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה זְמַנָּם לְסַעוּדָה, הָיָה מִבְּקָשׁ לְהַסֵּב לְבִנְיָמִין אֶצְלוֹ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ כִּיִּצַּד לַעֲשׂוֹת. נָטַל אֶת הַגְּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: הֵייתִי סָבוּר שֶׁיְהוּדָה הוּא הַבְּכוֹר שֶׁהוּא מְדַבֵּר תְּחִלָּה, אֲנִי רוֹאֶה שֶׁרְאוּבֵן הוּא הַבְּכוֹר וַיְהוּדָה הוּא פְּטִיט. הִסֵּב רְאוּבֵן בְּרֹאשׁ הַמְּסָבִין. שׁוּב נָטַל אֶת הַגְּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר, שְׁמֵעוֹן עָלָה וְהִסֵּב אֶצְלוֹ שֶׁאֲתָה שְׁנֵי לוֹ. וְכֹן לְלוֹי, וְכֹן לְיְהוּדָה, וְכֹן כָּלֶם דָּרָךְ לְדָתָם. שׁוּב נָטַל אֶת הַגְּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲנִי רוֹאֶה בְּגִבְעֵי שְׁכַלְכֶם אֲתָם בְּנֵי אָב אֶחָד, אֲבָל אֲבִיכֶם נִשִּׁים הִרְבֵּה הָיוּ לוֹ. הִתְחִיל קוֹרֵא לְדָן וּלְנַפְתָּלִי, וְאָמַר לָהֶם עָלָיו הִסָּבוּ, עַד שֶׁהִסָּבוּ כָּלֶם פְּסָדְרוּ דָּרָךְ לְדָתָן. נִשְׁתַּיֵּר בְּנֵימִין. אָמַר רוֹאֶה אֲנִי לָזֶה שֶׁהָיָה לוֹ אַח וּפָרַשׁ מִמֶּנּוּ וְאֵין לוֹ אִם, וְאֵף אֲנִי הָיָה לִי אַח וּפָרַשׁ מִמֶּנִּי וְאֵין לִי אִם, יָבֵא וַיֵּשֶׁב אֶצְלִי. יֵשֶׁב אֶצְלוֹ. הִדָּא הוּא דְכָתִיב, וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכוֹר כַּבְּכָרְתוֹ וְהִצְעִיר כַּצְעָרְתוֹ.

וּישָׂא מִשָּׂאת, הִבִּיא מְנוֹת בְּסֻעוּדָה. נָתַן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן מִנֶּה שְׁלוֹ. נָתַן לְבִנְיָמִין מִנֶּה שְׁלוֹ. נָתַן יוֹסֵף מִנֶּה שְׁלוֹ וּנְתַנָּה לְבִנְיָמִין. נָטְלָה אֶסְנֶת מִנֶּה שְׁלֵה, נְתַנָּה לְבִנְיָמִין. נָטְלוּ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה מְנוֹתֵיהֶם וּנְתַנוּם לְבִנְיָמִין. נִמְצְאוּ בְּיַד בִּנְיָמִין חֲמֵשׁ מְנוֹת. לְכָדָּ כְּתִיב: וַתִּרְבַּ מִשָּׂאת בִּנְיָמִין.

ה דָּבָר אַחַר, וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, שֶׁנִּגַּשׁ בְּתוֹכָחוֹת. בִּי אֲדֹנָי, אֵל תִּעְבֹּר עָלֵינוּ

מִדַּת הַדִּין, יְדָבָר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי רָאוּי הִיָּה לוֹמַר לִפְנֵי אֲדֹנָי, אֲלֹא מִלְמַד שֶׁהִיָּה מִדָּבָר אַחַת קִשָּׁה וְאַחַת רַכָּה. כִּי כְמוֹד כְּפַרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁפָּרְעֹה רִבְּדָה אוֹהֵב נָשִׁים וּמְחַמְדֵּן, כִּדְ אֶתְּהָ רְאִיתָ לְבִנְיָמִין שֶׁהוּא יָפֵה תֹאֵר וְאֶתְּהָ מְחַמְדֵּן לְהִיּוֹת לָךְ לְעֶבֶד. דָּבָר אַחַר, כִּי כְמוֹד כְּפַרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁאֶתְּהָ וּפָרְעֹה גְדוֹלִים בְּמִקְוֹמָכֶם, כִּדְ אָנוּ גְדוֹלִים בְּמִקְוֹמֵנוּ. אֲדֹנָי שָׂאֵל אֶת עִבְדִּי, אָמַר לוֹ: מִתְחַלְּהָ בְּעִלְיָה בָּאתָ עָלֵינוּ, מִכַּמָּה מְדִינוֹת יָרְדוּ לְמִצְרַיִם לְשֹׁבֵר אֲכָל וְלֹא שָׂאֶלְתָּ אֶחָד מֵהֶן, שֶׁמָּא בְּתֶדֶךְ בָּאנוּ לְקַח אוֹ אַחוּתָנוּ אֶתְּהָ סְבוּר לְשָׂא, אֵף עַל פִּי כֵן לֹא כְּסִינוּ מִמֶּךָ דָּבָר. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, יְהוּדָה, לָמָּה אֶתְּהָ דָּבָרְךָן מִכָּל אַחִיד, וְאֲנִי רוֹאֶה בְּגִבְעֵי שֵׁיט בְּאַחִיד גְדוֹלִים מִמֶּךָ וְאֶתְּהָ פְטִיט. אָמַר לוֹ: כָּל זֹאת שֶׁאֶתְּהָ רוֹאֶה, בְּשִׁבִיל הַעֲרָבוֹת שֶׁעָרַבְתִּי אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָרַבְתָּ אֶת אַחִיד כְּשֶׁמְכַרְתֶּם אוֹתוֹ לַיִשְׁמַעֲאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, וְצַעֲרָתְךָ אֶת אַבִּיד הַזֶּקֶן וְאַמְרָתְךָ לוֹ טָרֵף טָרֵף יוֹסֵף, וְהוּא לֹא חָטָא לָךְ. אֲבָל זֶה שֶׁחָטָא וְגַבֵּי הַגְּבִיעַ, אָמַר לְאַבִּיד, הֲלָךְ הַחֲבֵל אַחַר הַדָּלִי. כִּינּוּן שֶׁשָּׁמַע יְהוּדָה כִּדְ, צַעַק וּבְכָה בְּקוֹל גְּדוֹל וּבְמַר נֶפֶשׁ. אָמַר, כִּי אִידְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהִנְעַר אֵינְנוּ אֶתִּי וְגוֹ'. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, בֹּא וְנִתְנַפַּח שְׁנִינוּ, אָמַר מִלָּךְ וְסֹדֵר דִּינְךָ. מִיָּד אָמַר יְהוּדָה לְנַפְתָּלִי, לָךְ וְרֵאֶה כְּמָה שְׁוֹקִים יֵשׁ בְּמִצְרַיִם. קַפֵּץ וְחִזֵּר, אָמַר לוֹ שְׁנִים עֶשֶׂר. אָמַר יְהוּדָה לְאַחִיו, אֲנִי אַחְרִיב מֵהֶן שְׁלֵשָׁה, וּטְלוּ כָּל אֶחָד מִכֶּם אֶחָד וְלֹא נִשְׂאִיר בְּהֶם אִישׁ. אָמְרוּ לוֹ אַחִיו, יְהוּדָה, מִצְרַיִם אֵינָה כְּשֶׁכֶּם. אִם אֶתְּהָ מִחְרִיב מִצְרַיִם, תִּחְרִיב אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְלֹא יִכַּל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחְמוּן, לְסַכְנָה גְדוֹלָה יָרַד יוֹסֵף, שָׂאֵם הַרְגוּהוּ אַחִיו, אִין בְּרִיָּה בְּעוֹלָם מְכִירוֹ. וְלָמָּה אָמַר הוֹצִיאוּ כָּל אִישׁ מֵעָלִי. אֲלֹא כִּדְ אָמַר יוֹסֵף בְּלָבוֹ, מוֹטָב שֶׁאַהֲרָג וְלֹא אֲבִישׁ אֶת אַחִי בְּפְנֵי הַמִּצְרַיִם. אָמַר לוֹ יְהוּדָה לְיוֹסֵף, תִּדַּע שֶׁמִּתְחַלְּהָ לֹא בָּאתָ עָלֵינוּ אֲלֹא בְּעִלְלוֹת. בְּתַחלָּה אָמַרְתָּ לָנוּ מְרַגְלִים אַתֶּם. שְׁנִיָּה, אָמַרְתָּ לְרֵאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאֶרֶץ בְּאֶתֶם. שְׁלִישִׁית, גְּבִיעֵי גִנְבָתְכֶם. אֲנִי נִשְׁבַּע בְּחַיֵּי אָבִי הַצַּדִּיק, וְאֶתְּהָ נִשְׁבַּעְתָּ בְּחַיֵּי פָרְעֹה הַרְשָׁע. אִם אֲנִי אוֹצִיא אֶת חֲרָבִי מִנְּרִתִּיקָה, אֲמַלֵּא כָּל מִצְרַיִם הַרוֹגִים. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אִם תּוֹצִיא חֲרָב מִנְּרִתִּיקָה, אֲנִי כּוֹרֵכָה עַל צְנֹאֲרְךָ. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, אִם אֶפְתַּח אֶת פִּי אֲבַלַּע אוֹתְךָ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אִם תִּפְתַּח פִּיךָ אֲנִי סוֹתְמוֹ בְּאַבְן. אָמַר יְהוּדָה לְיוֹסֵף, מָה נֹאמַר לְאַבָּא. אָמַר לוֹ: אָמַר לְאַבִּיד, הֲלָךְ הַחֲבֵל אַחַר הַדָּלִי. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, דִּין שֶׁקָּר אֶתְּהָ דָן אוֹתָנוּ.

אמר לו יוסף, אין לך דין שקר כמכירת אחיכם. אמר לו יהודה, נורא דשכם דליק בלבי. אמר לו יוסף, נורא דתמר פלתך אנא מטפי. אמר לו יהודה, רתח אנא ולית דמהימן לי. אמר לו יוסף, רתחא דידך אנא מתבר. אמר לו יהודה, עכשו אני אצא ואצבע כל שוקים שבמצרים בדם. אמר לו יוסף, צבעים הייתם מימכם, שצבעתם כתנת אחיכם בדם ואמרתם לאביכם טרף טרף. כיון שראה יוסף שהספימה דעתם להחריב את מצרים, אמר יוסף בלבו, מוטב שאתודע להן ולא יחריבו את מצרים. אמר להן יוסף, לא כך אמרתם שאחיו של זה מת. אני קניתי, אקראנו ויבא אצלכם. התחיל קורא, יוסף בן יעקב בא אצלי, יוסף בן יעקב בא אצלי ודבר עם אחיך שמכרוך, והיו נושאים עיניהם בארבע פנות הבית. אמר להם יוסף, למה אתם מסתכלין לכאן ולכאן, אני יוסף אחיכם. מיד פרחו נשמתן ולא יכלו לענות אתו. אמר רבי יוחנן, וי לנו מיום הדין, וי לנו מיום תוכחה. ומה, יוסף כשאמר לאחיו אני יוסף, פרחו נשמתן. כשעומד הקדוש ברוך הוא לדין דכתיב ביה [\(מלאכי ג, ב\)](#) ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו שפתוב בו כי לא יראני האדם וחי [\(שמות לג, ב\)](#) על אחת כמה וכמה, ומה זה נבהלו אחיו מפניו כשיבוא הקדוש ברוך הוא לתבע עלבון המצות ופשעה של תורה, על אחת כמה וכמה. עשה הקדוש ברוך הוא להם נס וחרזה נשמתן. אמר להם יוסף, והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנזמין כי פי בלשון הקדש אני מדבר. ולא היו מאמינים בו, עד שפרע את עצמו והראה להם חותם ברית. וכל כך למה. מפני שיצא מאצלם בלא חתימת זקן, ועכשו היה עומד כמלך בחתימת זקן. כיון שהפירוהו, בקשו להרגו. ירד מלאך ופגזם בארבע פנות הבית. באותה שעה צנח יהודה בקול גדול ונפלו כל חומות שבמצרים והפילו כל החיות שבמצרים ונפל יוסף מכסאו וירד פרעה מכסאו, ונפלו שניהם. וכל הגבורים שהיו עומדין לפני יוסף, נהפכו פניהם לאחוריהם ולא החזירו עד יום מותן, שנאמר: שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו [\(איוב ד, ט\)](#). לפיכך הוא אומר, והקל נשמע בית פרעה. ואין קול זה אלא קול יהודה, שנאמר: שמע ה' קול יהודה [\(דברים לג, ז\)](#). כיון שראה יוסף שהיתה להם בוש גדולה, אמר להן, גשו נא אלי, ויגשו. וכל אחד ואחד היה מנשקו ובוכה עליו, שנאמר: וינשק לכל אחיו ויבך עליהם. וכשם שלא פיס יוסף את אחיו אלא מתוך בכיה, כך כשיגאל הקדוש ברוך הוא את ישראל, מתוך בכיה הוא גואלם, שנאמר: בבכי יבאו ובתחנונים אובילים אליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא [\(ירמיה לא, ח\)](#).

וְאֵת יְהוּדָה שֶׁלַח לְפָנָיו. וְלַמְדָנוּ רַבְּנוּ, אֵימָתֵי מְבָרְכִין עַל הַנֵּר בְּמוֹצָאֵי שְׁפָתַי. כִּד שְׁנֵי רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שְׂיֵאוּתוֹ לְאוּרוֹ. וּמַנִּין לְמַדּוֹ, מִן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמַר: וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב, וְאַחַר כֵּן וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין

האור ובין החשך (בראשית א, ד). רבי זעירא בר אבהו אמר, מפאן שמברכין על הנוהג במוצאי שבת משיאותו לאורו. אמר רבי שמעון בן יוחאי, אמר הקדוש ברוך הוא לישׂראל, הוּי מְכַבְּדִין אֶת הַמְצוֹת, שֶׁהוּן שְׁלוּחִי, וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. אִם כְּבִדְתָּ אוֹתוֹ, כָּאֵלוֹ לִי כְּבִדְתָּנִי. וְאִם בְּזִיתָ אוֹתוֹ, כָּאֵלוֹ לְכַבּוּדִי בְּזִיתָ. אִין לָךְ אָדָם שֶׁכְּבַד אֶת הַמְצוֹת וְעָשָׂה אֶת הַתּוֹרָה כְּנִעְקֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִעַקֵּב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים (בראשית כה, כז), וְנִתְיַסֵּר בְּבִנוֹ. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִיד, אֲבִידְתָּ אַחַד, תִּמְצָא שְׁלֹשָׁה, יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאַפְרָיִם. כִּיּוֹן שֶׁבָּאוּ, בְּשָׂרוֹ אוֹתוֹ שִׁיּוֹסֵף חִי. שְׁלַח יְהוּדָה פְּרוֹזֶבֶטִים אֲצִלוֹ. וְאֵת יְהוּדָה שְׁלַח לְפָנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: הַמֶּשֶׁל וּפְחַד עֲמוֹ עָשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו (איוב כה, ב). הַמֶּשֶׁל, זֶה מִיכָאֵל. וּפְחַד, זֶה גְּבַרְיָאֵל. מִיכָאֵל מִן הַפְּמִים וְגְּבַרְיָאֵל מִן הָאֵשׁ, וְהוּן עוֹמְדִין לְפָנֵי הַשְּׁכִינָה וְאִינּוּ מְזִיקִין זֶה אֶת זֶה. הַוּי אוֹמַר, עָשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, כָּל הַרְקִיעַ שֶׁל מַיִם וְהַמְּלָאכִים שֶׁל אֵשׁ וּמְשַׁרְתָּיו אֵשׁ לַהֵט, וְאִין הַפְּמִים מְכַבְּבִין אֶת הָאֵשׁ וְלֹא הָאֵשׁ שׂוֹרֵף אֶת הַפְּמִים. יְהוּדָה וְיוֹסֵף, זֶה אָרִי וְזֶה שׂוֹר. אֶתְמוּל מִתְנַגְּחִין זֶה עִם זֶה, וְעַכְשָׁו הוּא מְשַׁלְּחוֹ אֲצִלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת יְהוּדָה שְׁלַח לְפָנָיו. הַוּי, עָשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו.

וַיֵּאסֶר יוסף מִרְכַּבְתּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוֹ, שְׁנֵי בְנֵי אָדָם רָאוּ כְּבוֹד גְּדוֹל מֵה שֶׁלֹּא רָאָה בְּרִיָּה בְּעוֹלָם, וְאֵלוֹ הוּן, יִתְרוֹ וְנִעְקֵב. יִתְרוֹ כְּשֶׁבָּא אֲצֵל מֹשֶׁה, כְּתִיב בּוֹ, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֲתָנֻו (שמות יח, ז). מִי הָיָה רוֹאֶה מֹשֶׁה יוֹצֵא וְאִינוֹ יוֹצֵא. שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת יוֹצְאִין וְאִינוֹ יוֹצֵא. שְׁבַעִים זְקֵנִים וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. אַהֲרֹן כָּהֵן גְּדוֹל יוֹצֵא וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. הַתְּחִילוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לְקִרְיַת יִתְרוֹ. וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁבָּא אֲצֵל יוֹסֵף מֵה כְּתִיב בּוֹ, וַיֵּאסֶר יוֹסֵף מִרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל. מִי הָיָה רוֹאֶה לְיוֹסֵף יוֹצֵא וְלֹא הָיָה יוֹצֵא לְקִרְיַת אָבִיו. עַבְדֵי פְרַעֲה וְזְקֵנֵי בֵיתוֹ יוֹצְאִין וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. זְקֵנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם יוֹצְאִין וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. לְקִיִּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר: כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ (משליג, לה). אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הָיָה חֲלֻקְתֵי כְּבוֹד לְזְקֵנִים. וְלַעֲתִיד לְבֹא, נִגְדַּד זְקֵנֵינוּ כְּבוֹד (ישעיה כד, כג).

וְאֵת יְהוּדָה שְׁלַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: זָאב וְטֹלָה יִרְעוּ כֶּאֱחָד (ישעיה סה, כה). בֹּא וּרְאֵה, כָּל מֵה שֶׁהִכָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָם הָיָה, הוּא מְרַפָּא אוֹתוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. הָעוֹרִים, שֶׁכְּתוּב, אִז תִּפְקַחְנָה עֵינֵי עוֹרִים, וְאַזְנֵי חַרְשִׁים תִּפְתַּחְנָה (ישעיה לה, ה). וְאוֹמַר: אִז יִדְלַג כְּאֵיל פִּסְחַח, וְתָרוּ לְשׁוֹן אֵלֶם. הַכָּל מִתְרַפָּאִין. וְכַשֵּׁם שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ כֶּךָ הוּא בֹּא. הוֹלֵךְ חֲגֵר בֹּא חֲגֵר, חֲרָשׁ וּבֹא חֲרָשׁ, עוֹר וּבֹא עוֹר. וְכֶךָ הוּן חוֹזְרִין כְּלָם. כַּשֵּׁם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ מְלַבֵּשׁ כֶּךָ הוּא חוֹזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְנַצְּבוּ

כמו לבוש (איוב לח, יד). צא ולמד משמואל כשהעלה אותו שאול. מה שאול אומר לאשה, מה תארו. ותאמר, איש זקן עלה והוא עטה מעיל (ש"א כח, יד). וכן הוא אומר, ומעיל קטן תעשה לו אמו (ש"א ב, יט). ללמדך, שפשים שהולך כן הוא בא. שלא יאמרו הרשעים, אחרים המית ואחרים החיה. אמר הקדוש ברוך הוא, נעמדו כמו שהלכו, ואחר כך אני מרפא אותן. למה, שפתיב: לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה (ישעיה מג, ט). ואחר כך החיות מתרפאות, שנאמר: זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו (ישעיה סה, כה), שאינו מתרפא. למה, שהוא הוריד הבריות לעפר. דבר אחר, זאב וטלה. זאב, זה בנימין, שנאמר: בנימין זאב יטרף (בראשית מט, כז). וטלה, אלו השבטים, שנאמר: שה פזורה ישראל (ירמיה ג, יז). ירעו כאחד, אימתי, כשיירד בנימין עם אחיו, והיה יעקב אומר לא ירד בני עמכם. כיון שהגיעה השעה וירד עמהם, היו ממצעים אותו ומשמרין אותו. וכן יוסף, וישא את עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו. ואריה כבקר יאכל תבן, זה יהודה, שנאמר: גור אריה יהודה. כבקר, זה יוסף, שנאמר: בכור שורו (דברים לג, יז). נמצאו אוכלין כאחד, שנאמר: וישבו לפניו הבכר כבכרתו. וכתוב: וישא משאת מאת פניו. הוי אומר, ואריה כבקר יאכל תבן.

ט ואת יהודה וגו'. זה שאמר הפתוב: וסרה קנאת אפרים (ישעיה יא, ג). לפי

שהיה יעקב אבינו סבור שיהודה הרג את יוסף בשעה שהביאו לו את הפתנת, שנאמר: ויפירה ויאמר פתנת בני חיה רעה אכלתהו (בראשית לו, ג). ואין חיה אלא יהודה, שנאמר: גור אריה יהודה (בראשית מט, ט). והיה אומר יעקב ליהודה, אתה הוא שטרפת אותו. לפיכך ויקרע יעקב שמלתיו. ויקמו כל בניו וכל בנותיו וגו'. מהו כי ארד אל בני אבל שאלה. אמר אני מת עם מיתת הרשעים לעולם הבא, שהבטיחני הקדוש ברוך הוא על שנים עשר שבטים, והרי נטרף אחד מהן, שמה לא זכיתי בהן ואני מת בשני עולמות. לכך אמר, כי ארד אל בני אבל שאלה. רצונך לידע לה, כיון שראה אותו חי, אמר לו אמותה הפעם. למה אמר אמותה הפעם. אמר, כשבאו בני ואמרו לי יוסף מת, הייתי אמר שאני מת שני פעמים. עכשו שראיתי אותך חי, מבשר אני שאני מת אלא עכשו בלבד. לכך אמר אמותה הפעם. ויבך אתו אביו, מה פתיב אחריו, והמדנים מכרו וגו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליהודה, אין לה בנים עד עכשו ואין אתה יודע צער בנים. אתה טגנת את אביך והטעית אותו בטרף טרף יוסף, חניף, תשא אשה ותקבר את בניך ותדע צער בנים. מה פתיב אחריו, ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו, מלמד שנתנה מאחיו. שבשעה שאמר להם לכו ונמכרנו, אם אמר להם לכו ונחזירנו, היו שומעין לו. לפיכך וירד יהודה וגו', שהורידוהו מגדלתו. וירא שם יהודה וגו', וילדה ער ואונן, וימת ער ואונן. וכל אותו השנים שהיה יוסף חוץ לאביו, היה

בלבו של יעקב שיהודה הרגו. מנין אתה למד, מבנימין, שכך אמר יהודה ליוסף, כי עבדך ערב את הנער. כיון שנתן נפשו על בנימין ונתנדע יוסף, נמצא יהודה נקי מפל אותו הדברים. הוי, וסרה קנאת אפרים. לכך כתיב: ואת יהודה שלח לפניו.

וְאֵת יהודה שלח. זה שאמר הכתוב: הנני שלח מלאכי ופנה וגו' (מלאכי ג, א).

בא וראה, כל צרות שארע ליוסף, ארע לציון. ביוסף כתיב: וישאל אהב את יוסף. בציון כתיב: אהב ה' שערי ציון (תהלים פז, ב). ביוסף כתיב: וישנאו אותו. בציון, נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה יב, ח). ביוסף, והנה אנחנו מאלמים אלמים. בציון, בא ובה ברנה נשא אלמתי (תהלים קכז, ו). ביוסף, המלך תמלך עלינו. בציון, אומר לציון מלך אלהיך (ישעיה נב, ז). ביוסף, ויחלום יוסף חלום, בציון, בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים (תהלים קכז, א). ביוסף, הבוא נבוא אגני ואמך וגו'. בציון, אפים ארץ ושתחו לך (ישעיה מט, כג). ביוסף, ויקנאו בו אחיו. בציון, קנאתי לציון קנאה גדולה (זכריה ח, ב). ביוסף, לך נא ראה את שלום אחיך. בציון, ודרשו את שלום העיר (ירמיה כט, ז). ביוסף, ויראו אתו מרחק. בציון, זכרו מרחוק את ה' (ירמיה נא, ו). ביוסף, ויתנפלו אתו. בציון, על עמך יערימו סוד (תהלים פג, ד). ביוסף, ויפשיטו את כתנת הפסים. בציון, והפשיטו את בגדך (יחזקאל כג, כו). ביוסף, וישליכו אתו הברה. בציון, צמתו בבור חיי (איכה ג, ג). ביוסף, והבור רק אין בו מים. בציון, ובבור אין מים כי אם טיט (ירמיה לח, ו). ביוסף, וישבו לאכל לחם. בציון, אשור לשבע לחם (איכה ה, ו). ביוסף, וימשכו ויעלו את יוסף. בציון, וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אתו מן הבור (ירמיה לח, יג). ביוסף, ויקרע יעקב שמלתיו. בציון, לבכי ומספד (ישעיה כב, יב). ביוסף, וימאן להתנחם. ובציון, אל תאיצו לנחמני (ישעיה כב, ד). ביוסף, והמדנים מכרו אתו אל מצרים. ובציון, ובני יהודה ובני ירושלים מכרתם לבני היננים (יואל ד, ו). ומה שארע ליוסף טובות, ארע לציון טובות. ביוסף, ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה. ובציון, יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מח, ג). ביוסף, איננו גדול בבית הזה ממני. בציון, גדול יהיה כבוד הבית הזה (חגי ב, ט). ביוסף, ויהי ה' את יוסף. בציון, והיו עיני ולבי שם (דה"ב ז, טז). ביוסף, ויט אליו חסד. ובציון, זכרתי לך חסד (ירמיה ב, ב). ביוסף, ויגלח ויחלף שמלתיו. ובציון, אם רחץ אדני את צאת בנות ציון (ישעיה ד, ד). ביוסף, רק הפסא אגדל ממך. ובציון, בעת ההיא יקראו לירושלים פסא ה' (ירמיה ג, יז). ביוסף כתיב: וילבש אתו בגדי שש. ובציון, עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך (ישעיה נב, א). ביוסף כתיב: ואת יהודה שלח לפניו. ובציון הנני שלח מלאכי (מלאכי ג, א).

יא ואת יהודה שלח לפניו, להתקין לו בית תלמוד, שיהא מורה שם הוראה, שיהא מלמד את השבטים. תדע לך שהוא כן. כיון שהלך יוסף מאצלו, היה יודע באיזה פרק פרש ממנו, שהיה משנה אותו. כיון שבאו אחי יוסף ואמרו לו עוד יוסף חי, ויפג לבו כי לא האמין להם. נזכר יעקב באיזה פרק פרש ממנו, ואמר בלבו, יודע אני שבפרק עגלה ערופה פרש יוסף ממני. ואמר להו, יתן לכם סימן באיזה פרק פרש ממני ואני מאמין לכם. ואף יוסף נזכר באיזה פרק פרש מאביו. מה עשה יוסף, נתן להם עגלות. כיון שראה יעקב את העגלות, מיד ותחי רוח יעקב אביהם. ללמדך, שבכל מקום שהיה הולך, היה עוסק בתורה כשם שעשו אבותיו. ועד עכשו לא נתנה התורה, ויהי כתיב באברהם, יעקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתו [\(בראשית כו, ה\)](#). ומהיכן למד אברהם את התורה. רבי שמעון בן יוחאי אומר, נעשו שתי כליותיו כשני כדים של מים והיו נובעין תורה, שנאמר: אף גילות יסרוני כליותי [\(תהלים טו, ז\)](#). רבי לוי אומר, מעצמו למד את התורה, שנאמר: מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב [\(משלי יד, טז\)](#). והיה מלמד לבניו תורה, שנאמר: כי ידעתיו למען אשר יצוה [\(בראשית יח, טז\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה למדת בניך תורה בעולם הזה, אבל לעולם הבא אני מלמדם תורה, שנאמר: וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך [\(ישעיה נד, ג\)](#).

פרשת ויחי

א ויקרבו ימי ישראל למות. זה שאמר הכתוב: כי גרים אנהנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה [\(דה"א כט, טו\)](#). כצל ימינו, הלואי כצלו של כותל או כצל האילן, אלא כצלו של עוף, שנאמר: ימינו כצל עובר. ואין מקוה, אין מי יקנה שלא ימות, אלא הכל יודעים ואומרים בפיהם שהן מתים. אברהם אומר, ואנכי הולך עירי [\(בראשית טו, ב\)](#). יצחק, בעבור תברכה נפשי

בְּטָרִם אָמוֹת [\(בראשית כג, ד\)](#). יַעֲקֹב, וְשִׁכְבֹּתִי עִם אֲבֹתַי. אֵימָתִי, בְּשָׁעָה שְׁנַנְטָה לְמוֹת.
לְכָד כְּתִיב: וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת.

ב וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: אִין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ לְכָלוֹא

אֵת הָרוּחַ וְאִין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאִין מִשְׁלַחַת בְּמִלְחָמָה וְלֹא יִמְלֹט רָשָׁע אֵת
בְּעָלָיו [\(שהלל ח, ח\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לִוִי, חֲצוּצָרוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה
בְּמִדְבָּר, כִּינּוּן שֶׁהִגִּיעַ לְמוֹת, גִּנְזוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יֵהָא תוֹקֵעַ אָדָם אַחֵר בְּהוֹ
וְהוּ בָּאִין אֲצִלוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת. דְּבַר אַחֵר, אִין שְׁלִטוֹן
בְּיוֹם הַמָּוֶת, כְּשֶׁעָשָׂה זְמַרֵי אוֹתוֹ מְעַשָּׂה, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּבֹא אַחֵר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל
הַקֹּהֵן [\(במדבר כה, ח\)](#). וְהִיכֵן הָיָה מֹשֶׁה, וְהִלֵּא פִינְחָס הָיָה מְדַבֵּר לְפָנָי מֹשֶׁה. אֶלֶּא לְקַיֵּם
מַה שֶׁנֶּאֱמַר: אִין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת. וְאִין מָוֶת אֶלֶּא לְשׁוֹן הַשְּׁפָלָה, נִתְּנָה הַיְשׁוּעָה
לְפִינְחָס וְהַשְּׁפִיל מֹשֶׁה אֵת עַצְמוֹ. וְאִין דָּוִד כְּתִיב בּוֹ, וְהַמְלִיךְ דָּוִד זָקֵן [\(מלכים א א, א\)](#).
כִּינּוּן שְׁנַנְטָה לְמוֹת, וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָוִד לְמוֹת [\(מלכים א ב, א\)](#). וְאִין יַעֲקֹב כְּשֶׁנַּנְטָה לְמוֹת,
הַתְּחִיל מִשְׁפִּיל עַצְמוֹ לְפָנָי יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מְצֹאֲתִי חַן בְּעֵינֶיךָ.
אֵימָתִי, כְּשֶׁקָּרַב לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן
לְקִישׁ, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִיד אֶתְּהָ נִטְמָן וְאִין אֶתְהָ מֵת. וַיִּקְרְבוּ. מַהוּ
וַיִּקְרְבוּ, אָמַר לֵה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַיּוֹם קוֹבֵל עָלֶיךָ לוֹמֵר כִּי הוּא יְקוּם, כְּאָדָם
שֶׁהוּא אוֹמֵר, פְּלוֹנִי קָרַב עַל חֲבֵרוֹ. הַיּוֹ, וַיִּקְרְבוּ. וַיִּקְרְבוּ, אָמַר רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּם
לְבִרְכָה: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ קָרִיבָה לְמוֹת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. דָּוִד כְּתִיב בּוֹ
קָרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָוִד לְמוֹת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו בְּעֵז וְעוֹבֵד וַיִּשִּׁי.
וְעוֹבֵד, אָמַר רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּם לְבִרְכָה: יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה חָיָה. וְדָוִד לֹא חָיָה
אֶלֶּא שְׁבַעִים, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו, לְפִיכָד כְּתִיב בּוֹ וַיִּקְרְבוּ. עֲמָרַם חָיָה מֵאַה
שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים, וּמֹשֶׁה לֹא חָיָה אֶלֶּא מֵאַה וְעֶשְׂרִים. לְפִיכָד כְּתִיב בּוֹ, הוּן קָרְבוּ
יָמֶיךָ לְמוֹת [\(דברים לא, יד\)](#). יַעֲקֹב כְּתִיב בּוֹ קָרִיבָה, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. אֲבָרְהָם
חָיָה מֵאַה שְׁבַעִים וְחָמֵשׁ. יִצְחָק, מֵאַה וְשְׁמוֹנִים. יַעֲקֹב, מֵאַה אַרְבַּעִים וְשֶׁבַע.
לְפִיכָד כְּתִיב בּוֹ קָרִיבָה, וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל.

ג וַיִּקְרָא לְבָנָו לְיוֹסֵף. לָמָּה לֹא קָרָא לְרֵאוּבֵן וְלֹא לְיִהוּדָה. רֵאוּבֵן בְּכוֹר וַיִּהְיֶה

מְלִיךָ וְהַנִּיחֵן וְקָרָא לְיוֹסֵף. לְלַמֵּד, שֶׁהַכֹּל מְכַבְּדִין לְמִי שֶׁהִשְׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ. וְעוֹד,
שֶׁהִיָּתָה סִפְק בְּיָדוֹ לְעַמֵּד בְּצוֹאָתוֹ. וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מְצֹאֲתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא
תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם, בְּשִׁבְלֵךְ יְרֻדְתִּי לְמִצְרַיִם, בְּשִׁבְלֵךְ אֲמַרְתִּי אֲמוֹתָה הַפְּעַם.
וְעַכְשָׁו אֲפִלוֹ אָדָם מֵת בְּסִפְיָנָה, הַנֶּפֶשׁ הוֹלֶכֶת אֲצֵל אֲבוֹתָיו. וְשִׁכְבֹּתִי עִם אֲבֹתִי

וּנְשֵׂאתֵי מִמְצָרִים וּקְבֻרַתֵּי בְקִבְרֹתֵם, שֶׁהָיוּ מְחַבְּבִין אֶת הַקְּבוּרָה. בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרִיתִי [\(בראשית נ, ה\)](#). וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת. וְכִי יֵשׁ חֶסֶד שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁהוּא אוֹמֵר חֶסֶד וְאַמֶּת. מִשָּׁל הַדְּיוּט אוֹמֵר, מִת בָּרָה דְרַחֲמָךְ, טַעַן. מִת רַחֲמָךְ, פָּרֵק. אָמַר לוֹ: אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד אַחַר מִיתַתִּי, הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת. אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצָּרִים, שְׂסוּפָה לְלִקּוֹת בְּכַנִּים וַיְהִיו מְרַחְשׂוֹת תַּחֲתָי. לְפִיכָךְ אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצָּרִים. דָּבָר אַחַר, לָמָּה לֹא רָצָה יַעֲקֹב לְהִקְבֵּר בְּמִצָּרִים, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּהוּ מִצָּרִים עֲבוּדָה זָרָה. שְׂכָשֶׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִן הָעוֹבֵד, כִּדְּנִפְרָעִין מִן הַנֶּעֱבָד, דְּכַתִּיב: וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצָּרִים אֲעֲשֶׂה שְׂכָשֶׁם [\(שמות יב, יב\)](#). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדִנְיָאֵל, כִּינּוּן שֶׁפֶתֶר חִלּוּמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, מַה כְּתִיב: בְּאֲדִינוּ מִלְּפָא נְבוּכַדְנֶצַּר נָפַל עַל אֲנַפּוּהֵי וּלְדִנְיָאֵל סִגַּד וּמִנְחָה וַיִּחְחִין אָמַר לְנִסְכָּא לֵה [\(דניאל ב, מו\)](#). אָבֵל דִּנְיָאֵל לֹא קִבֵּל. לָמָּה, שְׂכָשֶׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִעוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, כִּדְּנִפְרָעִין מִמִּנְחָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּחִירָם, כִּינּוּן שֶׁעֲשֶׂה עֲצֻמוֹ אֱלוֹהֵי, מַה כְּתִיב בּוֹ, יַעַן גְּבַה לְבָבָא וְתֵאמֵר אֵל אֲנִי וְגוֹ' [\(יחזקאל כח, ב\)](#). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִנֵּה חֲכָם אַתָּה מִדִּנְיָאֵל וְגוֹ', שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר בִּקֵּשׁ לְקָרֵב לוֹ וְלֹא קִבֵּל, וְאַתָּה עוֹשֶׂה עֲצֻמָּה אֱלוֹהֵי. מַה כְּתִיב שָׁם, עַל אֶרֶץ הַשְּׁלֹכְתִיךָ לִפְנֵי מַלְכִים נִתְתִּיךָ לְרֵאשִׁי בָּךְ. דָּבָר אַחַר, אָמַר יַעֲקֹב שֶׁלֹּא יִפְדּוּ בֵי הַמִּצָּרִים, שֶׁהוּן מְשׁוּלִין לְחַמּוּרִים, שְׂנֵאָמַר: אֲשֶׁר בְּשַׁר חַמּוּרִים בְּשָׂרָם [\(יחזקאל כג, ט\)](#). וְאֲנִי מְשׁוּל בְּשָׂה, שְׂנֵאָמַר: שֶׁהוּא פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל [\(ירמיה נ, יז\)](#). וְכַתִּיב: וּפְטָר חַמּוּר תִּפְדֶּה בְּשָׂה [\(שמות לד, ט\)](#), שֶׁלֹּא יִפְדּוּ בֵי הַמִּצָּרִים. הָיִי, אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצָּרִים. וְלָמָּה הָאֲבוֹת תּוֹבְעִין וּמְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּבָרִים בְּגוֹ. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה, דְּבָרִים בְּגוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, דְּבָרִים בְּגוֹ. מַהוּ דְּבָרִים בְּגוֹ. כְּתִיב: אַתְּהִלְךָ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים [\(תהלים קטז, ט\)](#). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנוֹם לְבִרְכָה שְׁנֵי דְבָרִים, אֶחָד בְּשֵׁם רַבִּי חֲלָבוֹ, לָמָּה הָאֲבוֹת מְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. שְׁמֵתֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חִינּוּ תַחֲלָה לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְאוֹכְלִין שְׁנוֹת הַמְּשִׁיחַ. וְרַבִּי חֲנַנְיָה אָמַר, מִי שְׁמֵת בְּחוּצָה לְאֶרֶץ וְנִקְבֵּר שָׁם, שְׁתֵּי מִיתוֹת יֵשׁ בְּיָדוֹ, שְׂכָךְ כְּתִיב: וְאַתָּה פֶּשְׁחוֹר וְכֹל יֹשְׁבֵי בֵיתְךָ תִּלְכוּ בְּשָׂבִי וּבְבָל תִּבּוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקְבֹּר [\(ירמיה כ, ו\)](#). הָיִי, יֵשׁ בְּיָדוֹ שְׁתֵּי מִיתוֹת. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב, אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצָּרִים. אָמַר לוֹ רַבִּי סִימוֹן, אִם כֵּן הִפְסִידוּ הַצַּדִּיקִים הַקְּבוּרִין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ. אֵלֶּא מַה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, עוֹשֶׂה לָהֶם מְחִילוֹת בְּאֶרֶץ וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמַעֲרוֹת הַלְלוּ וְהוּן מִתְנַלְגְּלִין וּבְאִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּינּוּן שֶׁמַּגִּיעִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם רוּחַ שֶׁל חַיִּים וְהוּן עוֹמְדִין, שְׂנֵאָמַר: וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְּבֻרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל [\(יחזקאל לז, יב\)](#). וְאַחַר כִּדְּנִתְתִּי רוּחִי בְכֶם וְחִייתֶם. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ, מִקְּרָא מְלֵא הוּא, שְׂכִינּוֹן שֶׁמַּגִּיעִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם נְשָׂמָה, שְׂנֵאָמַר: נָתַן נְשָׂמָה לְעַם עֲלִיָּה וְרוּחַ לְהַלְכִים בָּהּ [\(ישעיה מב, ה\)](#). מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי וְרַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהָיוּ מְהַלְכִין בְּפִילֵי שְׁחוּץ לְטַבְרָיָא. רָאוּ אֲרוֹן שֶׁל מֵת שְׂבָא מְחוּצָה לְאֶרֶץ לְהִקְבֵּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר, מַה הוֹעִיל זֶה שְׂנִצְאָה נְשָׂמָתוֹ בְּחוּצָה לְאֶרֶץ וּבָא לְהִקְבֵּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲנִי קוֹרָא עֲלֵיו, וְנִחַלְתִּי שְׂמַתָּם

לתועבה [\(ירמיה ב, ז\)](#). בחייכם לא עליכם, ותבאו ותטמאו את הארץ במיתתכם. אמר לו רבי אלעזר, כיון שנקבר בארץ ישראל, הקדוש ברוך הוא מכפר לו, שנאמר: וכפר אדמתו עמו [\(דברים לב, מט\)](#). רבי יוחנן כשהיה מסתלק מן העולם, אמר לאותן שהיו צריכין להטפל בקבורתו, קברו אותי בכלים צבועים, לא לבנים ולא שחורים. שאם עמדתי בין הצדיקים, לא אבוש. ואם עמדתי בין הרשעים, לא אכלם. רבי יאשיה כשהיה נפטר מן העולם, אמר למי שהוא עומד עליו, קראו לי לתלמידי. אמר להם: קברו אותי בכלים לבנים. למה, שאיני בוש במעשי להקביל פני בוראי. מעשה ברבנו הקדוש כשהיה מסתלק מן העולם, צוה שלשה דברים. אמר להם: אל תזוז אלמנתי מתוך ביתי, ואל תספידוני בעירות שבארץ ישראל, ואל תניחו לנכרי שיגע במטתי, אלא מי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי. בחיי היה דר בצפורי שבע עשרה שנה. וקרא על עצמו, ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, וחי יהודה בצפורי שבע עשרה שנה. רבנו הקדוש חשש בשניו שלש עשרה שנה. וכל אותו שלש עשרה שנה, לא מתה חיה בארץ ישראל, ולא הפילה אשה גברה בארץ ישראל. בסוף שלש עשרה שנה, כעס רבי על רבי חיה הגדול. נכנס אליהו זכרונו לברכה אצל רבנו בדמותו של רבי חיה ונתן ידו על שנו, ומיד נתרפא. למחר נכנס רבי חיה אצלו. אמר לו: רבי, אותה שנגד מה היא עושה. אמר לו: משעה שנתת ידך עליה אתמול, נתרפאת. באותה שעה אמר רבי חיה, אי לכם חיות שבארץ ישראל, אי לכם גברות שבארץ ישראל. כיון שאמר לו רבי חיה לא הייתי אני שנתתי ידי על שנגד, ידע רבי שאלהיו זכור לטוב היה. מאותה שעה התחיל לנהוג ברבי חיה כבוד. ושכבתי עם אבתי, אמר לו יעקב ליוסף, אם אתה עושה לי כמו שאמרתי לך, יפה. ואם לאו, נפשי יוצאת ממני מיד. אמר לו: כן אני עושה לך. אמר לו: השבעה לי. וישבע לו. וישתחו ישראל לשכינה שעומדת עליו. כיון שנסתלק, מה כתיב שם, ויעשו בניו לו כן כאשר צוה. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה אין המות מניח לאדם שישמח. אבל לעולם הבא, ובלע המות לנצח [\(ישעיה כה, ח\)](#). וכיון שיבלע המות, וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה [\(ישעיה סה, יט\)](#).

ד ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. ולמדנו רבנו, מהו לברך על הגר ועל

הבשמים של מתים. כן שנו רבותינו, אין מברכין לא על האור ולא על הבשמים של מתים. מאי טעמא. שפתוב, לא המתים יהללו זה [\(תהלים קטו, ז\)](#). אמר רבי מאיר, מתי עובדי עבודה זרה, מתין. אבל מתיהו של ישראל אינן מתים, מפני שבזכותן החיים עומדין. שכן אתה מוצא, כשעשו ישראל אותו מעשה, אלולי שהזכיר משה רבנו זכות האבות, כבר היו אבודין ישראל מן העולם, שנאמר: זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך [\(שמות לב, ג\)](#). לפיכך קשה לפני הקדוש ברוך הוא

לגזר מיתה על הצדיקים, שנאמר: יקר בעיני ה' המותה לחסידיו (תהלים קטז, טו). מה הקדוש ברוך הוא עושה, מראה להם מתן שכרו, כדי שיתבעו מיתה בפיהן. רבי אבהו כשנטה למות, הראה לו הקדוש ברוך הוא מתן שכרו. ותמה ואמר, כל אלה לאבהו. קרא על עצמו, ואני אמרתי לריק נגעתי לתהו והכל כחי כליתי אכן משפטי את ה' (ישעיה מט, ד). מיד נתאנה למיתה. ואף אברהם תבע מיתה בפיו, שנאמר: ואנכי הולך עירי (בראשית טו, ב). לכך אמר לו הקדוש ברוך הוא, ואתה תבוא אל אבתיך בשלום (בראשית טו, טו). יצחק תבע מיתה בפיו, שנאמר: ואברכה לפני ה' לפני מותי (בראשית כו, ז). לכך כתיב: ויגוע יצחק וימת (בראשית לה, כט). יעקב תבע מיתה, שנאמר: אמותה הפעם (בראשית מו, ל). אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה אמרת אמותה הפעם, תשב שבע עשרה שנה. וחלה ונאסף.

ה ויהי אחרי הדברים. זה שאמר הכתוב: כי מברכיו יירשו ארץ ומקלליו יפרתו (תהלים לו, כב). אמר רבי מאיר, כל המברך את ישראל כאלו מברך את השכינה, שנאמר: כי מברכיו. כי מברכיהו לא נאמר, אלא כי מברכיו. אמר רבי שמעון בן יוחאי, כל העוזר את ישראל, כאלו עוזר את השכינה, שנאמר: ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' (שופטים ה, כג). וכי צריך הוא לסיוע. אלא ללמדך, שכל העוזר לישראל, כאלו עוזר את השכינה. אמר רבי ישמעאל, אתה מוצא שהצדיקים מברכין לבניהם בשעת מיתתן. שכן הוא אומר יצחק לעשו, ואברכה לפני ה' לפני מותי. לפיכך כשחלה יעקב, נטל יוסף שני בניו והכניסן אל אביו שיברכם.

ו ויהי אחרי הדברים. מה כתיב למעלה מן הענין, ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף, למי שהשעה עומדת לו. והנביא צונח, לך עמי בא בחדריך וגוי (ישעיה כו, ב). אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי לכם שתהיו מטמינים עצמכם ותתנו מקום לשעה. גבות לא נתן מקום לשעה, לכך כתיב בה, כי סקל גבות וימת (מלכים א רא, טו). מרדכי עמד כנגד השעה, והיה לו להחניף לרשע. ולפי שעמד כנגד המן הרשע קמעה, כבר היו ישראל כלים מן העולם. דוד ברח וימלט מפני שאול, וכן ברח מפני אבשלום בנו. וכן משה, שנאמר: ויברח משה מפני פרעה (שמות ב, טו). וכן יעקב ברח מפני עשו, שנאמר: ויברח יעקב שדה ארם (הושע יב, ג). ואף גבות העולם נתנו מקום לשעה והחניפו למי שהשעה בידו. אברהם נטפל בשרה, למען ייטב לי בעבורך. יצחק החניף לעשו, שנאמר: ויאהב יצחק את עשו. ואף כאן יעקב קרא לבנו ליוסף, ושכבתי עם אבתי. אמר לו: באיזה מקום. אמר לו:

בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי. וְכִי חוֹפֵר קְבָרוֹת הָיָה יַעֲקֹב. אֲלֵא לְלַמְדֵּךְ, כְּשָׁמַת יִצְחָק, אָמַר יַעֲקֹב, אֲפֹשֶׁר שְׂיִקְבֹר עִשׂוֹ הֲרָשָׁע בְּקְבוּרַת צְדִיקִים. מָה עָשָׂה. הִבִּיא כָּל כֶּסֶפוֹ וַיִּזְהַב וְעָשָׂה מִהוֹן פָּרִי. אָמַר לְעִשׂוֹ, מָה אַתָּה מִבְּקִשׁ הַפָּרִי הַזֶּה אוֹ הַקְּבֹר הַזֶּה. נָטַל עִשׂוֹ אֶת הַפָּרִי, וַיַּעֲקֹב נָטַל אוֹתָהּ מֵעֶרְהָ. וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה: אֲפָרִים אָמַר לוֹ: שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתוֹרָה עִמוֹ. וְלָמָּה וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב. אָמַר, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מְלָךְ הוּא וְאֶחָלֵק לוֹ כְּבוֹד. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שְׂדֵי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר הַנְּנִי מִפְּרֹךְ וְהִרְבִּיתִּיךָ. הִתְחִיל עוֹשָׂה אֶת בְּנֵי יוֹסֵף שְׁבֻטִים, שְׁנֵאמַר: אֲפָרִים וּמְנַשֶּׁה כְּרֵאוּבוּן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי. וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם, וְכִי לֹא הָיָה מִכִּירוֹ, וְהֵלֵא בְּכָל יוֹם וַיּוֹסֵף יוֹשִׁבִין וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה לְפָנָיו, וְעִכְשָׁו הוּא אוֹמֵר מִי אֵלֶּה. לְאַחַר שֶׁשָּׁמְשׁוּ אוֹתוֹ שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעָמַד בְּמִצְרַיִם, לֹא הִפְרִיחַ. אֲלֵא שֶׁרָאָה לְיִרְבְּעָם בֶּן נִבְט וְלֵאחָאָב בֶּן עֲמֵרִי שֶׁעוֹמְדִין מֵאֲפָרִים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְנִסְתַּלְקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִמֶּנּוּ. כְּשֶׁרָאָה יוֹסֵף כֵּן, מֵיָד נִשְׁתַּטַּח בְּקִרְקַע וּבִקְשׁ רַחֲמִים לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, רַבּוֹן הַעוֹלָם, אִם הוּן רְאוּיִן לְבִרְכָה, אֵל תַּחֲזִירֵנִי הַיּוֹם בְּבִשְׁתׁ פָּנִים. מֵיָד הִכְנִיס הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּיַעֲקֹב וְחִזַּר וּבִבְרָכוֹ. וּמִנִּין, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְאַנְכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֲפָרִים קָחַם עַל זְרוּעוֹתָיו [\(הושע יא, ג\)](#), תִּרְגַּלְתִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְיַעֲקֹב בְּשִׁבִיל אֲפָרִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, שְׁנֵי פְעָמִים נִסְתַּלְקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵיַעֲקֹב בְּאוֹתָהּ שְׁעָה. אֶחָד כְּשֶׁבִקֵּשׁ לְבָרַךְ אֲפָרִים וּמְנַשֶּׁה, וְאֶחָד כְּשֶׁבָא לְגִלוֹת הַקֶּץ. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמֵינוּ וַיִּשֶׁתׁ עַל רֹאשׁ אֲפָרִים, הִתְחִיל מְבָרְכוֹ, וַיִּדְגּוּ לְרַב, בְּשָׂרָן שֶׁעֲתִידִים בְּנֵי אֲפָרִים לִהְיוֹת נְצוּדִים כְּדָגִים, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אָמַר נָא שְׂבַלְתָּ וַיֹּאמֶר סִבַּלְתָּ [\(שופטים יב, ה\)](#). וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יֵשִׁית אָבִיו וְגוֹ' וַיִּתְמַךְ יָד אָבִיו לְהִסִּיר אֹתָהּ. אָמַר לוֹ: יָדִי אֶת מִבְּקֵשׁ לְהִסִּיר שֶׁרְפָשָׁה לְשַׁר הַמְּלָאָכִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁנִּי עִמּוּדִים שְׂבַתוֹךְ דְּמוֹסִין שְׂבֻטְבָּרְיָא, כֵּן הָיוּ זְרוּעוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא כֵן אָבִי כִּי זֶה וְגוֹ'. וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדְעִיתִי, שֶׁרָאָה לְגַדְעוֹן עוֹמֵד מִמְּנַשֶּׁה. וְאוּלָּם אַחִיו הַקָּטָן יִגְדַּל, זֶה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁעָמַד מֵאֲפָרִים. וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ וְגוֹ', עָשָׂה אֲפָרִים רֹאשׁוֹן לְמְנַשֶּׁה. וְאִימְתִי נִתְקַיְמָה בְּרַכְתּוֹ, בְּחִנּוּכָת הַנְּשִׂאִים, שֶׁהַקְּרִיב אֲפָרִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּמְנַשֶּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, לְקַיֵּם מַה שְׁנֵאמַר: מִקִּים דְּבַר עֲבָדוֹ וְעַצַּת מְלָאָכָיו יִשְׁלִים [\(ישעיה עז, כו\)](#).

ויקרא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר לְפָנָי הַתְּבָה, מֵהוּ שְׂיַעֲנָה אַחַר הַכְּהֻנִּים אָמֵן. כֵּן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹבֵר לְפָנָי הַתְּבָה, לֹא יַעֲנֶה אַחַר הַכְּהֻנִּים אָמֵן. רָאָה כְּמָה חָבִיב לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הָעוֹבֵר לְפָנָי הַתְּבָה, שְׂאִינוּ עוֹנֶה אַחַר הַכְּהֻנִּים אָמֵן. אָמַר רַבִּי חֲנִין, עֲשֶׂרָה נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֶחָד מֵהוֹן עוֹבֵר לְפָנָי הַתְּבָה וּפּוֹרֵס עַל שְׁמַע, עָלָיו נֵאמַר, כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחוּחִים [\(שה"ש ב, ג\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ

ברוך הוא, לשעבר הייתי צריך לברך את בריותי, שנאמר: ויברך אלהים את נח (בראשית ט, א), וה' ברוך את אברהם בכל (בראשית כד, א), ויברך אלהים את יצחק בנו, וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אתו. מכאן ואילך, יהו הכהנים והצדיקים מברכין אתכם. מנין זכו הכהנים לברכות שיהו מברכין את ישראל. אמר רבי אלעזר בן עזריה: מיצחק, שכתוב בו גלכה עד פה (בראשית כב, ה), ואין פה אלא ברפת פהנים, שנאמר: פה תברכו (במדבר ו, כ). ורבנן אמרי: ממתן תורה, שנאמר: פה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט, א).

ח ויקרא יעקב אל בניו, זה שאמר הכתוב: מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים

יָקַח (איוב יב, כא). הכתוב מדבר ביצחק ויעקב, ששניהם בקשו לגלות מסטורין של הקדוש ברוך הוא. יצחק כתיב בו, ויקרא את עשו בנו הגדל. בקש לגלות לו את הקץ, והעלים הקדוש ברוך הוא ממנו. יעקב בקש לגלות לבניו את הקץ, שנאמר: ויקרא יעקב אל בניו וגו'. למה הדבר דומה, לעבד שהאמינו המלך כל מה שבדיו. בא העבד למוות, קרא לבניו לעשותו בני חורין, ולומר להם היכן דיתיקי שלחן והאוני שלחן. ידע המלך הדבר, עמד לו למעלה הימנו. ראהו אותו המלך והפליג את הדבר שהיה מבקש לגלות להם. התחיל מדבר העבד לבניו, בבקשה מכם אתם עבדיו של מלך, הוו מכבדין אותו כמו שהייתי אני מכבדו כל ימי. כך ויקרא יעקב אל בניו לגלות להן את הקץ, נגלה עליו הקדוש ברוך הוא, אמר לו: לבניך אתה קורא ולי לאו. שכן ישעיה אומר, ולא אתי קראת יעקב פי יגעתי בי ישראל (ישעיה מג, כב). כיון שראה אותו יעקב, התחיל אומר לבניו, בבקשה מכם הוו מכבדים להקדוש ברוך הוא, כשם שכבדוהו אני ואבותי, שנאמר: האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. אמרו לו: יודעין אנו מה בלבך. ענו כלם, שמע ישראל וגו' (דברים ג, ד). כיון ששמע מהם כך, מייד וישתחו ישראל על ראש המטה. התחיל אומר בלחש, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר הקדוש ברוך הוא, כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר (משלי כה, ב). אין המדה הזו שלש, הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר (משלי יא, ג). ויקרא יעקב אל בניו. זה שאמר הכתוב: אקרא לאלהים עליון וגו' (תהלים נג, א). אמר רבי יהושע בן לוי, שלשה דברים גזרו בית דין של מטה. ואלו הן, אחד בימי עזרא בשעה שעלו מבבל, בקש הקדוש ברוך הוא להתיר להם את המעשרות. מה עשו. עמדו וגזרו על עצמן שיהו מעשרין, שנאמר: ואת ראשית עריסתינו ותרוימתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לפהנים אל לשכות בית אלהינו ומעשר אדמתנו ללוים (נחמיה ג, לח). מה עשו. כתבו בספר וחתמו אותו ונתנו אותו בהיכל. למחר נכנסו ומצאו אותו חתום. ומנין, שכך כתיב: ובכל זאת אנחנו כרתים אמה וכתבים ועל החתום (נחמיה ג, א). מכאן שהסכים הקדוש ברוך הוא עמהם. ואחד בימי מרדכי ואסתר. מה כתיב

שם, קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם [\(אסתר ט, יז\)](#). ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא עמהם. דכתיב: וקבל היהודים, קבל רבן של יהודים. ואחד בימי יהושע. בשעה שנכנסו ישראל לארץ, אמר להם יהושע, והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה [\(יהושע ו, יז\)](#). ואין את מוצא שנצטוו על כך, אלא יהושע מעצמו אמר. ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא עמהן, שפך כתיב: חטא ישראל וגם עברו וגוי [\(יהושע ז, יא\)](#). הוי, שהסכים הקדוש ברוך הוא עמו. הוי, אקרא לאלהים עליון לאל גמר עלי. דבר אחר, אקרא לאלהים עליון, מדבר ביעקב. בשעה שנכנסו בניו, ברכו, התחיל מחלק להן פרוקפאות. ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא עמו. את מוצא כל ברכה וברכה שברך יעקב את השבט, כך ברכו משה, שהסכים הקדוש ברוך הוא עמו על כל ברכה וברכה. אימתי, בשעה שהיה מסתלק מן העולם. הוי, ויקרא יעקב אל בניו. האספו ואגידה לכם. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא ורבי יהודה בר שלום, מהו האספו, הטהרו. פעננו שנאמר: תסגר שבעת ימים ואחר תאסף [\(במדבר יב, יז\)](#). דבר אחר, האספו, מנה מהם זקנים, שנאמר: אספה לי וגוי [\(במדבר יא, טו\)](#). למה אמר האספו הקבצו, הודיעם שהן גולין שתי פעמים. משמנה מהן זקנים, התחיל מוכיחן, ראובן בכרי אתה. ומאותה שעה, זכו ישראל להיות קורין שמע. כיצד, כשהיה יעקב מסתלק מן העולם, הרהר בלבו ואמר, אברהם אבי הוליד יצחק וישמעאל, יצחק אבי הוליד אותי ועשו, שמה אני יש במטתי פסלת. כיון ששמעו כך, אמרו כלן בפה אחד, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד [\(דברים ו, ד\)](#). הדין הוא דכתיב, ושמעו אל ישראל אביכם.

ט ראונו בכרי אתה. אתה בכורי, טפה ראשונה שלי. שעשיתי שמונים שנה ואפלו קרי לא ראיתי. בכרי אתה, דומה לי. יתר שאת ויתר עז, שלשה כתרים היו בגדך, כהנה מלכות ובכורה. שאת, זו כהנה, שנאמר: וישא אהרן את ידיו [\(ויקרא ט, כב\)](#). עז, זו מלכות, שנאמר: ויתן עז למלכו [\(ש"א ב, ט\)](#). יתר, בכורה שהיא שני חלקים. שנאמר: לתת לו פי שנים [\(דברים כא, יז\)](#). ואבדת אותם. מי גרם לה, פחו כמים. לפיכך אל תותר. מהו פחו, נוטריקון. רבי אליעזר אומר, פחזת, חטאת, זנית. רבי יהושע אומר, פחזת, חסכת על מצוארך, זעת מן החטא. רבי יהודה מסרס את התבה, זעת, חרדת, פרח חטאך. דבר אחר, פחו, פסעת על דת, חללת בכורתך, זר נעשית. כמים, מהו כמים. אדם אם יש בגדו קיתון של מים ונשפך, אין משיר בו כלום. אבל יש בו שמן או דבש, משיר בו. לכך נאמר: כמים אל תותר. כי עלית משכבי אביך, עלית משכבי אביך. אימתי, בשעל דודאים, המעט קחתך את אישי וגוי לכו ישכב עמך [\(בראשית ל, טו\)](#), אז חללת יצועי. עלה, ותהיה מרחק עד שיבא משה שפתוב בו ומשה עלה אל האלהים [\(שמות יט, ג\)](#), ויקרבה ויאמר לה יחי ראובן ואל ימת [\(דברים לג, ו\)](#). יצא ראובן ואזניו מקטפות. התחיל קורא

לְשִׁמְעוֹן וּלְלוֹי אַחִים. אַחֵי דִינָה וְלֹא אַחֵי יוֹסֵף, שֶׁהֵם מְכָרוּהָ. אָמַר רַבִּי שְׁמַלְאִי, בְּרֵאוּבוֹן כְּתִיב: לְמַעַן הֲצִיל אֶתְּךָ מִיָּדָם [\(בראשית לו, כב\)](#). הֲרִי אֶתָּה לְמַד, שֶׁלֹּא הָיָה בְּמַכִּירַת יוֹסֵף. וְאַף יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: מַה בָּצַע כִּי נִהְרָג. וְאַרְבָּעָה אֱלוֹהֵי גְדוּלָּים. נִמְצְאָתָ לְמַד, שֶׁשִּׁמְעוֹן וְלוֹי מְכָרוּהוּ. שֶׁבִשְׁעָה שֶׁיָּרְדוּ לְמַצְרַיִם, נָתַן יוֹסֵף עֵינָיו בְּשִׁמְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֵאֵתָם אֶת שִׁמְעוֹן וַיַּאֲסֶר אֹתוֹ [\(בראשית מב, כד\)](#). לְכַד קָרָא לְשִׁנְיָהֶם פֶּה אֶחָד, שִׁמְעוֹן וְלוֹי אַחִים. כְּלֵי חֲמָס. אָמַר לָהֶן, כְּלִים שֶׁבִינְדָכֶם, חֲמוּסִין, גְּזוּלִין הֵן מַעֲשׂוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה [\(בראשית כז, מ\)](#), כְּלִים שֶׁל חֲמָס. וְאִין חֲמָס אֵלֶּא עֲשׂוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִחֲמַס אַחִידָ יַעֲקֹב תִּכְסָף בּוֹשָׁה [\(עובדיה א, י\)](#). מְכָרְתֵיהֶם, לְשׁוֹן יוֹנִי הוּא שְׁקוּרָאִין לְחֲרָבוֹת, מְכָרִין. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: מְכָרְתֵיהֶם, מְגוּרוֹתֵיהֶם, כְּמָה דְאֵתָ אָמַר: מְכָרְתֵיהֶם וּמְלֻדְתֵיהֶם [\(יחזקאל טו, ג\)](#).

בְּסֻדָּם אֵל תְּבֵא נַפְשִׁי. כְּשִׁיעֵמַד זְמָרִי וַיִּזְנֶה עִם כְּזָבִי, אֵל יִזְכֹּר נַפְשִׁי בְּהֵם.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֵּשׂ אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֶּכֶּה זְמָרִי בֶן סְלוּא [\(במדבר כה, יד\)](#). כְּנֶה שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו, וּבְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ שְׁמוֹת אֵלָיו. בְּקִהְלָם אֵל תִּחַד כְּבָדִי, כְּשִׁיקָהֵל קִרַח אֶת כָּל הָעֵדָה לְחַלֵּק עַל מִשָּׁה, אֵל תִּחַד כְּבָדִי, אֵל תִּתְיַחַד כְּבוֹדִי עִמָּהֶן, אֵלֶּא וַיִּקַּח קִרַח בֶּן יֶצְהָר בֶּן קֵהֵת בֶּן לֵוִי [\(במדבר טו, א\)](#), וְלֹא אָמַר בֶּן יַעֲקֹב. וְהִיכֹן יִזְכֹּר שְׁמִי, עַל הַדּוּכָן, דְּכֵתִיב: וְאֵלֶּה הָעֹלְמִידִים וּבְנֵיהֶם הֵימָן, בֶּן יֶצְהָר בֶּן קֵהֵת בֶּן לֵוִי בֶן יִשְׂרָאֵל [\(דח"א ג, יח-כג\)](#). כִּי בְאֶפְסֵי הָרְגוּ אִישׁ. וְכִי אִישׁ אֶחָד הָרְגוּ. וְהֵלֵא כְתִיב, וַיִּבְאוּ עַל הָעִיר בְּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר [\(בראשית לד, כו\)](#). אֵלֶּא שֶׁנִּחְשְׁבוּ לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּלְפָנֵיהֶם כְּאִישׁ אֶחָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהַכִּיתָ אֶת מִדְּוֹן כְּאִישׁ אֶחָד [\(שופטים ו, טז\)](#). כִּיֹּצֵא בּוֹ, סוּס וּרְכָבוֹ רָמָה בַּיָּם [\(שמות טו, א\)](#). אָרוּר אֶפְסֵי, לֹא קָלֵל אֵלֶּא לְאֶפְסֵי. הוּא שֶׁאָמַר בְּלָעָם, מָה אָקֵב לֹא קִבְּהָ אֵל [\(במדבר כג, ח\)](#), וּבַעַת הַפְּעַס לֹא קָלֵל אֵלֶּא אֶפְסֵי, וְהִיאֵד אֲנִי אוֹכֵל לְקַלְלָם. אַחֲלָקֶם בְּיַעֲקֹב, עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלְף נְפָלוּ מִשִּׁבְט שִׁמְעוֹן עַל מַעֲשֵׂה זְמָרִי, וְאַלְמָנוֹתֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלְף, וְחֲלָקֶם שְׁנַיִם אֶלְפִים לְכָל שִׁבְט וְשִׁבְט, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲלָקֶם בְּיַעֲקֹב. וְכָל מִי שֶׁמְסַבֵּב עַל הַפְּתָחִים, הוּא מִשִּׁבְט שִׁמְעוֹן. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵף לֵוִי יֵהָא מְסַבֵּב. מָה עָשָׂה. הֵאֱכִילוֹ פְּרוּסָתוֹ בְּנִקְיוֹת. וְנִתְקַיְמָה נְבוֹאָת יַעֲקֹב, שֶׁנָּתַן לוֹ אֶחָד מַעֲשָׂרָה, וְהוּא מְסַבֵּב עַל הַגְּרָנוֹת וְאוֹמֵר תִּנּוּ חֲלָקִי. לְפִיכָד אָמַר, אַחֲלָקֶם בְּיַעֲקֹב. הֲרִי שִׁמְעוֹן וְלוֹי יִצְאוּ פְּנֵיהֶם מְכַרְכְּמוֹת. הַתְּחִיל קוּרָא, יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּדָ אַחִידָ. אָמַר לוֹ: אֶתָּה הוֹדִיתָ בְּמַעֲשֵׂה תִמְרָ, יוֹדוּדָ אַחִידָ לְהִיּוֹת עֲלֵיהֶם מְלָדָ. יָדָד בְּעַרְףְּ אִיבִידָ, זֶה דוֹד שֶׁעֵמַד מִפְּנֵי, וְאִיבִי תִתָּה לִי עַרְףְּ [\(ש"ב כב, מא\)](#). יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אַבִּידָ. וַיִּצְחַק אָמַר לְיַעֲקֹב, בְּנֵי אֶמְדָ, שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֲרַת אֵלֶּא רַבְּקָה. יַעֲקֹב שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים הַרְבֵּה, אָמַר לְיְהוּדָה, בְּנֵי אַבִּידָ. גוּר אַרְיָה יְהוּדָה מְטָרְף בְּנֵי עֲלִיתָ, מְטָרְף בְּנֵי עֲלִיתָ, שֶׁאֶמְרָתָ מַה בָּצַע כִּי נִהְרָג [\(בראשית לו, כו\)](#). מְטָרְף בְּנֵי עֲלִיתָ, מְטָרְף תִּמְרָ הַצֵּלְתָ נְפִשׁוֹת אַרְבַּע מִן הַמִּיתָה, תִּמְרָ וּשְׁנַיִם בְּנֵיהֶם

וּעֲצָמָהּ. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתְּהָ הַצִּלְתָּ אַרְבַּע נַפְשוֹת מִן הַשְּׂרָפָה וּמִן הַמִּיתָה, שְׁכַךְ פִּסְקַת הוֹצִיאֶנָה וְתִשְׁרַף, אָנִי אֲצִיל מִבְּנֵיךָ אַרְבָּעָה, דְּנִיֵּאל חֲנֻנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעִזְרִיָּה מִן הַכְּבָשׁוֹן וּמִגֵּב הָאֲרִיֹּת. קָרָא לִיהוּדָה אַרְבָּעָה שְׁמוֹת, גּוֹר, אֲרִיָּה, כָּרַע שָׁכַב כְּאֲרִי, וּכְלָבִיא. לֹא יָסוּר שֶׁבֶט, זֶה כִּסֵּא מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסֵּאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבֶט מַלְכוּתֶךָ (תְּהִלִּים מֵה, ז). וּמַחֲקֵק מִבְּיַן רַגְלָיו, כְּשִׁיבָא אוֹתוֹ מִלֶּדֶךָ שֶׁהַמַּלְכוּת שְׁלוֹ, שְׁפָתוֹב בּוֹ, בְּרַגְלִים תִּרְמַסְנָה עֵטְרַת גְּאוֹת שְׁכוּרֵי אֶפְרַיִם (יִשְׁעִיָּה כח, ג). עַד כִּי יָבֵא שִׁילָה, שֶׁהַמַּלְכוּת שְׁלוֹ. וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים, יִקְהַת שְׁנֵי עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁיִמוּ יָד עַל פֶּה וְאֲזַנֵּיהֶם תִּתְחַרְשְׁנָה (מִיכָה ז, טו). דְּבַר אַחַר, וְלוֹ יִקְהַת, יִקְהַת מִי שֶׁעֲתִיד מִתְקַהֲלִין עֲלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׂרֵשׁ יִשִּׁי אֲשֶׁר עֲמֵד לְנֶס עַמִּים אֲלֵיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ (יִשְׁעִיָּה יא, ז). אֲסָרִי לְגִפְנוֹ עִירָה, גִּפְנוֹ אֵלֹו יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: גִּפְנוֹ מִמְצָרִים תִּסְיַע (תְּהִלִּים פ, ח), יִאֲסֹר לְעִירָה עִיר הַקְדֻשׁ. וְלִשְׂרָקָה אֵלֹו יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֲנֹכִי נִטְעַתִּיךָ שׂוֹרֵק (יִרְמִיָּה ב, כא). בְּנֵי אֶתְנֹו, יִבְנוּ שַׁעַר הָאֵיתָנוֹן (יִחְזַקְאֵל מ, ט). דְּבַר אַחַר, בְּנֵי אֶתְנֹו, עַל עִיר בְּנוֹ אֶתְנֹוֹת. כִּבְסֵי בֵינֵינוּ לְבָשׁוֹ, מְרַב יֵינוּ. וּבְדָם עֲנָבִים סוּתָה, אֵין סוּתָה אֶלָּא טְעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִסִּיתֶךָ אַחִיךָ (דְּבָרִים יג, ז), אִם יִטְעוּ בְּהִלְכָּה, תִּהְיֶה מִתְכַּפֶּסֶת בְּתַחוּמוֹ. אֵין יֵינוּ אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹבִים דְּדִידֶךָ מִיָּינוּ (שִׁה"ש א, ב), הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיָּינוּ (שִׁה"ש ב, ד). חֲכָלִילֵי עֵינַיִם מִיָּינוּ, מִכָּאֵן אֶתְהָ לְמַד שֶׁהַתוֹרָה הַרְבֵּה אֶצְלוֹ, חִידֶךָ לִי לִי מִיָּינָה שֶׁל תוֹרָה. וּלְבָנוּ שְׁנַיִם, בְּזִכּוֹת הַתוֹרָה, אִם יִהְיוּ חֲטָאִיכֶם כְּשִׁנַּיִם כְּשִׁלְגֵי יְלָבֵינוּ (יִשְׁעִיָּה א, יח).

יא זְבוּלוֹן לַחוּף יַמִּים. קָדָם זְבוּלוֹן לְיִשְׂשָׁכָר. וְלָמָּה, שֶׁזְבוּלוֹן עוֹסֵק בְּפָרְקַמְטִיָּה, וְיִשְׂשָׁכָר עוֹסֵק בְּתוֹרָה. עָשׂוּ שִׁתְּפוֹת בֵּינֵיהֶם שֶׁיְהִי פָרְקַמְטִיָּה שֶׁל זְבוּלוֹן לְיִשְׂשָׁכָר, שֶׁכֵּן מִשָּׁה בְּרָכוֹ, שֶׁמַּח זְבוּלוֹן בְּצִאֲתֶךָ וְיִשְׂשָׁכָר בְּאֵהֲלֶיךָ (דְּבָרִים לג, יח), שֶׁמַּח זְבוּלוֹן בְּצִאֲתֶךָ לְפָרְקַמְטִיָּה מִשׁוּם דְּיִשְׂשָׁכָר בְּאֵהֲלֶיךָ עוֹסֵק בְּתוֹרָה. לָמָּה, עַצְ חַיִּים הִיא לְמַחֲזִיקִים בָּהּ (מְשַׁלֵּי ג, יח). לְפִיכֶךָ הַקְדִּים זְבוּלוֹן לְיִשְׂשָׁכָר, שֶׁאֵלְמֵלָא זְבוּלוֹן, לֹא עָסַק יִשְׂשָׁכָר בְּתוֹרָה. וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּתְיַחַד יִשְׂשָׁכָר בְּתוֹרָה וְלֹא עָסַק בְּפָרְקַמְטִיָּה וְלֹא הָיָה לוֹ עֵמֶל בְּדָבָר אַחַר, לְפִיכֶךָ כְּתוּב בּוֹ, וּמִבְּנֵי יִשְׂשָׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים (דְּה"א יב, לג). יִשְׂשָׁכָר חֲמוֹר גָּרָם, יִשְׂשָׁכָר נוֹתֵן עֲצָמוֹ עַל הַתוֹרָה כְּחֲמוֹר לְמִשׁוּי, וְזְבוּלוֹן מִבִּיא בְּאֲנִיּוֹת הַסְּחוּרָה. רַבֵּץ בֵּין הַמְּשַׁפְּתִים, אֵלֹו הַתְּלַמִּידִים שְׁלוֹ שֶׁמְרַבִּיצִין תוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תִּשְׁכָּבוּ בֵּין שְׁפָתַיִם כְּנִפְי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף וְגו' (תְּהִלִּים סח, יד). וַיִּרְא מְנַחָה, זֹאת תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יִגְעַתִּי בְּאֲנַחְתִּי וּמְנוּחָה לֹא מִצְאֵתִי (יִרְמִיָּה מה, ג). כִּי טוֹב, זֹאת תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם (מְשַׁלֵּי ד, ב). וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסִבְל, עָלָה שֶׁל תוֹרָה. וַיְהִי לְמַס עֲבָד. מַס, זֹאת הִלְכָה. כְּשֶׁהָיוּ טוֹעִין, הָיוּ שׂוֹאֲלִין וּמְבַקְשִׁין מִיָּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרִי בְּיִשְׂשָׁכָר עִם דְּבָרָה וְיִשְׂשָׁכָר כֵּן בָּרַק, בְּעֲמֻק שׁוּפְטִים ה, טו), בְּעֲמֻקָּה שֶׁל הִלְכָה, שֶׁלַח בְּרַגְלָיו.

יב דן זדין עמו כָּאחד, כִּיהוּדָה מִיַּחַד שְׁבַשְׁבָּטִים. דָּבַר אַחַר, כָּאחד שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל, כִּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׂאִינוֹ צָרִיף לְאַחֵרִים בְּמִלְחָמָה, שְׁנֹאָמַר: פּוֹרָה דְרַכְתִּי לְבַדִּי וְגו' (ישעיה סג, ג). כָּדָּ שְׁמִשׁוֹן מִדֶּן, אִינוֹ צָרִיף לְאַחֵרִים, שְׁנֹאָמַר: בְּלַחֵי הַחֲמוֹר הַפִּיתִי אֶלְפֵי אִישׁ (שופטים טו, טז). יְהִי דָן נָחַשׁ עָלַי דָּרָף, כָּל הַחַיּוֹת מִהִלְכוֹת זוּגוֹת. וְנָחַשׁ, יַחִידִי. כְּנָחַשׁ נִקְמָן, כָּדָּ שְׁמִשׁוֹן, וְאַנְקָמָה נִקָּם אַחַת מִשְׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים. כִּיִּן שְׂרָאָהוּ יַעֲקֹב, אָמַר, לִישׁוּעָתָדָּ קוֹיִתִּי ה'. גָּד גָּדוֹד יְגוֹדְנוּ וְהוּא יְגַד עֲקֹב, זֶה שְׂהוּא בָּא בְּעֲקֹב. הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא (מלאכי ג, כג), שְׂהוּא מִשְׁבֵּט גָּד. לָכָּד נֹאָמַר: יְגַד עֲקֹב.

יג מאשר שְׁמֵנָה לַחֲמוֹ, שְׁבַנוֹתֵינוּ נָאוֹת, שְׁנֹאָמַר: בְּאִשְׁרֵי כִי אֲשֵׁרוּנִי בְּנוֹת (בראשית, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּרוּף מִבְּנִים אֲשֶׁר יְהִי רְצוֹי אֲחִיו (דברים לג, כד), עַל יָדֵי בְנוֹתֵינוּ. וְהוּא יִתֵּן מַעַדְנֵי מִלָּדָּ, שְׁבַנוֹתֵינוּ רְאוּיוֹת לַמַּלְכוּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַמְּלַבְּשֶׁכֶם שְׁנֵי עִם עֲדָנִים (ש"ב א, כד). נִפְתְּלֵי אֵילָה שְׁלַחָה, זֹו בִקְעַת גִּינוֹסֵר הַמְּבַכְּרַת פְּרוֹתֶיהָ וּמִמְהַרַּת כְּאֵילָה. הַלְתֵּן אֲמָרֵי שְׁפָר, לְפִי שְׂאֲרָצוֹ מִבְּרַכַּת, שְׁנֹאָמַר: נִפְתְּלֵי שְׁבַע רְצוֹן וּמִלָּא בְּרַכַּת ה' (דברים לג, כג), שְׁמַכְבְּדִין מִפְּרוֹתֶיהֶם לְמַלְכִים וּמִשְׁפִּירִין דְּבַרְיֵהֶם. וְאִם יֵשׁ בְּלִבָּם עֲלֵיהֶם, מִתְרַצִּין. בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף, שְׁעַל יָדֵי פְרוֹת נִתְגַּדֵּל.

יד בנימין זָאב יִטְרָף. זֶה שְׂאֲמַר הַכְּתוּב: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדָנִי אֱלֹהִים דָּבַר כִּי אִם גָּלָה סוּדוֹ אֶל עַבְדֵּיו הַנְּבִיאִים (עמוס ג, ז). בְּרֹאשׁוֹנָה הָיָה הַסוּד לִירָאִיו, שְׁנֹאָמַר: סוּד ה' לִירָאִיו (תהלים כה, ד). חָזַר וּנְתַנּוּ לִישְׁרִים, שְׁנֹאָמַר: וְאֵת יִשְׁרִים סוּדוֹ (משלי ג, לב). חָזַר וּנְתַנּוּ לְנְבִיאִים, שְׁנֹאָמַר: כִּי אִם גָּלָה סוּדוֹ אֶל עַבְדֵּיו הַנְּבִיאִים. כָּל מַה שְׁהָיוּ הַצְּדִיקִים עוֹשִׂין, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עוֹשִׂין. יַעֲקֹב שְׁבַרָּדָּ יְהוּדָה הַמְּשִׁילוֹ כְּאֲרִיָּה, שְׁנֹאָמַר: גּוֹר אֲרִיָּה יְהוּדָה. וּמִזִּגוֹ כְּנֶגֶד מַלְכוּת בְּבָל, שְׁנֹאָמַר בָּהּ: קִדְמִיתָא כְּאֲרִיָּה (דניאל ג, ד), וְדִנְיָאֵל חֲנֻנְיָה מִישְׂאֵל וְעִזְרִיָּה מִזְדוּגִין לָהּ. וּלְיוֹסֵף מִזְדוּגִין כְּנֶגֶד מַלְכוּת אֲדוּם. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, מְסַרְתָּ אֲגָדָה הִיא, שְׂאִין עֲשׂוֹ נוֹפֵל אֶלָּא בְּיַד בְּנֵי בְנֵיהָ שֶׁל רַחֵל, שְׁנֹאָמַר: אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן (ירמיה מט, כ). מִשָּׁה זֹוג שְׁבַט לְוִי כְּנֶגֶד מַלְכוּת יָוֹן הַמִּקְדוֹנִי. בְּנֵי חֲשְׁמוֹנָאִי שְׁהוּן מְלוֹי, לְוִי שְׁבַט שְׁלִישִׁי, וְזוֹ מַלְכוּת שְׁלִישִׁית. לְוִי שְׁלֹשׁ אוֹתִיוֹת, יָוֹן שְׁלֹשׁ אוֹתִיוֹת. זֶה מְקָרִיב פָּרִים, וְזוֹ כוֹתֶבֶת בְּקָרוֹן הַשּׁוֹר, אִין לָהֶם חֵלֶק בְּאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלוֹ מְרַבִּין, וְאֵלוֹ מְעוּטִין. מִשָּׁה רָאָה אוֹתָן וּבְרַכּוֹ, שְׁנֹאָמַר: בְּרָךְ ה' חֵילוֹ (דברים לג, יא). מִקִּישׁ לְבִנְיָמִין כְּנֶגֶד מַלְכוּת מִדִּי,

שְׁמֹרְדְכִי פֹרַע מִמֶּנָּה, שֶׁהוּא מְשֻׁבֵּט בְּנִימִין. וּכְתִיב בְּמִלְכוֹת מְדִי, וְאָרוּ חֵינוּה אַחֲרֵי תִנְיָנָה דְמָיָה לְדָב [\(דניאל ז, ה\)](#). שֶׁהַקִּישָׁה כְּנֶגֶד שְׁבֵט בְּנִימִין שְׁנַמְשָׁל בְּזָאב, שְׁנֶאֱמַר: בְּנִימִין זָאב יִטְרֹף. מָה זָאב חוֹטֵף, כִּן שְׁבֵטוֹ שֶׁל בְּנִימִין חוֹטֵף. שְׁכֵן הוּא אוֹמֵר, וְרֵאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יֵצְאוּ בְנוֹת שִׁילוֹ לְחוּל בְּמַחְלוֹת וַיֵּצְאֶתֶם מִן הַכְּרָמִים וְחִטְפֶּתֶם [\(שופטים כא, כא\)](#). הָרִי כְּשֵׁם שֶׁהַזָּאב חוֹטֵף, כֶּף בְּנִימִין. וְכֵן בְּשׁוֹפְטִים בְּאַהוּד, וַיַּעַשׂ לוֹ אַהוּד חֶרֶב וְלָף שְׁנֵי פִיּוֹת [\(שופטים ג, טז\)](#), שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּשָׁנֵי עוֹלָמִים, שֶׁהִיא עוֹסֶק בַּתּוֹרָה, שְׁפָתוֹב בָּהּ, וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם [\(תהלים קמט, ו\)](#), שֶׁזֹּכָה בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא. נִכְנָס אֶצֶל עֶגְלוֹן, אָמַר לוֹ: דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיִּקָּם מֵעַל הַכֶּסֶף. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲלַקְתָּ לִי כְבוֹד וְעַמְדַת מֵעַל הַכֶּסֶף, חִיִּיד, אֲנִי מַעֲמִיד מִבְּתֵךְ בֶּן שֵׁשֶׁב עַל כֶּסֶף אִי. וְאִיזוֹ, זוֹ רוּחַ הַמּוֹאֲבִיָּה. כִּינֹן שֶׁעַמֵּד שְׁלֹמֹה, וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כֶּסֶף ה' לְמִלְךָ [\(דה"א כט, כג\)](#). מַה כְּתִיב בְּאַהוּד, וַיִּקַּח אֶת הַחֶרֶב מֵעַל יָרֵךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקַעָהּ בְּבִטְנוֹ. בְּבִקָּר יֹאכֵל עַד, וַיִּתְקַעָהּ בְּבִטְנוֹ. וְלַעֲרַב יַחֲלַק שְׁלָל, מְדַבֵּר בְּאַרְצוֹ. בְּנִימִין זָאב יִטְרֹף, מְדַבֵּר בְּאַרְצוֹ שֶׁהִיא מִבְּכֶרֶת פְּרוּתִיָּה. לְפִיכָף בְּבִקָּר יֹאכֵל עַד. וְלַעֲרַב יַחֲלַק שְׁלָל, זוֹ בֵּית אֵל הַמְּלַקְשֵׁת פְּרוּתִיָּה. בְּנִימִין זָאב יִטְרֹף, מְדַבֵּר בְּשָׂאוֹל. בְּבִקָּר יֹאכֵל עַד, שְׁנֶאֱמַר: וְשָׂאוֹל לְכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלְחַם סָבִיב בְּכָל אִיגְיוֹ בְּמוֹאֵב וּבְבִנְי עַמּוֹן וְגו' [\(ש"א יד, מז\)](#). וְלַעֲרַב יַחֲלַק שְׁלָל, וַיִּמָּת שָׂאוֹל וַשְׁלֵשֶׁת בְּנָיו וְנִשָּׂא כָלֵיו [\(ש"א לא, ה\)](#). הוּי, וְלַעֲרַב יַחֲלַק שְׁלָל. דְּבַר אַחֵר, בְּנִימִין זָאב יִטְרֹף, מְדַבֵּר בְּאַסְתֵּר הַמְּלָכָה. בְּבִקָּר יֹאכֵל עַד, וַיִּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמוֹן לְשִׁתּוֹת [\(אסתר ז, א\)](#). וְלַעֲרַב יַחֲלַק שְׁלָל, וַיִּתְּלוּ אֶת אֶת הָמוֹן. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ לְאַסְתֵּר הַמְּלָכָה אֶת בֵּית הָמוֹן. דְּבַר אַחֵר, בְּנִימִין זָאב יִטְרֹף, מְדַבֵּר בְּקֶרֶבְנוֹת. בְּבִקָּר יֹאכֵל עַד, אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בְּבִקָּר [\(שמות כט, לט\)](#). וְלַעֲרַב יַחֲלַק שְׁלָל, וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׁנִי וְגו'. וּמְדַבֵּר בְּמִזְבֵּחַ שֶׁהִיא אֵמָה אַחַת מִן הַמִּזְבְּחִים בְּתוֹךְ חֲלָקוֹ שֶׁל בְּנִימִין, וְאֵף עַל פִּי כֵן לֹא הִיָּתָה הָאֵשׁ זְזָה מִתּוֹךְ חֲלָקוֹ, לְקַיֵּם מַה שְׁנֶאֱמַר: חֲפֹף עָלָיו כָּל הַיּוֹם [\(דברים לג, יב\)](#).

טו כל אֵלֶּה שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר. אֲבָל לְהֵלֵן כְּתִיב: שְׁנַיִם עָשָׂר נְשִׂאִים יוֹלִיד [\(בראשית יז, כ\)](#). וְאֵלוֹ שְׁבֵטִים עַל סִדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁתֵּים עָשָׂרָה שְׁעוֹת בַּיּוֹם וּשְׁתֵּים עָשָׂרָה שְׁעוֹת בַּלַּיְלָה. וְכֵן הַמְּזֻלוֹת וְהַחֲדָשִׁים, וּשְׁתֵּים עָשָׂרָה אֲבָנֵי הָאֶפֶוד. לְפִיכָף כָּל אֵלֶּה שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבֵטִים הֵן. וְהֵלֵא כֶּבֶר נֶאֱמַר, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרָאוּבוּן וְשִׁמְעוֹן, וְהוּן אֶרְבֶּעָה עָשָׂר. אֵלֵּא כְּשִׁלּוֹי נִמְנָה עִמָּהוּ, אֵינֶן נִמְנִין עִמּוֹ. וְכִשְׂאִין לוֹי נִמְנָה עִמָּהוּ, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה נִמְנִין שְׁבֵט אֶחָד. מִנִּין, שְׁכֵן כְּתִיב: לְבָנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֶלִישֶׁמַע, לְמְנַשֶּׁה גְּמְלִיאֵל [\(במדבר א, ט\)](#). הוּי, כָּל אֵלֶּה שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר, לֹא פְחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאֵף רַבְּקָה רָאֲתָה אוֹתָן שְׁנַיִם עָשָׂר, דְּכְתִיב: וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ [\(בראשית כה, כג\)](#), הָרִי שְׁנַיִם.

ושְׁנֵי לְאֻמִּים, הָרִי אַרְבָּעָה. וְלֹאִם מְלֹאִם יִאָּמֵץ, הָרִי שְׁשֵׁה. וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר, הָרִי שְׁמוֹנֶה. וְהִנֵּה תוֹמִים, הָרִי עֶשְׂרֵה. וַיֵּצֵא הָרֵאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו כּוֹ צֵא אַחֲיוֹ, הָרִי שְׁנַיִם עֶשֶׂר. וְאֵית דְּמִיתֵי לָהּ מִהֶכָּא, לָמָּה זֶה, בְּגִימְטְרִיא שְׁנַיִם עֶשֶׂר. פִּינּוֹן שְׁנַתְרוּצְצוּ הַבְּנִים בְּמַעֲיָה, אֶמְרָה, כִּד אֲנִי מְצַטְעֵרְת בְּשְׁנַיִם עֶשֶׂר, שְׁאֲמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנַיִם עֶשֶׂר עֲתִידִין לַעֲמֹד מִמְּנִי, וְתֹאמַר אִם כּוֹ לָמָּה זֶה אֲנֹכִי.

טז **וזאת** אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם וְגוֹ'. בְּרַד אֹתוֹ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּרַד

אֲתֶם. לָמָּה, לְפִי שְׁנַתְנו לִיהוּדָה גְבוּרְתוֹ שֶׁל אַרְי, וְלִיוֹסֵף גְבוּרְתוֹ שֶׁל שׁוֹר, וְלִנְפֹתְלִי קְלוֹת אֵיל, וְלָדָן נְשִׁיכְתוֹ שֶׁל נַחֲשׁ, תֹּאמַר שְׁזֵה גְדוֹל מְזֵה, הָרִי כָּלְלוֹ כָּלִם בְּאַחְרוּנָה, אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בְּרַד אֲתֶם. לְפִי שְׁחֻלְק לָהֶם אֶת הָאֶרֶץ, וְנַתְנו לִיהוּדָה אֶרֶץ שְׁהִיא עוֹשֶׂה שְׁעוּרִים, וְלִבְנֵימִין אֶרֶץ שְׁהִיא עוֹשֶׂה חֲטִים, אֶף עַל פִּי כּוֹ כָּלְלוֹ אֵלוֹ בְּאֵלוֹ, שְׁיִהוֹ אוֹכְלִין אֵלוֹ מִשְׁל אֵלוֹ. הֵוִי זֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם. אֲלֵיהֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לָהֶם. וְזֹאת, עֲתִיד נְבִיא לְבְרַד אֶתְכֶם כִּיֹּצֵא בּוֹ. בְּמִקוֹם שְׁפָסְקֵתִי אֲנִי, הוּא יִתְחִיל לְבְרַד אֶתְכֶם. וְכּוֹ עֲשֶׂה מְשֶׁה, שְׁנֹאמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַד מְשֶׁה (דְּבָרִים ל"ג, א). אֲמַר לָהֶם: אוֹמַר אֲנִי לָכֶם, אֵימְתִי מַגִּיעוֹת לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלוֹ, מְשַׁעֲה שְׁתִּקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, שְׁנֹאמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מְשֶׁה וְגוֹ' (דְּבָרִים ד', מ"ד). וְאֶף בְּמָה שְׁחַתֶּם לָהֶם יַעֲקֹב, פֶּתַח מְשֶׁה. אֲמַר מְשֶׁה, מְזֻקְנִים אֶתְבוֹנוּ (תְּהִלִּים ק"ט, ק). יַצְחָק כְּשֶׁבְרַד יַעֲקֹב, אֲמַר לוֹ: וְאֵל שְׁדֵי יְבָרַד אֶתְךָ (בְּרֵאשִׁית כ"ח, ג). בְּמָה חַתֶּם בְּסוּף בְּרָכָתוֹ, בְּקִרְיָא, שְׁנֹאמַר: וַיִּקְרָא יַצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרַד אֹתוֹ וַיִּצְוֵהוּ (בְּרֵאשִׁית כ"ח, א). וַיַּעֲקֹב בְּמָה שְׁפָסַק אֲבִיו, מְשֶׁם הַתְּחִיל, שְׁנֹאמַר: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו, וַחֲתָן זֹאת אֲשֶׁר דָּבַר. וּמְשֶׁה כְּשֶׁבְרַד אֶת הַשְּׁבֻטִים, פֶּתַח מְמִקוֹם שְׁפָסַק יַעֲקֹב, שְׁנֹאמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה, וַחֲתָם בְּאֶשְׁרֵיךָ יִשְׂרָאֵל. וְאֶף דּוֹד כְּשֶׁהִתְחִיל בְּשִׁירָה, פֶּתַח בְּמִקוֹם שְׁפָסַק מְשֶׁה, בְּאֶשְׁרֵי הָאִישׁ (תְּהִלִּים א, א). הֵוִי, מְזֻקְנִים אֶתְבוֹנוּ.

יז **דָּבַר** אַחֲרַי, וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר וַיִּצְוֹ אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲנִי נֹאסֵף. אֲמַר לָהֶם:

אִם זְכִיתֶם, נְטַפְלֶתֶם בְּעֶצְמִי. וְאִם לֹא, מִשְׁאַנִּי מְסַתְלַק מִן הָעוֹלָם, אֶצֶל אֲבוֹתֵי אֲנִי הוֹלֵד. וְכִינּוֹן שְׁנִסְתַּלַּק, מִיָּד וַיַּעֲשׂוּ בְנָיו לוֹ כּוֹ פֶּאֶשֶׁר צָנִם. מָה עָשׂוֹ. חֲנֻטוֹ אוֹתָם וְהַעֲלוּ אוֹתוֹ. מָה כְּתִיב שָׁם, וַיָּבֵאוּ עַד גֶּרֶן הָאֶטֶד. וְכִי יֵשׁ גֶּרֶן לְאֶטֶד. אֶלָּא אֵלוֹ הַכְּנַעֲנִיִּים שְׁנָטְלוּ כְּתִרְיָהוּ וְהַקִּיפּוֹ אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, הַתִּירוֹ אַזּוֹרֵי מְתַנִּיָּהֶם וְחֻלְקוֹ לוֹ כְּבוֹד. רַבִּי שְׁמוּאֵל בֵּר נַחְמָן אֲמַר, קִשְׁרֵי כְּתַפִּיָּהֶם הַתִּירוֹ. רַבִּי אוֹמַר, בְּאֶצְבַּע הָרֵאוֹ אֶת הָאֲרוֹן וְאֲמַרו, אֶבֶל כְּבֹד זֶה לְמַצְרַיִם. לְפִיכֵד נָתַן לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גֶרֶן בְּגֶרֶן הָאֶטֶד. וַיַּעֲשׂ לְאֲבִיו אֶבֶל שְׁבַעַת יָמִים, מִכָּאן שְׁאֵבֶל שְׁבַעַת יָמִים. אֲמַרו

רבותינו זכרונם לברכה מהקא, ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים [\(ויקרא ח. לט.\)](#). ולמה אבל שבעת ימים. כנגד שבעת ימי המשתה. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה נצטערתם על הצדיק באבלו שבעת ימים. לעתיד לבא, והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם [\(ירמיה לא, יב.\)](#). ואנחם ציון וחרבותיה, שניאמר: כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ומצא בה תודה וקול זמרה [\(ישעיה נא, ג.\)](#). ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. ומה ראו עתה שפחדו. אלא בעת שחזרו מקבורת אביהם ראו שהלך יוסף לברך על אותו הבור שהשליכוהו אחיו בתוכו, וברך עליו, כמו שחיב אדם לברך על מקום שנעשה לו נס, ברוך המקום שעשה לי נס במקום הזה. וכיון שראו כך, אמרו, עכשו מת אבינו, לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו. ויצוו אל יוסף לאמר אביך צנה וגו', כה תאמרו ליוסף אנא וגו'. חפשונו ולא מצאנו שצנה יעקב דבר זה. אלא בוא וראה כמה גדול כח השלום, שכתב הקדוש ברוך הוא בתורתו על כח השלום אלו הדברים.